

Anul LXVI

Vol. LI

Revista ARHIVELOR

nr. 2 1989

ORGAN AL DIRECȚIEI GENERALE
A ARHIVELOR STATULUI
DIN REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA

Apare de patru ori pe an

Redacția : București, Bd. Gheorghe Gheorghiu-Dej
nr 29., sector 5, Telefon : 69.32.81

S U M A R

V. MOISE — Arhivele Statului în cei 45 de
ani de la victoria revoluției din
august 1944 113

A 45-A ANIVERSARE A REVOLUȚIEI DE ELIBERARE SOCIALĂ ȘI NAȚIONALĂ, ANTIFASCISTĂ ȘI ANTILMPERIALISTĂ

GH. IONIȚĂ — P.C.R. forța națională cea
mai activă în lupta pentru realizarea unei
largi coaliții care a organizat și înfăptuit
revoluția de eliberare socială și națională,
antifascistă și antilmperialistă de la 23
August 1944 122

EL. GHEORGHE — Actul istoric de la 23
August 1944 — corolar al mișcării naționale
de rezistență condusă de Partidul Comunist
Român 139

I. SCURTU — Starea de spirit a poporului rom-
mân în preajma actului de la 23 August 1944 176

N. CIACHIR — 23 August 1944 — moment
decisiv în năruirea sistemului militar hitlerist
în Balcani 185

STUDII ȘI COMUNICĂRI

I. CĂRȚĂNĂ, C. MOCANU — Semnificația
zilei de 1 Mai 195

D. VATAMANIUC — Eminescu și Arhivele 207

V. Z. TEODORESCU — Simboluri ale cin-
stirii dedicate lui Mihai Eminescu. Mărturie
documentare 212

TEORIE ȘI PRACTICĂ ARHIVISTICĂ

FL. OPREA — Controlul factorilor de degra-
dare a documentelor și măsurile de igienă a
arhivelor în deposit 221

OPINII

M. R. MOCANU, T. MATEESCU — Noi con-
siderații privind noțiunea de „colecție arhi-
vistică” 227

E. MITRESCU — Rolul nomenclatorului dos-
relor și al indicatorului termenelor de pă-
strare în procesul de creare a fondurilor ar-
hivistice la unitățile socialiste. Aspecte des-
prinse din utilizarea lor 229

M. STANCIU — Constituirea și delimitarea fon-
durilor create de instituțiile judecătorești 232

CONSILIUL DE CONDUCERE

Maria Pirvulescu — președinte,
Liviu Boar, Ioana Burlacu,
Nicolae Chlipurici, Iulian Cărțână,
Constantin Condrea, Costin Femeșan,
Stela Giosan, Viorel Grozav,
Ștefan Hurmuzache,
Gheorghe I. Ioniță,
Corneliu Lungu,
Eleonora Mitrescu,
Nicolae Mocioiu, Mircea Mușat,
Nicolae Nistor, Florea Oprea,
Emilia Poștăriță, Mihai Rachieru,
Traian Rus, Ștefan Ștefănescu,
Mioara Tudorică, Silvia Vătafu-Găitan

COLEGIUL DE REDACȚIE

Ioana Burlacu,
Viorel Grozav,
Ștefan Hurmuzache,
Corneliu Lungu, Eleonora Mitrescu,
Florea Oprea, Maria Pirvulescu,
Mioara Tudorică — președinte,
Silvia Vătafu-Găitan

Redactor șef :

MIOARA TUDORICĂ

Redactor :

MAGDALENA STOICESCU

Secretar de redacție :

FLORIN PINTILIE

MINISTERUL EDUCAȚIEI ȘI ÎNVĂȚĂMÎNTULUI

I N D I C A T O R U L

**termenelor de păstrare a documentelor primite sau elaborate
de Ministerul Educației și Învățămîntului**

INDICATORUL

termenelor de păstrare a documentelor primite sau elaborate
de Ministerul Educației și Învățămîntului

Nr. crt.	Denumirea grupelor de documente	Termen de păstrare în ani	Obs.
0	1	2	3
	I. PROBLEME DIRECTORII ȘI DE ORGANIZARE		
	A. ACTE ADMINISTRATIVE		
1	Ordine, instrucțiuni, regulamente și alte documente cu caracter normativ elaborate de minister.	P *	
2	Contract angajament încheiat între unitățile subordonate și minister; angajamentul personal al conducătorilor acestor unități.	P	
3	Ordine ministeriale.	P	
4	Note de serviciu privind comunicări, sarcini trasate sau norme pentru organizarea și desfășurarea muncii.	2	CS **
5	Circulare fără caracter normativ.	10	După expirare
	II. ÎNVĂȚĂMÎNT		
	A. ORGANIZARE — REȚEA — ȘCOLARIZARE		
6	Structura anului școlar pe unități și forme de învățămînt. Text definitiv și documentația respectivă.	P	
7	Planul de editare a manualelor școlare.	5	
8	Propuneri privind conținutul actelor de studii și a celorlalte documente școlare.	20	
9	Studii, norme și indicații metodologice privind instruirea practică a elevilor și stabilirea planurilor de producție.	P.	2 exemplare
10	Norme pentru organizarea concursurilor pe meserii.	P.	2 exemplare
11	Instrucțiuni privind organizarea olimpiadelor școlare.	P.	2 exemplare
12	Subiecte prezentate la olimpiadele școlare.	P.	
13	Lista premianților la concursurile școlare, la națională și de la Olimpiadele internaționale.	P.	
14	Norme metodologice privind organizarea și desfășurarea stagiului de practicant și încadrarea în producție a absolvenților treptei I-a și a II-a de liceu din învățămîntul de zi.	10	CS
15	Studii, propuneri privind dezvoltarea și perfecționarea rețelei învățămîntului.	P	

* Permanent

** Comisia de Selecționare

0	1	2	3
16.	Rețeaua și profilul unităților de învățămînt.	P	
17.	Avize privind elaborarea planurilor de școlarizare și efectuarea cifrelor de școlarizare pe unități, profile, meserii și specialități.	5	
18.	Propuneri, avize privind elaborarea programului de asigurare și pregătire a forței de muncă.	10	CS
19.	Propuneri, indicații privind realizarea planurilor anuale de școlarizare precum și pentru acoperirea necesarului de cadre.	10	
20.	Studii și norme metodologice privind conținutul, organizarea și desfășurarea concursului de admitere în învățămîntul superior.	P.	2 exemplare
21.	Ordine, aprobări, avize privind înființări de unități de învățămînt, posturi, catedre.	P.	
22.	Ordine, instrucțiuni, indicații metodologice privind organizarea cursurilor serale și fără frecvență.	P.	
23.	Cereri ale elevilor și studenților relative la transferări, înscrieri tardive, reexaminări, sesiuni extraordinare de examene, inclusiv ale cetățenilor străini care studiază în țara noastră.	10	CS
24.	Cereri și aprobări de primiri și de transferări la casele de copil.	20	
25.	Rapoarte, dări de seamă, referitoare la examinări și reexaminări, închiderea trimestrelor și semestrelor, începerea și închiderea anului școlar.	P.	
26.	Sinteze privind aprovizionarea și înzestrarea unităților de învățămînt cu manuale și materiale didactice.	15	CS
27.	Rapoarte și ordine relative la recuperarea și transferarea de spații de învățămînt.	30	CS
28.	Rapoarte cu privire la înzestrarea cu parcele experimentare și utilizarea lor.	15	CS
29.	Uniforme școlare – atribute pionierești (corespondență în legătură cu confecționarea lor, cu diferite întreprinderi și instituții, modele și norme interne).	10	
30.	Lucrări referitoare la condițiile de admitere din învățămîntul mediu și superior. Organizarea și desfășurarea concursurilor de admitere la cursurile de zi, serale și fără frecvență, rapoarte rezultate.	30	CS
31.	Organizarea examenului de stat și a examenului de bacalaureat: – numirea comisiilor, – procese-verbale, rapoarte privind desfășurarea examenelor; – rezultate (cataloge).	90 90	
32.	Practica pedagogică-practica în producție, rapoarte.		
	B. CONȚINUT – METODICĂ		
33.	Studii și propuneri privind modernizarea conținutului învățămîntului și tehnologiei didactice, organizarea și desfășurarea instruirii practice, activităților tehnico-productive, a procesului instructiv-educativ.	P. P.	
34.	Planuri și programe de învățămînt.		
35.	Studii, indicații, avize privind elaborarea și perfecționarea programelor școlare și a planurilor de învățămînt.	10	CS

0	1	2	3
36	Proiecte de planuri anuale și de perspectivă pentru asigurarea tirajului necesar, avize privind planul editorial, inclusiv ale cetățenilor străini care studiază în țara noastră.		
37	Lista programelor și manualelor valabile, inclusiv ale cetățenilor străini care studiază în țara noastră.	5	CS
38	Sondaje și studii privind nivelul de pregătire al elevilor și studenților	P.	
39	Avize asupra asimilării de noi mijloace de învățământ	P.	
40	Normative de dotare a atelierelor, laboratoarelor și cabinetelor de specialitate.	30	
41	Studii, experimente, contracte cu instituțiile de cercetare privind activitatea unităților de învățământ	10	După expirare
42	Dări de seamă, informări, rapoarte asupra desfășurării consfătuirilor cu cadre didactice, specialiști din producție și cercetare privind modernizarea învățământului și a tehnologiei didactice.	20	CS
43	Informări, dări de seamă, rapoarte asupra acțiunilor de îndrumare și control.	P.	
44	Informări, studii privind orientarea școlară și profesională.	P.	
45	Avize privind propunerile ministerelor și ale celorlalte organe centrale precum și a inspectoratelor școlare privind modernizarea și perfecționarea procesului instructiv-educativ, a bazei materiale a învățământului.	10	CS
46	Studii, propuneri privind aplicarea de planuri și programe experimentale, metode de predare și instruire practică.	P.	
47	Studii și analize privind conținutul și rezultatele stagiului de practicant.	10	CS
48	Rapoarte, studii privind rezultatele la învățătură ale studenților și elevilor inclusiv pentru cetățenii străini care studiază în țara noastră.	P.	
49	Îndrumări privind pregătirea și desfășurarea manifestărilor științifice studențești.	5	
50	Subiectele pentru concursul de admitere.	P.	
51	Îndrumări metodice de învățământ (pentru învățământul de toate gradele).	P.	
52	Referate și avize asupra manualelor școlare.	5	
53	Materiale privind activitatea cabinetelor metodice precum și a cercurilor pedagogice. Schimb de experiență.	P.	
54	Correspondență cu instituții, cadre didactice și alte persoane privind planurile de învățământ și programele școlare.	15	
55	Correspondențe și dări de seamă privind: — sesiunile și consfătuirile științifice; — activitatea științifică (indeplinirea planului de cercetări); — planuri de cercetări.	P.	
56	Correspondență privind organizarea activității în ateliere și la casele de copii.	10	
57	Correspondență și rapoarte în legătură cu organizarea și desfășurarea consfătuirilor cadrelor didactice și		

0	1	2	3
	a cadrelor de conducere de toate gradele, comisii tehnice.	P.	
58	Correspondență privind activitatea comisiilor tehnice pentru jucării (prototipuri, modele, avize).	15	
59	Studii, recomandări, îndrumări privind activitatea profesorilor diriginți, activitatea școlii cu familia și activitatea individuală cu studenții.	10	CS
60	Instrucțiuni privind organizarea Festivalului Național „Cîntarea României” și a competiției sportive Daciada.	10	CS
61	Recomandări, informări privind activitatea de educare politico-ideologică a elevilor și studenților.	10	CS
62	Correspondență, instrucțiuni, măsuri și informații privind starea infrațională în rândurile elevilor și studenților.	30	CS
63	Instrucțiuni, recomandări, planuri de măsuri privind activitatea științifică și tehnică a elevilor și studenților.	30	CS
64	Planul anual de organizare și funcționare a vacanțelor școlare și universitare de cuprindere în tabere și excursii a preșcolarilor, elevilor și studenților, rețeaua de tabere și baze turistice.	5	
65	Îndrumări privind pregătirea tineretului pentru apărarea patriei.	10	după expirare
66	Instrucțiuni privind participarea elevilor și studenților la acțiunile de muncă patriotică.	2	după expirare
67	Instrucțiuni, propuneri de măsuri privind asistența igienico-sanitară a elevilor și studenților.	10	
68	Dări de seamă, sinteze asupra stării de sănătate a elevilor și studenților.	P.	
69	Norme, materiale de propagandă privind educația rutieră a elevilor și studenților.	5	după expirare
70	Propuneri privind stabilirea anuală a numărului de burse și alte forme de sprijin material pentru elevi și studenți, criteriile de atribuire, repartizarea lor pe ministere, alte organe centrale, consilii populare județene și al municipiului București, instituții de învățământ superior.	2	CS
71	Îndrumări privind activitatea politico-ideologică și culturală educativă în căminele studențești și de cordonare a activităților directorilor educativi de cămine.	10	
72	Planuri de activitate social-culturală: — anuale — trimestriale — lunare	P 5 1	
73	Correspondență privind înființări de cămine și cantine studențești, internate și cantine școlare.	10	
74	Situații statistice de activitate social-culturală.	P.	
75	Cereri și correspondență pentru acordări de burse, ajutoare, indemnizații elevilor și studenților.	15	
76	Correspondență și cereri pentru primirea elevilor în internate și studenților în cămine. Înscrierea în cantine școlare și studențești.	10	
77	Correspondență privind cazarea și întreținerea oaspeților străini și din țară.	20	
78	Instrucțiuni privind organizarea și desfășurarea activității sportive a elevilor și studenților.	10	CS după expirare

0	1	2	3
79	Instrucțiuni privind organizarea vacanțelor școlare, dări de seamă asupra organizării și desfășurării lor.	10	CS după expirare
80	Instrucțiuni și rapoarte asupra concursurilor și expozițiilor școlare, rezultatele campionatelor și festivalurilor școlare universitare.	10	CS
81	Instrucțiuni și rapoarte privind activitatea cercurilor de diferite discipline de învățămînt artistice și sportive, organizarea și desfășurarea excursiilor în scopuri aplicative.	30	
82	Correspondență privind aprobări de filme în scop didactic și educativ.	15	
83	Materiale referitoare la emisiunile de radio-televiziune pentru copii, școlari și studenți.	15	
84	Programe de activitate, dări de seamă, informări asupra activității caselor de pionieri și șoimilor patriei, cluburilor studențești și a caselor de cultură studențești.	15	CS
85	Propuneri, informări, dări de seamă cu privire la atribuirea de denumiri și aniversări de unități de învățămînt.	P.	
86	Lucrări cu privire la concursuri de material didactic (cereri, corespondență, procese-verbale).	20	
87	Correspondență cu departamentele productive în legătură cu înzestrarea unităților de învățămînt cu utilaje și scule.	15	CS
D. INTEGRARE – CERCETARE ȘTIINȚIFICĂ			
88	Norme și indicații metodologice privind integrarea învățămîntului cu cercetarea științifică și producția, cu practica social-politică precum și instruirea practică a elevilor și studenților.	P.	
89	Îndrumări privind elaborarea planurilor de integrare (producție, cercetare, proiectare, servicii și alte activități social utile, inclusiv ale institutelor subordonate).	20	CS
90	Evidențe pe ansamblul învățămîntului superior a principalelor obiective cuprinse în planurile de integrare, a potențialului de personal didactic-studenți și personal permanent care participă la realizarea lor.	20	CS
91	Contracte pentru obiective și teme de cercetare.	15	
92	Norme și standarde, indicații privind activitatea de invenții și inovații.	20	(după expirare)
93	Dări de seamă privind organizarea și desfășurarea de manifestări științifice interne cu și fără participare internațională.	P.	
94	Programele de colaborare tehnico-științifică și cultural-artistice ale instituțiilor de învățămînt superior cu instituții din străinătate, precum și cele de specializare și perfecționare a cadrelor din alte țări.	P.	
III. CADRE			
95	Îndrumări, informări asupra modului de aplicare a reglementărilor privind activitatea de personal.	10	
96	Schema de organizare a instituției.	P.	

0	1	2	3
97	Dosare personale ale personalului muncitor.	90	CS
98	Registru de evidență a dosarelor personale.	90	
99	Propuneri privind constituirea fondului de cadre.	5	
100	Indicații, avize privind alegerea organelor colective de conducere și de selecționare a candidaților pentru funcțiile de conducețe din instituțiile de învățământ superior și de cercetare.	10	CS
101	Note, propuneri privind obținerea aprobării organelor competente pentru funcțiile de conducere din aparatul propriu (directori) și din nomenclatură (rectori, prorectori, decani, prodecani, șefi de catedră, secretari științifici, senatul și consiliul profesional, directori ai unităților subordonate, inspectori generali școlari pentru funcțiile de profesor și conferențiar universitar, precum și pentru personalul didactic și de cercetare care se deplasează în misiuni oficiale în străinătate.	10	CS
102	Correspondență, avize privind încadrarea personalului de conducere din instituțiile de învățământ superior și de cercetare științifică, E.D.P., presa pedagogică, precum și a inspectorilor de la inspectoratele școlare județene, a directorilor adjuncți de licee și a șefilor de colective de personal din unitățile subordonate.	10	CS
103	Correspondență, avize, note de prezentare privind efectuarea lucrărilor de întocmire a statelor de funcțiuni și de personal din instituțiile de învățământ.	5	
104	Correspondență, avize privind organizarea concursurilor pentru ocuparea funcțiilor didactice	5	CS
105	Correspondență, avize privind mișcările de personal didactic.	5	CS
106	Correspondență, îndrumări privind repartizarea în producție a absolvenților.	5	după expirare
107	Situații, tabele nominale privind repartizarea în producție a absolvenților.	60	
108	Propuneri nominalizate privind includerea în planul de relații externe al ministerului de lucrări privind aprobarea personalului care se deplasează în străinătate în interesul serviciului și pe cont propriu.	10	
109	Correspondență cu organele competente privind obținerea pașapoartelor pentru plecarea în străinătate în interesul serviciului.	5	
110	Cărțile de muncă și documentele privind evidența lor.	90	
111	Correspondență, propuneri privind acordarea de titluri și distincții unităților subordonate și personalului muncitor din cadrul acestora din aparatul propriu.	P.	
112	Planul anual de perfecționare a pregătirii profesionale inclusiv proiectul său.	10	CS
113	Analize, propuneri, studii privind organizarea și funcționarea sistemului național de perfecționare a pregătirii profesionale a personalului muncitor.	P.	
114	Programul și tematica acțiunilor întreprinse pentru îndrumarea și controlul activității de perfecționare a pregătirii profesionale.	P.	

0	1	2	3
115	Îndrumări metodologice, instrucțiuni și recomandări cu privire la obiectivele, conținutul și modul de desfășurare a activității de perfecționare, de planificare, urmărire și repartizare a acestor activități.	20	după expirare
116	Avize, propuneri privind durata, frecvența și formele de perfecționare a pregătirii profesionale.	5	CS
117	Planuri și programe de perfecționare a pregătirii profesionale.	P	
118	Tematici, propuneri privind organizarea concursurilor și aprobarea persoanelor care vor fi trimise la specializare în străinătate pe o perioadă mai mare de 3 luni.	20	
119	Îndrumări privind desfășurarea activității de informare științifică și metodică desfășurată de societățile științifice.	10	
120	Propuneri, proiecte de întocmire a nomenclatorului de perfecționare prin învățământul postuniversitar.	5	
121	Nomenclatorul domeniilor de perfecționare prin învățământul postuniversitar.	20	CS
122	Proiectul nomenclatorului de specialități pentru doctorat și a normelor de admitere la doctorat.	5	
123	Nomenclatorul specialităților pentru doctorat și formele de admitere la doctorat.	20	CS
124	Avize privind numirea comisiilor de admitere la doctorat.	10	
125	Avize privind numirea comisiilor de susținere a temelor de doctorat.	5	
126	Indicații privind repartizarea cifrelor de școlarizare la doctorat pe ramuri de știință și instituțiile care organizează doctoratul.	5	
127	Avize, corespondență privind numirea conducătorilor științifici la doctorat.	5	
128	Avize privind transferarea doctoranzilor, schimbarea conducătorilor științifici de doctorat, schimbarea temelor de doctorat, prelungirea termenelor de de susținere.	15	
129	Avize privind propunerile unităților organizatoare de doctorat, a temelor tezelor de doctorat.	15	
130	Îndrumări privind activitatea caselor județene ale corpului didactic.	10	
131	Delegații de cercetare a dosarelor de personal sau de preluare a dosarelor.	5	
132	Situații nominale de posturi și angajați cu încadrarea și timpul de funcționare.	60	CS
133	Registre de evidență a mișcării personalului.	2	
134	Registrul alfabetic de evidență a personalului în funcțiune.	60	CS
135	Adeverințe de retribuții, legitimații și certificate de vechime în timpul muncii.	2	
136	Bilete de intrare în instituție.	1	
137	Registre de evidență a adeverințelor și legitimațiilor eliberate.	3	
138	Condici de prezență la serviciu.	3	
139	Registru, situații de evidență a concediilor: — cu plată — fără plată (pentru a se scade din vechimea de muncă).	5 50	

0	1	2	3
	IV. ORGANIZARE — CONTROL		
140	Instrucțiuni privind aplicarea normelor de structură.	5	după expirare
141	Norme unitare de structură.	P	
142	Evidența activităților privind centrele de calcul, electronica, adaptarea formulelor la prelucrarea automată a datelor pentru banca de date.	P.	
143	Lucrări privind componența și organizarea activităților subcomisiei ministerului pentru perfecționarea sistemului informațional și de date.	15	CS
144	Analize, informări, rapoarte, note, grafice de control și de instruire privind sistemul informațional și de evidență.	10	CS
145	Liste generale, nomenclatoare, formulare comune și specifice aprobate pentru învățământ.	P	
146	Correspondență, avize, aprobări, indicații, propuneri, reglementări privind executarea, procurarea, folosirea și păstrarea imprimatelor școlare.	P	
147	Materiale privind raționalizarea și îmbunătățirea formularelor existente; norme tehnice de folosire.	P	
148	Lucrări privind activitatea editorială, determinarea tirajelor, avizarea tipării și difuzării formularelor aprobate.	15	CS
149	Indicații de lucru ale Comisiei guvernamentale și alte reglementări privind sistemul informațional și de evidență.	P	
150	Îndrumări privind perfecționarea activității de conducere, a cadrului de relații cu celelalte organe centrale și unitățile din subordine.	10	după expirare
151	Instrucțiuni, dări de seamă privind elaborarea și realizarea planului tematic de studii al unităților economice subordonate.	10	
152	Correspondență, propuneri, avize privind acordarea gradului de organizare a unităților din subordine.	10	
153	Propuneri privind înființarea, reorganizarea sau desființarea de unități cu sau fără personalitate juridică.	10	CS
154	Avize la documentațiile pentru noile obiective de investiții.	5	
155	Correspondență, dări de seamă, informări privind organizarea și desfășurarea de consfătuiri, schimburi de experiență, ședințe de lucru în scopul informării și documentării asupra metodelor moderne aplicate.	10	CS
156	Instrucțiuni, îndrumări privind organizarea rațională a muncii, perfecționarea metodelor moderne în unități și la fiecare loc de muncă.	5	după expirare
157	Correspondență, instrucțiuni privind utilizarea rațională a forței de muncă, de folosire integrală a timpului de lucru și de raționalizare a muncii.	5	după expirare
158	Normative și norme de muncă unificate pe ramura de învățământ.	P	
159	Nomenclatoare de funcții și retribuții tarifare pentru personalul didactic din unitățile de învățământ, precum și pentru personalul tehnic, economic, de		

0	1	2	3
160	altă specialitate, administrativ și muncitori din unitățile de învățământ. Propuneri de completare a nomenclatoarelor de funcții specifice aparatului propriu și unităților în subordine, cu unele funcții și meserii specifice altor ramuri de activitate.	P	
161	Ștate nominale de personal și de funcții.	3	
162	Avize privind propunerile instituțiilor de învățământ superior privind constituirea formațiilor de studii studii (serii și grupe de studenți).	10	CS
163	Propuneri privind stabilirea categoriilor de locuri de muncă și meseriilor cu condiții vătămătoare sau periculoase din unitățile subordonate la care se pot acorda sporuri, potrivit prevederilor legii.	3	
164	Planul unitar de îndrumare și control al ministerului, precum și planurile de control complex sau tematic, informări asupra realizării.	5	
165	Informări asupra activității de îndrumare și control privind: — tematicile de control — informările lunare ale inspectorilor — concluziile brigăzilor de control.	P	
166	Analize referitoare la desfășurarea activității instructiv-educative, a activității metodice, la realizarea pregătirii tehnico-productive, la integrarea învățământului cu cercetarea și producția.	P	
V. BIBLIOTECA			
167	Specificațiile la nota de comandă cărți.	10	
168	Specificație la nota de comandă abonament.	10	
169	Fișa de repartizare.	10	
170	Borderou de publicații.	60	
171	Act de primire.	10	
172	Borderou de schimb.	10	
173	Adresă către vamă.	10	
174	Fișa partenerului de schimb cărți.	10	
175	Fișa partenerului de schimb periodice.	10	
176	Registru de mișcare a fondului.	P-	
177	Registru inventar pentru diferite tipuri de publicații (cărți, periodice, cursuri și manuale, grafică, manuscrise, numismatică).	P	
178	Fișa de evidență a periodicului.	10	
179	Fișa inventar periodice.	10	
180	Fișa analitică de evidență (patrimoniu).	20	
181	Borderou de însoțire în circuitul prelucrării.	5	
182	Registru de cote.	10	
183	Lista de cote.	10	
184	Registru modificări cote.	10	
185	Fișa de catalog.	50	
186	Act de predare gestiune-depozite.	10	
187	Cerere pentru întocmirea lucrărilor bibliografice ori de informare documentară.	5	
188	Dosar pentru păstrarea lucrărilor bibliografice.	15	
189	Evidența lucrărilor bibliografice și de informare documentară.	P	

0	1	2	3
190	Adresă de expediție a lucrărilor bibliografice sau de informare documentară.-	10	
191	Fișă de înscriere la bibliotecă.	15	
192	Registru de înscriere a cititorilor.	P.	
193	Adresă de înștiințare a expedierii împrumutului.	10	
194	Fișa de termene.	10	
195	Fișa cărții.	60	
196	Plicul cititorului.	15	
197	Fișa de lectură.	15	
198	Înștiințare de restituire a publicațiilor.	15	
199	Declarație privind pierderea publicațiilor.	10	
200	Caiet pentru evidența activității bibliotecii.	15	
201	Bibliografii, liste bibliografice, fișe bibliografice.	P.	
202	Catalogul alfabetic, sistematic, tematic pe subiecte și alte tipuri de cataloage (pentru cărți, publicații periodice, manuscrise, stasuri și alte documente de bibliotecă).	P.	
203	Procese verbale privind verificarea (inventarierea fondului de publicații).	P.	
204	Procese-verbale de predare-primire a patrimoniului bibliotecii.	60	
205	Procese-verbale de casare a publicațiilor potrivit instrucțiunilor în vigoare, procese-verbale ale cărților date în schimb altor biblioteci.	15	CS
206	Acte referitoare la donații cărți de la instituții sau persoane particulare. Acte privind transferul de publicații.	P	
207	Planuri de achiziție, pentru completarea colecțiilor bibliotecii. Precomenzile bibliotecii.	15	
208	Corespondență cu instituțiile cu care colaborează biblioteca și cu cititorii săi.	10	
	VI. RELAȚII EXTERNE.		
209	Planuri de relații externe ale M.E.I.	P.	
210	Materiale documentare și de specialitate ce se trimit și se primesc din străinătate.	P.	
211	Primirea și plecarea de delegații și materiale pe linie de învățământ în țări socialiste și țări capitaliste.	30	
212	Ordinele și adresele privind deplasarea delegațiilor române peste hotare.	30	
213	Corespondență, rapoarte cu privire la participarea Ministerului Educației și Învățământului la activitatea ONU, UNESCO și altor organizații internaționale.	P	
214	Corespondență cu privire la participarea Ministerului Educației și Învățământului la activitatea B.I.E. (Biroul Internațional de Educație).	P.	
215	Corespondență, rapoarte cu privire la participarea la congrese, conferințe, simpozioane și sesiuni științifice internaționale.	P	
216	Corespondență cu privire la afilierea la diferite organizații internaționale și la activitatea acestora.	P.	
217	Corespondență cu privire la colaborarea tehnico-științifică cu institute sau organizații din alte țări.	15	CS

0	1	2	3
218	Acordurile culturale și planurile pentru aplicarea acordurilor culturale cu țările socialiste și cu țările capitaliste, precum și planul de relații externe al ministerului.	P.	
219	Comunicări (aprobări) ale Ministerului de Interne (comisia pentru pașapoarte și vize) privind plecarea peste hotare a delegațiilor Ministerului Educației și Învățământului (delegați, doctoranzi și studenți).	5	
220	Proiectele planurilor de relații externe pe obiective, zone geografice și țări.	2	
221	Programe de colaborare cultural-științifică și înțelegeri bilaterale.	15	CS
222	Propuneri nominale pentru specializarea, documentare, expuneri de conferințe, lectorate în străinătate.	5	
223	Propuneri privind detașarea cadrelor didactice în țările în curs de dezvoltare.	5	
224	Propuneri privind dotarea cu mijloace de învățământ a unor instituții de învățământ din străinătate.	2	CS
225	Propuneri și alte documente de colaborare și asistență tehnică și științifică pe linia unor organisme și organizații internaționale.	10	CS
226	Evidența cadrelor didactice detașate în țările în curs de dezvoltare în calitate de cooperanți.	P.	
227	Programe și documente de colaborare bi și multilaterale privind cercetarea în cadrul comisiilor permanente ale C.A.E.R. pe linie de învățământ.	P.	
228	Propuneri, dări de seamă, informări privind participarea Ministerului Educației și Învățământului la comisia permanentă CAER pentru coordonarea asistenței tehnice acordate țărilor în curs de dezvoltare.	P.	
229	Documentare și propuneri privind participarea părții române la instituții specializate ale ONU în domeniul învățământului.	10	CS
230	Propuneri de delegați permanenți, funcționari internaționali, experți și delegați în cadrul instituțiilor specializate ONU și UNESCO și a comisiilor ce funcționează în cadrul acestora.	10	CS
231	Propuneri, note, informări privind participarea reprezentanților M.E.I. la simpozioane, constăuturi, conferințe, colocvii, mese rotunde, vizite de studii inițiate pe linie de învățământ cu caracter internațional.	P.	
232	Propuneri, informări privind afilierea la unele asociații internaționale cu profil de învățământ.	20	CS
233	Planul anual de propagandă externă.	5	CS
234	Plan de măsuri privind dezvoltarea rețelei de lectorate de limbă, literatură, istorie și civilizație ale poporului român, manifestări științifice în străinătate, acordări de burse de romanistică.	P.	
235	Propuneri, informări privind primirea lectorilor străini în țara noastră.	10	CS

0	1	2	3
236	Propuneri privind organizarea și desfășurarea cursurilor internaționale de vară în R. S. România.	5	
237	Propuneri privind primirea și trimiterea de cadre didactice de limbi străine la cursuri de perfecționare.	5	
238	Indicații, informări privind activitatea de protocol pe linie de învățământ.	10	
239	Proiectul planului de fonduri pentru acțiunile de protocol, devize de cheltuieli, avizarea actelor de cheltuieli.	15	
240	Correspondență privind procurarea documentelor de transport pentru deplasarea în străinătate a delegațiilor ministerului.	2	
241	Plan de perspectivă privind școlarizarea cetățenilor străini.	15	CS
242	Proiect de buget pentru școlarizarea cetățenilor străini și pentru trimiterea la studii în străinătate a cetățenilor români.	2	
243	Correspondență, avize privind confirmarea candidaților propuși pentru studii în țara noastră.	10	
244	Correspondență, propuneri privind repartizarea candidaților la studii în instituții de învățământ superior.	10	
245	Correspondență privind desfășurarea anului pregător și a repartizării cetățenilor străini în anul I de studiu.	5	
246	Îndrumări privind activitatea de elaborare, editare și difuzare a manualelor și cursurilor pentru anul pregător, precum și pentru anii I—VI.	10	
247	Note, avize, propuneri privind trimiterea tinerilor români la studii în străinătate.	10	
248	Situații, documentare și sinteze, privind evidența cetățenilor străini școlarizați în țara noastră.	P.	
249	Planul anual de acordare a burselor pentru cetățenii străini și de primire la studii a acestora pe cont propriu valutar și pe cont propriu nevalutar.	10	
250	Acte normative privind școlarizarea cetățenilor străini în țara noastră.	P.	
251	Acte normative privind trimiterea la studii în străinătate a cetățenilor români.	P.	
252	Evidența nominală a cetățenilor români care au făcut studii în străinătate.	P.	
VII. ADMINISTRATIV — TRANSPORTURI — P.S.I.			
253	Boniere de predare-primire a materialelor.	5	
254	Inventare de cameră și bonuri de mișcare privind mijloacele fixe.	1	
255	Tabele de evidența mașinilor de scris și multiplicat.	10	
256	Correspondență și situații referitoare la normarea parcului de autovehicule, unitățile subordonate.	2	după expirare
257	Correspondență și situații centralizatoare privind evidența și mișcarea parcului de autovehicule pentru administrația centrală și unitățile subordonate.	5	
258	Correspondență, instructaje, alte acte referitoare la P.S.I.	30	

0	1	2	3
259	Comenzi pentru sigilii și ștampile cu stema R. S. România.	30	
260	Avizarea ștampilelor fără stema R.S.R.	30	
261	Evidența ștampilelor în folosință și scoase din uz.	30	
262	Acte privitoare la normarea, folosința și mișcarea posturilor telefonice directe și a centralelor telefonice.	2	după expirare
263	Acte privind colaborarea cu Intreprinderca pentru Administrarea Clădirilor.	2	
264	Contracte economice pentru producătorii de materiale și de prestări de servicii.	5	
265	Foi zilnice de parcurs auto, inclusiv matca.	5	
266	Fișă de evidență.	5	
267	Referate și procese-verbale privind serviciul de pază și pompierii.	5	
VIII. PLANIFICARE			
268	Planurile de muncă :		
	— anuale	P	
	— trimestriale	5	
	— lunare	1	
269	Tabele cu cifre de control la C.S.P.	P	
270	Plan de producție, cu sarcini de plan pe campanii de lucru și fel de lucrări.	P	
271	Plan de măsuri tehnico-organizatorice.	P.	
272	Plan de forțe de muncă :		
	— anual	P.	
	— trimestrial	5	
273	Plan de proiectare	P.	
274	Plan de investiții cu propuneri, memoriu explicativ, cifre de control și proiectul de plan.	15	
275	Plan de utilaj necesar și de mișcarea lui.	10	
276	Plan import-export cu întreaga documentație	15	
	— anual		
277	Plan preț de cost:		
	— anual	15	
	— trimestrial	5	
278	Planul de activitatea instituției :		
	— anual	P.	
	— trimestrial	5	
	— lunar	1	
279	Correspondență cu instituțiile și cu unitățile productive în legătură cu cereri, urgentări de lucrări, avize, colaborări.	3	
280	Memorii justificative (dări de seamă) de realizarea planului de muncă, pe ramuri de activitate :		
	— anuale	10	
	— trimestriale	5	
	— lunare	1	
281	Balanțe trimestriale și anuale cu justificarea materialelor folosite în sectorul de muncă.	10	
282	Planuri de repartizarea absolenților cu propuneri, memorii explicative și proiect de plan:		
	— perspectivă	P.	
	— anuale	10	
283	Plan de cheltuieli de circulație (vinderea mărfurilor).	10	CS

0	1	2	3
284	Corespondență cu ministerele și consiliile populare în legătură cu planurile de repartizare.	10	
285	Corespondență referitoare la propunerile de plan economic pentru unitățile controlate și îndrumate de direcția planificării.	10	CS
286	Corespondență cu ministerele și consiliile populare în legătură cu planurile de școlarizare.	10	
287	Planuri de școlarizare cu propuneri, memorii explicative și proiect de plan — perspectivă — anual	P. P.	
IX. APROVIZIONARE ȘI DESFACERE			
A. PLANURI, LUCRĂRI CURENTE, EVIDENȚE ȘI SITUAȚII PRIVIND APROVIZIONAREA ȘI DESFACEREA			
288	Instrucțiuni pentru întocmirea și executarea planului de aprovizionare anual.	5	
289	Propuneri de proiect de plan de aprovizionare anual cu specificații de materiale și memorii explicative.	5	
290	Planuri de preluări și desfaceri din import.	10	
291	Tabelul cu necesarul de materiale (calcul, justificări, centralizatoare).	5	
292	Plan de aprovizionare (cu specificații de materiale pe ramuri de producție pentru materialele dirijate de C.S.P.) — anual — trimestrial — lunar	10 5 1	
293	Planuri de desfacere cu documentația respectivă.	10	
294	Plan repartiții C.S.P. (balanțe de resurse cu repartiții prin defalcarea pe beneficiari a cifrei totale din resurse).	10	
295	Planuri de repartiții pentru produsele dirijate de minister.	10	
296	Referate de serviciu privind aprovizionarea și desfacerea de materiale.	10	
297	Acte justificative (proces-verbale, situații, date statistice) pentru obținerea de repartiții de materiale.	5	
298	Fișe tehnice de evidență a materialelor repartizate și livrate beneficiarilor.	10	
299	Lucrări, privind modificările de plan (renunțări, suplimentări, cereri ale unităților beneficiare cu documentația respectivă, dispoziții de anulare și suplimentare de repartiții).	10	
300	Scadențări pentru termenele de livrare.	2	
301	Corespondență privind contractările și livrările de mărfuri (referate de necesitate, lucrări pregătitoare, reclamații ale beneficiarilor pentru necontractare sau pentru nepotriviri cantitative sau calitative la livrare.	5	
302	Corespondență privind livrările către marii beneficiari (instituții centrale).	5	

0	1	2	3
303	Corespondență cu bazele de aprovizionare și desfacere cu privire la modul de facturare emiter de bonuri, situații financiare.	5	
304	Corespondență privind evidența și centralizarea materialelor dirijate în custodie.	5	
305	Situații privind realizarea planului economic anual de preluări și desfaceri.	10	
306	Situații statistice periodice, privind necesarul de materiale, repartiția, dirijarea, dispozițiile de livrare, consumul de materiale și valorificarea celor fără de mișcare și a celor cu mișcare lentă.	5	
307	Dări de seamă privind realizarea planului de aprovizionare și desfacere (raportări cantitative și valorice pe produse și beneficiari) — lunare — trimestriale — anuale	1 5 10	
	B. CLASĂRI ȘI DECLASĂRI DE MATERIALE		
308	Lucrări privind casări și declasări de materiale (proponeri, procese-verbale, decizii, tabele).	10	
309	Procese-verbale de scădere din inventar a materialelor scoase din uz, (casate, vindute sau distruse).	10	
310	Situații (tabele) de materialele disponibile de cele scoase din uz.	2	
	X. MUNCĂ ȘI RETRIBUIRE		
	A. ORGANIZAREA MUNCII		
311	Instrucțiuni privind aplicarea dispozițiilor referitoare la problemele de muncă (angajări, concedii, desfaceri de contracte, plata drepturilor personalului muncitor).	P.	
312	Planul forțelor de muncă și al fondului de retribuire (proponeri de plan cu încadrări nominale pe funcții de retribuire — anual — trimestrial	P. 5	
	B. ÎNCADRĂRI — RETRIBUIRE		
313	State — model de funcțiuni (normative de state de funcțiuni și state de funcțiuni individuale).	10	CS
314	Fișa de înregistrare a statelor de funcțiuni și a cheltuielilor administrativ-gospodărești.	5	
315	Centralizatorul statelor de funcțiuni.	P.	
316	Lucrări privind retribuirea muncitorilor și a personalului de conducere tehnic și administrativ (referate, memorii, calcule economice, indicatoare tarifare, tarife de retribuire)	20	
317	Fișe de evidența muncitorilor și a personalului tehnic și administrativ.	15	
318	Situații centralizate privind personalul tehnic și administrativ (încadrarea, vechimea în cimpul muncii, date personale, calificare).	P.	

0	1	2	3
319	Indicatorii în funcție de realizarea cărora se acordă retribuția tarifară și, după caz, indemnizațiile de conducere.	5	
320	Normele tehnice cu caracter metodologic pentru determinarea gradului de realizare a indicatorilor de retribuire.	5	
321	Adeverințe, avize și instrucțiuni.	5	CS
C. NORME DE MUNCĂ (STABILIRE, APLICARE)			
322	Rectificări de retribuire a cadrelor didactice pe baza vechimii în învățămînt.	40	
323	Aprobări pentru retribuirea cu ora.	5	CS
324	Aprobări de noi tarife de colaborare (documentația, propuneri și aprobări definitive).	10	
325	Regulamente de premieri.	10	
XI. PLANIFICAREA FINANCIARĂ ȘI EVI-DENȚA CONTABILĂ			
A. DIRECTIVE			
326	Instrucțiuni privind planificarea financiară (normarea cheltuielilor, întocmirea planului de venituri și a planului de cheltuieli bugetare și din mijloace speciale extrabugetare, clasificarea bugetară), executarea planului de venituri și a planului de cheltuieli, aplicarea metodelor și formelor de evidență; aplicarea planului de conturi, întocmirea dărilor de seamă contabile precum și orice alte instrucțiuni de îndrumare economico-financiară.	P.	
327	Instrucțiuni pentru întocmirea bilanțelor de venituri și cheltuieli și a calculațiilor de anexă, inclusiv normativul mijloacelor circulante.	P.	
B. PLANURI FINANCIARE			
328	Propunerile ministerului, ale instituțiilor centrale și consiliilor populare și ale unităților subordonate ministerului cu privire la normarea cheltuielilor în acțiune de învățămînt.	P.	
329	Lucrările pregătitoare și propunerile pentru planurile de venituri și cheltuieli bugetare și de mijloace speciale extrabugetare întocmite de minister și unitățile subordonate.	5	
330	Planurile definitive de venituri și cheltuieli bugetare și de mijloace speciale extrabugetare ale Ministerului Educației și Învățămîntului aprobate de Ministerul Finanțelor; Comunicările Ministerului de Finanțe de aprobarea virărilor de credite și a modificărilor de locații trimestriale; virările de credite aprobate de conducerea ministerului; comunicările către Ministerul Finanțelor a virărilor de credite aprobate de conducerea Ministerului Educației și Învățămîntului.	P.	
331	Propuneri de virări de credite și de modificări de alocații trimestriale în planul de cheltuieli făcute de unitățile subordonate și cele făcute de minister către Ministerul Finanțelor.	5	

0	1	2	3
332	Lucrări pregătitoare și propunerile pentru întocmirea planurilor financiare ale întreprinderilor economice (balanța de venituri și cheltuieli, planul amortizării anuale a mijloacelor fixe, planurile financiare de construcții, reparații capitale, curente, revizii periodice) centralizate și pe unități.		
333	Planurile financiare definitive (balanța de venituri și cheltuieli, planul amortizării anuale a mijloacelor fixe, planurile financiare de construcții, reparații capitale, curente, revizii periodice) centralizate și pe unități și modificările aprobate.	P.	
334	Plan de credite centralizate:		
	— anual	P	
	— trimestrial	5	
335	Plan de casă:		
	— anual	P	
	— trimestrial	5	
	— lunar	1	
	C. ACTE DE DOTARE A ÎNTEPRINDERILOR ECONOMICE SOCIALISTE ȘI FINANȚAREA UNITĂȚILOR BUGETARE		
336	Acte de dotare cu mijloace circulante.	P.	
337	Cererile pentru deschideri de credite ale unităților subordonate, copiile cererilor pentru deschiderea de credite de către Ministerul Finanțelor, cererile pentru retragerile de credite și copiile mandatelor bugetare emise pe numele unităților subordonate.	5	
338	Dispoziții bugetare de retragerea creditelor.	5	
	D. DĂRI DE SEAMĂ CONTABILE ȘI STATISTICE		
339	Dări de seamă contabile și statistice întocmite de unitățile subordonate și minister:		
	— lunare	3	
	— trimestriale	5	
	— anuale	P	
340	Dări de seamă asupra utilizării fondurilor de investiții.	P.	
	E. EVIDENȚA CONTABILĂ		
341	Fișe de conturi sintetice, jurnale de înregistrarea normelor contabile.	15	
342	Registre și fișe analitice de orice fel pentru mijloace fixe, materiale, debitori, creditori, credite bugetare, cheltuieli etc.	15	
343	Balanțe de verificare sintetice și analitice:		
	— lunare	3	
	— trimestriale	5	
	— anuale.	15	
344	Registre și fișe de evidență tehnico-operativă.	10	
	F. DOCUMENTE CARE STAU LA BAZA OPERAȚIUNILOR CONTABILE		
345	Notele contabile și actele justificative, documentele primare și contabile care stau la baza înregistrărilor		

0	1	2	3
	In conturi contabile extrase de cont, centralizatoare de materiale, facturi, avize, acte de recepție, documente de cheltuieli, ordine de transfer pentru mijloace fixe, contul casierului etc. care se păstrează la notele de contabilitate.	15	
346	Correspondență în legătură cu operațiile contabile și financiare care nu se anexează la notele contabile.	5	
347	Chitanțiere, carnete de cecuri, tichete, avize sau foi de transport sau parcurs.	5	
348	Acte de primire și predarea gestiunilor.	15	
349	Documente privind inventarierea bunurilor și valorilor (procese-verbale) listele și rapoartele comisiei.	15	
350	State de retribuție.	90	
	XII. CONTROLUL MUNCII		
	A. CONTROLUL T EHNIC ȘI ADMINISTRATIV		
351	Plan de îndrumare și control, schimb de experiență.	1	
352	Planuri lunare de deplasare pe teren a personalului tehnic pentru îndrumare și control.	1	
353	Procese-verbale de constatare și rapoarte de control tehnic și administrativ.	P.	
354	Ordine observatorii de îndrumări date unităților controlate.	10	
355	Situații centralizate privind controlul pe teren.	5	CS
	B. CONTROLUL FINANCIAR		
356	Instrucțiuni de organizarea și funcționarea organelor de control financiar.	10	
357	Instrucțiuni metodologice și tehnice pentru desfășurarea muncii de control financiar.	10	
358	Planuri de muncă: — anuale — trimestriale — lunare	10 10 1	
359	Procese-verbale de verificare ale organelor de control financiar împreună cu toate actele care se perfectează în legătură cu constatările din procesul-verbal respectiv.	15	
360	Dispoziții de imputare.	5	
361	Registre de evidența unităților controlate.	10	
362	Dări de seamă asupra verificărilor contabile: — trimestriale. — anuale	1 10	
363	Sinteza privind actele de control.	P.	
	XIII. PROTECȚIA MUNCII		
	A. PLAN, REALIZĂRI, CONTROL		
364	Plan de protecția muncii cu documentația respectivă.	15	
365	Material de propagandă (afișe, pliante, diafilme, instrucțiuni).	P.	

0	1	2	3
366	Normative.	15	
367	Propuneri și avize privind standardizarea echipamentelor de protecție.	5	
368	Cereri de dotare cu materiale de protecție.	3	
369	Situații privind lucrări de investiții și de reparații în sectorul protecției muncii.	10	
370	Situații privind materialele de protecție.	10	
371	Registre de evidența materialelor de protecție.	10	
372	Situații de realizare a planului de muncă pe obiective.	15	
373	Procese-verbale de inspecție, constatări, propuneri, îndrumări.	10	
374	Rapoarte periodice de urmărirea inovațiilor în protecția muncii.	10	
375	Aprobări privind alimentația și echipamentele de protecția muncii.	3	
376	Aprobări privind sporul de salarii pentru munci dăunătoare sănătății.	2	
	B. ACCIDENTE DE MUNCĂ		
377	Înștiințări, anunțuri, comunicări despre accidente de muncă.	30	
378	Acte de cercetare, constatare și urmărire privind accidentele de muncă.	P.	
379	Situații de evidența accidentelor de muncă și bolile profesionale.	30	
380	Registru de evidența accidentelor de muncă.	50	CS
381	Dări de seamă de analiza muncii cu situația accidentelor și bolilor profesionale: — trimestriale. — anuale.	10 P.	
	XIV. LUCRĂRI JURIDICE		
382	Correspondență cu unitățile în subordine, direcțiile și serviciile din minister, consiliile populare și alte instituții în legătură cu probleme juridice (îndrumări, recomandări, înștiințări etc.) interpretări de texte și legi legate de procesul de producție și drepturile salariaților.	15	
383	Registru de evidență al proiectelor de decrete, de H.C.M. și dispoziții înaintate spre aprobarea Consiliului de Miniștri.	P.	
384	Avize de proiecte de H.C.M. inițiate de alte ministere.	15	
385	Avizele Oficiului Juridic.	15	CS
386	Condici de evidența termenelor la instanțele judecătorești.	5	
387	Dosare privind litigii la instanțe judecătorești	5	
388	Opis general și alfabetic de dosare la instanțele de judecată.	P.	
389	Acte ale comisiei de litigii și ale consiliilor de judecată tovărășească precum și ale comitetului sindical.	P.	
390	Registru de evidență a litigiilor sub valoare de 1 000 lei (A.M.) rezolvate în minister ca instanță arbitrală, conform Decretului nr. 259/1959.	5	

0	1	2	3
391	Dosare privind litigiile sub valoare de 1000 lei rezolvate de minister, inclusiv mape cuprinzând hotărârile în ordine cronologică date în rezolvarea acestor litigii.	5	
392	Registru de evidența cauzelor contencioase indiferent de natura lor (penale, civile, arbitrale, litigii de muncă, conform instrucțiunilor comune ale Ministerului Justiției nr. 691/1961 și Ministerului Finanțelor nr. 1602/1961.	P.	
	XV. TEHNICĂ		
	A. ACTE ȘI LUCRĂRI TEHNICE		
393	Instrucțiuni și directive tehnice.	P.	
394	Plan tehnic anual (propuneri, documentare, studii și cercetări, proiect, text definitiv, corespondență).	30	
395	Dosar documentații tehnice, proiecte pentru construcții.	16	
396	Minute (proces-verbale) de stabilirea măsurilor tehnico-organizatorice în procesul tehnologic.	5	
397	Opise alfabetică de evidența planurilor și a dosarelor tehnice.	P.	
	B. NORME INTERNE, STASURI		
398	Propuneri, anteproiecte și proiecte de stasuri și norme interne cu avizele și documentația respectivă.	10	
399	Plan anual de standardizare.	10	
400	Stasuri și norme interne.	P.	
401	Lucrări referitoare la derogări cu modificări de stasuri și norme interne.	P.	
402	Plan de normarea consumului de materiale (propuneri, plan definitiv, corespondență).	10	
403	Norme și calcule de consumuri specifice.	10	
404	Rapoarte asupra consumului de carburanți lubrifianți (lunare și centralizate).	5	
	D. STUDII ȘI DOCUMENTARE		
405	Planuri de cercetări științifice (anuale).		
406	Lucrări privind aplicarea metodelor aplicative în producție (studii, programe analitice, referate, avize, rapoarte de realizări, evidente).	P.	
407	Bibliograful de studii de specialitate.	P.	
408	Contracte încheiate între instituții și întreprinderi de cultură și de difuzarea presei, pentru procurarea de cărți și reviste.	P.	
409	Traducerii de materiale documentare străine (dactilografiate).	5	CS
410	Fișe pentru traduceri de materiale documentar străin.	10	CS
411	Avize pentru traduceri.	10	CS

0	1	2	3
	XVI INVESTIȚII ȘI INOVAȚII		
	A. INSTRUCȚIUNI, PLAN, LUCRĂRI CURENTE, SITUAȚII, EVIDENȚE		
412	Instrucțiuni privind propunerile, aprobarea premierea și aplicarea invențiilor și inovațiilor în muncă.	P.	
413	Instrucțiuni tehnice pentru omologarea produselor noi.	10	după expirare
414	Plan tematic de inovații cu documentația și corespondența respectivă.	P.	
415	Dosar invenții, inovații și raționalizări (propuneri primite cu documentația respectivă) și lucrările colectivului de invenții și inovații.	P.	
416	Registre de înscrierea propunerilor de invenții și inovații cu soluția dată. Certificate de inovator.	P.	
417	Omologări de prototipuri.	P.	
418	Situații de finanțarea invențiilor și inovațiilor.	15	
419	Tabele de invenții prezentate la expoziții.	P.	
	XVII. INVESTIȚII		
	A. CONSTRUCȚII, REPARAȚII CAPITALE CURENTE ȘI REVIZUIRI PERIODICE		
420	Instrucțiuni de serviciu privind investiții difuzate direcțiilor productive și unităților.	10	
421	Planuri de investiții pentru construcții și reparații capitale.	P.	
422	Planuri de construcții, amenajări și sistematizări.	P.	
423	Plan de proiectări.	15	
424	Contracte de proiectări și corespondența respectivă.	15	
425	Proiecte de construcții și reparații capitale cu documentația respectivă.	15	
426	Proiecte de reparații curente și revizii periodice.	10	
427	Contracte de executare de lucrări cu întreprinderile de construcții și industriale.	10	
428	Avize date de autorități pentru diferite construcții.	P.	
429	Indicații tehnice pentru executarea de lucrări.	10	
430	Cereri, tabele, propuneri și repartizări de fonduri și materiale pentru construcții și reparații.	10	
431	Propuneri și aprobări ale comisiilor de recepție pentru lucrări de investiții și reparații capitale.	15	
432	Procese-verbale de termene de executarea lucrărilor.	10	
433	Rapoarte și corespondență privind gospodărirea energiei și combustibililor.	10	
434	Situații semestriale și anuale, centralizatoare referitoare la materiale, indici de norme și fonduri alocate pentru construcții și reparații capitale.	10	
435	Procese-verbale de recepții provizorii și definitive ale lucrărilor. Situații de lichidare. Aprobări de dat în folosință.	P.	
436	Correspondență privind construcții de locuințe muncitorești și construcții cu caracter social-cultural.	10	

0	1	2	3
437	Cartea construcției.	P.	
	B. UTILAJ		
438	Plan de investiții utilaj (proponeri, proiecte, text cu lucrările pregătitoare).	P.	
439	Plan reparații utilaj.	10	
440	Lucrări curente privind executarea planului de investiții și reparații utilaj.	15	
	C. DEVIZE		
441	Instrucțiunile și corespondență referitoare la modul de întocmirea devizelor.	P.	
442	Devize de investiții trimise de unități.	10	
443	Devize, oferte prezentate de executanți.	10	
444	Dosare tehnice cu proiecte și devize (memorii justificative, analize de prețuri, planificarea lucrărilor și organizarea șantierelor).	P.	
445	Situații definitive și lucrări de construcții și reparații.	P.	
	XVIII. SECRETARIAT		
446	Propuneri privind lista cu documente cu caracter secret și secret de serviciu.	3	
447	Rapoarte, referate, propuneri privind selecționarea materialului arhivistic.	5	
448	Inventare de fonduri arhivistice.	P.	
449	Istoriul instituției și al fondului expertizat.	P.	
450	Lucrări ale comisiei de selecționare.	P.	
451	Correspondență cu Direcția Generală a Arhivelor Statului.	P.	
452	Correspondență, informări privind activitatea de îndrumare și control a activității arhivistice la unitățile în subordine.	P.	
453	Indicatorul termenelor de păstrare al documentelor primite sau elaborate de minister, unitățile școlare și alte unități subordonate ministerului.	P.	
454	Nomenclatorul dosarelor.	P.	
455	Informări privind problemele ce se desprind din activitatea de soluționare a scrisorilor primite și din audiențele acordate.	5	
456	Informări și situații statistice anuale privind modul de rezolvare a scrisorilor oamenilor muncii.	5	
457	Proiectul planului de aprovizionare tehnico-materială, proiectul de buget pentru administrația centrală.	3	
458	Reclamații și sesizări ale oamenilor muncii.	15	
459	Materiale prezentate în Consiliul Superior al Educației și Învățământului.	P.	
460	Materiale prezentate în consiliile de specialitate (de profiluri).	P.	
461	Materiale prezentate în Biroul executiv al Ministerului Educației și Învățământului.	P.	
462	Procese-verbale și stenograme ale ședințelor Biroului executiv al Ministerului Educației și Învățământului.	P.	

CS

0	1	2	3
463	Proiectul planului de muncă trimestrial și anual al ministerului.	5	
464	Planul de muncă al Ministerului Educației și Învățământului.	P.	
465	Cereri de eliberări de certificate de studii și adevăruri.	5	
466	Registru de intrare-ieșire a corespondenței.	30	
467	Condiții sau borderouri de expediție pentru corespondența internă și externă.	5	
468	Copiere de corespondență expediată.	5	
469	Registre de evidența lucrărilor în serviciu.	2	
470	Procese-verbale de predare-preluare de lucrări cu ocazia schimbărilor de personal.	5	
471	Registre de mișcarea dosarelor din arhivă.	5	
472	Inventare și opise de dosarele preluate la arhiva generală.	P.	
473	Correspondență și cereri pentru acordări de audiențe.	2	
474	Informații periodice cu privire la executarea sarcinilor de plan.	3	
475	Dări de seamă de activitate:		
	a) întocmite de instituție:		
	— lunare	3	
	— trimestriale	5	
	— anuale	P.	
	b) primite pentru informare:		
	— lunare	3	
	— trimestriale	3	
	— anuale	10	
476	Procese-verbale de analiza muncii pe ramuri de activitate:		
	— lunare	3	
	— trimestriale	5	
	— anuale	P.	
477	Situații statistice pentru evidență	5	
478	Situații — sinteză.	P.	
479	Centralizator al rapoartelor de sinteză.	P.	

Anul LXVI—Vol. LI

Nr. 2/1989

EDITORIAL

Arhivele Statului în cei 45 de ani de la victoria revoluției din August 1944

VASILE MOISE

Înfăptuirea victorioasă a revoluției de eliberare socială și națională antifascistă și antiimperialistă din august 1944 a deschis o nouă eră în procesul luptelor revoluționare, în istoria patriei noastre. În aceste împrejurări, Partidul Comunist Român a acționat cu toate forțele pentru participarea activă a României la războiul împotriva Germaniei hitleriste, alături de Uniunea Sovietică și de celelalte forțe aliate, mobilizând întregul popor în lupta pentru eliberarea deplină a patriei de sub ocupația trupelor hitleriste și a horthyștilor și asigurând participarea ostașilor români, alături de cei ai armatei sovietice, la luptele pentru eliberarea Ungariei, a Cehoslovaciei, precum și la luptele din Austria, până la zdrobirea definitivă a Germaniei hitleriste.

Revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă din august 1944 a deschis calea unor profunde și ample schimbări revoluționare în ansamblul destinelor poporului român. Cucerindu-și libertatea, masele populare și-au consacrat eforturile în direcția făuririi unei noi orânduiri ce asigură națiunii române un ritm impetuos de dezvoltare, de progres pe toate planurile vieții materiale și spirituale.

A 45-a aniversare a revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă din acest an, în care se vor desfășura lucrările celui de al XIV-lea Congres al partinilor, prilejuiește întregii noastre națiuni socialiste constatarea, cu îndreptățită mândrie, a strălucitelor înfăptuiri, temelii trainice, pentru progresul impetuos al patriei.

În acest context, plenara Comitetului Central al Partidului Comunist Român și sesiunea Marii Adunări Naționale din aprilie a.c. au evidențiat momentul calitativ nou în care se află țara noastră, caracterizat, cum arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu prin „deplina independență economică și politică a României”, determinată de plata întregii datorii externe și dobândită prin eforturile eroice ale întregului nostru popor, prin aplicarea creatoare la condițiile societății noastre a principiilor socialismului științific.

Documentele Congresului al XIII-lea al Partidului Comunist Român, ale Conferinței Naționale din decembrie 1987, magistrala expunere a tovarășului Nicolae Ceaușescu, secretarul general al partidului la ședința comună a Plenarei C.C. al Partidului Comunist Român, a organismelor democratice și organizațiilor de masă și obștești din noiembrie 1988 fundamentează cu clarviziune științifică direcțiile de acțiune privind înfăptuirea programului partidului, pun în evidență strategia dezvoltării intensive a întregii economii naționale, elaborată de tovarășul Nicolae Ceaușescu.

Astăzi, la 45 de ani de la acest eveniment crucial, pulsează în toate domeniile vieții noastre sociale o activitate novatoare, care în lumina indicațiilor și orientărilor de înalt nivel teoretic și practic date de documentele de partid, de secretarul general al partidului tovarășul Nicolae Ceaușescu, capătă valențe considerabile.

În arcul de timp care străbate istoria noastră de la insurecția armată din august 1944 și pînă în prezent, perioada intrată în conștiința contemporaneității — sub denumirea de „Epocă Nicolae Ceaușescu”, inaugurată de Congresul al IX-lea al Partidului Comunist Român din anul 1965, a cunoscut o dezvoltare fără precedent a întregii vieți social-economice, o puternică și entuziastă descătușare a energiilor creatoare ale națiunii, punînd puternic în valoare capacitatea de creație a maselor largi de oameni ai muncii.

În această epocă glorioasă, înscrisă cu litere de aur în cartea istoriei românești, România a făcut pașii cei mai marcanți spre viitorul ei comunist, și-a sporit în ritmurile necunoscute altădată avuția națională, s-a consolidat neconținut unitatea de nezdrunclnat a poporului în jurul partidului, s-a întărit unitatea oamenilor muncii. Cutezanța gîndirii revoluționare, nutrită de la istorie și generatoare de istorie a tovarășului Nicolae Ceaușescu i-a permis să-i deslușească permanențele, să-i valorifice marile sensuri și să confere noi dimensiuni relației dialectice trecut — prezent — viitor. În această lumină, gîndirea teoretică a tovarășului Nicolae Ceaușescu este bazată pe principiul interpretării și evaluării procesului istoric ca rezultat complex și firesc al evoluției societății românești în ansamblul său, în care se înglobează toate forțele sociale și politice în raport cu problemele vitale aflate în fața poporului. Nu există moment de seamă al istoriei naționale, din timpuri străvechi și pînă în prezent asupra căruia tovarășul Nicolae Ceaușescu să nu formuleze teze și idei de mare profunzime științifică.

Un loc deosebit în eforturile conjugate ale partidului și statului pentru dezvoltarea și prosperitatea patriei noastre îl deține activitatea de cercetare științifică ce și-a extins sfera de acțiune și s-a aprofundat considerabil în toate domeniile vieții materiale și spirituale și a devenit instrumentul principal al activității sociale în societatea contemporană, în determinarea direcțiilor de dezvoltare a societății și a omului nou, coresponsăzător acestora.

Acest moment istoric aniversar își pune amprenta asupra drumului parcurs de Arhivele Statului în cei 45 de ani și a perspectivelor luminoase care i se prefigurează în constituirea și administrarea tezaurului arhivistic al țării noastre.

Integrîndu-se în efortul general pentru transpunerea în viață a politicii partidului nostru, Arhivele Statului s-au implicat în dezvoltarea științei și culturii, au urmărit cu fermă determinare îndeplinirea complexelor ei obiective și sarcini în spiritul exigențelor documentelor de partid și al înaltelor responsabilități ce decurg din funcțiile instituției, au ridicat la un nivel superior întreaga activitate arhivistică.

Înființarea instituției Arhivelor Statului la București și Iași a fost determinată de transformările instituționale de la începutul secolului al XIX-lea în vederea creării condițiilor pentru depozitarea vechilor documente aparținînd instituțiilor desființate, precum și a celor create de instituțiile nou înființate. Rolul noii instituții era de a primi, păstra și valorifica tezaurul documentar, spre a servi ca sursă de cercetare și cunoaștere a istoriei patriei. Această concepție a constituit firul călăuzitor al activității instituției și a fost exprimată în mai multe rânduri de conducătorii Arhivelor Statului, între care amintim pe Gheorghe Asachi, Vasile Alecsandri, Cezar Bolliac, Grigore Manu, Dimitre Onciul.

Desfășurîndu-și activitatea în condiții destul de modeste și avînd de luptat cu nenumărate dificultăți, Arhivele Statului au cunoscut, totuși, un progres continuu. Patrimoniul documentar al instituției s-a îmbogățit, îndeosebi, cu documente feudale preluate de la mănăstiri, după secularizarea averilor acestora, s-au emis acte normative pentru reglementarea activității arhiviste. Arhivele Statului se dezvoltă pe multiple planuri, îndeosebi, după anul 1925 cînd instituția a fost așezată pe baze noi prin legea de organizare a Arhivelor Statului votată de parlamentul țării, în condițiile schimbărilor intervenite după primul război mondial. Astfel, Arhivele Statului se transformă într-o instituție științifică de prestigiu, cunoscută în țară și peste hotare.

Înainte de revoluția socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, deci timp de peste un secol, instituția Arhivelor Statului a avut de întîmpinat numeroase greutăți mate-

riale și, uneori, lipsa de interes a autorităților. Dar, în pofida acestei situații, prin competența și stăruința unor străluciți reprezentanți ai științei și culturii românești, care au stat la cîrma lor, au izbutit să-și îndeplinească cu cinste misiunea de a stringe, păstra și conserva tezaurul arhivistic al țării.

Eficacitatea socialismului în țara noastră a însemnat și pentru Arhivele Statului trecerea la o nouă etapă a activității sale, superioară prin realizări, care au întrecut și cele mai îndrăznețe speranțe ale înaintașilor arhivistici românești. Această dezvoltare impetuoasă se înscrie în contextul procesului inițiat și condus cu competență și clarviziune de Partidul Comunist Român, de înălțare pe culmile civilizației a întregii vieți economice, sociale și culturale a poporului nostru, ca urmare firească a progresului determinat de societatea socialistă.

În anii construcției socialiste și mai ales după Congresul al IX-lea al partidului, care a trasat sarcinile fundamentale științei istorice, tuturor instituțiilor de cercetare și documentare, Arhivele Statului au militat pentru păstrarea și studierea izvoarelor, relevind importanța lor pentru știința istorică și activitatea socială practică.

Tezele și orientările cuprinse în opera teoretică de inestimabilă valoare a tovarășului Nicolae Ceaușescu, în documentele partidului nostru, au călăuzit Arhivele Statului în toată această bogată perioadă de timp din istoria patriei.

Activitatea arhivistică a fost orientată și a cunoscut realizări însemnate în ceea ce privește reglementarea pe plan legislativ în consens cu dezvoltarea social-economică a statului, dezvoltarea bazei tehnico-materiale, organizarea și valorificarea Fondului Arhivistic Național, asigurarea condițiilor de păstrare și conservare a documentelor, modernizarea și perfecționarea activității arhivistice.

Legislația arhivistică în vigoare, respectiv Decretul 472/1971, cu modificările sale ulterioare, a creat cadrul organizatoric și juridic adecvat pentru constituirea și completarea Fondului Arhivistic Național cu documente din toate domeniile activității sociale, pentru realizarea unui sistem de evidență centralizată a acestora și, totodată, a condițiilor corespunzătoare de păstrare și conservare a lor.

Pentru cunoașterea și însușirea noilor prevederi ale legislației arhivistice s-a desfășurat o sâștinută activitate de instruire a responsabililor cu munca de arhivă și a arhivarilor de la organizațiile socialiste și de la celelalte organizații, acțiune ce s-a organizat anual, pe ramuri de activitate. Totodată, s-a acordat asistență de specialitate creatorilor și deținătorilor de arhive pentru întocmirea evidenței necesare depunerii documentelor la Arhivele Statului. Activitatea de instruire a cuprins și membrii comisiilor de selecționare în care sînt antrenajți peste 35 000 de specialiști.

Pentru asigurarea cunoașterii legislației arhivistice de către creatorii și deținătorii de documente, în vederea aplicării corespunzătoare a prevederilor acesteia, Direcția Generală a Arhivelor Statului a desfășurat, în afara activității de instruire, îndrumare și control, acțiuni de popularizare prin intermediul radiodifuziunii și televiziunii, a presei cotidiene și de specialitate.

Constituirea Fondului Arhivistic Național de către Arhivele Statului a permis perfecționarea și modernizarea tuturor laturilor activității arhivistice. Preocupările în acest sens s-au concretizat în întocmirea unor documente cu caracter normativ a căror elaborare a avut ca scop reglementarea pe principii unitare a activității arhivistice, în concordanță cu cerințele actuale ale cercetării științifice, ale muncii de propagandă și de educație patriotică și a căror aplicare a determinat o creștere însemnată a calității și eficienței muncii arhivistice. Pe baza principiilor unice de muncă, în ciuda diversității de constituire și organizare a diferitelor fonduri arhivistice, datorate perioadei istorice în care au fost create și specificului instituțiilor creatoare, ordonarea, întocmirea evidenței, selecționarea, folosirea și păstrarea documentelor de la Arhivele Statului se desfășoară în mod unitar la nivelul întregii țări.

Crearea cadrului juridic adecvat centralizării și păstrării Fondului Arhivistic Național de către Arhivele Statului a determinat în prealabil, și realizarea premiselor materiale necesare îndeplinirii acestor sarcini. În abordarea acestei problematice situația bazei tehnico-materiale, prin grija și cu sprijinul conducerii partidului și statului, reprezintă o condiție fundamentală. Arhivele Statului dispun în prezent de o capacitate de depozitare de 10 ori mai mare decât înainte de 23 August 1944. Dacă în 1951 Arhivele Statului dispuneau pe întregă țară de 19 clădiri cu o suprafață de depozitare de 14.000 m.l. arhivă, în prezent dețin 200 000 m.l. fonduri și colecții valoroase, conservate în cadrul celor 41 unități teritoriale, în construcții noi cu spații special amenajate, totalizînd peste 50 000 m.p. suprafață utilă. Aceste depozite moderne, spre deosebire de cele din trecut, sînt echipate corespunzător menținerii unui microclimat optim de conservare, utilizate cu mijloace specifice de depozitare, dotate cu aparatură de control termohigrometric și protejate împotriva distrugerii...

Direcția Generală a Arhivelor Statului s-a preocupat, totodată, de perfecționarea și modernizarea activității arhivistice prin asimilarea noilor mijloace tehnico-științifice în activitatea de păstrare, conservare și valorificare a documentelor pe baza utilizării cât mai largi a datelor furnizate de cercetarea științifică și tehnică contemporană.

Orientarea activității arhivistice spre noi forme de protecție și valorificare a documentelor s-a realizat într-o strinsă și continuă colaborare a specialiștilor din Arhive cu instituții de cercetare de înaltă competență, din toate sectoarele de activitate. S-au inițiat, astfel, studii pentru întocmirea documentațiilor tehnice în vederea proiectării, amplasării și executării construcțiilor care să asigure protecția documentelor împotriva tuturor factorilor de degradare. S-a realizat construirea unor noi localuri de arhivă care oferă condiții optime de muncă și de păstrare a documentelor, la mai mult de jumătate din numărul filialelor județene ale Arhivelor Statului. Menționăm pe cele din județele: Alba, Arad, Argeș, Bistrița-Năsăud, Buzău, Cluj, Dolj, Gorj, Galați, Harghita, Ialomița, Iași, Mehedinți, Mureș, Prut, Timiș, Olt, Sălaj, Vaslui, Vilcea. În concepția și realizarea noilor depozite s-a ținut seama de necesitatea asigurării unui grad mai mare de rezistență, de existența posibilităților, de acces și evacuare rapidă, încadrarea în peisajul urbanistic al localităților într-o formă corespunzătoare.

Alte sedii au fost reamenajate pentru a răspunde tuturor cerințelor de păstrare și conservare a documentelor. Între acestea amintim pe cele ale filialelor din județele: Călărași, Maramureș, Satu Mare, Teleorman.

De asemenea, activitatea arhivistică a fost orientată și a cunoscut o serie de realizări în ceea ce privește dezvoltarea bazei documentare prin preluări succesive de documente de la organizațiile socialiste și de la persoane fizice, ca fundament al cercetării științifice și al istoriografiei românești. Documentele preluate ilustrează pe lângă lupta maselor populare pentru eliberare națională și socială, pentru independență, unitate și suveranitate, eforturile întregului popor, sub conducerea Partidului Comunist Român pentru edificarea socialismului în patria noastră. S-a acordat o mai mare atenție valorii informațiilor documentare preluate de Arhivele Statului, mărturii ale abnegației cu care generațiile din a doua jumătate a secolului al XX-lea au militat pentru ridicarea țării pe noi trepte de progres și civilizație.

Baza documentară, păstrată și conservată de Arhivele Statului a cunoscut an de an o creștere calitativă și cantitativă, impulsionată de aplicarea prevederilor Decretului 472/1971. Între preluările din ultima perioadă de timp o parte însemnată au reprezentat-o donațiile, ca expresie a sentimentului patriotic al multor cetățeni care au înțeles sensul prevederilor legislației arhivistice și au oferit spre păstrare Arhivelor Statului documentele pe care le dețineau.

Finalizarea acțiunii de completare a Fondului Arhivistic Național s-a concretizat în efortul arhiviștilor de a introduce în circuitul științific noi fonduri și colecții prin punerea la dispoziția cercetării a peste 1 000 inventare arhivistice.

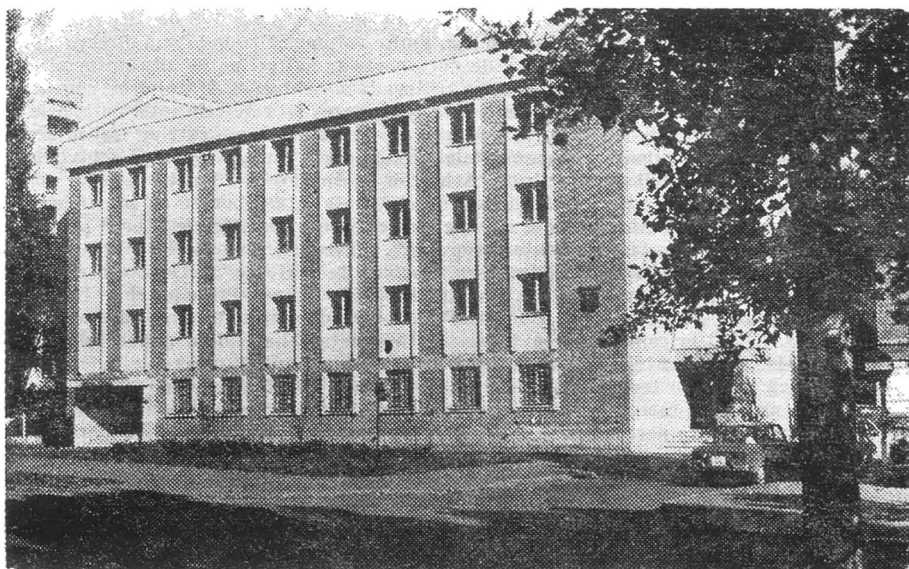
Totodată, Direcția Generală a Arhivelor Statului a abordat cu hotărâre una din cele mai importante probleme de teorie arhivistică cu aplicație practică imediată: evidența centralizată cu caracter unitar a documentelor, urmărind un scop bine definit și anume de a da o imagine exactă a numărului și stării fondurilor de arhivă din punctul de vedere al prelucrării atât a celor deținute de Arhivele Statului cât și a celor aflate la organizațiile socialiste. Pentru realizarea acestei sarcini a fost desfășurată o intensă activitate de îndrumare, coordonare și control a muncii de arhivă la organizațiile socialiste și celelalte organizații, realizându-se o radicală îmbunătățire a sistemului de constituire, selecționare și păstrare a arhivelor curente.

Desigur că această acțiune a avut urmări favorabile și asupra îmbogățirii tezaurului documentar transmis de înaintași.

Dacă în cele patru decenii și jumătate de la eliberare activitățile de completare, organizare și conservare a documentelor au constituit preocupări fundamentale ale Arhivelor Statului, preocupări integrate într-un dinamic proces de modernizare și perfecționare, același lucru se poate constata în domeniul valorificării complexe a Fondului Arhivistic Național.

Dind importanța cuvenită valorii documentelor de arhivă pentru aportul lor nemijlocit la cunoașterea trecutului istoric al poporului român, la edificarea conștiinței de sine a națiunii, având ca permanentă orientare documentele programatice ale partidului, tezele, orientările și indicațiile de inestimabilă valoare cuprinse în expunerile tovarășului Nicolae Ceaușescu cu privire la necesitatea cunoașterii și scrierii istoriei în conformitate cu adevărul istoric, Arhivele Statului s-au străduit să impulsioneze și să diversifice activitatea de valorificare a documentelor în scopuri științifice, cultural-educative și de propagandă.

O latură însemnată a activității de valorificare a informației arhivistice a constatat în redactarea și editarea publicațiilor de specialitate. Este semnificativ faptul că pînă în anul 1944, după aproape 125 de ani de activitate, Arhivele Statului au publicat 30 de lucrări de specialitate,

iar în cei 45 de ani parcurși de la 23 August 1944 s-au publicat peste 170 de titluri, din care peste 100 de la Congresul IX, unele însumând mai multe volume. Urmind două direcții fundamentale, pe de o parte elaborarea de ediții de documente tematice, pe de alta întocmirea de instrumente de informare științifică, activitatea editorială a Arhivelor Statului a cunoscut o nouă calitate, fiecare lucrare în parte reprezentând un progres față de cele anterioare, prin elementele noi abordate, prin discernământul politic și profesionalitatea cu care au fost întocmite.

Astfel, punerea în valoare a documentelor necunoscute din patrimoniul arhivistic național a devenit pentru activitatea instituției Arhivelor Statului o coordonată de bază, consecvent urmărită și înfăptuită. Stau mărturie edițiile elaborate în colaborare cu prestigioase instituții științifice consacrate unor procese istorice și evenimente cruciale ale istoriei patriei sau personalității: „Mihai Viteazul în conștiința europeană”, „Izvoarele răcoalei lui Horea”, „Revoluția din 1821 condusă de Tudor Vladimirescu, Documente externe”, „Documente privind Revoluția de la 1848 în țările române”, „România la 1859. Unirea Principatelor Române în conștiința europeană”, „Independența României”, „Documente privind marea răscoală a țărilor din 1907”, „1918 la români. Desăvârșirea unității național-statale a poporului român”, „23 August 1944. Documente”. Fiecare titlu menționat a contribuit și contribuie la elucidarea științifică a marilor teme ale istoriei românești sau la aprofundarea unor evenimente și procese istorice mai puțin cercetate. Ele introduc în circuitul științific o bogată și variată documentație istorică, în mare parte inedită, prelucrată pe baza unei metodologii de lucru unitare ce le-a asigurat o ținută publicistică corespunzătoare.

În ce privește instrumentele de informare științifică, fiecare din acestea — cataloage de documente, inventare și îndrumătoare arhiviste, repertorii, ghiduri — pe lângă funcția lor de instrumente de lucru, constituie o evidențiere masivă a unor informații tematice de ordin economic, politic, social, cultural. Amintim în acest sens, una din cele mai importante, anume seria de cataloage cronologice ce repertorizează mii de documente emanate din cancelariile domnești ale Moldovei și Țării Românești, lucrări de analiză și erudiție care, prin bogata și valoroasa documentație ce o însumează privind evoluția societății feudale în țara noastră, contribuie direct la dezvoltarea istoriografiei naționale.

Parte integrantă a procesului de modernizare a muncii arhiviste, diversificarea valorificării documentelor din Fondul Arhivistic Național a înregistrat și alte noi și importante valențe. În lumina sarcinilor izvorite din documentele de partid privind comemorarea și aniversarea evenimentelor însemnate din istoria patriei Direcția Generală și filialele sale au întreprins numeroase și variate activități. Amintim manifestările științifice care se circumscriu planurilor de aniversări menite să omagieze marile evenimente și personalități ale istoriei patriei, expozițiile documentare, sesiunile și simpoziunile științifice, emisiunile de radio și televiziune, conferințele și expunerile prezentate în întreprinderi, cluburi, centre de creație, filme documentare. O însemnată parte a activității de valorificare au constituit-o acțiunile variate de punere în valoare a expozițiilor organizate în cadrul filialelor județene ale Arhivelor Statului în scopul dezvoltării sentimentelor revoluționar-patriotice, a respectului față de înaintași, a formării conștiinței omului nou, constructor devotat al socialismului.

Prin intermediul tuturor acestor acțiuni realizate în colaborare cu Consiliul Culturii și Educației Socialiste, muzee, biblioteci și alte instituții culturale-științifice s-a demonstrat, fără puțință ce tăgadă, că documentul de arhivă este un mijloc convingător pentru educarea contemporanilor în spiritul dragostei față de istoria neamului, de prelucre și cuvenit respect față de cuceririle și creațiile umanității, patrimoniul documentar al trecutului devenind, astfel, un argument fundamental al permanenței și continuității românești în vatra sa strămoșească.

Cercetarea științifică este sprijinită, în mod constant, prin punerea la dispoziția specialiștilor din cele mai diverse domenii de activitate, prin intermediul săliilor de studiu ale Arhivelor Statului, a fondurilor și colecțiilor arhiviste conservate în depozitele acestora. Anual sute și chiar mii de cercetători consultă zeci de mii de documente, manuscrise, hărți, planuri, fotografii, matrice sigilare, argumentându-și pe această cale, lucrările menite să elucideze problematica de actualitate abordată.

Este demn de relevat faptul că, mai ales în ultimele decenii, cercetarea documentelor de arhivă prin săliile de studiu a stat la baza elaborării unor importante lucrări de sinteză și interpretare istorică, a marilor corpusuri de izvoare ale istoriei României, precum și a altor lucrări: monografii, studii, articole, vizând domenii variate (istoria economică, drept, istorie literară, sociologie, demografie, arhitectură ș.a.)

Ținând cont de faptul că astăzi orice ramură a economiei, științei și culturii nu se poate dezvolta fără studierea și generalizarea experienței trecute, informația documentară retrospectivă dobîndind o importanță deosebită, activitatea Arhivelor Statului în sprijinul economiei naționale a cunoscut o continuă creștere, fiind îndreptată în direcția implicării sale nemijlocite în

realizarea obiectivelor prioritare trasate de directivele congreselor partidului privind dezvoltarea economico-socială a patriei.

Instituția a cărei menire este încă de la înființare conservarea și păstrarea tezaurului documentar, Arhivele Statului au beneficiat de grija deosebită a partidului și statului nostru concretizată în acordarea unor însemnate investiții care au permis construirea unor depozite de arhivă cu parametri optimi de conservare a documentelor, efectuarea unui mare volum de lucrări de restaurare a documentelor, dotarea laboratoarelor de restaurare și reprografiere cu aparatură modernă, la care se adaugă măsurile de protecție împotriva acțiunii agenților de degradare, în vederea prelungirii vieții documentelor. Pătrunderea științei și tehnicii în Arhive este rezultatul firesc al orientării activității arhivistice spre noi forme de protecție și valorificare a documentelor, realizându-se printr-o permanentă și strânsă colaborare între specialiștii din Arhive și instituții de cercetare din alte sectoare de activitate, fapt ce a asigurat accesul la cuceririle științei și posibilitatea de a le utiliza în folosul muncii arhivistice. Bazându-se pe această concepție, Arhivele Statului au întreprins o serie de măsuri în scopul dezvoltării și modernizării bazei tehnico-materiale, optimizării condițiilor de conservare și reprografiere a documentelor, accentuării laturilor calitative ale lucrărilor executate în cadrul laboratoarelor sale.

În organizarea întregii activități s-a pus un accent deosebit pe aspectele legate de asigurarea spațiilor și condițiilor de conservare, protecție și securitate a fondurilor și colecțiilor de documente existente sau care urmează a fi preluate în depozitele Arhivelor Statului. În laboratoarele existente la Direcția Generală a Arhivelor Statului, utilizate cu echipament modern de cercetare și restaurare, se studiază factorii de deteriorare care au acționat în timp asupra documentelor, se stabilesc cele mai eficiente mijloace de combatere a efectului acestora, precum și tratamentele necesare pentru prevenirea acțiunii agenților dăunători. Restaurarea documentelor se realizează de personal cu pregătire de specialitate, cu autoritate și prestigiu în munca de restaurare, prin aplicarea de procedee și tehnici moderne obținute altfel ca rezultat al cercetării proprii cit și din practica și experiența unor laboratoare de peste hotare.

Activitatea de restaurare a documentelor s-a dezvoltat de la an la an, ajungându-se la peste 200 000 file document, ceea ce reprezintă o creștere de peste 40 % față de anul 1965.

Depozitele de arhivă au fost dotate cu mobilier și mijloace de protecție de concepție proprie care asigură conservarea în condiții superioare a fondurilor și colecțiilor de documente.

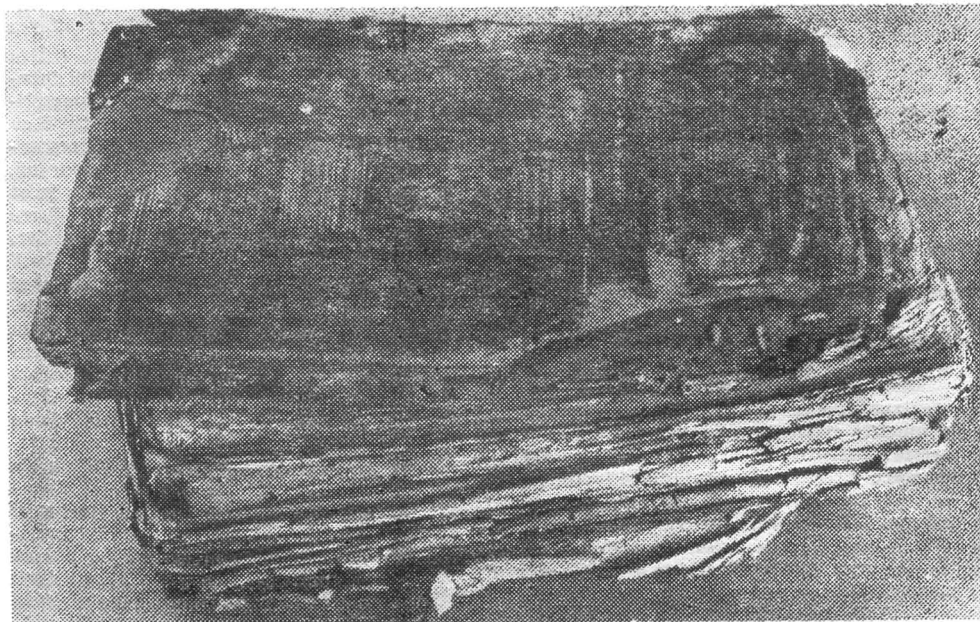
S-a realizat utilizarea maximă a aparatului și tehnicii din dotare și modernizarea tratamentelor specifice biodeteriorărilor de laborator. Activitatea de studii și experimentări în acest domeniu a fost corelată și orientată spre stabilirea de noi metode de restaurare a documentelor, în vederea realizării unui proces în flux continuu, a unor tratamente moderne de dezinsecție și dezinsecție a documentelor, a protecției antielectrostatice a peliculei.

Paralel cu dezvoltarea bazei tehnico-materiale, cu extinderea gamei activităților desfășurate, o atenție deosebită a fost acordată realizării de economii, utilizării depline a materiilor prime și materialelor, raționalizării consumurilor de energie și combustibil, reintroducerii în circuitul economic a unor materiale recuperate din deșeurii. Pe această linie se înscriu introducerea de noi tehnologii de restaurare mai rapidă și cu un consum minim de materiale și de energie, înlocuirea unor utilaje de import cu utilaje de producție internă realizate în colaborare cu alte instituții, predarea în circuitul economic a sute de tone hirtie maculatură din depozitele proprii. S-au luat măsuri energice în direcția creșterii capacității de microfilmare și copiere în laboratoarele Direcției Generale, realizarea unui sector offset pentru facsimile, creșterea posibilităților de restaurare a documentelor și realizarea de studii și cercetări. S-au obținut o serie de rezultate prin intrarea în funcțiune a unor aparate noi sau prin modernizarea tehnologiilor de lucru, ceea ce a permis ca în prezent o serie de lucrări ale Direcției Generale a Arhivelor Statului să se execute cu forțe proprii.

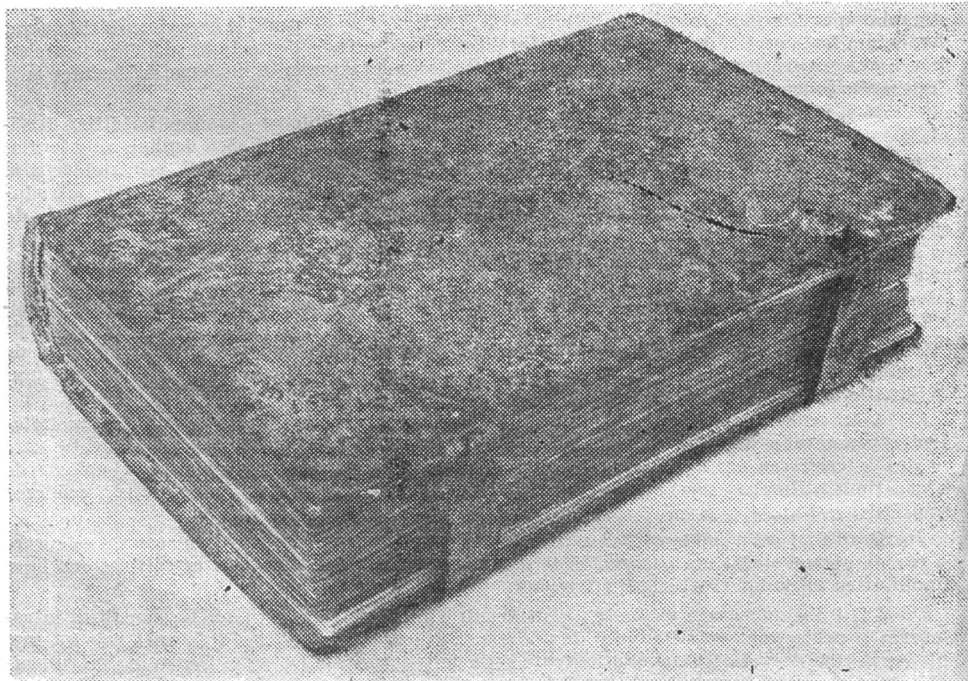
S-au realizat noi tipuri de mijloace de păstrare a arhivei cum sînt: dulapuri metalice pentru conservarea sigiliilor, fișiere tematice, containere metalice și din pînză caucucată, care au dus la creșterea gradului de protecție a documentelor. A fost îmbunătățită tehnologia de fabricație a rafturilor, ceea ce a permis reducerea cantității de metal și, respectiv, scăderea greutateii acestora.

O altă latură a modernizării a constatat în acțiunea de microfilmare, în scop de asigurare în caz de pericol social sau natural, și de protejare a documentelor care a înregistrat continuu amplificarea ritmului și a calității imaginii.

Unul din mijloacele eficiente ale modernizării activității arhivistice l-a constituit introducerea și perfecționarea sistemului de prelucrare automată a datelor și a folosirii sale tot mai intense pentru dezvoltarea nevoilor curente și de perspectivă ale Direcției Generale. Instrumentele elaborate: clasificatorul și fișierul tematic și normele unitare de cercetare tematică au condus la reducerea unor activități suplimentare, cu eficiență scăzută, la posibilitatea de folosire

Carte veche _ Inainte de restaurare

Acceași carte după restaurare

mai rațională a forței de muncă. S-a depus o activitate susținută în scopul îmbunătățirii continue a sistemului informatic al Arhivelor Statului pentru adaptarea sa la cerințele tot mai complexe pe care le ridică dezvoltarea arhivisticii din țara noastră. Regăsirea automată a informațiilor a ocupat o pondere tot mai însemnată în cadrul activităților Arhivelor Statului și a răspuns într-o mai mare măsură necesității de cunoaștere și valorificare a informației documentare.

Măsurile de perfecționare a muncii arhivistice au contribuit la lichidarea aspectelor de rutină, conservatorism și burocratism, la creșterea randamentului și eficienței muncii, la întărirea responsabilității sociale.

Toate realizările obținute de instituția Arhivelor Statului în cei 45 de ani de la declanșarea revoluției de eliberare socială și națională din august 1944 în domeniul organizării, apărării și folosirii patrimoniului arhivistic sînt și o urmare a eforturilor permanente și deosebite depuse pentru pregătirea și perfecționarea profesională a cadrelor. Înființarea în anul 1981 a Centrului de perfecționare a cadrelor din sistemul Arhivelor Statului a constituit o etapă superioară în procesul de pregătire profesională a întregului personal. Astfel, Centrul a obținut rezultate bune în inițierea personalului cu studii superioare începător în domeniul teoriei și practicii arhivistice, al științelor speciale ale istoriei, precum și în perfecționarea specialiștilor în limbile străine și în paleografia (chirilică, slavă, latină, greacă, gotică, maghiară, osmană), în reciclarea cadrelor pe baza unei tematici în concordanță cu exigențele actuale ale științei conducerii, științei arhivisticii și cercetării social-politice. În egală măsură, în atenția unităților centrale și locale ale Direcției Generale a Arhivelor Statului a stat și pregătirea profesională a responsabililor de arhivă, a membrilor comisiilor de selecționare și a șefilor compartimentelor care coordonează acest gen de activități în toate unitățile socialiste. Informarea și instruirea teoretică și aplicativă a celor peste 15 000 de factori cu atribuțiuni în domeniul arhivelor de la unitățile socialiste au avut ca efect mai buna cunoaștere și aplicare a legislației arhivistice.

Întreaga activitate arhivistică, organizată și desfășurată la nivelul cerințelor actuale ale frontului ideologic și științific pe care-l slujește, a urmărit în cele patru decenii și jumătate, cu deosebire în ultimii 24 de ani, ridicarea nivelului științific al muncii, creșterea rolului și aportului său, ridicarea prestigiului și autorității sale pe plan național și internațional. S-a realizat totodată, o bună conlucrare cu instituțiile de cercetare, cu muzee, și biblioteci etc. Participarea Direcției Generale a Arhivelor Statului la organizarea manifestărilor de interes național constituie expresia creșterii prestigiului ei, o recunoaștere a potențialului său în păstrarea și valorificarea tezaurului documentar al patriei.

Rezultatele superioare, obținute față de anii trecuți, se datoresc aplicării consecvente a sarcinilor și orientărilor cuprinse în hotărârile de partid și de stat, în opera teoretică a secretarului general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu.

Perspectiva dezvoltării activității arhivistice va implica utilizarea bazei tehnico-materiale a instituției la cote tot mai ridicate în vederea păstrării, conservării și asigurării documentelor din Fondul Arhivistic Național. Dotările cu mijloace de protecție a documentelor vor fi folosite la întreaga capacitate. De asemenea, microfilmarea de asigurare executată în laboratoarele Arhivelor Statului, restaurarea documentelor și a cărților rare se vor efectua la parametri calitativi superiori.

Valorificarea multiplă a informațiilor oferite de bogata bază documentară păstrată de Arhivele Statului se impune a fi mai temeinic ancorată în cercetarea științifică, în munca de propagandă și cultural-educativă. Se va continua elaborarea și editarea lucrărilor de informare specifice care să răspundă mai bine cerințelor actuale și de perspectivă ale istoriografiei românești.

În vederea realizării acestor obiective importante ale activității arhivistice se va urmări realizarea unui salt calitativ în pregătirea profesională și de specialitate a cadrelor ca o cerință a întregii vieți economico-sociale.

Prefigurarea acestor sarcini majore vizează realizarea unei noi calități în întreaga activitate arhivistică pentru a răspunde mai deplin sarcinilor izvorite din documentele partidului nostru, de a contribui la restituirea unuia din marile cuceriri ale societății noastre, Epoca Nicolae Ceaușescu.

Acum, în noua perspectivă deschisă poporului român de a 45-a aniversare a sărbătorii sale naționale, în lumina sarcinilor și orientărilor desprinse din opera teoretică a președintelui țării, din documentele de partid, Arhivele Statului vor milita pentru perfecționarea tuturor domeniilor activității arhivistice în vederea corelării ei depline cu evoluția societății socialiste multilaterale dezvoltate.

A 45-A ANIVERSARE A REVOLUȚIEI DE ELIBERARE SOCIALĂ ȘI NAȚIONALĂ, ANTIFASCISTĂ ȘI ANTIIMPERIALISTĂ

P.C.R. — forța națională cea mai activă în lupta pentru realizarea unei largi coaliții care a organizat și înlăptuit Revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă de la 23 August 1944

GH. I. IONIȚĂ

„Actul de la 23 August 1944 nu a venit din cer, ci a fost rezultatul luptelor îndelungate ale poporului român, al faptului că partidul comunist, în alianță cu partidul socialist, cu celelalte forțe revoluționare și patriotice, s-au aflat tot timpul în fruntea luptei de apărare a intereselor vitale ale întregii națiuni”.

NICOLAE CEAUȘESCU

Există în istoria poporului nostru nenumărate evenimente remarcabile, pagini deosebite care, prin concentrația lor, prin sensul lor profund revoluționar, patriotic și prin perspectivele pe care le-au deschis destinului României îi stăruie în focarul conștiinței și te-ndeamnă să le cunoști plătă la cele mai mari adncimi pentru a le putea sesiza toate consecințele și învățămintele și pentru a le evoca și semenilor tăi spre a rămâne mereu vii în memoria neamului românesc, în pofida curgerii nesfârșite a timpului.

Un asemenea epocal eveniment îl reprezintă revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă începută în istorica zi de 23 August 1944, care a constituit actul energic de voință al întregii noastre națiuni, strălucită afirmare a hotărârii poporului român de a zdrobi orice dominație străină, de a fi liber și deplin stăpîn în țara sa, de a-și hotărî singur destinele.

Înlăptînd amplu și în multiplele-i implicații lupta îndelungată și glorioasă a poporului român pentru eliberare socială și națională, tovarășul Nicolae Ceaușescu, Secretarul general al partidului nostru, Președintele României Socialiste conchidea în magistrala Expunere — program rostită la Ședința comună din 28 noiembrie 1988 a Plenarei C.C. al P.C.R., a organismelor democratice și organizațiilor de masă și obștești: „*I-a revenit Partidului Comunist Român misiunea de cinste de a reprezenta forța națională cea mai activă în realizarea Frontului Unit Muncitoresc, de a uni forțele democratice împotriva războiului, pentru sabotarea mașinii de război fasciste și antihitleriste, în organizarea și înlăptuirea actului istoric de la 23 August 1944, a revoluției de eliberare socială și națională, an' ifascistă și antiimperialistă*”¹.

¹ Nicolae Ceaușescu, *Expunere la Ședința comună a Plenarei C.C. al P.C.R. a organismelor democratice și organizațiilor de masă și obștești*, 28 noiembrie 1988, Edit. politică, București, 1988, p. 19.

În prag de aleasă a 45-a aniversare a victoriei epocale de la 23 August 1944 ne îndeplinim o datorie de onoare din a evoca — în cele ce urmează — felul în care Partidul Comunist Român, purtător al unor îndelungate și glorioase tradiții de luptă revoluționară, patriotică, a îndeplinit cu cinste în fața istoriei și pentru istorie rolul de forță națională antemergătoare, care a organizat și înfăptuit actul istoric de la 23 August 1944, revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă*.

În tabloul sumbru și contradictoriu al timpului, Partidul Comunist Român, fără să fi fost o vastă organizație politică de masă — din cauze obiective și subiective pe care le-a analizat și le analizează istoriografia noastră cu măsura cuvenită — constituia singurul nucleu de împotrivire nu numai disciplinat, dispunând de structuri conspirative bine articulate, dominat de impulsul dăruirii revoluționare pînă la jertfă, dar și cu o largă și precisă cuprindere a convulsiilor sociale — pornind de la perimetrul național pînă la cel mondial, integrându-l pe primul în cel de-al doilea. Acesta era un partid înarmat cu o teorie social-politică încheagată, explicîndu-și istoria pe baza determinismului obiectiv și fiind el însuși în stare de a face istorie.

Meritul istoric al P.C.R. este cu atât mai nepieritor în fața istoriei pentru tot ceea ce a determinat prin actul petrecut la 23 August 1944, cu cît, hărăzuiți permanent de autoritățile statului, arestați în repetate rînduri, foarte mulți dintre ei, judecați, condamnați și întemnițați — de asemenea, în repetate rînduri — o serie de comuniști de primă linie și-au consumat ani mulți după grații. Pedepsele ce le-au fost aplicate unora dintre ei „ar fi trebuit” să fie executate încă mulți ani de zile înainte dacă n-ar fi intervenit actul istoric de la 23 August 1944.

În mod simbolic, în chip deplin justificat, să ne gîndim, cu deplin respect, în acest sens, la tovarășul Nicolae Ceaușescu, la faptul că — de cînd a intrat în mișcarea comunistă și pînă la 23 August 1944 — a fost în repetate rînduri arestat, anchetat, judecat și întemnițat pentru activitatea sa revoluționară, comunistă. Timp în care a continuat să lupte, învingînd cu eroism orice fel de obstacol.

După cum este cunoscut, și-n cazul său ca și al altor activiști de seamă ai partidului comunist internați în lagărul de la Tirgu Jiu pînă în preajma declanșării evenimentelor de la 23 August 1944, partidul a militat — pe baza unui plan chibzuit alcătuit — fie pentru pregătirea unei evadări, fie a eliberării din detenție. În cele din urmă, în ce-l privește pe tovarășul Nicolae Ceaușescu și pe alți activiști de seamă, cadre de bază ale partidului, datorită insistențelor față de autorități și administrația lagărului de la Tirgu Jiu au fost eliberați cu puțin timp înainte de 23 August 1944. Alte cadre de partid au fost ajutate să evadeze în același condiții sau au evadat pur și simplu. Aceste eliberări și evadări n-au fost nici pe departe întimplătoare. Ele erau efectul unor neîntrerupte eforturi ale partidului comunist, al unor temeinice căutări și pregătiri.

La 4 august 1944 pășea, în aceste condiții, dincolo de porțile ghimpate ale lagărului de la Tirgu Jiu, cu sentimentul datoriei patriotice și partinice împlinite, luptătorul revoluționar Nicolae Ceaușescu. În viața sa, a altor multor activiști de seamă ai partidului comunist începea atunci o etapă nouă, hotărîtoare în felul ei și asupra destinului României.

Este bine cunoscut faptul că situația concret-istorică a României intervenită imediat după instaurarea dictaturii militar-fasciste și pătrunderea trupelor hitleriste în țară, odată cu manifestarea primelor semne evidente ale cîrdășiei lui Ion Antonescu cu Hitler, a creat perspectiva unirii tuturor forțelor sociale și politice antidictatoriale, antihitleriste, pe o platformă comună, în pofida limitelor și divergențelor politice și ideologice care le separau la început și care au continuat să le separe și pe parcurs. Deci, pentru cazul României, problema în astfel de termeni a fost înscrisă în istorie. Starea de spirit a maselor și a multora dintre forțele politice față de dictatura antonesciană și de cîrdășia cu Germania hitleristă a însemnat: ostilitate din primul moment și continuu pe firul timpului. Unele forțe politice au dat inițial aprecieri de altă nuanță evenimentelor intervenite în viața României, în septembrie 1940 și imediat după aceea, clarificîndu-se treptat și integrîndu-se odată cu aceasta în frontul larg al rezistenței naționale antifasciste, antihitleriste și antiantonesciene.

* În elaborarea studiului de față am beneficiat de roadele bogate ale istoriografiei noastre privitoare la tema dată și, în primul rînd, de bogăția de informații documentare, de idei și concluzii prezente în volumele de documente apărute sub genericul *23 August 1944. Documente*, vol. I, II, III și IV, Edit. științifică și enciclopedică, București, 1984—1985, precum și în monografia realizată de Ilie Ceaușescu, Florin Constantiniu, Mihail Ionescu pe tema: *200 de zile mai devreme*, Edit. științifică și enciclopedică, București, 1984.

Forța politică cea mai consecventă, care s-a ridicat de la început cu fermitate la lupta pentru răsturnarea regimului antonescian și pentru evitarea oricărei cîrdășii cu Germania hitleristă a fost Partidul Comunist Român. Într-un șir de documente fundamentale ale sale, în mod consecvent, P.C.R. a demascat gravele primejdii care planau asupra țării și asupra poporului român, chemînd forțele patriotice la unire și luptă. Dintre aceste documente, socotim neapărat necesar să amintim — pentru conținutul lor deosebit de fericit recordat la spiritul vremurilor, la necesitățile stringente ale luptelor revoluționare — Circulara C.C. al P.C.R. din 8 iulie 1941, Platforma Program a C.C. al P.C.R. din 6 septembrie 1941, intitulată „Lupta poporului român pentru libertate și independență națională”, Rezoluția C.C. al P.C.R. din ianuarie 1942 intitulată „Pierrea sau salvarea poporului român”, Hotărîrea C.C. al P.C.R. din iunie 1943, cu privire la realizarea Frontului Patriotic Antihitlerist și alte documente.

În esență, pornind de la interesele fundamentale ale poporului român, în aceste documente de linie era imbinată cerința luptei pentru răsturnarea dictaturii antonesciene și a dominației Germaniei hitleriste, ale cărei baionete constituiau sprijinul principal al regimului politic nou instaurat, cu lupta pentru restabilirea independenței și suveranității naționale. În acest sens, respectivele documente — după ce explicau caracterul național și internațional al luptei antihitleriste — enunțau măsurile preconizate să ducă la încetarea războiului contra Uniunii Sovietice, la eliberarea României de sub dominația hitleristă și la alăturarea ei Națiunilor Unite în lupta împotriva celui de-al III-lea Reich, la formarea unui guvern cu participarea reprezentanților tuturor forțelor patriotice, la eliberarea părții de nord-vest a României de sub dominația hitleristo-northystă, la arestarea și pedepsirea vinovaților de război și de crime împotriva umanității.

Din capul locului se impune a fi apreciat faptul că, în lupta eroică și grea în care se angaja, P.C.R. s-a bazat pe forța clasei muncitoare, a altor părți de oameni ai muncii, care — prin însăși condiția lor socială — resimțeau cel mai greu efectele dezastrului spre care era împinsă țara. Este de menționat, totodată, că în tot timpul dictaturii antonesciene și al războiului hitlerist, P.C.R., învingînd greutățile mari pricinuite de următorii săi, s-a menținut ca organizație politică centralizată și a condus organizații de masă, precum Uniunea Tineretului Comunist², Uniunea Patrioților³, Apărarea patriotică⁴, care, la rîndul lor, au activat fără întrerupere în pofida măsurilor severe aplicate de organele de represiune dictatoriale.

Sub conducerea sau sub directa îndrumare a comuniștilor, în acei ani ai grelelor încercări, s-au multiplicat și difuzat sute de manifeste, circulare și apeluri, s-au tipărit peste 25 de gazete, adecvate sarcinilor fundamentale ale etapei. Cel mai important mijloc de propagandă antihitleristă al comuniștilor, după încetarea apariției „Scintei” în noiembrie 1940, a fost gazeta „România liberă” al cărei prim număr a apărut la 28 ianuarie 1943, la București. În același timp, comuniștii și alți luptători democrați și patrioți români emigrați în U.R.S.S. dispuneau de postul de radio „România liberă” și de gazeta „Graiul liber” (destinată îndeosebi prizonierilor de război). În ce-i privește pe emigranții români din Franța, ei scoteau la Paris, gazeta „La Roumanie libre”, organ al comitetelor Frontului Național Român.

Trăsătura caracteristică a eforturilor Partidului Comunist Român din acei ani a constituit-o politica de unire a tuturor forțelor care își manifestau adversitatea față de dictatura antonesciană și de alianța nefastă cu cel de-al III-lea Reich. Desigur, concentrarea pe o platformă comună a tuturor forțelor rezistenței naționale antihitleriste și antiantonesciene — sarcina nr. 1 a momentului politic grav în fața căruia se afla poporul nostru — nu era o sarcină ușoară mai ales pentru un partid aflat în adîncă ilegalitate, cum era Partidul Comunist Român, împotriva căruia se manifestau — din interese politicianiste înguste, uneori cu aroganță — diverse partide și grupări politice burgheze, precum și o serie de virfuri ale vieții politice necomuniste sau deschis anticomuniste.

Cum însă nu altcuiva decît partidului comunist i-a aparținut inițiativa chemării tuturor forțelor antifasciste și antiantonesciene ale țării pe platforma unei mișcări naționale de rezistență și cum nici o altă forță politică nu s-a manifestat alt de vibrant pe acest tărîm, prin acțiuni de o combativitate care a impresionat pe toți observatorii direcți, treptat, de bună voie sau silite de împrejurări, toate celelalte partide, grupări și persoane s-au văzut în situația de a-și preciza poziția și de a veni încet, încet spre albia comună a mișcării de rezistență, singura cale de salvare a țării de la catastrofa către care era împinsă. Este meritul istoric al Partidului Comunist Român că în întregul cuprins între septembrie 1940 și 23 August 1944, a menținut ridicat to-

² Vezi detalii în *File din istoria U.T.C.*, Edit. politică, București, 1980.

³ Vezi Maria Covaci, Florea Druge, *Uniunea patrioților* în „Organizații de masă legale și ilegale, create, conduse sau influențate de P.C.R.”, vol. II, (1921—1944), Edit. politică, București, 1981.

⁴ Olimpiu Matichescu, *Apărarea patriotică*, Edit. științifică, București, 1971.

nuși) inițiativelor sale repetate și al acțiunii organizatorice și politice menite a conduce la alcătuirea și consolidarea neconținută a mișcării de rezistență națională antifascistă. Și nu altfel decât cu colaborarea tuturor partidelor, grupărilor, personalităților politice, a tuturor patrioților din țară în vederea realizării prevederilor documentelor elaborate de partidul comunist și difuzate larg, spre a ajunge la cunoștința tuturor celor interesați în lupta antifascistă și antiantonesciană⁵.

Socotind unitatea de acțiune a clasei muncitoare factorul hotărâtor al rezistenței naționale antifasciste și antiantonesciene, coloana vertebrală a unei largi și complexe alianțe patriotice antihitleriste la scara întregii țări, conducerea Partidului Comunist Român a stabilit și menținut legături strinse, în primul rînd, cu conducerea Partidului Social-Democrat. Cei mai mulți dintre aderenții acestui partid acționau împreună cu comuniștii și cu ceilalți antifasciști iar unii dintre conducătorii lui manifestau constante tendințe de colaborare. În pofida unor astfel de situații deosebit de evidente, în organele de conducere ale P.S.D. însă, mult timp, a rămas dominantă orientarea spre colaborarea numai cu partidele burghize național-țărănesc și național-liberal.

Rezistența națională antifascistă și antiantonesciană din România s-a manifestat în întregul interval care ne stă în atenție pe fondul desfășurării unei neconținute lupte a clasei muncitoare, a maselor largi populare împotriva dictaturii antonesciene și a războiului hitlerist.⁶ Formele acestei lupte au fost dintre cele mai diverse în țara noastră, dovadă evidentă a opoziției pe care forțele sociale și politice ale timpului o exercitau asupra dictaturii antonesciene, a cîrdășiei cu Germania hitleristă, a participării României la războiul antisovietic, nedorit de popor.

De o asemenea stare de spirit generalizată în întreg spațiul românesc și care a durat efectiv în tot intervalul de timp cuprins între instaurarea dictaturii antonesciene și prăbușirea ei au trebuit să țină cont toți factorii sociali și politici chemați să intre în alcătuirea rezistenței naționale antifasciste și antiantonesciene.

Reticențele manifestate un timp de către unii dintre acești factori — din motive mai mult sau mai puțin explicabile — au sfîrșit prin a fi negate de însăși evoluția evenimentelor, care ele însele au reclamat, treptat, cu toată acuitatea, părăsirea oricăror rezerve și manifestări opoziționiste și aderarea la platforma comună antifascistă, antiantonesciană a tuturor forțelor care, efectiv, aveau un cuvînt de spus și trebuiau să și-l spună pentru salvarea țării și a poporului român de la catastrofa către care o îndreptau regimul antonescian și cîrdășia cu Germania hitleristă.

În legătură cu atitudinea diferitelor grupări burghize și a reprezentanților politici ai acestora se cuvine a menționa din capul locului că a fost diferită — de la o etapă la alta — ea parcurgînd un proces lent, determinat, în primul rînd, de evoluția crizei regimului antonescian — care s-a produs la sfîrșitul anului 1942, și care s-a adîncit la maximum —, adîncit apoi de dinamica creșterii stării de spirit antifasciste a populației, de înfringerile suferite pe front de trupele hitleriste și, nu în cele din urmă, de accentuarea crizei blocului statelor fasciste⁷.

Este prea bine cunoscut, s-a subliniat repetat în istoriografia noastră, că reprezentanții politici ai burgheziei l-au considerat pe Ion Antonescu o rezervă politică autentică a lor pentru perioada de dominație nazistă a Europei, exprimîndu-se deschis împotriva participării la guvern

⁵ În legătură cu circulația acestor documente — potrivit cu indicativul comunist: „Citește și dă mai departe!” —, în arhivele din țara noastră există un imens material documentar, provenit mai ales din sursele organelor dictatoriale de urmărire. Rezultă cu toată claritatea din asemenea documente că, față-n față cu încercările pe care le făceau pentru a împiedica pe comuniști să-și pună în aplicare planurile, autoritățile se vedeau în situația de a-și recunoaște înfringerile, căci drumul spre unitatea tuturor forțelor antifasciste, anti-hitleriste și antiantonesciene se contura tot mai vizibil, pe măsură ce se înalța în timp.

⁶ În mod sintetic problema este surprinsă de dr. Gheorghe Zaharia în *Insurecția poporului român din August 1944*, Edit. militară, București, 1979, p. 13—20; vezi și Gh. I. Ioniță, A. Simion, *Clasa muncitoare, forța socială fundamentală a mișcării antifasciste din România*, Edit. politică, București, 1974.

⁷ O foarte interesantă analiză pe aceste coordonate vezi în lucrarea lui Gh. Zaharia, *Insurecția poporului român din August 1944*, Edit. militară, București, 1979, p. 21 și urm. Vezi, în același sens, temeinicul studiu publicat de colonel dr. Ilie Ceașescu, în „File din istoria militară a poporului român”, vol. I, studiul intitulat: *Aspecte contradictorii în atitudinea unor forțe politice burghize din România față de problemele militare și politice ale țării în perioada septembrie 1940 — august 1944*. Problema dată este amplu reflectată în cele patru volume 23 August 1944. Edit. științifică și enciclopedică, București, 1984—1985 și cunoaște nuanțări deosebite în lucrarea lui Ilie Ceașescu, Fl. Constantin, Mihail Ionescu, *200 de zile mai devreme*, Edit. științifică și enciclopedică, București, 1984, p. 38—56.

a Gărzii de fier, firește, în primul rând, datorită cîrdășiei acesteia cu Germania hitleristă și, apoi, datorită demagogiei sale sociale și politice. Se cunoaște că asemenea reprezentanți politici ai burgheziei i-au felicitat pe Ion Antonescu pentru măsurile de înăbușire a rebeliunii legionare din ianuarie 1941 și i-au promis sprijinul lor nelimitat⁸.

Măsurile abuzive prin care Germania hitleristă a încercat să monopolizeze, aproape în întregime, comerțul exterior al României, paralel cu strădania de a întrerupe legăturile noastre tradiționale cu alte țări, au produs vii reacții de nelinește și chiar de împotrivire în rîndurile cercurilor de afaceri românești. De acest lucru autoritățile hitleriste au devenit tot mai conștiente. În ce privește Banca Națională, spre exemplu, aceasta a refuzat, în primăvara anului 1944, să mai efectueze plata produselor exportate în Germania, fără acoperirea contravalorii în aur. În situația creată, șeful direcției economice pentru sud-estul Europei din Ministerul de Externe al Germaniei hitleriste, Karl Clodius, consemna într-un raport: „Încercările noastre repetate de a îndemna guvernul român să-și schimbe atitudinea n-au dus la nici un rezultat... Guvernatorul Băncii Naționale (Al. Otulescu) a rămas pe poziția sa de respingere și a declarat, solidar cu întreaga națiune a Băncii, că el va trebui să demisioneze dacă s-ar rezolva chiar numai o parte din cererile germane”⁹.

În întreg intervalul de timp pe care-l avem în atenție, frământările cercurilor burgheze, mai ales nemulțumirile existente în rîndurile lor au creat terenul pentru producerea unor deplasări și grupări care au determinat o complicată dinamică a atitudinii reprezentanților politici ai acestora. Cu toate că se considerau și se și proclamau curent adepți ai sistemului constituțional parlamentar, iar pe plan extern își continuau orientările tradiționale spre Marea Britanie și Statele Unite ale Americii, sesizînd pericolul pe care îl reprezenta Germania hitleristă pentru interesele României, pentru viitorul ei, Iuliu Maniu și C.I.C. Brătianu, șefii partidelor național-țărănesc și național-liberale, au considerat, în momentul complex 1940, că atât timp cît cel de-al III-lea Reich domina Europa o înțelegere vremelnică cu aceasta era de neocolit. Așa se explică faptul că ei n-au făcut obstrucție la aducerea la putere a unui guvern care să se bucure de încredere la Berlin, așa se explică și faptul că ei l-au agreat în acel moment pe Ion Antonescu, considerîndu-l persoana indicată să preia cîrma în situația foarte complicată în care ne aflăm, spre care fusesem de fapt împinși. În ce-l privea, prea bine se știe, Ion Antonescu, a acceptat — fără a face vreun fel de obstrucție — propunerea celor doi lideri politici ai P.N.Ț și P.N.L. de a se lăsa libertatea de acțiune a partidelor respective la nivelul conducerii centrale și județene. În mintea celor doi lideri ai partidelor burgheze era cristalizat visul ca, în final, odată cu cîștigarea războiului de marile puteri occidentale, lor și numai lor — rezerva politică a acestei perspective — să le revină misiunea de a restabili sistemul de guvernare prezent în viața României înainte de 10 februarie 1938.

Samavolnicia legionarilor, caracterul banditesc al acțiunii lor politice i-au determinat, în mai multe rînduri, pe liderii celor două partide burgheze să se adreseze printr-un șir de memorii lui Ion Antonescu, cerîndu-i să pună capăt desmățului care nu putea produce decît mari convulsii sociale și politice. Ei imputau dictatorului faptul că nu reușea să garanteze „ordinea publică” și „averea particulară”. Ei obiectau, totodată, împotriva tendințelor Gărzii de fier de a monopoliza întreaga viață politică a țării și se manifestau ostili situației în care „Grupul etnic german” ajunsese să se manifeste ca un „stat în stat”. În legătură cu aceasta, liderii celor două partide burgheze nu-și puteau reține nemulțumirea pentru faptul că, în timp ce activitatea partidelor pe care le reprezentau fusese și era tot mai încorsetată, „Grupului etnic german” dictatorul nu considera potrivit a-i așeza în cale nici un fel de opreliște. Se cuvine a fi amintit și faptul că liderii partidelor burgheze n-au agreat nici aderarea României, la 23 noiembrie 1940, la Pactul tripartit, alcătuit, cum se știe, la 27 septembrie 1940, din Germania, Italia și Japonia; ei considerau că obligațiile politice și militare pretinse României în acest pact n-aveau decît să înțeoașeze perspectiva relațiilor țării noastre cu puterile occidentale.

Probleme divergente între liderii partidelor politice burgheze și Ion Antonescu au apărut și pe alte coordonate. Liberalii, de pildă, manifestau îngrijorarea lor profundă față de consecințele economice ale subordonării țării noastre Germaniei hitleriste și includerii ei în „programul

⁸ Vezi A. Simion, *Regimul politic din România în perioada septembrie 1940 — ianuarie 1941*, Edit. Dacia, Cluj-Napoca, 1976.

⁹ Arhiva Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. (în continuare sursa va fi citată prin siglă A.I.S.I.S.P.), fond 10, dosar 219, vol. V, filele 33—37 (fotocopie după originalul documentului aflat în Deutsches Zentralarchiw Potsdam. Auswertiges Amt. Handelspolitischen Abteilung (1936—1945), Händakten Clodius B.D. 68736, p. 334—348).

economic german”, măsuri care nu puteau fi urmate decît de reducerea rolului României la acela de furnizoare de materii prime și alimente¹⁰.

O problemă deosebită care a devenit obiectul adopțării unor poziții deschise față de Ion Antonescu din partea liderilor partidelor politice burgheze a constituit-o participarea României la războiul hitlerist. În timp ce grupările reprezentate de Ion Mihalache și Gheorghe Brătianu s-au manifestat pentru o participare limitată la războiul împotriva Uniunii Sovietice, altele — reprezentate de Iuliu Maniu și C.I.C. Brătianu, care nu credeau în victoria hitleristilor și nu o doreau, dar sperau într-o măcinare reciprocă sovieto-germană pînă la ultima limită și într-o victorie anglo-americană — au considerat că armata română nu trebuie să depășească limitele frontierei româno-sovietice de dinaintea sfîrșitului lui iunie 1940. În această viziune, Iuliu Maniu și C.I.C. Brătianu au făcut lui Ion Antonescu mai multe propuneri, începînd din toamna anului 1941, prin care li atrăgeau atenția asupra consecințelor grave ce vor urma în cazul continuării operațiunilor militare. Ei apreciau că trupele române trebuiau ținute în țară, reorganizate și întărite, pentru a fi oricînd gata să intre în dispozitiv pentru redobîndirea părții nord-vestice a țării și pentru a reprima acțiunile revoluționare ale maselor, acțiuni pe care le considerau inevitabile în întreaga Europă, la sfîrșitul războiului¹¹.

Este cunoscut, de asemenea, faptul că liderii P.N.Ț. și P.N.L., credincioși convingerilor lor, au întreținut — prin radio sau direct — legături cu reprezentanții ai puterilor occidentale, informîndu-i asupra situației politice și militare a țării, pregătînd terenul în perspectiva scontată de ei¹².

Cu toate că opoziția — pe diverse probleme — a cercurilor conducătoare ale P.N.Ț. și P.N.L. se limita doar la anumite aspecte ale politicii dictaturii antonesciene și nu viza — pînă la un anumit moment — înlăturarea acesteia, ea a influențat, nu avea cum să nu influențeze, evoluția crizei regimului respectiv, determinată treptat de înmulțirea actelor de împotrînire față de război, a conflictelor tot mai deschise dintre militarii români și cei hitleristi, de adîncirea divergențelor dintre virfurile burgheze și dictatura antonesciană, dintre acestea și cercurile Palatului regal.

Fără îndoială, printre factorii care au adîncit efectiv criza regimului, un rol determinat l-a avut evoluția de ansamblu a situației politice și militare a celui de-al doilea război mondial. În acest cadru se cuvine a sublinia rolul creării și consolidării coaliției antihitleriste¹³.

¹⁰ C. I. C. Brătianu, de pildă, la 18 decembrie 1940, adresîndu-se lui Ion Antonescu preciza că, în situația creată prin dominația europeană a Germaniei hitleriste, înțelegea, „să se concilieze interesele României cu ale Germaniei, dar nu să le sacrificăm” (Arhiva C.C. al P.C.R., fond 103, dosar 8174, f. 72—73). Este de menționat că astfel de poziții au fost exprimate și în alte rînduri.

¹¹ Arhiva CC al PCR, fond 103, dosar 8174, filele 81—82. Vezi informații în sens larg la Gh. Zaharia, *lucr. cit.*, p. 24 și urm.

¹² În istoriografia noastră a fost înfățișată pînă în prezent poziția P.C.R. față de atitudinea politică a liderilor partidelor burgheze. Cunoscînd preocupările acestor lideri, concepțiile lor, inițiativele de a se afla, continuu, în strîns contact cu cercurile occidentale, dorința lor de a conlucra la o înlăturare a dominației hitleriste asupra României și de a se reveni la statutul politic intern și extern al țării de dinainte de 10 februarie 1938, comuniștii — prin reprezentanții lor autorizați — au atras sistematic atenția asupra faptului că o eliberare reală a țării, o schimbare fundamentală a rosturilor politice din România putea surveni numai ca urmare a unor transformări care să fie opera poporului român însuși. P.C.R. sugera — prin aceasta — că trebuiau abandonate orice încercări de determinare a evenimentelor în afara bizuirii pe factorul intern. Evident, pe o asemenea problematică au existat continuu și aprinse discuții, în urma cărora, treptat, s-au produs și clarificările necesare, mergînd pînă la aderarea cunoscută — la 20 iunie 1944 — a partidelor burgheze la Blocul Național Democrat, coaliția de forțe antihitleriste și antiantonesciene inițiată de P.C.R. cu aceste cercuri.

¹³ În acest sens, o puternică influență au avut răsunătoarele victorii obținute pe teatrele de luptă de către Uniunea Sovietică, țară care, purtînd pe umerii săi greul războiului, a dat cele mai mari jertfe în zdrobirea mașinii de război hitleriste. După cum se cunoaște, răsunătoarea bătălie pentru Moscova, din iarna 1941—1942, a spulberat mitul invincibilității mașinii de război germane și al „blitzkrieg”-ului. În ce privește bătălia de la Stalingrad și cea din Caucaz, din toamna anului 1942 și din iarna ce a urmat, au adus inițiativa strategică în mâinile Comandamentului sovietic și au produs o mare colitură în desfășurarea războiului. Au urmat victoriile de prestigiu de la Kursk și de pe teritoriul Ucrainei, din vara

Succesele remarcabile dobândite pe fronturile celui de-al doilea război mondial de coaliția antihitleristă au stimulat efectiv — în măsură din ce în ce mai evidentă pentru înseși organele antonesciene — lupta antihitleristă a românilor, pe front și în țară¹⁴. Nu reprezintă decât adevărul indubitabil al istoriei — ce poate fi probat multiplu, cu forța de convingere a documentelor vremii — că lupta antihitleristă a poporului român a devenit în acele condiții adevărată piatră de încercare a patriotismului său robust.

O însemnătate deosebită prezintă, totodată, semnalaarea și analiza mai profundă a fricțiunilor și divergențelor care au apărut și s-au manifestat tot mai vizibil în acei ani între cercurile Palatului regal și Ion Antonescu, în legătură cu uzurparea de către acesta a celor mai importante prerogative regale, ceea ce a făcut ca rolul regelui să fie limitat, treptat, la unele activități aproape doar protocolare.

Treptat, factorii obiectivi interveniți în desfășurarea războiului, sporirea și diversificarea formelor de rezistență în rândurile ostașilor și ofițerilor români, ca și în cuprinsul țării, în rândurile populației, au determinat la Palatul regal începerea căutărilor unor soluții de diferențiere a pozițiilor proprii de celea ale lui Ion Antonescu¹⁵. În aceeași ordine de idei se cuvine a fi menționat faptul că în jurul Palatului regal au început treptat să se grupeze o serie de oameni politici, generali și ofițeri superiori, care, din motive diferite, ajunseseră fie să intre în conflict deschis cu Ion Antonescu, fie să aibă mari nemulțumiri din pricina politicii duse de acesta; cei mai mulți porneau în această direcție de la adversitatea față de „alianța” cu Germania hitleristă pentru care îl considerau vinovat principal pe Ion Antonescu. Pe asemenea coordonate, toți acești adversari ai lui Ion Antonescu și ai colaborării pe mai departe cu Germania hitleristă căutau soluții care, fără a provoca schimbări esențiale pe plan intern, să desprindă monarhia de dictatura antonesciană spre a rămâne Ion Antonescu singur vinovat în fața istoriei de toate celelalte cîte se petrecuseră din 6 septembrie 1940 și se petreceau în continuare.

Împotriva glasului rațiunii, a ceea ce comuniștii sugeraseră și sugerau, în mod repetat, cu privire la perspectiva realei eliberări a țării de sub dominația hitleristă prin acțiunea hotărâtă și unită a factorilor interni, politicienii grupați în jurul lui Iuliu Maniu și C. I. Brătianu își ancorau în continuare speranțele de „varianta bolcanică”¹⁶.

și toamna anului 1943, care au slăbit hotărîtor potențialul celui de-al III-lea Reich și au adîncit la maximum criza coaliției fasciste.

Totodată, tabloul stărilor reale de fapt, poate fi înțeles deplin doar în măsura în care celor mai sus înfățișate li se asociază semnificațiile succeselor raportate de trupele aliate occidentale pe fronturile din Africa și din Mediterana, debarcarea în Sicilia, înlăturarea lui Mussolini și debarcarea forțelor aliaților în partea sudică a Italiei.

Extrem de importantă a fost contribuția adusă de noul curs al desfășurării celui de-al doilea război mondial de amplificarea mișcării de rezistență antifascistă, antihitleristă în toate țările Europei. După cum este cunoscut, în Iugoslavia, lupta de partizani s-a transformat într-un eroic război național, organizat de comuniștii din această țară. În fapt, s-a creat un nou front în Europa, susținut de Armata Populară de Eliberare Iugoslavă, sub comanda mareșalului Iosif Broz Tito, care obliga pe agresori să țină, între 30 și 50 de divizii. Concomitent, în România, Grecia, Polonia, Albania, Italia, Franța și în alte țări, lupta de eliberare de sub ocupația sau dominația Germaniei naziste a luat proporții. Din detașamentele de partizani — în unele locuri — s-au constituit adevărate armate regulate, în măsură să elibereze mari porțiuni din teritoriile naționale așa cum s-au și petrecut lucrurile de fapt.

¹⁴ Este semnificativ, în acest sens, că la 18 ianuarie 1943, Ministerul de interne informa pe Ion Antonescu că soldații întorși de pe front își exprimau, în rîndul maselor, ura vehementă împotriva felului în care se comportau hitleriștii cu luptătorii români și că, și pe această cale, în mase se forma și se amplifică „o stare de spirit favorabilă propagandei democratice” (Arh. St. București, fond Președinția Consiliului de Miniștri, pachet 6, vol. I, f. 17). Tot la fel, un document din 16 februarie 1943 semnala că muncitorimea bucureșteană urmărea cu atenție mersul războiului și „Intorsătura ce a luat” (A.I.S.I.S.P., dosar 33112/1950, vol. 13, f. 261, 319—321).

¹⁵ Este semnificativ de pildă, că în Mesajul de Anul Nou 1944, regele Mihai I nu a mai făcut elogii războiului, ci a pronunțat urări pentru o pace întemeiată pe justiție, libertate și concordie („Timpul” din 3 ianuarie 1944).

¹⁶ Winston Churchill, primul ministru al Marii Britanii, susținea o asemenea eventualitate a deschiderii unui nou front în Europa, în Peninsula Balcanică. După cum se știe, I. V. Stalin și F. D. Roosevelt, la Conferința de la Teheran, din toamna lui 1943 au respins acest plan. Chiar și după acest moment, liderii P.N.Ț. și P.N.L. mai sperau în posibilitatea realizării unei atari „variante”.

Evenimentele politice interne și externe — în general — și mai ales presiunile grupărilor burgheze nemulțumite datorită loviturilor repetate primite în interesele lor economice din cauza relațiilor inegale și defavorabile cu Germania hitleristă, i-au îndemnat pe Iuliu Maniu și C. I. C. Brătianu să-și înmulțească memoriile adresate căpeteniei dictaturii antonesciene. Întreaga lor concepție politică — cum rezultă din aceste documente — nu avea în vedere o implicare a maselor, a populației, de a căror ridicare la luptă, de altfel, se temeau; evident, de pe aceste poziții, respectivii nu vedeau posibile nici tendințele de dezvoltare a formelor active de rezistență antiantonesciană și antihitleristă în țara noastră. Evident, plasându-se pe asemenea poziții liderii PNT și PNL au refuzat sau au mimat, timp îndelungat, dialogul deschis cu partidul comunist.

Se cuvine a fi relevat că, în ce o privea, gruparea liberală condusă de Gh. Tătărescu a dat unele semne de realism și pînă în 1943, dar în acel an s-a pronunțat deschis pentru organizarea unei „Uniuni secrete”, concepută ca o alianță de partide politice burgheze dispuse să lupte pentru scoaterea României din cîrdășia cu Germania hitleristă¹⁷. Liderii partidelor burgheze au refuzat însă această propunere.

Agravarea contradicțiilor interne, deplasările și regroupările ce se produceau în rîndurile diferitelor categorii sociale și ale forțelor politice au determinat regimul antonescian să întreprindă — printr-o serie de reprezentanți ai săi — începînd de la sfîrșitul anului 1942, — acțiuni diplomatice cu Spania, Portugalia, Elveția, Italia și la Vatican, tatonînd ieșirea din războiul hitlerist pe baza unor înțelegeri cu puterile occidentale¹⁸.

Toate cele mai sus înfățișate au creat treptat un cadru istorico-politic favorabil conlucrării forțelor antihitleriste care, din motive diferite, cu interese deosebite de la caz la caz se pronunțau pentru ieșirea României din războiul dus alături de Germania hitleristă și, tot mai vizibil, pentru răsturnarea lui Ion Antonescu. Desigur, așa cum istoria a dovedit-o nu a fost posibil ca o asemenea coalitie să se realizeze dintr-o dată, într-o anumită zi și la o anumită oră, cu participarea tuturor celor interesați, a tuturor factorilor sociali și politici care trebuiau, în mod necesar, să se aplece pe asemenea baricade. A existat o procesualitate, o evoluție pe care istoriografia noastră a elucidat-o într-o serie de lucrări și contribuții de real interes și de certă valoare, punînd accent pe analiza factorilor obiectivi și subiectivi care au facilitat succesul final¹⁹.

În prim-planul succeselor s-a înscris, firește, realizarea de către P.C.R. — la inițiativa și sub conducerea sa — a unor cooperări — mai bine conturate la început de an 1943 — a forțelor autentice democratice, patriotice, care înțelegeau profund rosturile mișcării de rezistență anti-hitleristă și antiantonesciene.

O mai mare disponibilitate spre asemenea cooperări — oricît de limitat înțeluse — au dovedit la început unele grupări politice burgheze precum cea liberală a lui Gh. Tătărescu sau cea țărănistă avîndu-i în frunte pe Ghiță Pop și Gr. Niculescu — Buzești. În acest plan, o semnificație deosebită au avut contactele stabilite de reprezentanții P.C.R. cu Gh. Tătărescu, cu care s-au discutat deschis probleme fundamentale ale momentului grav în care ne aflăm ca țară, ca popor.

Totodată, comuniștii au considerat că, în vederea valorificării tuturor căilor de asigurare a succesului acțiunii de scoatere a țării din războiul hitlerist și de sub dominația celui de-al III-lea Reich, putea fi de un deosebit folos contactul cu Palatul regal, atît regele Mihai I cît și

¹⁷ Gh. Tătărescu a tratat, în acest sens, cu șeful guvernului cehoslovac din emigrație, Eduard Beneš, cerîndu-i să tăneze pe lîngă guvernul Uniunii Sovietice posibilitatea începerii unor tratative în acest sens.

¹⁸ Mihai Antonescu, vicepreședintele guvernului și ministrul afacerilor externe, cu acceptul unor politicieni italieni, a încercat chiar, în primăvara anului 1943, să determine guvernul italian la o acțiune concertată de acest gen. (R. Bova Scoppa, *Colloqui con due dittatori*, Roma, 1949, p. 74—75). Privind firul acestor tatonări, oficialitățile hitleriste au manifestat în forme violente nemulțumiri, mergînd pînă la a cere demiterea lui Mihai Antonescu din guvern și amenințînd, chiar cu înlocuirea guvernului antonescian cu unul legionar. În ce-l privește, Ion Antonescu s-a dovedit dispus să-și apere principalul colaborator dar, în schimb, a trebuit să cedeze presiunilor hitleriste, satisfăcînd noi propuneri și pretenții venite de la Berlin.

¹⁹ A se vedea, în primul rînd, valorosul material conținut, în acest sens, în colecția *File din istoria militară a poporului român*. Interesante studii au publicat de-a lungul timpului pe această problematică și revistele: *Anale de istorie*, *Revista de istorie*, *Lupta întregului popor*, *Revista Arhivelor*, *Era Socialistă*, *Magazin istoric* ș.a. Numărul mare și valoarea de excepție a celor mai multe din asemenea studii ne așează în imposibilitatea selectării și citării celor mai semnate dintre ele.

generalii și ofițerii superiori din anturajul său putând contribui la deschiderea perspectivei participării largi a armatei în înfăptuirea acestei acțiuni, ceea ce era de importanță capitală. În aceasta nu se afla nici un fel de intenție a comuniștilor de a abandona republicanismul politicii lor tradiționale.

La începutul lunii septembrie 1943, din însărcinarea P.C.R., Lucrețiu Pătrășcanu a stabilit legături directe cu cercurile Palatului regal. Ne aflăm atunci într-un moment critic în care adncirea fricțiunilor și divergențelor dintre Ion Antonescu și cercurile monarhice — în frunte cu regele Mihai I —, transformarea acestor fricțiuni și divergențe în contradicții evidente — odată cu desfășurarea evenimentelor politico-militare și consolidarea coaliției antihitleriste —, împingeau aceste cercuri să accepte dialogul cu partidul comunist, firește un partid pe care nu-l agreau ba, mai mult, îl dușmăneau, un partid de care, însă, în acel context politic, trebuiau să țină cont, pentru că deja se impusese și se impunea pe zi ce trecea în realitatea complexă a României.

Analiza împrejurărilor care au sporit interesul și perspectiva realizării alianțelor preconizate de P.C.R. trebuie să înregistreze, în chip subliniat, momentul autodizolvării Internaționalei a III-a Comuniste, la 15 mai 1943, care a descătușat inițiativele de până atunci ale partidului nostru și perspectivele în ceea ce privea contactarea și stabilirea unor modalități de alianță și acțiune comună cu alte partide, cu grupări și forțe sociale, în special din rândul celor necomuniste²⁰. „Prin dizolvarea Internaționalei Comuniste — aprecia C.C. al P.C.R. în hotărârea adoptată sub titlul „Dizolvarea Internaționalei Comuniste și sarcinile Partidului Comunist din România”²¹ — a dispărut și ultima piedică din calea unirii tuturor forțelor naționale cu Partidul Comunist din România în lupta împotriva cotropitorilor hitleriști. Partidul nostru a fost eliberat de obligațiile sale, decurgând din regulamentele și deciziile Internaționalei Comuniste.

Sentimentul eliberării a însemnat pentru partidul nostru — între altele — și o ieșire deschisă la acțiune pentru realizarea unor largi coaliții de forțe sociale și politice, care militau și erau dispuse să se angajeze în acțiuni hotărâtoare pentru salvarea țării de la catastrofa spre care era împinsă.

Acesta a fost contextul istorico-politic în care, în toamna anului 1943, s-a înregistrat un prim mare triumf al luptei pentru realizarea largului front de rezistență națională antihitleristă și antiantonesciană — crearea Comitetului Frontului Patriotic Antihitlerist²². Răspunzând unor apeluri repetate pe care le adresaseră comuniștii, începând din iunie 1943, spre o colaborare pe baze largi antihitleriste și antiantonesciene, în lunile septembrie — octombrie 1943 au venit alături de P.C.R., aliniindu-se cu el, un număr important de organizații și grupări politice precum, Frontul plugarilor²³, Uniunea Oamenilor Muncii Maghiari din România (M.A.D.O.S.Z.)²⁴, Partidul Socialist Tărănesc, Uniunea patrioților²⁵, Apărarea patriotică²⁶ ș.a. etc.

Făurirea acestei prime coaliții antihitleriste și antiantonesciene constituia o etapă importantă în procesul de unire a forțelor rezistenței românești, atesta maturizarea condițiilor necesare pentru ralierea pe platforma luptei comune în vederea doborârii dictaturii antonesciene, scoaterii țării din războiul hitlerist și înțoarcerii armelor împotriva Germaniei hitleriste.

²⁰ Potrivit statutului de afiliere necondiționată la linia politică și directivele Cominternului — statut ce ne fusese rezervat din mai 1921, odată cu afilierea P.C.R. la acest organism internațional —, partidul nostru fusese împiedicat efectiv să conlucreze cu alte partide, grupări și forțe necomuniste care, de regulă, erau taxate drept profasciste, social-fasciste sau direct fasciste. Din această cauză a și progresat anevoios politica alianțelor preconizate de P.C.R., conform unei tactici și strategii juste, care în realitatea românească se dovedeau adecvate, cu reale perspective.

²¹ Arhiva C.C. al P.C.R., fond 96, dosar 682, f. 21—22.

²² 23 August 1944. Documente, vol. I, Edit. științifică și enciclopedică, București, 1984, p. 546—549.

²³ Gh. I. Ioniță, Gh. Țutui, *Frontul plugarilor*, București, 1970.

²⁴ L. Bányai, *Pe făgașul tradițiilor frățești*, București, 1971.

²⁵ Maria Covaci, Florea Dragne, *Uniunea patrioților, în Organizații de masă legale și ilegale create, conduse sau influențate de P.C.R. (1921—1944)*, vol. II, Edit. politică, București, 1981.

²⁶ Olimpiu Matichescu, *Apărarea patriotică*, Edit. științifică, București, 1971.

²⁷ La început a aderat și P.S.D. din inițiativa conducerii sale. După o lună de zile, însă, președintele său, Constantin-Titel Petrescu, a anunțat retragerea P.S.D. din Comitetul Frontului Patriotic Antihitlerist pe motiv că — preciza el — fără P.N.Ț. și P.N.L. această cooperare n-avea viitor (Vezi detalii în Gh. Zaharia, *op. cit.*, p. 30).

Situația generală de pe fronturile celui de-al doilea război mondial, atent urmărită în România de toate forțele social-politice, lăsa să se întrevadă din ce în ce mai clar — mai ales începând din a doua jumătate a anului 1943 — o schimbare a raportului de forțe în favoarea coaliției antihitleriste. După cum este cunoscut, în cursul campaniei din iarna anilor 1943—1944, armata sovietică a continuat ofensiva ei, izgonindu-l pe ocupant de pe teritoriul Uniunii Sovietice și provocându-i grele pierderi umane și materiale²⁸. Urmărind trupele hitleriste, care se retrăgeau sub loviturile nimicitoare care i se aplicau, forțele sovietice au atins și depășit frontiera de stat dintre URSS și România. În aceste condiții, în viața politică a României s-au produs — în mod necesar — noi evaluări, devenind tot mai fățișe luările de poziție ale factorilor politici cărora le apărea foarte clară la orizont catastrofa națională către care era împinsă România.

De altfel și în cadrul guvernului antonescian ca și în aparatul de stat se manifestau evidente semne care trădau teama acestora de momentul în care aveau să fie trase la răspundere în fața națiunii pentru nesăbuința cu care acționaseră, pentru vina de a fi dus țara pe margiaile prăpastiei. Guvernul antonescian a reluat — din aceste motive — negocierile diplomatice, în octombrie 1943, la Madrid, dovedindu-se interesat într-o înțelegere separată cu S.U.A. și Marea Britanie, cel puțin în legătură cu trimiterea în România a unor trupe anglo-americane, înaintea începerii unei noi ofensive sovietice la aripa sudică a frontului sovieto-german²⁹.

În acea conjunctură, în interesul spargerii coaliției fasciste și al izolării celui de-al III-lea Reich, se cunoaște că guvernul sovietic se arătase interesat să încheie un armistițiu chiar cu guvernul Antonescu. La 12 aprilie 1944, guvernul sovietic a și făcut propuneri de armistițiu în sensul celor discutate la Stockholm, punind condiția nu numai a rușrii relațiilor cu Germania nazistă dar și a participării militare a României la războiul antihitlerist.

Guvernul antonescian n-a acceptat aceste propuneri. Documentele vremii certifică faptul că Ion Antonescu a recurs la luarea unor măsuri de întărire a liniei existente a frontului, de întărire a zonei fortificate Cașin — Focșani — Nămoloașă — Brăila, de mărire a numărului unităților militare pe front ba, mai mult, a cerut lui Hitler să sporească efectivele trupelor germane în România. Prin asemenea măsuri, în acele condiții dezastruoase pentru țară, se recurgea de fapt la transformarea României într-un vast cîmp de război, se deschidea calea nimicirii așezărilor umane ale țării, calea ruinării economiei naționale, a pieirii altor zeci și zeci de mii de oameni nevinovați, pentru interese străine țării și poporului român.

A revenit Partidului Comunist Român, în acele complexe împrejurări, misiunea tragerii semnalului de alarmă cu convingerea neșrămutată că înlăturarea regimului antonescian și eliberarea țării de sub dominația Germaniei hitleriste erau posibile și de neamnat numai prin forța armelor prin insurecție, la care să participe masele populare și armata, în strinsă colaborare pentru țelurile comune, pentru asigurarea viitorului demn al patriei. Manifestându-și astfel de convingeri, P.C.R. se baza pe existența citorva condiții necesare: 1. creșterea hotărârii maselor largi și, în primul rînd, a clasei muncitoare³⁰ de a se ridica la lupta pentru salvarea țării; 2. existența unor reale disponibilități de atragere a armatei alături de cauza eliberării țării prin forța de acțiune a factorilor interni; 3. agravarea vizibilă a crizei regimului politic antonescian; 4. existența unui context politico-militar extern favorabil declanșării și desfășurării victorioase a iminentei răsturnări revoluționare a regimului antonescian și a scoaterii țării din alianța cu Germania hitleristă.

Starea de spirit în România, orientarea opiniei publice se dovedeau cu toată evidența în acele momente favorabile trecerii la acțiune deschisă antonesciană și antihitleristă. Organele represive, semnalau, de pildă, că în rîndurile muncitorimii din întreaga țară există „o permanentă atmosferă de dușmănie împotriva actualului regim”, precum și faptul că aceștia „ar privi cu ochii buni o răsturnare a actualei ordini sociale”³¹.

²⁸ Vezi detalii în *Marea conflagrație a secolului XX*, Edit. politică, București, 1971, p. 233—256, 297—317, 355—386.

²⁹ Pentru a determina o asemenea hotărâre a Comandamentului aliat, guvernul antonescian au preconizat crearea de baze militare pe teritoriul României, în special la gurile Dunării, arătînd că „am fi mulțumiți să avem asemenea siguranță pe teritoriul nostru” (Arhiva M.A.E. dosar 17/1939, F. 9 XX. Nota Legației române din Madrid, 21 decembrie 1943, filele 10—19), „că ne gîndim să menajăm interesele permanente ale marilor puteri occidentale la gurile Dunării și, în general, în sud-estul Europei” (*loc. cit.*, dosar S. 5, Madrid, 21 decembrie 1943, filele 10—19).

³⁰ Vezi detalii în Gh. I. Ioniță, A. Simion, *Clasa muncitoare — forța socială fundamentală a mișcării antifasciste din România*, Edit. politică, București, 1974.

³¹ Arhiva C.C. al P.C.R., fond 5, dosar 856, f. 137, 391; vezi mai pe larg în Gh. I. Ioniță, A. Simion, *Clasa muncitoare — forța socială fundamentală și mișcării antifasciste din România*, Edit. politică, București, 1974.

Atitudini deschise, antiantonesciene și antihitleriste, se semnalau și la sate; greu lovită de calamitățile și ororile războiului, adusă într-o sărăcie impresionantă, țărâncea se manifesta gata de a intra în acțiune, reprezentând un factor social important asupra căruia P.C.R. se străduia să-și exercite o cît mai adecvată influență³².

În ce privește floarea intelectualității românești — profesori universitari, membri ai Academiei Române, scriitori, artiști, ziariști ș.a.m.d. —, continuînd cu cinste tradiția progresistă, patriotică și umanistă a oamenilor de cultură și știință din țara noastră, au luat poziție deschisă în problemele fundamentale ale salvării țării. După cum este cunoscut, în aprilie 1944, un număr impresionant de oameni de știință și cultură, membri ai Academiei Române și profesori universitari — printre care C.I. Parhon, D. Danielopolu, N. G. Lupu, Al. Rosetti, M. Ralea, S. Stoilov, Gh. Vrinceanu, Dan Bădărău, A. Ojetea, Gh. Zane, Șerban Țițeica, C. Daicovicu, Emil Petrovici, M. Neculce, C. Moțaș, V. Rășcanu, V. Pavelcu, Al. Myller, Fr. Cernătescu, C. Bagdazar, Șt. Vencov, C. Balmuș, Gh. Nicolau, N. Profiri, Fr. Reinier ș.a. au adresat lui Ion Antonescu un important memoriu în care precizau: „În actualele împrejurări, tăcerea noastră ar însemna o crimă... Războiului nostru cu Rusia, Marea Britanie și Statele Unite trebuie să-i punem de îndată sfîrșit... Poporul român, sleit de un război prea lung față de puterile lui, nu se mai poate bate. Coboriți în stradă și întrebați trecătorii, mergeți în sate și orașe, ascultați glasul poporului. Prefundenii veți vedea deznădejdea în ochi și același răspuns: NU! Pentru ce să mai luptăm? Interesele vitale ale statului și poporului nostru cer imediată încetare a războiului, oricare ar fi greutățile acestui pas. Sacrificiile pe care România ar trebui să le facă vor fi incomparabil mai mici și mai puțin dureroase decît continuarea războiului”³³.

Neadoptîndu-se nici un fel de măsuri care să fi dat de înțeles că Ion Antonescu răspundea în vreun fel la avertismentele severe ce-i fuseseră adresate în acest memoriu, semnatarii săi, cărora li s-au alăturat și alți oameni de știință și cultură, au adresat noi apeluri conducătorului statului. La 4 august 1944, de pildă, într-un asemenea memoriu se preciza: „Ne găsim astăzi într-un mare moment istoric în care, dacă vom ști să luăm o atitudine, vom salva neamul și țara. Dacă însă vom întîrziia hotărîrea noastră, situația României va fi spăimîntătoare.

Nu se mai găsește nimeni în opinia publică care să susțină continuarea războiului și, dacă el continuă, luați o prea mare răspundere a situațiunii. De aceea, facem un nou și călduros apel la Domnia-Voastră, rugîndu-vă să faceți posibilă încheierea armistițiului”³⁴.

Acțiuni asemănătoare au întreprins profesorii secundari, învățătorii, alte categorii de intelectuali, invalizi și văduvele de război ș.a.m.d. dovedindu-se de fapt prin această largă mișcare de petiționare existența unei stări de spirit generalizate anti antonesciene și antihitleriste în România.

Starea de spirit potrivnică regimului și celui de al III-lea Reich creștea tot mai mult în armată³⁵. Din vastitatea materialului istoriografic existent ne mărginim a reține atenția asupra faptului că, în numeroase unități militare, comuniștii, uteciștii și antifasciștii au organizat grupuri antifasciste³⁶ care au furnizat informații și armament forțelor din rezistența civilă, au întreprins acțiuni de sabotaj și de pregătire a întoarcerii armelor, la momentul potrivit, împotriva hitleriştilor. Se cunosc datele esențiale în acest sens, pentru activitatea desfășurată pe asemenea coordonate la Flotila 3 bombardament de la Craiova, la Regimentul 3 pionieri, dis-

³² Detalii vezi în monografia *Alianța clasei muncitoare cu țărâncea muncitoare în România*, Edit. politică, București, 1969.

³¹ „România liberă” din 24 august 1944.

³⁴ Vezi revista „Forum” nr. 2—3/1969, p. 162—168 unde Gh. I. Ioniță a publicat acest memoriu integral și alte informații de această natură.

³⁵ Asupra unei asemenea problematice majore istoriografia noastră a insistat, pe deplin meritat, într-un impresionant număr de contribuții dintre care cu titlu de exemplu, amintim Constantin Olteanu *Mutații intervenite în conceptul de armată sub influența PCR în perioada 1921—1944* și Mocanu I. Vasile, *Factorii care au determinat armata română să întorcă armele contra Germaniei naziste și să participe la insurecția din August 1944*, ambele în „Contribuții la studiul istoriei contemporane a României”, Edit. politică, București, 1980, p. 167—181 și 198—214. Din tematica vol. 5—6/1979 al *Filelor din istoria militară a poporului român a se vedea, în mod deosebit, studiul lui Mihai Retegan intitulat: Aspecte ale stării de spirit a militarilor români în perioada 1940—1944*, p. 147—167.

³⁶ Vezi detaliile în Constantin Olteanu, Ilie Ceaușescu, Vasile Mocanu, *Activitatea Partidului Comunist Român în armată (1921—1944)*, E. it. militară, București, 1974; Ilie Ceaușescu, *UTC și tineretul din armată (1922—1944)*, Edit. militară, București, 1974.

locate în apropiere de Roșiori de Vede, la Regimentul de transmisiuni — aero de lângă București, la unități ale Diviziei 9 infanterie din Dobrogea, la două regimente de artilerie din Banat etc.³⁷.

Așa cum istoriografia noastră a dovedit, dorința de a acționa pentru ieșirea din războiul hitlerist și pentru întoarcerea armelor împotriva Germaniei hitleriste capătă o amploare din ce în ce mai mare în rândurile armatei, mai ales în primăvara și în vara anului 1944. Astfel, din ce în ce mai mulți ofițeri români, aflați sub influența partidelor politice și animați de grija față de destinele țării, vedeau salvarea României de la catastrofa către care era tot mai vizibil împinsă numai prin lupta energetică împotriva Germaniei naziste. În această situație se putea curent auzi printre acești ofițeri patrioți că „dacă rușii vor lua ofensiva noi să știm să schimbăm la timp atitudinea”³⁸.

Din asemenea puneri de problemă — judecăți de valoare ale unora dintre aceia care purtau pe umeri greul războiului și înțelegeau cel mai bine evoluțiile și involuțiile care se produceau — s-a putut determina o cotitură spectaculoasă a unui număr însemnat de generali și ofițeri superiori la acțiunea de eliberare a poporului român de sub dominația fascismului și alăturarea lui, cu toate forțele de care dispunea, la coaliția antihitleristă.

În aceste fenomene ce pot fi dovedite și au fost dovedite — cu forța de convingere a faptelor acestor conducători militari — constă explicația îngrijorărilor de la Berlin, a îngrijorării comandamentului german față de starea de spirit tot mai potrivnică în România a scopurilor urmărite de cel de-al III-lea Reich, stare de spirit devenită tot mai evidentă la jumătatea anului 1944 și în rindul cadrelor de comandă ale armatelor române. În acest sens, generalul Ferdinand Schörner, comandantul grupului german de armate „Ucraina de Sud” a ordonat, la 12 iulie 1944, comandanților celor două armate române și generalilor germani de sub comanda sa să ducă o luptă perseverentă împotriva fenomenelor de părăsire a pozițiilor de luptă de către ostașii români, cerându-le să ia în această privință, cele mai severe măsuri³⁹. Concomitent, el a decis intercalarea unităților române printr-o marie unități hitleriste pentru a putea fi mai ușor supravegheate și, la nevoie dezarmate.

Astfel de măsuri se vedeau însă din capul locului ineficace pentru că, așa cum aflăm din documentul „Starea de spirit din armată”, alcătuit de Marele Stat Major al armatei române, la 28 iulie 1944, pe front, cei mai mulți comandanți de regimente românești declarau deschis că nu-și mai pot stăpâni unitățile intrucit starea de spirit antihitleristă era pe cale de generalizare⁴⁰.

O însemnătate deosebită păstrează la scara istoriei noastre naționale atitudinile și activitatea Marelui Stat Major român — în întreaga perioadă cuprinsă între septembrie 1940 și 23 August 1944 — desfășurate sub semnul ostilității față de politica Germaniei hitleriste în România, sub semnul efortului de contracarare a unor măsuri antipopulare ale dictaturii antonescienă⁴¹.

Din cele pînă acum subliniate rezultă cu toată claritatea că orientările comuniștilor spre o luptă insurecțională decisivă corespundeau pe deplin cu evoluția stării de spirit a maselor populare și armatei, cu voința acestora de a acționa ferm împotriva regimului antonescian și a trupelor hitleriste, ceea ce constituia un factor esențial, care a contat foarte mult.

Concluzia care se impune, așadar, în legătură cu situația social-politică a României în a doua jumătate a anului 1943 și la începutul lui 1944 privește, pe plan intern, adincirea contradicției dintre marea majoritate a populației și dictatura antonesciană. Cu alte cuvinte, prin componența social-politică și evoluția ei, mișcarea de rezistență antiantonesciană și antihitleristă a ajuns la momentul generalizării, astfel încît — în vara anului 1944 — condițiile pentru trecerea la acțiuni hotărîtoare erau coapte și Partidul Comunist Român a înțeles bine acest lucru. Totodată, în același interval de timp, pe plan extern se manifestau tot mai pronunțate divergențe între guvernul dictaturii antonescienă și cel al Germaniei hitleriste. Și pe acest plan, deci, des-

³⁷ Vezi, Gh. Zaharia, *op. cit.*, p. 35.

³⁸ Vezi în acest sens, documente ale Biroului statistic militar Sibiu — Rapoarte din 1944, în „Revista Arhivelor”, nr. 1/1959.

³⁹ Citat după Gh. Zaharia, *loc. cit.*, p. 35 (Institutul de marxism-leninism de pe lângă CC al P.C.U.S., Moscova, Arhiva secției Istoria Marelui Război al Uniunii Sovietice pentru Apărarea Patriei, inv. nr. 13643. Documente privitoare la armatele străine, Jurnalul de operații al Grupului de armate Ucraina de Sud, 1—31 iulie 1944, p. 58—59).

⁴⁰ Arhiva M. Ap. N., dosar 732/1, cap. VI, f. 14.

⁴¹ Vezi General-maior Ilie Ceaușescu în *File din istoria militară a poporului român*, nr. 5—6, Edit. militară, București, 1979, p. 190—237.

fășurarea evenimentelor demonstra existența unor condiții obiective care făceau posibilă organizarea, pe un plan superior, a luptei pentru realizarea intereselor fundamentale ale poporului nostru.

În contextul finalizării unor acțiuni esențiale pentru coalizarea mișcării de rezistență națională antifascistă și antiantonesciană, în intervalul de timp pe care-l avem în atenție, s-au produs citeva evenimente de mare rezonanță. Avem în vedere, mai întâi de toate, realizarea unității de acțiune a clasei muncitoare, coloana vertebrală a întregii mișcări de rezistență națională, antifascistă și antiantonesciană. La capătul unor îndelungate tratative între conducerea P.C.R. și P.S.D.⁴², la mijlocul lunii aprilie 1944, s-a realizat acordul de Front Unic Muncitoresc dat publicității — în chip simbolic — cu prilejul zilei de 1 Mai 1944. În manifestul Frontului Unic Muncitoresc se preciza, mai întâi de toate, că: „1 Mai găsește muncitorimea din România precum și masele largi ale poporului român la marginea prăpastiei”⁴³.

În continuare erau înfățișate aspecte multiple ale tragediei pe care o trăia poporul român și se adresa chemări la luptă unită pe considerentul că: „Pacea pe care întreaga națiune o dorește trebuie cucerită prin lupta poporului, care trebuie să ia în propriile sale mâini soarta sa”. În manifest se sublinia, în mod deosebit, faptul că „Muncitorimea își strânge astăzi rindurile în Frontul Unic, la noi, ca pretutindeni. În ziua de 1 Mai, ziua ei de luptă și de speranță, muncitorimea organizată, unită de la comunisti până la social-democrați, cheamă întreaga clasă muncitoare, pe toți muncitorii organizați și neorganizați, întreg poporul român, toate clasele și păturile sociale, toate partidele și organizațiile, indiferent de culoare politică, credință religioasă și apartenență socială, la luptă hotărâtă pentru:

Pace imediată. Răsturnarea guvernului Antonescu, formarea unui guvern național din reprezentanții tuturor forțelor antihitleriste! Izgonirea armatelor hitleriste din țară, sabotarea și distrugerea mașinii de război germane! Sprijinirea Armatei Roșii eliberatoare, alianța cu Uniunea Sovietică, Anglia, Slatei Unite! Pentru o Românie liberă, democrată și independentă! Trăiască 1 Mai, ziua de înfrățire sub semnul păcii și de unire a clasei muncitoare!”⁴⁴.

Evenimentul de la 1 Mai 1944 s-a repercutat cu consecințe excepționale asupra trecerii desfășurate la organizarea detașamentelor înarmate muncitorești, purtând denumirea de Formațiuni de luptă patriotice⁴⁵.

După 1 Mai 1944 s-au intensificat, de asemenea, acțiunile de lărgire a coaliției politice antihitleriste. Contacte tot mai numeroase au avut loc între comunisti și reprezentanții altor partide și grupări politice. Se poate afirma cu toată siguranța că le-a revenit comunistilor misiunea de mare cinstire în fața istoriei acelor vremuri de a îndeplini rolul de catalizatori ai forțelor social-politice care puteau să aibă un rol și manifestau interesul potrivit pentru producerea unor transformări înnoitoare în viața țării prin răsturnarea dictaturii antonesciene și ieșirea de sub dominația Germaniei hitleriste, mergându-se până la întoarcerea armelor împotriva acesteia.

În evoluția rezistenței naționale antifasciste și antiantonesciene s-a înscris, în acest interval de timp, cu efecte pozitive, orientarea unor grupări politice și cercuri politice ale burgheziei spre ruperea alianței cu Germania hitleristă. Desigur, interesele și motivele acestor cercuri erau foarte diferite și contradictorii. În ce-i privește, comuniștii se străduiseră până atunci să cunoască în fond aceste interese și motive. De la 1 Mai 1944, pe un fir de continuitate și ascensiune, comuniștii și social-democrații au intensificat contactele cu aceste cercuri, obținând succesiv o serie de valoroase succese. Astfel, la 26 mai 1944, a fost realizată o înțelegere cu gruparea liberală condusă de Gheorghe Tătărescu, cu reprezentanții Partidului Socialist-Tărănesc — Lothar Rădăceanu și Mihail Ralea — și ai grupării național-democrate de sub conducerea lui Petru Țopa (derivată din fostul partid aflat, înainte de război, sub conducerea lui Nicolae Iorga), constituindu-se astfel Coaliția Național Democrată.

În ce-i privește pe Iuliu Maniu și Constantin I.C. Brătianu — oricât de greu le era, după îndelungi rătăcirii și speranțe, care se dovediseră a nu fi fost clădite decât pe nisip, cercurile politice occidentale nedându-le nici un fel de confirmare pentru gândurile și apelurile transmise până atunci pe la Ankara, Madrid, Lisabona, Londra, Stockholm și prin alte locuri ei ajungeau

⁴² Vezi detalii în Gh. Țuțui, A. Petric, *Frontul Unic Muncitoresc în România*. Edit. politică, București, 1971 și A. Petric, Gh. Țuțui, *Unificarea mișcării muncitorești din România* Edit. Acad. R. S. România, București, 1968, p. 7—36.

⁴³ „România liberă” din 26 mai 1944, Vezi textul integral în vol. 23 *August 1944. Documente*, vol. II, Edit. științifică și enciclopedică, 1984, p. 239—241.

⁴⁴ *Ibidem*.

⁴⁵ În acest sens lucrarea *Gărzile patriotice din România*, Edit. militară, București, 1974 în care autorii ei — colonel Leonida Loghin și col. Alexandru Petricean — înfățișează cu interesante detalii începutul formării și activității desfășurate de aceste formațiuni în zilele insurecției din August 1944.

treptat în fața unor semne de întrebare la care nu-și puteau da răspuns. De teamă de a nu rămâne în afara evenimentelor și în izolare totală, cei doi lideri au acceptat, în luna mai 1944, să participe la constituirea unui Comitet Central de acțiune format din reprezentanți ai P.C.R. (Lucrețiu Pătrășcanu), P.S.D. (Constantin — Titel Petrescu), P.N.Ț. (Iuliu Maniu), P.N.L. (Constantin I.C. Brătianu), și a unui birou, ca organ executiv, alcătuit din Petre Constantinescu-Iași și Vasile Bigu (P.C.R.), Ștefan Voitec și Iosif Jumanca (P.S.D.), Ghiță Pop și Nicolae Iudilă (P.N.Ț), Constantin (Bebe) Brătianu și C.C. Zamfirescu (P.N.L.)⁴⁶. În acest cadru s-au purtat tratative îndelungate pentru pregătirea evenimentelor hotărâtoare ce aveau să vină.

În ce privește poziția monarhiei, aceasta s-a menținut constant pe linia prudentă de a găsi soluții capabile să o scutească de răspundere în fața istoriei pentru vina de a fi patronat regimul antonescian. Între aceste soluții a figurat și preocuparea pentru determinarea unei acțiuni de ieșire a României din războiul hitlerist. Un timp, se știe, cercurile Palatului regal au contat pe planul propus de liderii P.N.Ț. și P.N.L., cunoscut sub denumirea de „planul Gigurtu”, care consta în înlocuirea, cu asentimentul lui Hitler, a lui Ioan Antonescu cu inginerul Ion Gigurtu sau cu un general agreeat de hitleriști, precum și a miniștrilor de externe, de război și a șefului Marelui Stat Major cu oameni de încredere ai regelui⁴⁷.

Este bine cunoscut faptul că la consfătuirea din noaptea de 13—14 iunie 1944, care a avut loc la casa conspirativă a P.C.R. din Calea Moșilor nr. 103, între reprezentanții P.C.R. (Lucrețiu Pătrășcanu și Emil Bodnaraș), ai Palatului regal și ai armatei (generalii Constantin Sănătescu și Gheorghe Mihail, col. Dumitru Dămăceanu, Grigore Niculescu-Buzești, Ioan Mocsonyi — Sîrcea și Mircea Ioanișiu)⁴⁸, în fața argumentelor comuniștilor, care au demonstrat caracterul nerealist și premedios al „planului Gigurtu”, guvernul hitlerist putând să fie pus în gardă, reprezentanții Palatului regal au renunțat definitiv la formula respectivă și au acceptat planul partidului comunist de înlăturare cu forța armelor a regimului hitlerist, prin acțiunea decisivă a factorilor interni. În același context, a fost desemnat, cu scopuri precise, un comitet militar, avînd misiunea să se ocupe de pregătirea unităților militare în vederea răsturnării insurecționale iminente⁴⁹. Un rol esențial în elaborarea planului militar al acțiunii l-au avut Emil Bodnaraș și col. Dumitru Dămăceanu, precum și generalul Constantin Sănătescu⁵⁰.

Presiunea tot mai puternică a maselor, hotărîte să treacă la acțiuni decisive, presiunea din înseși rindurile P.N.Ț. și P.N.L., făcută asupra liderilor acestor două partide care erau îndemnați să lînă cont de evoluția situației politice și militare internaționale, au impus lui Iuliu Maniu și C.I. Brătianu clipa de luciditate în care, în sfîrșit, la 20 iunie 1944, au aderat la platforma propusă de comuniști pentru constituirea Blocului Național Democrat (B.N.D.). Platforma — avînd un net caracter antifascist, antihitlerist, general-democratic — prevedea: 1. Încheierea fără întîrziere, în baza ofertei făcute de aliați, a unui armistițiu cu Națiunile Unite (Uniunea Sovietică, Marea Britanie și Statele Unite ale Americii), căuțînd a obține condițiunile posibile cele mai bune pentru interesele țării 2. Ieșirea României din Axă, eliberarea țării de ocupația germană, alăturarea ei de Națiunile Unite și restabilirea independenței și suveranității naționale; 3. În acest scop: înlăturarea actualului regim de dictatură și înlocuirea lui cu un regim constituțional, democratic, pe baza acordării drepturilor și libertăților civile, tuturor cetățenilor țării. 4. Menținerea unei ordini democratice și realizarea păcii, conform cu interesele statului și poporului român; 5. Prezentul acord intră imediat în vigoare și obligă partidele contractante la organizarea și ducerea în comun, fără nici o întîrziere, a acțiunii, pentru realizarea punctelor mai sus stabilite”⁵¹.

⁴⁶ Vezi Gh. Zaharia, A. Simion, *Politica de alianță a PCR și înfăptuirea insurecției din August 1944* în „PCR în viața social-politică a României (1921—1944)”, Edit. militară, București, 1971, p. 831.

⁴⁷ Vezi mai pe larg în Gh. Zaharia, *Insurecția poporului român din August 1944*, Edit. militară, București, 1979, p. 41. În concepția acestor cercuri, cei doi miniștri și șeful Marelui Stat Major, folosindu-se de poziția lor, ar fi trebuit să acționeze „înșelînd vigilența germanilor în vederea scoaterii țării din război” (Arhiva C.C. al P.C.R., fond 104, dosar 9153, Declarații Lucrețiu Pătrășcanu).

⁴⁸ 23 august 1944. *Documente*, vol. II, Edit. științifică și enciclopedică, București, 1984, p. 293—298.

⁴⁹ Din acest comitet militar au făcut parte; generalul de corp de armată în retragere Gheorghe Mihail — ce fusese scos din cadrele active ale armatei, la 10 septembrie 1940, împreună cu alți 10 generali, generalul de divizie Constantin Vasiliu-Rășcanu, comandantul Corpului 5 teritorial din zona principalului bazin petrolifer al țării, Prahova și Dimbovița și colonelul Dumitru Dămăceanu, șeful Statului Major al Comandamentului Militar al Capitalei.

⁵⁰ Gh. Zaharia, *op. cit.*, p. 42.

⁵¹ „România liberă” din 10 august 1944. Documentul integral este publicat în 23 August 1944. *Documente*, vol. II, Edit. științifică și enciclopedică, București, 1984, p. 306—307.

Cu 20 iunie 1944 se încheiau practic acțiunile ce-și propuseseră să conducă la încheierea într-un tot unitar a mișcării de rezistență națională antihitleristă și antiantonesciană. Factori obiectivi și subiectivi de care trebuie a se ține cont în toată perioada pregătitoare pentru finalizarea acțiunii determinaseră o evoluție rapidă a coalițării forțelor social-politice ale țării. Practic, în acțiunea eliberatoare a țării au fost atrase, rind pe rind, toate păturile și categoriile sociale ale țării și aproape întreg peisajul politic al țării, excepție făcând doar cercurile rămase fidele până la capăt lui Ion Antonescu și purtătorii războiului alături de Germania hitleristă.

Tot ceea ce s-a întreprins și realizat pe linia coalițării forțelor antiantonesciene și antifasciste, antihitleriste, toate înțelegerile încheiate, în care P.C.R. era prezent și acționa ca un liant și nucleu dinamizator, constituiau în realitate, Frontul Național Antihitlerist pe care comuniștii îl preconizaseră încă în vara anului 1941 în documentele lor programatice. Acest fapt nu era scăpat de sub observare de organele informative hitleriste care relatau, la 5 august 1944, că „evoluția politicii interne din ultimele săptămâni arată clar o trecere a tuturor opozițiilor spre stînga, cu preluarea conducerii acestei opoziții de partidul comunist”⁵².

În acest context, la orizont rămînea o singură mare problemă — alegerea momentului hotărîtor pentru producerea evenimentelor mult așteptate de forțele coalițate pe platforma anti-antonesciană și antihitleristă. În legătură cu aceasta, într-un șir de consfățuiri, care au avut loc după 20 iunie 1944, două concepții diferite se aflau în vie dispută : prima dintre ele, a organizațiilor politice coalițate, care se manifestaseră și se manifestau ferm pe poziții antiantonesciene și antihitleriste îndemna spre urgentarea pregătirilor pentru răsturnarea cu forța armelor a regimului antonescian ; a doua dintre ele, concepția liderilor P.N.Ț. și P.N.L. care căutau să limiteze totul la o lovitură de palat. Existența acestor două concepții a fost sesizată și de organele informative ale dictaturii antonesciene care relatau, la 26 iunie 1944, că Iuliu Maniu și Constantin I.C. Brătianu erau convinși că „o schimbare în România nu este posibilă decît sub presiunea evenimentelor din afară și mai puțin a mișcării interne. Acesta este nodul gordian al înțelegerii partidelor democratice și extrema stîngă, comuniștii urmărind crearea frontului democratic ca o formație de luptă imediată și efectivă împotriva conducerii și politicii actuale de război...”⁵³

Străduindu-se să mențină la cote înalte voința de luptă a tuturor partenerilor din cadrul Blocului Național Democrat, P.C.R. a depus continue eforturi pentru activizarea lor. Paralel cu discutarea — într-un cadru larg, pe care îl oferea însăși existența B.N.D. — a problemelor generale ale pregătirilor pentru declanșarea actului insurrecțional, o atenție deosebită a fost acordată elaborării, de către un grup restrîns, a planului acțiunilor armate.

Apropierea clipelor hotărîtoare în care răsturnarea revoluționară trebuia — în mod necesar și legitim — să se producă, găsea Partidul Comunist Român la punctul de comandă, în „seifurile” sale și sub directul său control aflîndu-se toate secretele acțiunilor pregătitoare, celorlalți participanți la evenimentele neacordîndu-li-se decît acces limitat, întotdeauna doar pe canalele și la chestiunile strict legate de locul și rolul lor în strategia generală a momentului istoric în fața căruia ne aflăm. Este meritul de excepțională însemnătate al partidului comunist — pe care, din păcate, istoriografia de pînă acum n-a reușit să-l sublinieze în suficientă măsură, la realele dimensiuni — acela de a fi reușit să stăpînească deplin dispozitivul organizatoric al acțiunii⁵⁴ și, mai ales, să asigure conspirativitatea deplină a tot ceea ce se întreprinsese și se întreprindea, astfel încît, la 23 August 1944, surpriza să fie totală atît pentru Ion Antonescu cît și la Berlin⁵⁵. În funcție de tot ceea ce s-a întîmplat atunci, în acea istorică zi, și după aceea

⁵² Vezi mai pe larg în Gh. Zaharia, A. Simion, *lucr. cit.*, p. 383.

⁵³ Cf. Gh. Zaharia, *Insurecția poporului român din August 1944*, Edit. militară, București, 1979, p. 44.

⁵⁴ 23 August 1944 a însemnat, practic, o victorie politică a unei concepții politice, pornită cu clarviziune de la comuniști și materializată, în chip fericit, pe coordonatele pe care le-au avut permanent sub supraveghere și control direct comuniștii. Ei au gândit consecvent la realizarea unei ample coaliții politice mergînd de la P.C.R. și pînă la Monarhie și, din treaptă în treaptă, au ajuns să construiască această coaliție, astfel încît, în timpul evenimentelor declanșate la 23 August 1944, comuniștii reprezentau unicul partid care avea legături și colabora cu toate partidele, grupările, organizațiile și personalitățile antifasciste, antihitleriste din țară. Această situație i-a permis partidului comunist să joace un rol politic hotărîtor, care depășea cu mult posibilitățile sale organizatorice, angajamentul său numeric în desfășurarea victorioasă a evenimentelor din August 1944.

⁵⁵ Foarte consistente concluzii sînt formulate în acest sens de Mihail E. Ionescu în studiul intitulat: *Apogeul crizei politico-militare a regimului antonescian în preajma declanșării insurecției din August 1944*. („Revista de istorie”, nr. 9/1980, p. 1651—1667).

se poate oare cineva îndoi de consecințele care ar fi putut fi produse dacă o cît de mică fisură ar fi intervenit în pregătirea actului insurrecțional sau dacă acțiunea ar fi fost deconspirată fie și pe un singur segment al ei? Cateșoric nu! Doar făcîndu-se bine acest lucru și deducîndu-se — pînă la ultimele resorturi — consecințele cu care s-ar fi soldat orice breșă care ar fi apărut, fie și în păstrarea secretului acțiunii ce se pregătea, oricine poate bine să înțeleagă și să recunoască meritul istoric al Partidului Comunist Român în asigurarea triumfului de la 23 August 1944, un triumf care era, în același timp, al tuturor forțelor sociale și politice cu care comuniștii au colaborat în cadrul largii coaliții pe care au inițiat-o, organizat-o, dinamizat-o și condus-o cu pricepere și cu consecvență — pînă la capăt. Istoria stă martoră așadar — cu argumentele-i de necontestat — că, din lunga noapte a suferinței unui întreg popor, s-a ieșit la 23 August 1944 sub steagul purtat cu strășnicie prin furtuni de Partidul Comunist Român și potrivit cu orientările tactice și strategice ale acestui glorios partid. În acest context, în vîltoarea unor evenimente istorice cu puternică rezonanță în întreg spațiul românesc, în întreaga masă a poporului nostru, „*Declanșarea revoluției de eliberare socială și națională din August 1944 a inaugurat o etapă nouă în istoria patriei, a deschis calea împlinirii idealurilor și năzuințelor de dreptate și libertate ale poporului român, a cuceririi depline a independenței și suveranității naționale, a afirmării României ca națiune liberă și demnă în rîndul națiunilor lumii*”⁵⁶.

Mai mult decît au însemnat pentru poporul român, evenimentele răsunătoare declanșate în țara noastră la 23 August 1944⁵⁷ au influențat puternic evoluția operațiunilor militare pe fronturile celui de-al doilea război mondial, contribuind la scurtarea cu 200 de zile a confruntării și, prin aceasta, la evitarea altor sacrificii și tragedii cite ar mai fi putut să fie produse⁵⁸.

Aprinzînd toate reflectoarele istoriei asupra relui îndeplinit de Partidul Comunist Român în pregătirea și desfășurarea victorioasă a evenimentelor petrecute acum 45 de ani în viața țării noastre să subliniem apăsător că în condiția aspră a timpului i-a revenit lui — în principal — datoria de a suporta pe proprii umeri presiunea marilor imperitive naționale. Meritul său esențial a constatat în faptul că — în ciuda unor dificultăți numeroase și foarte greu de descris astăzi la realele lor dimensiuni —, și-a asumat voluntar misiunea istorică de a pregăti înfăptuirea revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă în România și s-a achitat cu cinste de această misiune. El a acționat din umbra ilegalității, din sediile clandestine, dintr-o serie de verigi legale și semilegale în care se putea camufla, din închisori și lagăre, chiar și din interiorul forțelor armate, ori de unde reușea să-și constituie un cap de pod. În primul rînd, pentru a semăna voința de luptă, pentru a ține vie flacăra împotrivririi, pentru a adînci nemulțumirea, a-i da temeluri precis conturate și logice, a o transforma în indignare și apoi indignarea în fapte de luptă. În al doilea rînd, pentru a contacta centrele de opoziție, a le armoniza interesele, în măsura în care aceasta era cu putință, desigur, punînd mereu accentul pe interesul național vital, făcînd apel la patriotism ca suprem liant al unui popor obligat să joace o carte decisivă, într-o situație istorică decisivă. În sfîrșit, pentru a face să bată la adresa oligarhiei ceasul avertamentului, care să anunțe sfîrșitul fatidic și să clatine înfatuarea puterii.

Toate acestea, firește, s-au petrecut în momente în care — datorită loviturilor grele și repetate pe care le primise și le primea — Partidul Comunist Român nu mai era un partid de masă — așa cum fusese, de pildă, în Mai 1921, cu cei peste 45 000 de membri ai săi — ci un partid de cadre, un partid politic care-și propusese să facă o politică mare, cu largi perspective, așa cum a și făcut-o, inițind, organizînd, dinamizînd și conducînd la victorie lupta antiantonesciană, antifascistă și antihitleristă din România, începînd-o în septembrie 1940 și sfîrșind-o, în chip măgistral, la 23 August 1944, dovedindu-se pe deplin capabil să unească pe aceeași platformă toate forțele patriotice, combatante. Explicația de fond a reușitei a constatat în faptul că aderența largă la punctul său de vedere, partidul comunist și-a dobîndit-o pentru că s-a identificat nu abstract, nu teoretic, nu lozincard, ci prin intervenții prompte directe și de răsunset cu interesele imediate ale nației.

Toate cele mai înainte înfățișate converg spre cîteva întrebări pe care trebuie să ni le punem, judecînd semnificațiile excepționale ale evenimentelor intervenite acum 45 de ani în viața României. Dacă nu ar fi dispus de toate atuurile despre care am amintit — structuri organizatorice flexibile, o concepție politică elaborată cu clarviziune, temeritate, vizibilitate în perspectivă — cum ar fi putut reuși partidul comunist să pună în mișcare un spectru atît de larg de forțe dispersate, unele fără nimic comun între ele, altele funciar rivale, inclusiv grupări anticomuniste? Cum ar fi putut să fie urnit din loc mecanismul voit înțepenit al partidelor/ burgheze, cum ar fi putut să fie mobilizate cercuri militare de prim rang? Cum s-ar fi putut

⁵⁶ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilaterale dezvoltate*, vol. 18, Edit. politică, București, 1979, p. 581.

⁵⁷ Cu privire la desfășurarea lor vezi Ilie Ceaușescu, Florin Constantiniu, Mihail Ionescu *100 de zile mai devreme*, Edit. științifică și enciclopedică, București, 1984, p. 57—106.

⁵⁸ *Ibidem*. p. 107 și urm.

ajunge la abordarea Palatului regal, să fie determinat regele să-l aresteze pe dictator și să-l predea în mina reprezentanților partidului comunist? Cum ar fi putut ajunge P.C.R. să determine declanșarea luptei armate împotriva trupelor hitleriste și să trateze prin impuțerniciții săi armistițiul cu U.R.S.S.?

În împrejurări atât de dramatice, crunt prigonitul partid comunist a devenit, prin clarviziunea și dăruirea revoluționară, patriotică a luptătorilor săi, prin perseverența și mobilitatea acțiunii, prin spiritul de sacrificiu și, mai presus, prin faptul că a acționat în cursul necesar obiectiv al istoriei, o adevărată inimă a națiunii române. Pe o asemenea poziție se afla Partidul Comunist Român atunci când a sosit istorica zi de 23 August 1944.

Acoperit de glorie, de merite nepieritoare în fața istoriei el ieșea la 23 August 1944 din ilegalitatea adâncă în care se aflate timp de mai mult de două decenii și pentru prima dată în istoria sa dobîndea posibilitatea de a participa la guvernarea țării.

În viața acestui partid, în viața României începea un nou ev, căruia îi aducem acum o finală cinstire.

Rolul de prim-plan jucat de P.C.R. în toate fazele pregătirii și înfăptuirii actului de la 23 August 1944 i-au creat un puternic ascendent politic în raport cu celelalte partide și i-au permis să preia și să mențină inițiativa politică și să imprime un curs revoluționar desfășurării începînd chiar de la 23 August 1944 a întregii vieți politice și a evenimentelor ce s-au succedat în istoria țării.

Acum, în lumina unor astfel de adevăruri indubitabile ale istoriei și în ceasuri de aleasă sărbătoare, cînd întreaga țară întîmpină cea de-a 45-a aniversare a Revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă pe coordonatele sigure ale epocalelor succese dobîndite pe calea făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintării României spre comunism, își etaleză deplina lor strălucire aprecierile recente ale tovarășului Nicolae Ceaușescu potrivit cu care: „Se poate afirma cu deplină temei, că actul istoric de la 23 August 1944 a pîs capăt pentru todeauna dominației imperialiste străine, a deschis calea înfăptuirii unor mari transformări revoluționare și trecerii la făurirea socialismului în România”⁵⁰.

R É S U M É

À l'occasion du 45-ème anniversaire de la révolution de libération sociale et nationale, antifasciste et antiimperialiste du 23 Août 1944, l'étude présente la contribution décisive du Parti Communiste Roumain à la lutte pour la réalisation d'une large coalition qui a organisé et accompli brillamment les événements qui ont assuré la transformation révolutionnaire de la société roumaine ouvrant la voie aux grandes transformations dans tous les domaines et le passage à l'édification du socialisme en Roumanie.

L'auteur énumère les principaux moments qui ont contribué à mettre d'accord toutes les forces sociales et politiques intéressées dans ces circonstances à renverser la dictature d'Antonescu, à faire sortir la Roumanie de la guerre hitlérienne et à retourner les armes contre l'Allemagne nazie.

Le rôle primordial joué par le Parti Communiste Roumain dans toutes les étapes de la préparation et de l'accomplissement de l'acte du 23 Août 1944 qui lui ont créé un fort ascendent politique par rapport aux autres partis et organisations, en lui permettant d'assumer et de maintenir dès le 23 Août 1944 l'initiative politique et d'imprimer un caractère révolutionnaire à la vie politique et aux événements qui se sont succédés dans l'histoire du pays.

P R E C I S

The arrival of the Soviet troops on Romanian territory in March 1944 and the perspective of our country becoming a combat zone, the English and American air raids which had started in April, the presence of about one million German soldiers, the deterioration of the population's condition, the policy of the dictatorial regime impelled the public opinion. The documents from that time prove the ostility of the Romanian people towards the anti-Soviet fascist war, towards the German troops and they also speak about protest actions

⁵⁰ Nicolae Ceaușescu, *Expunere la Ședința comună a Plenarei C.C. al P.C.R. a organismelor democratice și organizațiilor de masă și obștești*, 28 noiembrie 1988, Edit. politică, București, 1988, p. 18.

against the policy of the Antonescu-dictatorship and about a visible sympathy towards the United Nations. In many ways the public opinion influenced the political facts in the direction of constituting a common front for Romania's exclusion from the Hitler war, of the armistice with the United Nations, of the abolishment of the dictatorial regime and the return to a democratic one. The frame of mind of the Romanian people, its will to build up a new destiny constituted a fact of major importance in assuring the victory from the 23rd of August 1944.

Actul istoric de la 23 August 1944 — corolar al mișcării de rezistență condusă de Partidul Comunist Român

ELENA GHEORGHE

Parte integrantă a rezistenței europene, mișcarea de rezistență din România — formă specifică de luptă împotriva fascismului și a politicii revanșarde și de revizuirii teritoriale, avind drept obiective fundamentale apărarea ființei naționale, redobândirea independenței și suveranității, respectarea libertăților democratice și pentru pace — s-a manifestat odată cu ascensiunea fascismului în Germania, la începutul deceniului al IV-lea. Susținută, pe plan diplomatic, prin acțiunea de întărire a rolului Ligii Națiunilor în rezolvarea pe cale pașnică a diferendelor dintre state, în asigurarea securității statelor prin constituirea — după semnarea pactului de la Locarno, care, cu acceptiunea Franței și Angliei, dădea Germaniei libertatea revizuirii frontierelor spre est — unui sistem de apărare (Mica Înțelegere și Înțelegerea Balcanică) cu participarea țării cu interese comune, prin îmbunătățirea relațiilor cu vecinii, între care un rol însemnat l-a avut reluarea relațiilor diplomatice cu U.R.S.S. (1934), mișcarea de rezistență din România a cuprins toate forțele sociale și politice, patriotice și democratice, conferind acesteia un caracter național.

Pe drumul său, ea a înregistrat marile greve ale celeriştilor și petroliștilor din ianuarie-februarie 1933, crearea Comitetului Național Antifascist (1933), demonstrațiile antirevizioniste, antifasciste și antirăzboinice din întregul deceniu al patrulea — între care demonstrația de la 1 Mai 1939 din București — cea mai mare demonstrație îndreptată împotriva hitlerismului, în organizarea căreia un rol deosebit l-au avut tovarășul Nicolae Ceaușescu și tovarășa Elena Ceaușescu — și puternicele manifestații antifasciste și antihitleriste ce au avut loc concomitent în toate orașele și centrele importante din țară — Iași, Timișoara, Arad, Cluj, Reșița, Ploiești, Constanța, Galați, Brăila, Tirgu Mureș, Oradea, Baia Mare, Bacău, Piatra Neamț, Alba Iulia ș.a., 1 Mai 1939 constituindu-se, astfel, într-o puternică manifestare împotriva fascismului și războiului desfășurată în condițiile cînd fascismul era în ofensivă în Europa¹.

Vara anului 1940 a fost pentru România o pagină de gravă înfringere, contextul politico-militar creat amenințînd însăși suveranitatea statului. Regimul autoritar adus la conducerea țării a destabilizat sistemul politic din România și a slăbit capacitatea de mobilizare a națiunii pentru apărarea independenței, integrității și suveranității statului, prejudiciind și raporturile internaționale ale țării. Sfișierea teritorială, instaurarea unui guvern agreeat de

¹ A se vedea pe larg: Olimpiu Matichescu, *1 Mai 1939 — moment semnificativ în lupta poporului român împotriva primăriei fasciste pentru apărarea independenței și suveranității naționale*, Edit. politică, București, 1974.

Hitler, intrarea trupelor germane în țară, aderarea la Axa Roma-Berlin-Tokio, acordul economic româno-german din 4 decembrie 1940 au creat o profundă nemulțumire în rândul maselor populare.

În aceste condiții de zdruncinare sufletească, poporul român a protestat energic, numeroasele acțiuni care s-au desfășurat pe teritoriul românesc împotriva dictaturii de la Viena fiind expresia imediată a înregistrării marelui pericol — chiar pentru continuitatea statală a României — reprezentat de politica agresivă a statelor fasciste favorizată de conciliatorismul puterilor europene. Nici nu se putea altfel, avându-se în vedere contribuția decisivă a Germaniei hitleriste asociată cu Italia musoliniană la mutilarea teritorială a României.

La câteva zile după semnarea odiosului act — remarcă W. Fabricius, ministrul plenipotențiar al Germaniei la București — „persistă demonstrațiile” în marile orașe ale Transilvaniei ocupate de Ungaria horthystă. „La Oradea -informa ministrul german — se striga în masă: Jos Hitler!”² De asemenea, la Timișoara „o mulțime de 500 de oameni — relata, la 4 septembrie, consulul german din localitate — a organizat ieri noapte, între orele 20,30 — 21 o demonstrație înaintea Consulatului german, insultând statul german și încercând de a intra cu forța în clădirea Consulatului”³; la Sibiu au manifestat „circa 2000 persoane cu placarde pe care scria: „Nici o brazdă! Trăiască Ardealul Românesc”⁴. Asemenea manifestații de protest împotriva dictaturii de la Viena s-au desfășurat pe tot cuprinsul țării, astfel încît, așa cum se nota și în ziarul „La Stampa” din 4 noiembrie 1940, întreaga națiune română era „gata să facă orice sacrificiu pentru păstrarea integrității teritoriale și independenței țării”⁵.

Istoria a consemnat, fără puțință de tăgadă, că cea mai lucidă forță socială și politică a timpului, care a opus o dîrză rezistență și care a avut capacitatea de a sesiza cu claritate obiectivele comune ale tuturor forțelor democratice, patriotice, a fost *clasa muncitoare* și partidul său, Partidul Comunist Român. „Este marele merit al Partidului Comunist Român — aprecia secretarul general al Partidului Comunist Român, tovarășul Nicolae Ceaușescu — că s-a aflat în acele grele împrejurări în fruntea luptei pentru apărarea intereselor vitale ale poporului, a întregității naționale, împotriva războiului — deși nu a putut împiedica așezirea și ocuparea țării de către Germania hitleristă și aruncarea României în războiul hitlerist împotriva Uniunii Sovietice. Poziția fermă a Partidului Comunist Român, organizarea luptei active împotriva războiului, a activității de sabotare a mașinii militare fasciste, hitleriste, organizarea luptei de partizani au făcut ca P.C.R. să cîștige poziții importante în viața politică, să fie respectat și să poată realiza, împreună cu cele mai diverse forțe politice, patriotice, naționale, un puternic front împotriva războiului, a hitlerismului”⁶.

Chiar la scurt timp după instaurarea guvernului generalului Ion Antonescu, Partidul Comunist Român dezvăluia — în documentul „Punctul nostru de vedere”, din 10 septembrie 1940⁷ — primejdii ce amenințau România, chemînd poporul la înlăturarea dictaturii antonesciene. El s-a găsit, astfel, de la început în primele rînduri ale luptei maselor populare pentru înlăturarea noului regim.

Una din primele sale acțiuni a fost manifestația antifascistă și antihitleristă de la 3 noiembrie din piața Obor din București, la care au participat mii de cetățeni ai Capitalei și în cadrul căreia s-au scîndat lozincile: „Jos fascismul!”, „Jos teroarea!”, „Vrem pline, nu război!”, „Vrem independență națională!”, „Afară cu arma de ocupație!”⁸. Expresie a stării de spirit antinaziste a poporului român, dovadă a hotărîrii sale ferme de a continua și intensifica lupta pentru recîștigarea drepturilor democratice și pentru redobîndirea independenței și suve-

² Arh. St. București, colecția Microfilme S.U.A. r. 314, T. 120—1179, c. 475490 Documente germane microfilmate la Alexandria (Virginia) (Auswärtiges Amt Handakten Luther, Bd. 6).

³ Arh. St. București, colecția Microfilme R.D.G., r. 40, c. 39 (Deutsche Zentrarchiv, 09.05. Konsulat Temesvar, Signatur 92).

⁴ Arh. St. București, fond Președinția Consiliului de Miniștri, dosar 19/1940, f. 110.

⁵ Arh. St. București, colecția Microfilme Italia, r. 28, c. 117 (Biblioteca civica Torino).

⁶ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 22, Edit. politică, București, 1982, p. 17.

⁷ Documentul s-a răspîndit sub formă de broșură cu titlul fals „Strigoii” de părintele Moța, Edit. Universul, 1940 (Arh. St. București, fond Ministerul de Interne, inventar nr. 1264/10, dosar 2/1940, f. 137).

⁸ Arh. St. București, fond Președinția Consiliului de Miniștri, dosar 110/1940, f. 68—70, M. 483—484.

raniității naționale a patriei, demonstrația „a fost urmată de sute de arestări de nevinovați, care duși în beciurile poliției legionare au fost bătuți pînă la moarte”⁹. Ca răspuns direct, la 13 noiembrie 1940 a fost emis un decret-lege pentru reprimarea tuturor manifestărilor politice și sociale potrivnice dictaturii fasciste, pedepsele preconizate variind între 5 și 15 ani, detențiune sau muncă silnică¹⁰.

Cu toate acestea, documentele epocii arată că absentarea de la muncă, realizarea produselor cu calitate slabă sau defecte, înmulțirea conflictelor de muncă, a manifestațiilor de stradă sau a grevelor și mai ales sabotajul economic au fost o parte din formele pe care proletariatul român le-a adoptat în cadrul mișcării de rezistență.

„Distrugeți mașinile din întreprinderile de război, stricați munițiile, armamentul și toate materialele pentru războiul lui Hitler! — se spunea într-un manifest difuzat în aprilie 1942 de Partidul Comunist. Ceferiști! Împiedicați transporturile de trupe și de materiale de război! Oprii trenurile încărcate cu bunurile răpite poporului român pentru Germania fascistă! Muncitori din porturi, marinari! Oprii încărcarea și plecarea vapoarelor încărcate pentru ocupații germani”¹¹.

Înfruntînd orice pericol, muncitorii au urmat îndemnul P.C.R. și au organizat numeroase acte de sabotaj. Documentele timpului, îndeosebi rapoartele Siguranței, înregistrau deraierea trenurilor și distrugerea unor garnituri încărcate cu armament german, scoaterea din funcțiune a instalațiilor sau producerea unor piese necorespunzătoare, distrugerea „liniei telegrafice ce face legătura cu Comandamentul armatei germane”¹². „Acte de sabotaj care duc la incendii, explozii și deraierea trenurilor de marfă au loc aproape zilnic în regiunile petrolifere române” — anunța într-o știre, din 29 decembrie 1940, Agenția Reuter — menționînd „10 acte de sabotaj de acest fel”¹³. Din aceeași lună sînt semnalate următoarele acte de sabotaj: „La 9 decembrie, 150 vagoane de benzină au ars în rafinăria „Standard”, la 11 decembrie a fost un mic incendiu în rafinăria „Concordia”; la 12 decembrie, 8000 m. c. de lemne au ars în centrul de instrucție german de la Tirgoviște; în aceeași zi primele vagoane de benzină destinată Italiei au ars la ieșirea din rafinăria „Creditul Minier”; la 13 decembrie, incendiul a distrus 60 vagoane de benzină în stația de pompă Teleajen; la 15 decembrie, în apropiere de Teleajen, pipeline-ul Societății „Astra Română” a explodat, întrerupînd circulația feroviară înspre Basarabia; la 16 decembrie, două trenuri de marfă deraiata la Rîmnicea Sărat, încărcate fiind cu material de construcție în beton pentru frontiera româno-sovietică; la 17 decembrie, explozia a distrus 80 vagoane benzină pentru avioane provenind de la „Creditul Minier” din Ploiești; la 20 decembrie s-au înregistrat alte două deraieri de trenuri, la Ploiești, întrerupînd circulația trenurilor petrolifere”¹⁴.

Este de subliniat că, așa cum se arată, spre exemplu, într-un raport din septembrie 1942 al legației Italiene la București, acțiunile de sabotaj erau pregătite „în mod special contra căilor ferate și întreprinderilor industriale care lucrau pentru armată, cu dublu scop pentru a împiedica transportul trupelor, munițiilor și proviziilor și, în același timp, cu intenția de a paraliza economia de război a țării”¹⁵.

Acestora li s-au adăugat grevele, îndeosebi la întreprinderile a căror producție era legată de război, de satisfacerea acordurilor economice cu Germania („Petrila”, „Aninoasa”, „Petroșani”, „Mica-Brad”¹⁶, „Lonea”¹⁷, „Astra”-Arad, „Malaxa” — București, „Concordia” — Ploiești, Uzinele metalurgice — Cugir) numărul lor ajungînd la aproape 60¹⁸. Acțiunile clasei

⁹ Ibidem, dosar 111/1940, f. 344.

¹⁰ „Monitorul Oficial”, partea a I-a, nr. 267, din 13 noiembrie 1940.

¹¹ Arh. St. București, Colecția de documente privind mișcarea muncitorească, dosar 45/1943, f. 68—70.

¹² Arh. St. Arad, Colecția de documente referitoare la mișcarea muncitorească din județul Arad, dosar 39, f. 13.

¹³ Arh. St. București, colecția Microfilme S.U.A. — Documente germane microfilmate la Alexandria/Virginia, r. 41, T. 77—604, c. 1788927 (Oberkommando der Wehrmacht, Wehrwirtschafts- und Leistungsamt, WI/Ic 457).

¹⁴ Arh. St. București, fond Ministerul Propagandei Naționale, Buletine informative, dosar 65, f. 327.

¹⁵ Arh. St. București, colecția Microfilme Italia, r. 112, c. 44—45 (Archivio Centrale de lo Stato, Roma, fond Ministero dell' Interno. Direzione Generale, Pubblica Sicurezza 1920—1945. Busta 64).

¹⁶ Arh. St. București, Colecția de documente privind mișcarea muncitorească, dosar 43/1941, f. 29—31.

¹⁷ Ibidem, dosar 44/1942, f. 37.

¹⁸ Apud Gh. I. Ioniță, A. Simion, *Clasa muncitoare — forța socială fundamentală a mișcării antifasciste din România*, Edit. Politică, 1974, p. 132.

muncitoare au atras, în continuare, o legislație drastică, decretul lege din 2 octombrie 1941, din 17 septembrie 1942 și cel din 3 august 1943 prevăzând pedepse foarte aspre, inclusiv pedeapsa cu moartea, pentru distrugerea sau fabricarea defectuoasă a mașinilor și instalațiilor pentru deteriorarea instalațiilor sau întreprinderilor care lucrau pentru armată¹⁹. Chiar și în aceste condiții, clasa muncitoare și-a făcut pe deplin datoria față de țară, dînd multe jertfe în îndrăgita luptă a rezistenței: 5463 comuniști și alți antifasciști internați în lagăre, 10.566 anchetați și judecați pentru activitatea lor politică încrețpată împotriva regimului, 313 condamnări la moarte dintre care 72 executate, 277 condamnări la muncă silnică pe viață și 5185 la ani de închisoare pe diverse termene, totalizînd 22.173 ani²⁰.

Mișcarea de rezistență a devenit tot mai cuprinzătoare, în rîndurile sale înscriindu-se și *țărănimia*, clasa socială supusă cel mai mult exploatării, politicii represive a regimului, iar după intrarea României în războiul hitlerist — clasa care a dat țării cele mai numeroase jertfe pe front. Refuzul de a executa lucrări în folosul armatei germane, sustragerea cealelor și animalelor de la rechiziții pentru front, precum și de la concentrări și mobilizații sprijinul acordat reformărilor, dezertierilor tot mai numeroși, manifestațiile în fața primăriilor și prefecturilor au constituit forme ale contribuției țărănimii la mișcarea de rezistență. Era boicotat, pe toate aceste căi regimul antonescian și mai ales războiul hitlerist. „În cercurile sătești — se spune într-un document — se afirmă că populația românească va fi refractară unei apropieri sincere față de Germania”²¹. Tocmai de aceea se adresa numeroase apeluri — cum este cel din 11 martie 1941 — către „frații țărani”, care să nu uite că „nici moșii, nici strămoșii noștri nu au suferit să stea sub ocupație străină. Nici moșii, nici strămoșii noștri n-au putut fi dominați de liftele străine, ei provocînd revoluție împotriva celor ce-i asupreau... Deci, nici noi, românii de astăzi, să nu îngăduim ca nemții să ne poruncească, să nu îngăduim ca ei să-și bată joc de sentimentele noastre naționale, să ne prade țara într-un mod așa de barbar”²². Totodată, țărăniile erau îndrumați „să ascundă recolta, să nu declare cantitățile de cereale autorităților, să nu dea ascultare ordinelor de mobilizare și recrutare, să saboteze în general toate ordinele date de autorități etc.”²³.

Țărănimia — ale cărei tradiții de luptă revoluționară sînt bine cunoscute — dădea și cea mai mare parte a *armatei*, transmițînd acesteia sentimentele sale patriotice. Jignită de prezența în țară a trupelor germane, de decizia guvernului de a nu lupta pentru apărarea granițelor în vara anului 1940, cu deosebire după impunerea Dictatului de la Viena, „manifestîndu-și regretul că nu s-a răspuns cum se cuvine — adică cu armele — acelor care ne-au silit să părăsim o parte din pămîntul strămoșesc”²⁴, oștirea română care — prin compoziția sa socială reflecta starea de spirit a maselor populare — a devenit chiar de la început una din componentele importante ale mișcării de rezistență și factorul care a jucat rolul principal în desfășurarea cu succes a revoluției din august 1944.

Într-un raport din 15 mai 1941 al Inspectoratului general administrativ către Ministerul de Interne se remarcă existența unui „curent de ostilitate vădită a intelectualilor din sate și orașe, ca și a ofițerilor români, împotriva armatei și ofițerilor germani”²⁵.

După împingerea României în războiul hitlerist antisovietic starea de împotrivire în rîndurile armatei, la toate nivelurile, inclusiv în rîndurile soldaților, s-a accentuat, generînd conflicte publice cu mareșalul Antonescu, ducînd pînă la izolarea acestuia.

Astfel, după decizia mareșalului Antonescu de a spori numărul de unități române angajate în război, sub presiunea nazistă, la sfîrșitul anului 1941 se înregistrează profunde divergențe între conducătorul statului și șeful Marelui Stat Major, generalul Iosif Iacobici, care în decembrie 1941 a înaintat un raport în care se declara împotriva hotărîrii dictatorului, motivînd că „războiul, departe de țară nu este popular” și contestînd competența acestuia de a decide de unul singur în probleme ce angajau soarta statului, a demisionat la 17 ianuarie 1942²⁶.

¹⁹ „Monitorul oficial”, nr. 233 din 2 octombrie 1941; nr. 217 din 17 septembrie 1942; nr. 179 din 3 august 1943.

²⁰ Olimpiu Măteșescu, *Apărarea Patriotică*, București, Edit. Științifică, 1971, p. 23—24.

²¹ Arh. St. Vilcea, fond Subinspectoratul muncii, dosar 59/1941 f. 31.

²² Arh. St. București, fond Ministerul Propagandei Naționale, dosar 125/f. 168.

²³ Ibidem, fond Președinția Consiliului de Miniștri, dosar 285/1943, f. 23.

²⁴ Ibidem, Colecția de documente privind mișcarea muncitorească, dosar 42/1940, f. 20.

²⁵ Arh. St. Vrancea, fond Prefectura Putna, dosar 151/1941, f. 183.

²⁶ Arhiva Ministerului Apărării Naționale, fond 457, dosar 2039, f. 175—183.

Gestul șefului Marelui Stat Major a produs un puternic răsunet, consemnat și în documente: „Derrisia generalului Iacobici a produs o adâncă impresie în comandamentele armatei române, ceea ce arată că și ceilalți comandanți români sînt împotriva continuării războiului. Mișcarea antigermană din România a luat asemenea proporții încît a fost necesară convocarea unei conferințe a generalilor, la care profesorul Mihai Antonescu a subliniat unitatea de vederi dintre guvern și armata țării. El a amenințat însă pe acei ce se pretează la critici față de acțiunea guvernului. Toate acestea arată că între guvern și armată existau disensiuni în legătură cu participarea la război”²⁷.

În cadrul mișcării de rezistență națională s-au încadrat, deopotrivă, și *intelectualitatea*, nenumărate personalități ale vieții științifice, culturale și artistice, care au influențat, la rîndul lor, largi cercuri ale opiniei publice prin opoziția sa la presiunile ideologice ale regimului și ale Germaniei naziste, dar mai ales prin promovarea — atît în cadrul școlii, cît și al culturii, în general — a valențelor progresiste ale civilizației românești, cultivarea sentimentului demnității naționale, respectul față de munca și lupta înalțărilor.

În cadrul intelectualității, Partidul Comunist Român crease, încă din 1942, organizația „Uniunea Patrioților” care — așa cum se sublinia într-un articol programatic din primul număr al ziarului „România liberă” — „slujește și reprezintă numai interesele naționale ale întregului popor, fără deosebire de convingerile politice, de situația socială și materială, de concepția filozofică a membrilor săi”²⁸ și își propune „unirea tuturor forțelor națiunii române într-un singur front patriotic de luptă pentru eliberarea de sub jugul fascist”²⁹.

Activitatea desfășurată de intelectualitate în cadrul mișcării de rezistență națională a culminat, în anul 1944, cînd grupuri de intelectuali români au cerut conducătorului statului ieșirea grabnică din războiul antisovietic pentru salvarea națiunii: „În actualele împrejurări tăcerea noastră ar însemna o crimă — se spunea în Memoriul oamenilor de știință și cultură, membri ai Academiei Române și profesori ai universităților din București, Iași și Cluj adresat în aprilie 1944 lui Ion Antonescu. Coborîți în stradă și întrebați trecătorii, mergeți în sate și orașe, ascultați glasul poporului. Pretutîncîni veți vedea deznădejdea în ochi (și auzi același răspuns: Nu.

Pentru ce să mai luptăm? Interesele vitale ale statului și poporului nostru cer imediată încetare a războiului, oricare ar fi greutățile acestui pas. Sacrificiile pe care România ar trebui să le facă vor fi incomparabil mai mici și mai puțin dureroase decît continuarea războiului”³⁰.

În această largă mișcare au fost prezenți și avocații și juriștii democrați care s-au exprimat alături de celelalte categorii sociale și profesionale, pentru încetarea războiului și salvarea țării de la dezastrul național³¹.

De asemenea, o mare parte a *burgheziei*, a *micii meseriași și comercianților*, prin forme specifice (refuzul de a vinde mărfuri ocupanților germani, proteste față de convențiile economice încheiate cu Germania și nefavorabile statului român, refuzul de a colabora cu hitleriştili) a mărit capacitatea mișcării de rezistență din România, mai ales către sfîrșitul dictaturii antonesciene, contribuind astfel la realizarea acelei unități deplin care a stat la baza victoriei insurecției din august 1944.

Sperînd că guvernarea antonesciană va restabili ordinea în țară, partidele „istorice” — cu toate că, în forme organizate, nu mai fînțau din anul 1938 — au aprobat, la început, politica antonesciană, dar colaborarea regimului cu legionarii ca și înscrierea tot mai accentuată a țării în cadrele politicii Germaniei naziste i-au condus pe liderii Partidului Național Țărănesc și Partidului Național Liberal spre adoptarea unei atitudini de protest atît față de conducătorul statului, cît și față de Mussolini și Hitler, autorii dictaturii de la Viena. „Un neam înzestrat cu o perfectă continuitate geografică și etnografică, cu o conștiință națională, cu o unitate culturală și identitate de limbă ulmitoare... nu poate fi lipsit de dreptul unității sale naționale — scria Iuliu Maniu, la 28 decembrie 1940. Din această Românie unită nu poate lipsi îndeosebi Transilvania sau o parte a ei, care este leagănul neamului românesc”³². Iar înfrîngerea rebeliunii legionare (ianuarie 1941) și odată cu aceasta alungerea de la conducerea statului a legionarilor — coloana a V-a germană în România — a întrunit adevărata liderilor celor două partide, care — ca și tînărul monarh — au privit cu satisfacție „divorțul” dintre legionari și generalul Ion Antonescu. Refuzul liderilor P.N.Ț. și P.N.L. de a participa

²⁷ Arb. St. București, fond Ministerul Propagandei Naționale, dosar 121, f. 6.

²⁸ „România liberă”, an. I, nr. 1, din 28 ianuarie 1943.

²⁹ Ibidem, nr. 4 din 15 aprilie 1943.

³⁰ Arb. St. București, Colecția de documente privind mișcarea muncitorească, dosar 46/1044, f. 43—45.

³¹ Vezi și documentele nr. 16, 17 din grupajul anexat.

³² Arb. St. București, fond Casa regală, dosar 1/1941., f. 18.

la formarea unui guvern de unitate națională, a creat, de altfel, posibilitatea instaurării depline, în fruntea României, a dictaturii militare a guvernului Ion Antonescu. Doar Partidului Comunist Român aprecia că, în urma înfringerii rebeliunii legionare, se consumase lupta dintre „două clici” reacționare și, publicând broșura „De la regimul legionar la dictatura militară” (februarie 1941), chema întregul popor român la luptă împotriva „transformării țării într-o anexă a imperialismului german”³³ pentru independență națională, împotriva atragerii României în războiul hitlerist, antisovietic.

Considerind că salvarea țării din tragedia care se profila nu putea veni decât prin unirea rindurilor întregii națiuni, Partidul Comunist — făcând apel la propria experiență, a luptei pe baza frontului popular din deceniul precedent — și-a definit poziția principială, fiind primul partid al țării care a oferit o soluție politică ce avea să stea la baza strategiei mișcării de rezistență românești. Subliniind în „Circulara” din 8 iulie 1941, necesitatea ca, începând din acel moment, „comuniștii să lucreze zilnic la formarea unității de luptă și a frontului unic al clasei muncitoare, cu muncitorii social-democrați, național-țărăniști și cei fără de partid” și că, în aceste condiții „comuniștii trebuie să-și concentreze toate forțele pentru formarea Frontului Unic Național”, Partidul Comunist Român fixa drept orientare programatică mobilizarea și organizarea într-un front național a tuturor forțelor democratice, anti-hitleriste, antiantonescene. La baza acestuia să stea Frontul Unic Muncitoresc, deoarece „fără unitatea clasei muncitoare nu se poate organiza cu succes nici unitatea de luptă pentru cucerirea națională a poporului român”³⁴.

Pentru a realiza acest larg front patriotic antihitlerist trebuiau învinse unele „bariere ideologice”, calea fiind obiectivul comun al tuturor forțelor patriotice, democratice din România. În acest scop, pentru organizarea mișcării de rezistență la nivel național, Partidul Comunist Român a propus, în documentul „Lupta poporului român pentru libertate și independență națională” (8 septembrie 1941)³⁵ linia strategică și tactică corespunzătoare momentului grav în care se găsea țara, linie care, în concepția sa, trebuia să coalezeze forțele politice ale țării pentru îndeplinirea unui singur țel: salvarea națiunii. Enumerând obiectivele care stăteau în fața mișcării de rezistență (ieșirea României din război, răsturnarea regimului antonescian, anularea Dictatului de la Viena, restabilirea drepturilor și libertăților cetățenești și democratice) partidul comunist dădea dovadă de mare flexibilitate și maturitate politică: „Comuniștii — se arăta în documentul menționat — în interesul Frontului Unic Național, pentru zdrobirea fascismului cotoropitor, pentru cucerirea drepturilor și libertăților democratice și cetățenești, a independenței poporului român renunță la orice lozincă și acțiune care ar putea să-i despartă de celelalte partide și grupări politice care sînt pentru zdrobirea națională a poporului român. Însă ei nu renunță la programul lor, la propaganda programului lor și a lozincilor finale”.

În acest fel, reușind să exprime foarte clar, în fața națiunii române, drept „singurul criteriu al colaborării, atitudinea față de fascismul german și războiul său tîlhăresc”, Partidul Comunist Român și-a cîștigat recunoașterea în fruntea mișcării de rezistență.

Evenimentele ce au urmat, cu deosebire cele din anul 1943, au marcat un progres remarcabil în evoluția mișcării de rezistență națională.

Starea de spirit antihitleristă a poporului, care „a evoluat spre o stare de spirit încordată”³⁶ cum se exprima Manfred von Killinger, ministrul plenipotențiar german la București, evoluția situației fronturilor în favoarea Aliaților („orice succes al Aliaților — se aprecia într-o notă a Serviciului Secret englez — putea contribui la ridicarea maselor din România împotriva regimului Antonescu”³⁷) au demonstrat tuturor forțelor politice din România că soluția prezentată de Partidul Comunist Român încă din anul 1941 — frontul național de luptă — era singura soluție realistă, capabilă să asigure salvarea poporului român.

Apoi, prin eliberarea P.C.R. de îndatoririle față de Comintern, în iunie 1943, s-a creat posibilitatea constituirii Frontului Patriotic Antihitlerist.

Subliniind că frunțile partidelor politice refuzaseră pînă atunci propunerile P.C.R. de a uni toate forțele naționale ale țării într-un „Front Unic Național al poporului român”, conducerea P.C.R. avertiza că „dacă ei nu-și vor schimba atitudinea pasivă nici acum, în

³³ 23 August 1944. Documente, vol. I, Edit. Științifică și Enciclopedică, București, 1984, p. 201—207.

³⁴ *Ibidem*, p. 283—285.

³⁵ *Ibidem*, p. 300—305.

³⁶ Arh. St. București, colecția Microfilme S.U.A., Documente microfilmate la Alexandria (Virginia), r. 265 T. 77—607, c. 187—400.

³⁷ *Ibidem*, r. 686, c. 520. (British Intelligence, Information dated April 12, 1943, received in London report no. 955/43, Romania, Political, Military and Economical).

ultimul moment, ei vor răspunde la fel cu trădătorii de la cirna țării pentru catastrofa națională a României". După ce arată eforturile făcute de comuniști în această direcție, precum și condițiile care făceau posibilă și necesară realizarea acestui organ național, se subliniază: „A sosit ceasul al 11-lea; poporul român trebuie să-și ia scarta în minile sale proprii și să se ridice la luptă hotărâtă pentru salvarea sa de la catastrofa națională iminentă... Conștient de gravitatea istorică a momentului, Comitetul Central al Partidului Comunist propune tuturor partidelor și organizațiilor politice, formarea unui Comitet Național de luptă pentru eliberarea țării. Comitetul Național are ca sarcină să mobilizeze și să unească toate forțele naționale ale țării, fără deosebire de partid și religie, în Front Unic Patriotic Antihitlerist al poporului”³⁸.

La 29 septembrie 1943, o știre difuzată de Agenția germană „Die Zeitung im Ausschnitt” menționa activitatea Partidului Comunist Român în vederea unei schimbări a regimului actual și înlocuirii lui printr-un guvern democratic, care pentru început să fie format din diferite personalități ale fostelor partide politice democratice³⁹; în acest sens — menționează același document — „s-a luat legătura cu unele personalități politice democratice și s-a pus la punct un plan de acțiune”⁴⁰. „Partidul Comunist s-a adresat partidelor democratice cu o propunere de colaborare”⁴¹, se arată într-o informare din ianuarie 1944 aflată la Arhiva Foreign Office-ului.

Încă din 22 martie 1944, ambasadorul american la Moscova, Averell Harriman, într-o telegramă către secretarul de stat al S.U.A., Cordell Hull, prin care anunța organizarea „Frontului Patriotic în România” sublinia că această organizație „cîștigă din ce în ce mai mulți adepți”, prezentându-i și programul: „1. Retrăgerea imediată din războiul german și alăturarea la țările democratice; 2. Izgonirea nemților din România; 3. Răsturnarea guvernului antonescian; 4. Formarea unui guvern cu adevărat național; 5. Reinstaurarea drepturilor și libertăților democratice; 6. Eliberarea tuturor patrioților din închisoare; 7. Pedepsirea criminalilor de război hitleristi”⁴². La 21 aprilie 1944, ambasadorul american informa, în legătură cu perspectivele situației politice din România, că „patrioții români înțeleg că dacă țara trebuie salvată, atunci întregul popor trebuie să se ridice împotriva fascismului”. Arătând că există dovezi grăitoare că „valul popular de rezistență crește pe zi ce trece”, A. Harriman menționa, de asemenea, că în România „au avut loc manifestații pentru pace, greve la nodurile de cale ferată cele mai importante în semn de protest împotriva deturnării spre Germania a instalațiilor de cale ferată și numeroase sabotaje”, că „arestările pe scară largă nu au reușit să controleze creșterea mișcării”. Observator atent al vieții politice din România, Harriman arăta, totodată, că „Partidul Comunist Român acționează în acest scop”⁴³.

Măturirile externe ale timpului — deopotrivă cu izvoarele interne — reliefează creșterea puternică a rezistenței, slăbirea pozițiilor dictaturii antonesciene, panica și deruta din aparatul de stat. În informarea asupra situației din România întocmită în 12 iulie 1944 de Karl Clodius, director în Ministerul de Externe al Reichului, cu rang de ministru, se arată că numai aparent mareșalul „menține liniștea și ordinea în țară și disciplina militară în armată” întrucât „el n-a reușit să-și creeze în țară o poziție cu adevărat puternică, bazată pe fundament politic”. Ministrul german aprecia că „aparatul administrativ îi scapă din ce în ce mai mult din mîini, că ordinele sale în cea mai mare parte, nu sînt executate ci sabotate sistematic”... „opinia publică din țară” fiind „în cea mai mare parte împotriva lui”⁴⁴.

³⁸ Arh. St. București, Colecția de documente privind mișcarea muncitorească.

³⁹ Arh. St. București colecția Microfilme R.F.G., r. 62, c. 40 (Bundesarchiv Presseauschnitt-Sammlung, Amt-Komintern, Berlin, Zsg 121/306).

⁴⁰ Ibidem.

⁴¹ Arh. St. București, colecția Microfilme Anglia r. 405, c. 9—10, Public Record office, London, Foreign Office, Political (F.O. 371, vol. 43992, f. 75).

⁴² Ibidem, colecția Microfilme S.U.A., r. 630, c. 451 (The National Archives of the United States, Washington D.C. General Records of the Department of State (R.G. 59), Division of European Affairs, Roll 5, 871.01/244).

⁴³ Ibidem, c. 522.

⁴⁴ Ibidem, Documente germane microfilmate la Alexandria (Virginia) r. 280 T. 120—776, c. 370, 332—370.543 (Auswärtiges Amt, Botschafter Ritter, Rumänien, 103,2).

Realitățile politice și militare inexorabile au determinat treptat Partidul Național Tărănist, Partidul Național Liberal, înseși cercurile Palatului să angajeze dialogul cu comuniștii.

Amplitudinea cunoscută în 1944 de întreaga mișcare de rezistență antifascistă din România își găsește reflectarea în faptul că „în rindul unei mari părți a ofițerilor și soldaților din armata română războiul era nepopular și se aștepta încheierea lui cât mai grabnică”⁴⁵ că „dorința de pace a locuitorilor acestei țări este atât de puternică încît ieșirea din război a României pare că a devenit inevitabilă”⁴⁶, că „dincolo de orice divergențe de ordin ideologic, în scena politică românească, se realizase, în vara anului 1944” și datorită intensei activități politice a Partidului Comunist Român, o schimbare fundamentală sesizată chiar de germani: „o deplasare spre stînga a ansamblului Opoziției și o dată cu aceasta preluarea conducerii acestei Opoziții de către Partidul Comunist”⁴⁷.

Odată cu pătrunderea trupelor sovietice pe teritoriul României (martie 1944), în condițiile schimbărilor rapide petrecute pe frontul de est, România fiind în pericol de a deveni zonă de operațiuni militare, mișcarea de rezistență din România a intrat într-o nouă fază, ea căpătînd o nouă organizare și dimensiune, marcînd trecerea sincronă a tuturor forțelor antifasciste la acțiuni coordonate în vederea declanșării insurecției armate.

Într-un termen relativ scurt (aprilie — iunie 1944) a fost înfăptuit întregul sistem de alianțe preconizat de P.C.R. încă din septembrie 1941. După ce conducerile P.C.R. și P.S.D. au aprobat la 18 aprilie manifestul ce a fost adus la cunoștința clasei muncitoare la 1 Mai 1944 prin care se anunța constituirea Frontului Unic Muncitoresc, la puțin timp (26 mai) a luat ființă Coaliția Național-Democratică, formată din P.C.R., P.S.D., gruparea liberală condusă de Gh. Tătărescu și Partidul Naționalist-Democrat (condus, după moartea lui N. Iorga, de Petre Țopa) — prima alianță efectivă între două clase sociale — proletariatul și burghezia — în lupta pentru salvarea țării, împotriva dușmanului comun, Germania hitleristă. În urma numeroaselor discuții, monarhul a acceptat, în noaptea de 13/14 iunie, punctul de vedere al comuniștilor de răsturnare prin forță a regimului antonescian, și, pe această bază, s-a trecut la pregătirea efectivă a insurecției.

A urmat apoi la 20 iunie 1944 constituirea Blocului Național Democrat format din principalele forțe politice (P.C.R., P.S.D., P.N.T., și P.N.L.) și care era de fapt finalizarea programului propus de P.C.R. încă din anul 1941.

S-a realizat, astfel, cea mai largă coaliție de forțe politice din istoria României, care a acționat în unitate deplină pentru desfășurarea ireproșabilă a revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă din August 1944.

Așa cum au demonstrat evenimentele istorice, la baza acestei victorii a stat unitatea întregului popor, a tuturor forțelor progresiste și patriotice în jurul Partidului Comunist Român, constituindu-se într-o experiență originală în teoria și practica revoluționară.

Așadar, mișcarea de rezistență românească a reunit întreg poporul român, indiferent de concepțiile politice, religioase sau structurile sociale, clasa muncitoare și Partidul Comunist Român fiind elementul dinamizator și conducător al procesului revoluționar al cărui colar a fost actul istoric de la 23 August 1944.

Demersurile de investigare a izvoarelor istorice care reflectă această perioadă istorică au avut ca rezultat depistarea unor noi mărturii documentare, care adăugîndu-se și interpretîndu-se în coroborare și împreună cu alte documente puse în circuitul științific prin lucrări de specialitate sau de popularizare a faptelor și evenimentelor respective, vin să completeze aria de cunoaștere a tuturor celor ce manifestă interes pentru istoria noastră națională.

Documentele pe care le publicăm în continuare în grupajul anexat trebuie analizate și puse în valoare în contextul unitar, mai ales al celor patru volume tipărite sub genericul „23 August 1944. Documente”, apărute la Editura Științifică și Enciclopedică în 1984. Ele

⁴⁵ Ibidem, colecția Microfilme Anglia, r. 406, c. 239 (Public Records Office, London, Foreign Office, Political, F.O. 371, vol. 44001 f. 11).

⁴⁶ Postul de radio Ankara, 14 aprilie 1944, Arh. St. București, fond Ministerul Propagandei Naționale, Buletin, dosar 235, f. 237.

⁴⁷ Arh. St. București, colecția Microfilme S.U.A. (Documente germane microfilmate la Alexandria (Virginia) r. 59, T. 77—883, c. 5 631 433—5 631 434; Oberkommando der Wehrmacht Wehrmachtführungstab, Amtsgruppe Ausland, O.K.W/988.2).

conțin informații care întregesc și nuanțază datele despre rolul, locul și importanța mișcării de rezistență națională inițiată și condusă de clasa muncitoare și partidul comunist, care a pregătit și asigurat victoria din August 1944.

La depistarea și pregătirea lor pentru publicare au contribuit: Bucur Teodor, Bulz Ileana, Chirtu Ileana, Mușetoiu Rădica, Poștăriță Emilia, Veliman Valeriu.

R É S U M É

L'article présente des aspects du mouvement de résistance en Roumanie, comme forme spécifique de la lutte contre le fascisme, ayant comme objectifs fondamentaux la défense nationale, la reconquête de l'indépendance et de la souveraineté et la paix. Dans ce contexte on relève: les actions contre la Diktat de Vienne et la dictature d'Antonescu, les actes de sabotage contre la production de guerre, les grèves etc. Toute cette activité, initiée et conduite par la classe ouvrière, par le Parti Communiste Roumain a reçu l'adhésion entière de la paysannerie et de l'intellectualité.

À la suite de l'étude, la publication de 21 documents inédits conservés dans les Archives de l'État apporte des nouvelles précisions permettant ainsi une meilleure compréhension des événements analysés.

P R E C I S

The author presents aspects of the resistance movement in Romania, as a specific form of struggle against fascism, having as major objectives the defence of the country and the regaining of independence and sovereignty.

In this context there are mentioned: the actions against the Vienna Dictate and the Antonescu dictatorship; the sabotage acts against war production, strikes etc.

The peasantry and the intellectuals fully agreed with this movement initiated and led by the working class, by the Romanian Communist Party.

The study is followed by a number of 21 unpublished documents kept in the State Archive, which bring new details and allow a better understanding of the analysed events.

1

1941 septembrie 22. Raportul Legației Italiei la București înaintat Ministerului Afacerilor Interne al Italiei despre introducerea pedepsei cu moartea în România pentru acțiuni de sabotaj.

Ministero degli Affari Esteri
Romania
Pena di morte per
i delitti contro la sicurezza dello Stato

Ministero dell'Interno
22 set. 1941

La Reale Legazione in Bucarest ha riferito, in data 13 corrente, quanto segue:

„Si rimette, qui unito in copia nella traduzione italiana, il testo di un comunicato, testo diramato da questo Ministero dell'Interno col quale viene stabilita la pena di morte mediante fucilazione per coloro che fossero colti mentre sabotano le ferrovie o le imprese industriali di interesse militare.

Si unisce copia del comunicato di cui sopra

Copia

Il Ministero degli Affari Interni comunica:

Da informazioni avute, elementi comunisti hanno preparato delle azioni di sabotaggio, in special modo contro le ferrovie e le imprese industriali, le quali lavorano per l'Esercito con lo doppio scopo: per impedire il trasporto delle truppe, delle munizioni e dell'approvv i,

gionamento e nello stesso tempo con l'intenzione di paralizzare l'economia bellica del Paese, producendo dei disordini fra la popolazione.

I colpevoli di tali atti di distruzione — delitti contro la sicurezza dello Stato — saranno fucilati sul posto, conformemente alle leggi di guerra.

Benché la grande massa del personale e gli operai delle ferrovie eseguano i loro doveri al di sopra d'ogni lode, la stessa punizione sarà applicata ai colpevoli della più minima azione di sabotaggio.

Alla stessa punizione saranno sottoposti i capi meccanici delle imprese industriali, le quali sono responsabili del buon funzionamento del personale messo a loro disposizione.

Arh. St. București, colecția Microfilme Italia, r. 112, c. 44—45 (Archivio Centrale dello Stato, Roma, fond Ministero dell'Interno. Direzione Generale, Pubblica Sicurezza 1920—1945. Busta 64).

<Traducere:>

Ministerul Afacerilor Externe
România
Pedeapsa cu moartea
pentru delicta contra
siguranței statului

Ministerul de Interne
22 sept. 1941

Legăția regală din București a informat în data de 13 curent asupra următoarelor:
„Se trimite în anexă copia textului unui comunicat în traducere italiană, recent transmis de Ministerul de Interne prin care se stabilește pedeapsa cu moartea prin împușcare a aceluia care vor fi prinși sabotând căile ferate sau întreprinderile industriale de interes militar.”

Se anexează copia acestui comunicat.

Copie

Ministerul Afacerilor Interne comunică:

Potrivit informațiilor deținute, elemente comuniste au pregătit acțiuni de sabotaj în mod special contra căilor ferate și întreprinderilor industriale care lucrează pentru armată, cu dublu scop: pentru a împiedica transportul trupelor, munițiilor și proviziilor și, în același timp, cu intenția de a paraliza economia de război a țării, provocând dezordine în rândul populației.

Cei vinovați de asemenea acte de distrugere — delicta contra siguranței statului — vor fi împușcați pe loc, conform legilor de război.

Cu toate că marea majoritate a personalului și a muncitorilor de la căile ferate își îndeplinesc datoria, mai presus de orice laudă, aceeași pedeapsă va fi aplicată și celor care vor fi vinovați de cea mai mică acțiune de sabotaj.

Cu aceeași pedeapsă vor fi constrinși și șefii întreprinderilor industriale care sînt răspunzători de buna funcționare a personalului pus la dispoziția lor.

2

1943 martie 21, Madrid. Telegramă a ministrului american în Spania, J. Hayes, prin care informează că ministrul român la Madrid a cerut ambasadorilor argentinian și portughez din aceeași capitală să servească drept intermediari pentru a comunica dorința României de a încheia pace cu Națiunile Unite.

Secretary of state
Washington
PRIORITY
W6, March 21, 2 p.m.

Madrid
Dated March 21, 1943
Received 9:30 p.m.

Argentine Ambassador¹ informs me that Rumanian Minister² on behalf of his Government yesterday requested him and Portuguese Ambassador to serve as intermediaries in

communicating Rumania's desire to make peace with United Nations at earliest possible moment.

Hayes

Arh. St. București, colecția Microfilme SUA, r. 692, c. 296 (The National Archives of the United States, Washington D.C., R.G. 59, European War, No. 740.00119 EW 1939/1348).

<Traducere:>

Secretarului de stat
Washington
GU PRIORITATE
W6, martie 21, ora 2 p.m.

Madrid
Datați 21 martie 1943
Primită la 9,30 p.m.

Ambasadorul argentinian¹ mă informează că ministrul român² i-a cerut, în numele guvernului său, lui și ambasadorului portughez să servească drept intermediari pentru a comunica dorința României de a încheia pace cu Națiunile Unite în cel mai scurt timp posibil.

Hayes

3

1943 martie 30, Ankara. Telegrama ambasadorului [american la Ankara Laurence A. Steinhardt, în care reproduce o declarație a ministrului de externe turc potrivit căreia din mai multe surse s-a aflat despre dorința României de a ieși din război.

Secretary of State
Washington
010, March 30, 5 p.m.
SECRET
Department's 270, March 26

Ankara
Dated March 30, 1943
Received 11:20 a.m. April 1st

Minister for Foreign Affairs¹ told me that he has received reports from several Turkish envoys indicating that the Rumanians are desirous of extricating themselves from their present position. He said he was satisfied that the 'desire' originated with the Rumanian Government but was not clear as to whether or not it was the result of German instigation. Numan said he was disposed to take the Rumanian approaches seriously as the present Rumanian Government being wholly subservient to Germans „had nothing to offer”. He remarked that as long as Rumania was occupied by the Germans and Rumanian oil fields of such importance to the Axis he did not see how Rumania could effect a separate peace. He said that from the various reports he had received it appeared that the Italians were just as anxious as the Rumanians to extricate themselves and that he sensed a definite connection between the Italian desire and the Rumanian feelers.

As evidencing the intimate connection between the Rumanian and Italian points of view Numan cited the following incident. Relatively recently the Italian Minister in Bucharest² inquired of the Rumanian Prime Minister³ as to whether in his opinion Turkish would be prepared to act as intermediary in opening discussions with the Allies. The Prime Minister repeated this inquiry to the Turkish Minister. In reply to the Turkish Minister report Numan instructed him that the Italians should make their inquiry of the Turkish Foreign Office in Ankara. Since this reply was sent there have been no developments. Numan concluded his remarks with the similar observation „You can well understand how happy Turkey would be to act as intermediary for a defeated Italy”.

Steinhardt

Arh. St. București, colecția Microfilme SUA, r. 692, c. 297-298 (The National Archives of the United States, Washington D.C., R. G. 59, European War, No. 740.00119 EW 1939/1369).

¹ Dr. Ruiz Guinazu Costa

² Nicolae Gr. Dimitrescu

<Traducere:>

Secretarul de stat
Washington
010, martie 30, 5 p.m.
SECRET
Referitor la telegrama 270
a Departamentului, din 23 martie

Ankara
Data 30 martie 1943
Primită la 11, 20 a.m. aprilie 1

Ministrul afacerilor externe¹ mi-a spus că primise informații de la câțiva trimiși turci arătând că românii sînt dornici să iasă din actuala lor situație. El a spus că este mulțumit că dorința emana de la guvernul român, dar nu îi este clar dacă aceasta este sau nu rezultatul unei instigări germane. Numan a spus că nu este dispus să ia în serios demersurile românești, întrucît guvernul român, fiind total aservit germanilor „nu are nimic de oferit”. El a menționat că atîta timp cît România și terenurile petrolifere românești — de o așa importanță pentru Axă — sînt ocupate de germani, el nu vede cum ar putea România realiza o pace separată. El a spus că din diferitele rapoarte pe care le primise, reiese că italienii sînt tot atît de dornici ca și românii să se elibereze și că el vede o legătură categorică între dorința italienilor și tatonările de pace ale românilor.

Evidențînd legătura strînsă dintre punctele de vedere românesc și italian, Numan a relatat următorul fapt. Relativ recent, ministrul italian la București² l-a întrebat pe primul-ministru român³ dacă în opinia sa turcii ar fi gata să acționeze ca intermediari pentru începerea discuțiilor cu Aliații. Primul-ministru a repetat această întrebare ministrului turc. Ca răspuns la raportul ministrului turc, Numan l-a instruit ca italienii să se adreseze singuri Ministerului Afacerilor Externe de la Ankara. De cînd el a trimis acest răspuns, nu s-a produs nici un eveniment. Numan și-a încheiat observațiile sale cu o remarcă asemănătoare: „Puteți înțelege foarte bine cît de fericită ar fi Turcia să servească drept intermediar pentru o Italie învinsă.”

Steinhardt,

4

1943 iunie. Hotărîrea C.C. al P.C.R. privind constituirea Frontului Patriotic Antihitlerist.

DIZOLVAREA INTERNAȚIONALEI COMUNISTE ȘI SARCINILE PARTIDULUI COMUNIST DIN ROMÂNIA. (HOTĂRÎREA COMITETULUI CENTRAL).

Hotărîrea PREZIDIULUI COMITETULUI EXECUTIV AL INTERNAȚIONALEI COMUNISTE DE A DIZOLVA INTERNAȚIONALA COMUNISTĂ a fost o lovitură grea dată hitleriștilor și slugilor lor trădătoare de la cîrma țării. Această hotărîre a fost primită cu urletele furibunde ale șacalilor din presa țării, fiindcă ea ușurează unirea tuturor forțelor patriotice într-o singură tabără de luptă națională împotriva cîtropitorilor hitleriști și slugilor lor trădătoare de țară.

Dizolvarea Internaționalei Comuniste a spulberat definitiv minciuna hitleriștilor și slugilor lor cu campania josnică despre „războiul sfînt contra comunismului” și demască pentru totdeauna caracterul adevărat al războiului de jaf și cîtropire al bandiților hitleriști, ascunși sub masca „pactului anticomintern”. Dizolvarea Internaționalei Comuniste demască definitiv și minciuna despre „amestecul guvernului sovietic în treburile interne ale țării”. Ea pune capăt calomniilor dușmanilor partidului nostru, că noi am activat după ordinele primite din afară, și nu în interesul poporului român.

¹ Numan Rifaat Menemencioglu

² Bova Scoppa

³ Dată fiind poziția lui Mihai Antonescu, acesta era considerat în străinătate primul-ministru.

Dizolvarea Internaționalei Comuniste ușurează munca partidului în momentul decisiv, când călăul Antonescu vrea să sacrifice ultimele forțe ale țării pentru războiul pierdut al lui Hitler, aruncând țara în catastrofa națională și când ridicarea la luptă a poporului pentru salvarea sa nu mai poate întârzia.

Tovarășul Stalin a spus: „Socot dizolvarea Internaționalei Comuniste cit se poate de oportună tocmai în momentul actual, când fiara fascistă își încordează ultimele ei forțe și când este necesar să se organizeze asaltul comun al țărilor iubitoare de libertate pentru a doborî definitiv această fiară și a elibera popoarele de sub jugul fascist” (Din răspunsul tov. I. Stalin la întrebarea corespondentului-șef al agenției Reuter, la Moscova).

În legătură cu dizolvarea Internaționalei Comuniste, Comitetul Central subliniază că partidul nostru, crescut și educat în spiritul internaționalismului proletar, este singurul partid din țară care, în atitudinea și activitatea sa s-a condus și se conduce numai după interesele generale ale poporului român. La începutul războiului criminal al lui Hitler și Antonescu, Comitetul Central a declarat în circulara sa din 8 iulie 1941: „C.C. a pus ca sarcină principală lupta pentru realizarea FRONTULUI UNIC NAȚIONAL al poporului român împotriva fascismului german și a clicii sale de trădători de țară”.

În Platforma din 6 septembrie 1941, Comitetul Central a declarat categoric: „În interesul Frontului Unic Național, pentru zdrobirea fascismului cotropitor, pentru cucerirea drepturilor și libertăților democratice, a independenței poporului român comuniștii renunță la orice lozincă care ar putea să-i despărță de celelalte partide și grupări patriotice, pentru dezrobirea națională a poporului român”.

Cu dizolvarea Internaționalei Comuniste a dispărut și ultima greutate din calea unirii. Pînă în prezent partidul comunist, partidul muncitorilor, este singurul dintre partidele românești care a dus și continuă să ducă cu hotărîre lupta pentru eliberarea țării de sub jugul hitlerist. În cursul războiului blestemat al lui Hitler și Antonescu, Comitetul Central al Partidului nostru s-a adresat în repetate rânduri organelor conducătoare ale partidelor democratice cu propuneri de colaborare, însă fruntașii partidelor politice au refuzat pînă astăzi propunerile partidului nostru, de „a uni toate forțele naționale ale țării în Frontul Unic Național al poporului român împotriva cotropitorilor nemți și a slugilor lor trădătoare de la cirna țării”.

Dacă ei nu-și vor schimba atitudinea pasivă nici acum, în ultimul moment, ei vor răspunde la fel cu trădătorii de la cirna țării pentru catastrofa națională a României, care se apropie o dată cu zdrobirea completă și inevitabilă a hoardelor lui Hitler și cu prăbușirea Germaniei hitleriste.

În această luptă măreață de eliberare națională au fost arestați sute de membri ai partidului nostru, cei mai buni fii ai poporului, care zac în închisori și lagăre de concentrare. În această luptă pe viață și pe moarte au căzut comuniștii Filimon Sirbu, Justin Georgescu, Ștefu Mohănescu, Paneth, Kornhauser, Szabo și alții, amintirea cărora va trăi în inima poporului.

În legătură cu dizolvarea Internaționalei Comuniste, Comitetul Central constată că munca organizatorică a sa și a întregului partid a rămas mult în urmă în ce privește realizarea sarcinilor just stabilite, față de condițiile obiective favorabile și față de spiritul acinc revoltat al poporului împotriva războiului criminal al cotropitorilor fasciști și ai slugilor lor trădătoare de la cirna țării. [...]

În lupta noastră pe viață și pe moarte împotriva cotropitorilor hitleriști și a slugilor lor-trădătoare de la cirna țării, elementele oportuniste, lașe și trădătoare, agenții fascismului din rîndurile partidului ne-au atacat din spate, ridicîndu-se contra liniei noi de front național și contra Comitetului Central al partidului nostru.

Dizolvarea Internaționalei Comuniste coincide cu ajunul ofensivei generale a armatelor victorioase ale Angliei, Americii și Uniunii Sovietice. Ea coincide cu criza adîncă din lagărul hitlerist în urma înfrîngerilor grave suferite pe Frontul de răsărit și în Africa de nord. Sîntem în preajma declarării frontului al doilea în Europa. După debarcarea armatelor anglo-americane, țara noastră va deveni teatrul războiului distrugător. Cotropitorii hitleriști mobilizează ultimele rezerve ale Germaniei și ale complicilor ei din Europa. Slugile trădătoare de la cirna țării pregătesc catastrofa totală a țării.

Cîrdășia cu Germania hitleristă și participarea țării în războiul ei criminal de jaf și cotropire au avut ca rezultat pierderea Ardealului de nord, pierderea independenței țării și ocuparea ei de către hoardele hitleriste, acapararea industriei românești de către plutocrații hitleriști, întreaga vlagă a țării stoarsă pentru nevoile războiului lui Hitler, prefacerea poporului român în sclavi și iohagi ai bancherilor și plutocraților germani. [...]

Încă înaintea începerii operațiunilor militare în Balcani puternica aviație a Națiunilor Unite va prefăce regiunea petroliferă, centrele industriale, orașele, întreaga țară în ruine și cenușă. Trădătorul mareșal Antonescu a anunțat în repetate rânduri că va continua să tri-

mită „pînă la capăt” toată populația bărbătească a țării la moarte sigură, în războiul pierdut al lui Hitler.

Cu dezlănțuirea frontului al doilea, pe continentul european, vor urma cele două, trei, lovituri puternice și unite dinspre vest și răsărit, de felul aceluia ce au fost date hoardelor hitleriste în Uniunea Sovietică și Africa și prăbușirea catastrofală a blocului fascist va deveni un fapt îndeplinit. După nimicirea armatei române și ruina totală a țării, România va împărtași soarta Germaniei fasciste și va suporta toate consecințele înfringerii — dacă nu rupe nici acum cîrdășia cu Hitler și dacă nu va încheia pace separată cu Uniunea Sovietică, Anglia și America.

A sosit ceasul al 11-lea, poporul român trebuie să-și ia soarta în minile sale proprii și să se ridice la luptă hotărîtă pentru salvarea sa de la catastrofa națională iminentă.

Prin dizolvarea Internaționalei Comuniste a dispărut ultima piedică din calea unirii tuturor forțelor naționale cu Partidul Comunist din România în lupta împotriva cîmpitorilor hitlerişti.

Partidul nostru a fost liberat de obligațiile sale, decurgînd din regulamentele și deciziile Internaționalei Comuniste.

Conștient de gravitatea istorică a momentului, Comitetul Central al Partidului Comunist propune tuturor partidelor și organizațiilor patriotice formarea unui Comitet Național de luptă pentru eliberarea țării. Comitetul Național are ca sarcină să mobilizeze și să unească toate forțele naționale ale țării, fără deosebire de partid și religie, în Frontul Unic Patriotic Antihitlerist al poporului, pe baza următoarei platforme:

1. Salvarea armatei prin oprirea trimiterii de noi trupe și reînvoarea trupelor de pe Frontul din Răsărit. Ciștigarea ofițerilor și soldaților de partea Frontului Patriotic al poporului. Constituirea în grupe de patrioți partizani.

2. Oprirea imediată a livrării de petrol, cereale, alimente și material de război pentru Germania și războiul lui Hitler. Subminarea mașinii de război nemțești prin sabotarea și distrugerea producției și a transporturilor de război.

3. Ieșirea imediată din războiul lui Hitler. Ruperea alianței cu blocul fascist și încheierea păcii separate cu Uniunea Sovietică, Anglia și America și cu toate țările democratice.

4. Răsturnarea guvernului și regimului hitlerist al trădătorului Antonescu. Constituirea unui guvern cu adevărat național din reprezentanții tuturor partidelor și organizațiilor patriotice.

5. Redobîndirea libertății, onoarei și independenței țării. Aderarea României libere și independente la blocul antifascist al Națiunilor Unite.

6. Eliberarea imediată a tuturor victimelor terorii hitleriste din închisori și lagăre de concentrare. Arestarea și pedepsirea vinovaților trădători de țară în frunte cu Antonescu...

7. Restabilirea libertății de asociație, presă și organizare, a tuturor libertăților și drepturilor cetățenești și democratice. Dizolvarea imediată a organizațiilor hitleriste, arestarea și pedepsirea șefilor lor.

8. Apărarea Ardealului de sud și a Banatului. Răsturnarea Dictatului de la Viena și eliberarea poporului din Ardealul de nord de sub jugul hitlerist al lui Horthy.

9. Asigurarea existenței poporului muncitor de la sate și orașe cu muncă și hrană. Ajustorarea suficientă a invalizilor, orfanilor și văduvelor de război, de către stat și comună.

Comitetul Central al Partidului Comunist apelează la toți membrii și prietenii partidului nostru, la toți patrioții sinceri să aducă pretutindeni la cunoștința poporului noua platformă de luptă și propunerea partidului nostru făcută tuturor partidelor și organizațiilor patriotice de a forma Comitetul Național de luptă pentru eliberarea țării, care să întrunească toate forțele naționale fără deosebire de clasă, partid și religie în **FRONTUL PATRIOTIC ANTI-HITLERIST AL POPORULUI**.

Comuniștii, călăuziți de dragostea lor nemărginită față de popor și de ura neîmpăcată față de dușmanul hitlerist, trebuie să-și concentreze toate forțele pentru realizarea sarcinilor de mai sus, desfășurînd o campanie largă de lămurire a maselor.

Ei trebuie să se unească și să organizeze masele în grupuri de patrioți în armată, uzine, cartiere și la sate.

Ei trebuie să ia inițiativa preluțindeni pentru crearea Comitetelor Patriotice Antihitleriste din reprezentanții tuturor partidelor și organizațiilor, aceste comitete trebuind să fie organele de conducere ale marelui Front Patriotic Antihitlerist al poporului.

Organizațiile partidului nostru își vor putea îndeplini sarcinile lor istorice numai dacă vor respecta disciplina de fier în executarea rapidă a hotărîrilor luate și dacă vor curățarîndurile lor de elemente oportuniste, lașe și trădătoare.

În acest război pe viață și pe moarte, să urmăm porunca marelui Lenin: „Dacă războiul a devenit inevitabil, să dăm totul pentru război, iar cea mai mică delăsare și lipsă de energie trebuie pedepsită după legea stării de război”. (Ordinul de zi al tovarășului I. Sta lin de la 1 mai 1943).

C.C. al P.C.R. primește fără nici o rezervă propunerea Prezidiului Comitetului Executiv al Internaționalei Comuniste de a „dizolva Internaționala Comunistă ca centru de conducere al mișcării muncitorești internaționale, liberînd secțiunile Internaționale Comuniste de obligațiile decurgînd din regulamentele și deciziile congreselor Internaționalei Comuniste”.

C.C. al P.C.R. făgăduiește în mod solemn că va urma cu devotament și fără șovăire apelul Prezidiului Internaționalei Comuniste” de a-și concentra forțele pentru sprijinirea prin toate mijloacele și pentru participarea activă la războiul eliberator al popoarelor și al statelor coaliției antihitleriste, pentru cea mai grabnică înfrîngere a dușmanului de moarte al muncitorilor — a fascismului german și a aliașilor și vasalilor săi”.

Acesta este și interesul suprem al clasei muncitoare și al întregului popor român.

Comitetul Central al partidului nostru este complet de acord cu recomandarea Internaționalei Comuniste: „În țările blocului hitlerist, sarcina principală a muncitorilor, a oamenilor muncii și a tuturor oamenilor cinști constă în a contribui în toate modurile la înfrîngerea acestui bloc, pe calea subminării interne a mașinii de război hitleriste, și a contribui la răsturnarea guvernelor vinovate de declanșuirea războiului”.

Acesta este și interesul suprem al clasei muncitoare și al întregului popor din țara noastră.

Pe baza centralismului democratic, după dizolvarea Internaționalei Comuniste, Comitetul Central al Partidului nostru devine forul suprem al partidului pînă la ținerea conferinței sau congresului partidului nostru. Comitetul Central va proceda imediat la organizarea conferinței sau a congresului, după ce condițiile conspirative de azi se vor schimba.

Cu ocazia dizolvării Internaționalei Comuniste, Comitetul Central face apel către muncitorii cei mai înaintați, să intre în rîndurile Partidului Comunist, avangarda clasei muncitoare, și a întregului popor, pentru întărirea partidului lor, în lupta de eliberare de sub jugul hitlerist. [...]

Comitetul Central
al Partidului Comunist din România

ianie 1943

Arh. St. București, Colecția de documente privind mișcarea muncitorească, dosar 45/1943, f. 194

5

1944 ianuarie 22, Berlin. Notă informativă a negociatorului german Reinhardt, privind dificultățile întîmpinate din partea română la tratativele economice bilaterale; poziția părții române de respingere a cerințelor germane.

Abschrift

Berlin, den 22 Januar 1944

Über den Herrn Hauptabteilungsleiter
und den Herrn Staatssecretär,
Herrn Reichsminister vorzulegen

*Betr.: Deutsch-rumänische Wirtschaftsverhandlungen.
I. Allgemeine Lage in Rumänien.*

Die zur Zeit schwebenden Wirtschaftsverhandlungen mit Rumänien sind ein Trauerspiel. Wenn auch von vornherein nicht damit gerechnet werden konnte, dass Rumänien unter grundlegender Änderung seiner bisherigen Haltung nunmehr alle verfügbaren und zu mobilisierenden Waren und wirtschaftlichen Möglichkeiten Deutschland zur Verfügung stellen würde, so bleibt das bisherige Verhandlungsergebnis, auf das ich unter Ziffer II zu sprechen kommen werde, doch noch hinter den berechtigten Erwartungen zurück. Aber auch dieses bisher nur mäßige Ergebnis konnte nur schrittweise in zähen und zeitraubenden Verhandlungen erreicht werden .

Die aufgetretenen Schwierigkeiten ergeben sich sowohl aus der sächlichen Einstellung der Rumänischen Regierung, als auch aus der rumänischen Verhandlungsmethode.

Die materielle Haltung der Rumänischen Regierung und auch der Nationalbank zu den wichtigsten Verhandlungspunkten entspricht einer wirtschaftlichen Ideenwelt, die mit dem nationalsozialistischen wirtschaftlichen Denken nichts und mit dem überalterten Wirtschaftsprinzipien, wie sie unsere Feinde vertreten, alles gemein hat. Die deutsche Politik hat sich damit abgefunden, dass in Rumänien eine Regierung (einschliesslich der Nationalbank) am Ruder bleibt, deren Mitgliedern ein neuzeitliches, europäisches kriegswirtschaftliches Denken völlig fehlt.

Dazu kommt noch, dass die massgebenden rumänischen Regierungen — und Nationalbankkreise Deutschland auch politisch innerlich ablehnend gegenüberstehen und in dem Bestreben, möglichst rasch eine Verständigung mit England und Amerika zu finden, alles tun, um unseren Kriegsgegnern den Beweis zu erbringen, dass sie den deutschen wirtschaftlichen Forderungen nur zögernd und nur insoweit nachkommen, als dies wirklich unvermeidbar ist. Auch der Marschall Antonescu kann sich nach meinen Informationen von derartigen Empfindungen nicht frei machen. Bezeichnend ist beispielsweise eine Erklärung, die er vor einigen Wochen gegenüber Vertretern der rumänischen Petroleumindustrie abgegeben hat. Damals sagte er zwar zunächst, dass er fest an den deutschen Sieg glaube; er wäre aber ein schlechter Landesvater, wenn er nicht auch für den anderen Fall durch entsprechende Fühlungnahme mit der anderen Seite schon Vorsorge getroffen hätte. Auch die negative politische Einstellung der Rumänischen Regierung, die selbst den Marschall Antonescu beeinflusst, wird von Deutschland aus übergeordneten politischen Gründen in Kauf genommen.

Die innerlich ablehnende Haltung der Rumänischen Regierung kommt auch in der von den Rumänen angewandten Verhandlungsmethode zum Ausdruck. Eine klare und eindeutige Stellungnahme in einer wichtigen Frage zu erhalten, dauert Wochen über Wochen. Der für die zu entscheidende Frage in erster Linie zuständige Ressortminister gibt vielfach eine andere Auskunft als der zuständige Staatssekretär, und dieser äussert sich wieder anders als der Referent. Die einzelnen Minister und die Nationalbank sind meistens wiederum verschiedener Ansicht. Und schliesslich kommt die Angelegenheit zum Ministerpräsidenten oder Marschall, die beide mit wirtschaftlichen Dingen nicht vertraut sind und sich nicht zu einer klaren Entscheidung gegen den zuständigen Ressortminister durchzuringen vermögen oder eine Entscheidung treffen, deren Durchführung auf grosse technische Schwierigkeiten stösst. Diese Zermürbungstaktik stellt auch an die Nerven der deutschen Verhandlungsführer besonders hohe Anforderungen. Jedenfalls ist es unter diesen Umständen ausserordentlich schwer, zu einem den deutschen kriegswirtschaftlichen Belangen einigermaßen Rechnung tragenden Wirtschaftsvertrag zu kommen.

II. Verhandlungsstand. [...]

gez. Reinhardt

Arch. St. București, colecția Microfilme S.U.A. (Documente germane microfilmate la Alexandria/Virginia, r. 265, T. 120—252, c. 187197—187201; Auswärtiges Amt, Büro des Staatssekretärs, Rumänien, Bd. 15).

<Traducere:>

Copie

Berlin, 22 ianuarie 1944

Domnului director general
și domnului secretar de stat,
cu rugămintea de a fi prezentată domnului ministru

Referitor: *Tratatul economic germano-român.*
I. *Situația generală din România.*

Tratatul economic cu România, în prezent suspendat, constituie o tragedie. Chiar dacă din capul locului nu se putea conta pe faptul că România, printr-o schimbare radicală a atitudinii ei de până acum, să pună pe viitor la dispoziția Germaniei toate mărfurile disponibile și mobilizabile și toate resursele economice, totuși, rezultatul tratatelor de până

acum, despre care voi relata la punctul II, este încă sub așteptările scontate. Dar chiar și acest rezultat neînsemnat de până acum a putut fi obținut numai pas cu pas, prin tratative tenace și care au răpit mult timp.

Difficultățile apărute se datorează atât atitudinii reale a guvernului român, cit și metodei românești de a purta tratativele.

Poziția concretă a guvernului român, ca și a Băncii Naționale, în punctele cheie ale tratativelor, corespunde acelor idei economice care nu au nimic comun cu gândirea economică național-socialistă, dar au totul comun cu principiile economice depășite susținute de dușmanii noștri. Politica germană a acceptat ca în România să rămână la cîrmă o conducere (inclusiv a Băncii Naționale) formată din oameni cărora le lipsește complet o gândire modernă, europeană în privința economiei de război.

La aceasta se adaugă faptul că cercurile românești guvernamentele și ale Băncii Naționale care decid au în sinea lor și din punct de vedere politic o poziție de respingere față de Germania, iar în strădania lor de a ajunge cit mai curînd la o înțelegere cu Anglia și America fac totul spre a dovedi inamicului nostru că ei se conformează cerințelor economice germane numai cu pași șovăitori și numai în măsura în care acest fapt este într-adevăr inevitabil. Nici mareșalul Antonescu, după informațiile mele, nu se poate elibera de astfel de sentimente. De exemplu, este semnificativă o declarație făcută de el în urmă cu citeva săptămîni în fața unor reprezentanți ai industriei petroliere românești. Cu acel prilej, ce-i drept, a spus la început că el crede ferm în victoria germană, dar că el ar fi un rău părinte al țării dacă nu s-ar fi îngrijit și pentru cealaltă eventualitate, prin antamarea de contacte corespunzătoare cu cealaltă parte. Deci și atitudinea politică negativă a guvernului român, care îl influențează pe mareșalul Antonescu însuși, este luată ca atare de Germania, din motive politice supraordonate.

Atitudinea guvernului român, care în sinea lui este de respingere față de Germania, s-a relevat și în metoda de tratative aplicată de români. Exprimarea unei poziții clare și univoce într-o chestiune importantă necesită săptămîni în șir. Ministrul de resort competent în primul rînd în problema respectivă dă de multe ori o altă informație decît secretarul de stat competent, iar acesta se exprimă iarăși altfel decît referentul. Diferenții miniștri și Banca Națională sînt iarăși de cele mai multe ori de păreri diferite. În sfîrșit, chestiunea respectivă ajunge la președintele Consiliului de Miniștri sau la mareșal, care nu sînt cunoscători în domeniul economic și nu sînt în măsură să impună o decizie clară față de ministrul de resort competent, ori iau o decizie a cărei aplicare se izbește de mari dificultăți tehnice. Această tactică istovitoare pune la grea încercare și nervii negociatorilor germani. În orice caz, în atari condiții este foarte dificil să se ajungă la un acord economic care să țină oarecum seama de interesele germane în privința economiei de război.

II. Stadiul negocierilor. [...]

Semnat: Reinhardt

6

1944 ianuarie 27. Buletin informativ al Centrului de radio-ascultare din București cuprinzînd știrea transmisă de postul de radio Londra în legătură cu urmările nefaste ale politicii antonesciene.

POSTUL LONDRA: ora 21,45 (în lb. română)

„Nemții n-au avut nevoie de vreo oibăcie politică pentru a lua tot ce le-a trebuit din România, căci Antonescu le-a dat ce au vrut: grîu, vite, petrol și, ceea ce este mai grav, mii de bărbați în floarea virstei. Toate acestea au dus la instrăinarea României de marile națiuni care i-au fost binevoitoare și au ajutat-o. Ce a devenit însă tineretul român, acest tineret care, otrăvit în parte de fascism, a adus pacostea pe capul său? Astăzi, după ce a văzut cită nenorocire a adus pe lume fascismul și hitlerismul, tineretul român trebuie să adopte

¹ Întrucît Mihai Antonescu, în calitatea lui de vicepreședinte al Consiliului de Miniștri¹ fusese însărcinat de către mareșalul Ion Antonescu cu conducerea ședințelor acestui organ, e apare uneori în corespondența diplomatică a timpului și ca „președinte” al Consiliului de Miniștri.

² Date concrete privind stadiul negocierilor diverselor aspecte ale raporturilor economice româno-germane.

ROMĂNI

... în această zi de mare bucurie...

... în această zi de mare bucurie...

... în această zi de mare bucurie...

... în această zi de mare bucurie...

... în această zi de mare bucurie...

... în această zi de mare bucurie...

... în această zi de mare bucurie...

... în această zi de mare bucurie...

**ERABTE ROMĂNE
OFTERI SI SUDETI**

Nu vom fi niciodată...

... în această zi de mare bucurie...

... în această zi de mare bucurie...

... în această zi de mare bucurie...

... în această zi de mare bucurie...

**ERABTE ROMĂNE
OFTERI SI SUDETI**

Nu vom fi niciodată...

... în această zi de mare bucurie...

... în această zi de mare bucurie...

... în această zi de mare bucurie...

... în această zi de mare bucurie...

**MURIBURI SI PAIRONI
INTELIGENȚI SI MESTERARI
FEMEI SI TIMBRI**

Salvarea noastră...

... în această zi de mare bucurie...

... în această zi de mare bucurie...

... în această zi de mare bucurie...

... în această zi de mare bucurie...

... în această zi de mare bucurie...

... în această zi de mare bucurie...

... în această zi de mare bucurie...

... în această zi de mare bucurie...

... în această zi de mare bucurie...

... în această zi de mare bucurie...

... în această zi de mare bucurie...

... în această zi de mare bucurie...

... în această zi de mare bucurie...

... în această zi de mare bucurie...

... în această zi de mare bucurie...

... în această zi de mare bucurie...

1943 septembrie. Manifest al Comitetului Uniunii Patrioților prin care cheamă la unirea tuturor forțelor patriotice în lupta antihitleristă.

**NU VĂREM SĂ
MURIM PEN-
TRU NEMȚI!**

1943. Fluturaș care îndemna la luptă în F.P.A. răspândit în Capitală.

călea dreptății, deoarece fascismul e condamnat și cine ține cu el nu are scăpare în fața națiunilor unite. Astăzi, cind trupele sovietice înaintează în răsărit iar aliații în Italia, România trebuie să ia hotărârea definitivă.

Arh. St. București, fond Ministerul Propagandei Naționale, Buletine Informative, dosar 224/1944, f. 522-523.

7

1944 februarie 1. Buletin informativ al Centrului de radio-ascultare cuprinzind apelul lansat de postul de radio România Liberă către popor pentru intensificarea acțiunilor de sabotare a mașinii germane de război și a politicii antonesciene.

POSTUL ROMÂNIA LIBERĂ: ora 8,45

Știri sosite din Moldova, Constanța, Ploiești și Galați confirmă toate intențiile nemților și ale trădătorilor Antoncești de a duce războiul pe pământul țării noastre. Cu cit devine mai evident că nemții nu vor putea rezista pe frontul răsăritean, cu atât mai dese se fac circulațiile lui Antonescu pentru accelerarea construirii fortificațiilor de pe Nistru, Prut, litoralul mării, și din Valca Prahovei pînă la Galați. Prefecții județelor de lingă regiunile unde se fac fortificații au primit instrucțiuni pentru mobilizarea brațelor de muncă. Poporul își dă însă seama că aceasta este opera nemților, care va face răni adinci în inima țării, și opune rezistență sporită măsurilor pentru facerea fortificațiilor.

La Breaza și Bușteni, din 150 de persoane chemate pentru a lucra la fortificații, nu s-au prezentat nici pe jumătate. În apropiere de Constanța, în comuna Mihai Viteazu, din 250 țărani care trebuiau să se prezinte cu căruțele lor, n-au venit nici 10%. Lingă Ungheni, lucrătorii au sabotat lucrările, aruncînd în apă sacii cu ciment și înterupînd astfel pregătirea betonului pentru fortificații.

Astfel de acțiuni pentru zădărnicierea planurilor germane de a se transforma țara în teatru de război, trebuie înmulțite. Trebuie făcută o mai strînsă legătură între partizani și lucrătorii de la fortificații. Partidele antihitleriste, partizanii, întregul popor să se pună în gardă față de pericolul bombardamentelor și al războiului dus pe teritoriul nostru, așa cum o vrea planul german. Să împiedicăm construirea fortificațiilor pentru ca puiul nemțesc să nu se poată menține la noi în țară. Dacă zădărniciți construirea fortificațiilor veți avea garanția că aliații nu vă vor bombarda.

Arh. St. București, fond Ministerul Propagandei Naționale, Buletine informative, dosar 230/1944, f. 12.

8

1944 februarie 6. Buletin informativ al Centrului de radio-ascultare cuprinzînd știrea transmisă de postul de radio Londra relativă la înmulțirea manifestărilor antigermane din România.

POSTUL LONDRA: ora 14,30 — în (lb. franceză).

Din Istanbul se anunță că poliția română are foarte mult de lucru, pentru a înăbuși manifestațiile antigermane care sînt tot mai dese.

La București, poliția a făcut de curînd o descindere într-o tipografie clandestină unde a descoperit un post clandestin de radio emisiune.

Ziarul sovietic „Steaua Roșie” scrie că germanii au înființat o organizație specială pentru a împiedica pe români să dezerteze. Relativ la situația din România, ziarul scrie în continuare că românii care pot se grăbesc să părăsească țara.

Arh. St. București, fond Ministerul Propagandei Naționale, Buletine Informative, dosar 230/1944, f. 85.

9

1944 februarie 8, Washington. Notă a ambasadei britanice la Washington trimisă Departamentului de Stat referitoare la existența unui grup de generali și ofițeri din armata română care intenționau să organizeze o lovitură de stat militară, avind ca scop răsturnarea regimului Antonescu.

MEMORANDUM

In October 1943 the Roumanian Vice-Consul in Istanbul approached S.O.E. with plans for a military rising in Roumania backed by a group of Generals and a large proportion of senior officers in the Army. The spokesman of the group, a colonel in command of a regiment of 1,300 men in Bucharest, informed the Vice-Consul that the group was willing to overthrow Marshal Antonescu by a coup d'Etat directed in the name of the King. The plans for Antonescu's arrest were said to be completed and the group to fix zero hour and arrange future plans under our guidance.

S.O.E. have collaborated with the Vice-Consul in the past and have complete confidence in him. He in turn vouches for spokesman of the group.

Two generals are connected with plan, one being an army corp commander and the other a divisional commander. Under them are said to be officers of all ranks ready to execute any orders from them. Once the movement got under way it is claimed that many others would join it immediately. It is known however that several leading generals could not be counted upon to join movement.

The movement is said to have at its disposal approximately 500,000 men armed with rifles and Bren guns of Czechoslovakian origin, also captured Russian arms including mortars of Brandt type. It is deficient in artillery as the Roumanian Army lost most of the 105 mm and 150 mm guns at Stalingrad and also in tanks and anti-tank guns.

The movement, it is said, can only count on individual adherents in the air force, but once started it is thought they would join and seize German equipment.

The two generals are ready to start the plan as soon as His Majesty's Government agree to send a high-ranking officer with a token force of 1,000 to 2,000 paratroops to the Eastern front where, together with the Russian Command, they would receive the unconditional surrender of the Roumanian Army. The generals insist on the presence of a token British force.

The Colonel responsible for the movement will accept a high-ranking British staff officer as British liaison officer as well as a wireless set and operator. The King, Monsieur Maniu, Monsieur Cretzeanu and Monsieur Caranfil are said to be aware of the intention of certain generals to get Roumania out of the war before her army is destroyed but it is claimed that only the King knows that a secret movement is being organized in his name. The generals concerned, having lost faith in the possibility of action by the political parties have limited themselves to a military movement but are it is said willing to collaborate with any party chosen by the King. S.O.E. hope to get into wireless contact with group soon.

The scheme seems at present embryonic and not very hopeful and estimate of 500,000 men seems greatly exaggerated. Moreover, the arrangements for surrender seem to postulate a Roumanian-held sector of the Russian front but the Germans are unlikely to allot a specific sector in this way at any rate until they are more hardly pressed in the south. The plan also seems to leave out of account the probability of reactions by the Germans and Marshal Antonescu and the forces remaining loyal to him. Finally the force of British paratroops mentioned in paragraph 6 could only be provided if the Combined Chiefs of Staff were satisfied that the operation was of the highest importance.

In spite of the numerous weaknesses of the scheme, His Majesty's Government feel that the United States Government should be aware that it has been put forward and would be glad to know their views on the subject. His Majesty's Government will of course take no initiative in the matter meanwhile beyond trying to establish wireless contact with the group.

BRITISH EMBASSY
Washington D.C.
February 8th, 1944

<Traducere :>

NOTĂ

În luna octombrie 1943, viceconsulul român la Istanbul l-a abordat pe agentul S.O.E. în legătură cu un plan vizind o revoltă militară în România realizată de un grup de generali și un mare număr de ofițeri superiori din armată. Purtătorul de cuvânt al grupului, un colonel, comandantul unui regiment de 1 300 oameni din București, l-a informat pe viceconsul că grupul dorește să-l înlăture pe mareșalul Antonescu printr-o lovitură de stat organizată în numele regelui. Se spune că planurile pentru arestarea lui Antonescu ar fi încheiate, iar grupul dorește să stabilească o oră „H” și să proiecteze acțiuni viitoare sub îndrumarea noastră.

Agentul S.O.E. a mai colaborat în trecut cu viceconsulul și are deplină încredere în el. Acesta, în schimb, garantează pentru purtătorul de cuvânt al grupului.

Doi generali sînt implicați în acest proiect, unul fiind comandant de corp de armată, iar celălalt comandant de divizie. Se afirmă că sub comanda lor s-ar afla ofițeri de toate gradele gata să execute orice ordin primit din partea lor. Se pretinde că o dată mișcarea pornită, mulți alții i se vor alătura imediat. Se știe însă că pe unii generali de frunte nu se poate conta pentru a se alătura mișcării.

Se spune că mișcarea ar avea la dispoziția ei aproximativ 500 000 de oameni înarmați cu puști și tunuri Bren de proveniență cehoslovacă, precum și arme capturate de la ruși inclusiv mortiere de tip Brandt. Le lipsește artileria întrucît armata română a pierdut majoritatea tunurilor de 105 mm și 150 mm la Stalingrad, precum și tancuri și tunuri antitanc.

Mișcarea, se spune, poate conta doar pe adepți individuali din cadrul forțelor aeriene, dar o dată pornită se crede că ei i se vor alătura și vor captura armamentul german.

Cei doi generali sînt gata să înceapă realizarea proiectului îndată ce guvernul Maiestății sale este de acord să trimită un ofițer superior însoțit de o forță militară simbolică de 1 000 pînă la 2 000 de soldați parașutați pe frontul de est unde, împreună cu Comandamentul rus, ei vor primi capitularea necondiționată a armatei române. Generalii insistă asupra prezenței unei forțe britanice simbolice.

Colonelul însărcinat cu desfășurarea mișcării va accepta un ofițer superior britanic de Stat Major ca ofițer de legătură, precum și un aparat de transmisie și un operator. Regele, dl Maniu, dl Crețeanu și dl Caranfil ar fi, după cit se spune, la curent cu intenția anumitor generali de a scoate România din război înainte ca armata ei să fie distrusă, dar se pretinde că numai regele știe că o mișcare secretă este organizată în numele lui. Generalii implicați, pierzîndu-și încrederea în posibilitatea unei acțiuni a partidelor politice, au recurs la o mișcare militară, dar, se spune, sînt dornici să colaboreze cu orice partid stabilit de rege. Agentul S.O.E. speră să intre în curînd în legătură prin radio cu acest grup.

Planul pare pentru moment a fi în faza incipientă și nu de prea mare succes, iar aprecierea de 500 000 oameni pare deosebit de exagerată. În plus, aranjamentele pentru capitulare par să reclame un sector deținut de români pe frontul sovietic, iar nemții nu par să slăbească un anume sector în această zonă sub nici o formă decît atunci cînd vor fi mai puternic presați din sud. Planul pare, de asemenea, să piardă din vedere probabilitatea unor reacții din partea nemților, a mareșalului Antonescu și a forțelor rămase credincioase lui. În fine, trupele britanice parașutate menționate la paragraful 6, pot fi puse la dispoziție doar dacă Statul Major Combinat are garanția că operațiunea este de cea mai mare importanță.

În ciuda numeroaselor puncte slabe ale planului, guvernul Maiestății sale consideră că guvernul Statelor Unite trebuie să fie la curent cu el și ar fi bucuros să îi cunoască opiniile legate de acesta. Guvernul Maiestății sale nu va lua, desigur, nici o inițiativă în acest sens în afară de a stabili între timp o legătură radio cu grupul.

Ambasada britanică

Washington D.C.

8 februarie 1944

10

1944 aprilie 3, București. Telegrama ministrului plenipotențiar german la București, Manfred von Killinger, semnată împreună cu Welkisch, către M.A.E. din Berlin, comunicând textul scrisorii lui Iuliu Maniu și Dinu Brătianu adresate mareșalului Ion Antonescu, prin care cereau acestuia să înceteze războiul sau să se retragă de la conducerea guvernului.

Telegramm

Bukarest, den 3. April 1944 23.15 Uhr
Ankunft: " 4. " " " "11.00"

Nr. 129) vom 3.4.

Für Presse – und Nachrichten-Abteilung.

Am 21. März liessen Oppositionsführer Maniu und Dinu Bratianu folgendes Schreiben Marschall Antonescu überreichen:

„Herr Marschall, seit Beginn des Krieges habe ich Sie beraten über die Haltung, die Rumänien in dem Weltkonflikt bewahren müsse.

Sie haben unsere Ratschläge garnicht in Betracht gezogen und haben die völlige Verantwortung der politischen Konsequenzen der von Ihnen geleiteten Aktion übernommen.

Heute müssen Sie feststellen, dass nach den enormen, durch den Krieg entstandenen Verlusten unser Land von einer Gefahr bedroht wird, der es nicht mehr widerstehen kann.

Die besiegten deutschen Truppen können uns nicht mehr vor einer russischen Invasion schützen und der Beitrag, den wir noch leisten könnten, um sie zu bewahren, wird gänzlich ungenügend sein. Mit den deutschen Truppen weiter zusammenarbeiten, würde bedeuten, unnötigerweise zu opfern, was uns noch an militärischer Kraft geblieben ist und von Seiten der siegreichen bolschewistischen Truppen nichtwiedergutzumachende Zerstörung und Repressalien zu provozieren.

Jede Geste, die Sie von nun an machen würden, um uns mit einer Aktion zu solidarisieren, die als gegen die alliierten Mächte gerichtet betrachtet werden könnte, würde einen schweren Fehler darstellen.

Weil in diesem Augenblick niemand die Verantwortung wegen der von Ihnen geschaffenen Lage übernehmen kann, müssen Sie den Deutschen auseinandersetzen, dass Sie den Rest unserer Truppen, die noch in Russland kämpfen, zurückziehen müssen, dass Sie nicht mehr den bisherigen militärischen Beitrag leisten können und dass sich das Land in einem Zustand der Nichtkriegführung befindet. Andererseits müssen Sie den englisch-russisch-amerikanischen Alliierten Ihren Entschluss mitteilen.

Sollten Sie diesen Schritt nicht tun können, dann bleibt nichts anders übrig, als dass Sie S. M. dem König mitteilen, dass Sie die Politik des Landes nicht weiterführen können und dass man zur Bildung einer neuen Regierung schreiten müsse, die – wenigstens zum Teil – die Lage, in der wir uns befinden, verbessern kann und das Land nicht weiteren Komplikationen aussetzt.“

Welkisch

Killinger

Arh. St. București, colecția Microfilme S.U.A. (Documente germane microfilmate la Alexandria/Virginia, r. 265, T. 120–252, c. 187413-187414; Auswärtiges Amt, Büro des Staatssekretärs, Rumänien, Bd. 15).

⟨Traducere :⟩

Telegramă

București, 3 aprilie 1944, orele 23,15
Sosire: 4 aprilie 1944, orele 11,00

Nr. 1290 din 3 aprilie

Pentru Secția Presă și Informații

La 21 martie, șefii opoziției, Maniu și Dinu Brătianu, au trimis mareșalului Antonescu următoarea scrisoare:

„Domnule mareșal, de la începutul războiului v-am sfătuit în privința atitudinii pe care România trebuie să o păstreze în conflictul mondial.

Dumneavoastră însă nu ați luat deloc în considerare sfaturile noastre și ați preluat întreaga răspundere pentru consecințele politice ale acțiunii conduse de dumneavoastră.

Astăzi trebuie să constatați că, în urma enormelor pierderi cauzate de război, țara noastră este amenințată de un pericol căruia nu i se mai poate rezista.

Trupele germane invinse nu ne mai pot apăra de o invazie rusească, iar contribuția pe care noi o mai putem aduce spre a o evita va fi absolut insuficientă. A conlucra mai departe cu trupele germane ar însemna să sacrificăm inutil ceea ce ne-a mai rămas din forța armată și să provocăm distrugerii ireparabile și represalii din partea trupelor bolșevice victorioase.

Orice gest pe care dumneavoastră l-ați mai face de acum înainte, în scopul de a ne solidariza cu o acțiune ce ar putea fi considerată ca fiind îndreptată împotriva puterilor aliate, ar reprezenta o mare greșeală.

Deoarece în acest moment nimeni nu poate prelua răspunderea pentru situația creată de dumneavoastră, trebuie să le arătați germanilor că trebuie să retrageți restul trupelor noastre care mai luptă în Rusia, că nu mai puteți presta contribuția militară de până acum și că țara se află într-o stare de nebeligeranță. Totodată, trebuie să comunicați hotărîrea dumneavoastră aliaților anglo-ruso-americani.

Dacă însă nu puteți întreprinde acest pas, atunci nu mai rămîne nimic altceva de făcut decît ca dumneavoastră să comunicați Majestății sale regelui că nu mai puteți conduce politica țării și că trebuie să se treacă la formarea unui nou guvern, care — cel puțin în parte — să poată îmbunătăți situația în care ne aflăm și care să nu expună țara altor complicații.”

Welkisch

Killinger

11

1944 aprilie 4, Fuschl. Telegrama ministrului de externe german, Joachim von Ribbentrop, către Franz von Papen, ambasadorul Germaniei la Ankara, despre starea de spirit din România și hotărîrea fermă a Germaniei de a-și menține cu orice preț poziția strategică deținută în țara noastră.

Telegramm

Fuschl, den 4. April 1944 1,55 Uhr.
Ankunft: den 4. April 1944 2,40 Uhr.

Nr. 551 vom 4.4.44.

Diplogerma Ankara
Geheimvermerk für geheime Reichssache.
Für Botschafter persönlich.

Auf Telegramm 514 vom 3.4.

Es ist anzunehmen, dass die von Numan erwähnten Mitteilungen aus Rumänien auf den bisherigen rumänischen Presseattaché in Ankara Solacolu zurückgehen, über den Gesandtschaft Bukarest heute folgendes berichtet:

Rumänischer Presseattaché in Ankara, Solacolu, der sich für einige Tage in rumänischer Provinz befand, ist vom Vizeministerpräsidenten noch am Tage von dessen Rückkunft aus dem Führerhauptquartir (23.3.44) nach Bukarest zitiert worden. Am folgenden Tage ist Solacolu unter Abänderung seiner hier bekannt gewesenen persönlichen Dispositionen plötzlich über Sofia nach Türkei zurückgereist. Aus einem Freunden zurückgelassenen Brief ist bekannt geworden, dass er auf Wunsch seiner Regierung sofort habe reisen müssen.

Schluss des Telegramms aus Bukarest.

Wenn auch Äusserungen eines Mannes wie Solacolu belanglos sind, würde doch uns interessieren, näheres darüber zu erfahren, was er im einzelnen gesagt und in wessen Auftrag er dabei gehandelt hat. Tur sachlichen Seite ist folgendes zu bemerken :

Deutschland denkt selbstverständlich nicht im entferntesten daran, Rumänien preiszugeben. Wir würden damit den gesamten Balkanraum den Russen überlassen und ausserdem die Ölgebiete verlieren. Es bedarf keiner näheren Ausführung, dass hiervon nicht die Rede sein kann. Wir werden vielmehr unter allen Umständen das russische Vordringen zum Stehen bringen und baldmöglichst an dem Südtail der Ostfront die Initiative an uns reissen. Alle militärischen Vorbereitungen hierfür sind im Gange.

Venn von rumänischer oder anderer Seite von Auflösungserscheinungen in den deutschen Armee geredet worden ist, so ist das barer Unsinn. Das lässt sich nur so erklären, dass Leute wie Solacolu oder diejenigen, die ihn nach Ankara geschickt haben, völlig die Nerven verloren haben. Die deutsche Führung hat die deutschen Armeen auch an der Südteil nach wie vor fest in der Hand, und die Türken können absolut beruhigt sein, dass es den Russen nicht gelingen wird, in den Balkan vorzudringen. Im übrigen kommt weder ein Zusammenbruch Rumäniens noch Bulgariens in Frage. Beide Nationen wissen viel zu genau, was ihnen blühen werde, wenn die Russen in den Balkan eindringen würden.

Für die Bewertung solcher Erscheinungen ist es bezeichnend, dass wir vor einigen Tagen auch aus Bukarest einen Bericht über ähnliche Äusserungen von rumänischer Seite erhielten, durch die die rumänische Regierung in Aufregung versetzt worden sei, und dass dann schon 24 Stunden später ein neuer Bericht einging, in dem mitgeteilt wurde, dass die in Frage stehenden Rumänen ihre Angaben vollständig widerrufen und die wirkliche Lage völlig anders dargestellt hätten. Gerade bei diesen Meldungen wurde auch behauptet, dass Auflösungserscheinungen an der Südfront beobachtet worden seien, eine Meldung, die dann, wie bereits bemerkt, im zweiten Bericht als gänzlich abwegig widerrufen wurde.

Ich bitte, im Sine der vorstehenden Ausführungen Herrn Numan möglichst umgehend aufzuklären und dabei, wie schon erwähnt, zu versuchen, möglichst konkret festzustellen, ob die von ihm erwähnten Mitteilungen, tatsächlich, wie wir annehmen, von Solacolu stammen, was er gegebenenfalls im einzelnen gesagt hat und wer seine Auftraggeber waren. Vor allem bitte ich, Herrn Numan zu sagen, dass wir im Gegensatz zu diesem oder jenem Rumänen, — wobei ich Sie bitte, in geeigneter Form und ohne den Namen zu nennen, auf Mihai Antonescu anzuspielen —, hier in Deutschland völlig ruhige Nerven haben und die vorübergehende rückläufige Bewegung an der Südfront in keiner Weise tragisch nehmen. Im Gegenteil seien wir überzeugt, dass wir in absehbarer Zeit dem Russen demonstrieren werden, dass er auf seine Balkanaspirationen ein für alle Mal verzichten muss.

Erbitte möglichst baldigen Drahtbericht über Gespräch mit Numan, wobei ich bestimmt annehme, dass Sie aus Unterredung die Bestätigung dafür erhalten dass Mihai Antonescu der Auftraggeber von Solacolu ist.

Ribbentrop

Arh. St. București, colecția Microfilme S.U.A. (Documente germane microfilmate la Alexandria Virginia, r. 265, T. 120—252, c. 187402 — 187403; Auswärtiges Amt, Büro des Staatssekretärs, Rumänien, Bd. 15).

<Traducere :>

Telegramă

Fuschl, 4 aprilie 1944, orele 1,55

Sosire: 4 aprilie 1944, orele 2,40

Nr. 551 din 4 aprilie 1944

Ambasada germană, Ankara.

Strict secret de importanță deosebită

Pentru ambasador, personal.

Referitor telegrama 514 din 3 aprilie:

Este de presupus că știrile din România menționate de Numan provin de la Solacolu, pină în prezent atașatul de presă român la Ankara, despre care Legația din București raportează astăzi următoarele:

Atașatul de presă român la Ankara, Solacolu, care s-a aflat pentru citva timp în România în provincie, a fost chemat la București de către vicepreședintele Consiliului de Miniștri chiar în ziua întoarcerii sale de la Cartierul general al fűhrerului (25 martie 1944). În ziua următoare, prin schimbarea dispoziției personale care devenise cunoscută aici, Solacolu a pornit imediat înapoi spre Turcia, prin Sofia. Dintr-o scrisoare lăsată unui prieten a devenit cunoscut că el a trebuit să plece imediat, la dorința guvernului său.

Sfîrșitul telegramei din București.

Chiar dacă afirmațiile unui om ca Solacolu sînt în sine lipsite complet de însemnătate ne-ar interesa totuși să aflăm în primul rînd ce a spus el concret și din a cărui însărcinare a acționat el. În speță, sînt de făcut următoarele considerații:

Este de la sine înțeles că Germania nici pe departe nu se gîndește să părăsească România. Prin aceasta, noi am lăsa rușilor întregul spațiu balcanic și, în plus, am pierde terenurile petrolifere. Nu mai este nevoie de nici o altă explicație că despre așa ceva nu poate fi vorba. Ba dimpotrivă, noi vom opri, în orice condiții, înaintarea rușilor și cît de curînd posibil vom relua inițiativa în partea de sud a frontului estic. În acest sens sînt în curs toate pregătirile militare.

Dacă din partea românilor sau din altă parte s-a vorbit de fenomene de demoralizare totală în armata germană, aceasta este o curată prostie. Așa ceva se poate explica numai prin aceea că oameni ca Solacolu sau ca cei care l-au trimis la Ankara și-au pierdut complet nervii. Conducerea germană ține ferm în mînă, ca și pînă acum, armatele gemane, inclusiv pe frontul sudic, iar turcii pct fi absolut liniștiți în privința faptului că rușii nu vor reuși să pătrundă în Balcani. De altfel, nu se pune problema unei căderi nici a României, nici a Bulgariei. Ambele națiuni știu prea bine ce le-ar paște dacă rușii ar intra în Balcani.

Pentru aprecierea unor astfel de simptome nervoase este semnificativ că noi am primit în urmă cu citeva zile și din București un raport privind exprimări asemănătoare din partea unor români, urmare cărora guvernul român devenise neliniștit, iar ulterior, peste numai 24 ore, am primit un nou raport în care se arăta că românii respectivi și-au retractat complet afirmațiile și au prezentat situația reală cu totul altfel. Tomai cu prilejul acestor știri s-a susținut și faptul că pe frontul sudic ar fi fost observate fenomene de demobilizare totală, informație care apoi, cum s-a văzut deja în cel de-al doilea raport, a fost desmințită, ca fiind complet eronată.

Vă rog ca în sensul celor mai sus arătate să dați domnului Numan explicații cît mai cuprinzătoare și, cu acest prilej, cum s-a amintit deja, să încercați a stabili cît mai concret dacă știrile relatate de el provin într-adevăr, așa cum presupunem noi, de la Solacolu, iar în acest caz ce a spus respectivul în detaliu și cine au fost cei care i-au dat însărcinarea. În primul rînd, vă rog să-i spuneți domnului Numan că noi, spre deosebire de unul sau altul dintre români — cu care prilej vă rog ca, într-o formă potrivită și fără a-i da numele, să faceți aluzie la Mihai Antonescu —, aici în Germania avem nervii absolut liniștiți și nicidecum nu luăm în tragic mișcarea temporară de recul pe frontul sudic. Dimpotrivă, sîntem conviuși că, într-un timp mai mult sau mai puțin apropiat, vom demonstra rusului că trebuie să renunțe odată pentru totdeauna la aspirația lui spre Balcani.

Rog să-mi trimiteți cît mai curînd posibil un raport telegrafic asupra convorbirii cu Numan, cu care prilej sînt sigur că din discuție veți avea confirmarea faptului că Mihai Antonescu este cel care i-a dat însărcinarea lui Solacolu.

Ribbentrop

12

1944 aprilie 11. Buletin informativ al Centrului de radio-ascultare cuprinzînd știrea transmisă de postul de radio Moscova referitoare la situația internă încordată din România.

POSTUL MOSCOVA — ora 8 (în lb. rom.) 11 aprilie 1944

Se află din sursă elvețiană că situația politică internă din România devine din ce în ce mai încordată. Cu tot pericolul represaliilor și amenințărilor date de autorități, populația își manifestă pe față nemulțumirea. Numeroase manifestații și chiar adevărate răscoale anti-germane au avut loc în localitățile de Est ale țării, apropiate de front, iar acum foarte recent o asemenea manifestație s-a petrecut și la București. Populația din ași refuză să se evacueze cu toate măsurile luate de autoritățile germane și române.

**FRATI ROMANI
NEMȚI ȘI SLUGILE LOR NE-AU
TĂRIT ÎNTR'UN RĂZBOI UCIGĂ-
TOR ÎN CARE NU SERVIM DECÂT
INTERESELE LOR MĂRȘAVE!
ÎN TIMP CE SOLDAȚII ROMANI
TRIMIȘI CU SILA PE FRONT SE
SBAT ÎN GHIARELE MORTII ÎN-
CERCUIȚI DE RUȘI PE DŊN ACA-
SĂ NEMȚII NE PRADĂ TARA.**

ROMANI!

**NU ÎNGĂDUȚI ACESTE FAPTE!
NU LUĂȚI PARTE LA UCIDE-
REA FRATILOR VOSTRI DE PE
FRONT!**

**FĂCETI-VĂ DATORIA LĂPTÂND
ALĂTURI DE NOI ÎN**

FRONTUL PATRIOTIC.

Antonescu a ordonat ca toate unitățile române ce pleacă spre front să treacă sub ordinele directe ale Comandamentului german. Acei ce vor încerca să opună o opinie separată vor fi pedeșiți cu pedeapsa capitală.

O nouă măsură a fost luată în România și anume autoritățile procedează la descoperirea și confiscarea aparatelor clandestine de radio-emisiune și radio-recepție de la cetățeni. Această măsură a fost luată imediat după ce postul Moscova a transmis că partizanii dispuneau de asemenea aparate pentru a informa populația cu desfășurarea adevărată a evenimentelor militare și politice.

Arh. St. București, fond Ministerul Propagandei Naționale, Buletine Informativ, dosar 235/1944, f. 180.

13

1944 aprilie 13. Buletin radio-informativ special cuprinzând relatările făcute de postul de radio „Atlantic” privind atitudinea trupelor române din Crimeea.

POSTUL ATLANTIC — ora 20,40

... În Crimeea, trupele române nu vor să mai lupte, predându-se rușilor. Din această cauză, pozițiile germane sînt atacate din flanc de trupele rusești și se crede că întreaga situație din Crimeea este acum pierdută.

Arh. St. București, fond Ministerul Propagandei Naționale, Buletine Informativ, dosar 235/1944, f. 204.

14

1944 aprilie 14. Buletin informativ al Centrului de radio-ascultare cuprinzînd știrea transmisă de postul de radio Ankara privind iminenta ieșire a României din război în condițiile înaintării Armatei Sovietice și a dorinței de pace a poporului.

POSTUL ANKARA ora 18

Din Londra se anunță că datorită rapidei înaintări a armatei roșii pe teritoriul României, pericolul ce amenință această țară crește din zi în zi.

Cu toate eforturile pe care germanii le depun pentru a împiedica ieșirea din război a României, dorința de pace a locuitorilor acestei țări este atât de puternică încît ieșirea din război a României pare că a devenit inevitabilă.

Arh. St. București, fond Ministerul Propagandei Naționale, Buletine Informativ, dosar 235/1944, f. 225.

15

1944 iunie 27, București. Raport al ministrului Italiei la București, Bova Scoppa, adresat ministrului de externe al Italiei Guariglia, referitor la situația politică din România reflectată în unele convorbiri ale ministrului italian cu președintele Consiliului de Miniștri și ministru al Atacurilor Străine, Mihai Antonescu.

Bucarest, le 27 VI 1944

Monsieur le Ministre,

Au cours des derniers mois la situation politique de la Roumanie a été caractérisée par les faits suivants :

1) La conquête de Rome, la marche victorieuse des armées alliées en Italie ainsi qu'en France, en Finlande et en Russie ont rendu toujours plus impopulaire aux yeux de l'opinion publique roumaine la guerre à côté de l'Allemagne.

Des manifestations officielles telles que le pavoiement de la capitale le 22 juin, anniversaire de l'entrée en guerre contre la Russie, ainsi que la commémoration de cet événement dans un grand théâtre de la ville sont tombées dans le vide sans trouver aucune écho dans les masses.

2) Le Président Antonescu a poursuivi ses sondages auprès des alliés, mais son action, dépourvue de l'indépendance nécessaire et entravée par le contrôle et par la diffidence des Allemands, n'a abouti à aucun résultat concret. Le Président m'a souvent exposé les principes qui inspirent son action politique vis-à-vis des alliées et qui peuvent être résumés de la façon suivante :

a) La Roumanie dans le cours de son histoire n'a jamais été en guerre avec l'Angleterre ou l'Amérique et n'a eu pour ces puissances que des sentiments d'amitié.

b) La Roumanie ne fait pas une guerre idéologique : elle se bat seulement pour défendre son territoire et pour reconquérir ses provinces perdues.

c) La Roumanie est le dernier rempart de l'Europe et elle se bat aussi pour la cause européenne.

J'ai souvent dit au Président que ces principes auxquels il inspirait son action, même s'ils étaient bien fondés, ne pouvaient être au moment actuel que les éléments accessoires d'une négociation politique qui devait être conduite très rapidement, étant donné que la situation militaire ne laissait pas douter que la Roumanie aurait un intérêt suprême à sortir de la guerre. J'ai toujours compris, dans mes conversations avec le Président, que s'il avait une majeure liberté d'action, il n'aurait pas manqué d'agir tempestivement en s'inspirant à l'exemple de l'Italie. Il m'a dit toutefois, au cours des deux dernières conversations, qu'il „ne trouvait pas auprès des alliés toute la compréhension qu'il aurait désiré”.

3) L'exemple de la Finlande, qui jusqu'au moment où j'écris n'a pas encore cessé la lutte, est destiné naturellement à influencer l'attitude roumaine. L'opinion publique roumaine attend avec anxiété de connaître quel sera le sort du peuple finlandais.

Il n'y a pas de doute que si la Finlande conclura un armistice avec la Russie, l'opinion publique et surtout l'opposition roumaine exerceront une grande pression afin que le pays renonce à continuer une lutte inutile et pour qu'il s'inspire à l'attitude finlandaise. Evidemment préoccupée par cette éventualité, l'Allemagne a envoyé dans les quinze derniers jours des renforts considérables au front sud-oriental. C'est évident en effet qu'une rapide avancée russe dans ce secteur aurait comme conséquence de compromettre toutes les positions allemandes dans les Balkans et de mettre en jeu leur alliance avec la Roumanie et la Bulgarie.

4) L'opposition roumaine poursuit son attitude plutôt stérile de critique sans procéder à une organisation, même occulte, des forces qui en cas de nécessité pourraient se mettre au service des alliés. L'armée, avec ses généraux chamarrés de décorations allemandes, se maintient fidèle au Maréchal Antonescu dont le prestige militaire est toujours haut, bien que son prestige politique ait baissé près des classes dirigeantes du Pays. Le prof. Antonescu avec sa finesse, son adresse et son tact répare l'insuffisance de son chef dans le domaine de l'action administrative et politique. Le parti communiste existe et l'on dit qu'il soit assez bien organisé et qu'il soit le seul en état de recueillir l'héritage d'Antonescu. Le parti légionnaire s'est liquidé tout seul. Il ne donne plus aucun signe de vie.

Probablement les Allemands gardent encore en réserve quelques chefs légionnaires, dont Horia Sima, avec l'arrière pensée de pouvoir imposer au Pays un gouvernement Quisling au moment où les deux Antonescu se décidassent à une action de décrochage.

Quelques représentants de l'opposition, dont le bien connu industriel juif Max Anshnitz, M. Racota, le prince Ghika et d'autres ont dans ces jours effectué une audacieuse évacuation du pays en s'emparant d'un gros avion de bombardement allemand qui a atterri à Chypre après une poursuite dramatique effectué par la chasse allemande.

La Cour maintient toujours son attitude de séparation nette de l'action militaire et politique du Maréchal. Le Roi et la Reine Hélène vivent dans leur villa de Sinaia, et, d'après ce qui me résulte, ils ont demandé que la petite ville de Sinaia ne devienne pas un centre allemand de triage, de dépôts et d'hôpitaux. Le motif officiel de cette requête était de soustraire Sinaia aux bombardements aériens anglo-américains, mais la raison véritable, c'est le désir du Roi et de la Reine Mère de ne pas avoir les allemands autour d'eux.

Ainsi que V. E. peut voire, la situation roumaine, dont j'ai précisé les aspects contradictoires dans des rapports précédents, n'a pas subi des changements appréciables. La Cour hostile aux allemands ; le gouvernement concilie la fidélité à l'alliance — dans la personne du Maréchal Antonescu — avec les essais d'évasion — dans la personne de Mihai Antonescu —

et avec l'espoir d'une absolution au moins partielle de la part des alliés; le peuple hostile dans sa grande majorité à la prosécution de la guerre mais encore tolérant parce qu'il dispose encore, grâce aux ressources du pays, d'une nourriture abondante et du pain blanc; l'armée fidèle au Maréchal, fatiguée de la guerre mais moralement intacte: l'opposition accroît ses adeptes mais manque d'énergie et de vitalité. Dans l'ensemble une incertitude générale, un sens de malaise qui s'accroît à mesure que la guerre est perdue mais qu'on ne sait pas bien comment en sortir; les allemands cordialement détestés mais toujours maîtres de la situation; dans la classe bourgeoise une vive terreur des russes, bien que les nouvelles parvenues à Bucarest de Botosani et de la zone roumaine occupée démontrent clairement que l'armée soviétique garde en générale une attitude très correcte; enfin le désir ardent que l'occupation du pays puisse être effectuée au moins simultanément par les russes et par les anglo-saxons.

En conclusion je pense que la Roumanie ne se décidera à sortir du conflit qu'en présence de nouveaux événements militaires, jusqu'ici imprevoyables. Il est bien connu ici que les allemands, en cas où les russes forcassent la ligne Galatz-Focșani se proposent d'organiser la défense de sud de la forteresse européenne sur les Carpathes.

Si cette éventualité devait se vérifier on se demande si le Maréchal Antonescu poursuivra la lutte en se retirant en Transylvanie avec son gouvernement, ou bien s'il abandonnera dans l'espoir de plus clémentes conditions de la part des alliés. Et s'il se retirera, l'opposition formera-t-elle dans la plaine valaque un gouvernement dissident pro-allié?

Voilà des questions auxquelles il est difficile de répondre. Le Président Antonescu m'a dit souvent qu'il „ne permettra pas que son Pays soit conduit au désastre”, mais le Maréchal Antonescu sait que son sort personnel est lié au succès des armées allemandes et on peut donc présumer que, même dans cette éventualité, il préférera poursuivre la guerre à côté d'Hitler.

Pour ce qui me concerne je peux assurer V. E. que, tout en n'ayant pas reçu des instructions du Gouvernement Royal j'ai déployé jusqu'ici l'action politique qui pouvait être plus conforme aux intérêts de la Roumanie et, indirectement, à ceux de l'Italie.

Au cours de la dernière audience qu'il m'a accordée, le Président Antonescu a résumé avec les mots suivants ma modeste activité:

„Vous êtes le seul qui m'aide encore aujourd'hui et qui m'encourage par vos conseils qui me sont précieux et que je n'oublie pas au cours de mon action”.

Veillez agréer, etc. etc.

signe: „R. Bova Scoppa.

Son Excellence

le Ministre des Affaires Etrangères

Arh. St. București, colecția Microfilme Anglia, r. 403, c. 894—896. (Public Record Office, and Foreign Office 371/43987).

<Traducere:>

București, 27 iunie 1944

Domnule ministru,

Situația politică a României a fost caracterizată în ultimele luni de următoarele fapte:

1) Cucerirea Romei, marșul victorios al armatelor aliate în Italia, în Franța, în Finlanda și în Rusia au făcut ca opinia publică din România să se opună din ce în ce mai vehement războiului dus alături de Germania.

Unele manifestări oficiale cum ar fi pavoazarea capitalei în ziua de 22 iunie, aniversarea intrării în război împotriva Rusiei și comemorarea acestui eveniment într-unul din marile teatre ale orașului nu au avut nici cel mai mic ecou în rândurile maselor.

2) Președintele Antonescu și-a continuat sondajele în rândurile aliaților, dar, acțiunea lui, lipsită de independența necesară și împiedicată de controlul și nelcrederea nemților, nu a avut nici un rezultat concret. Președintele mi-a prezentat adeseori principiile care stau la baza atitudinii sale politice față de aliați, acestea putând fi rezumate astfel:

a) România de-a lungul istoriei sale nu a fost niciodată în război cu Anglia sau America și nu a avut față de aceste puteri decît sentimente de prietenie.

b) România nu duce un război ideologic: ea se luptă numai pentru a-și apăra teritoriul și pentru a-și recuceri teritoriile pierdute.

c) România este ultimul zid de apărare al Europei și ea luptă în același timp pentru cauza europeană.

I-am spus adeseori Președintelui că aceste principii pe care-și întemeiază acțiunea, chiar dacă sînt bine întemeiate, nu pot fi în momentul de față decît elementele acestorii unei negocieri politice care trebuie să fie încheiată foarte repede, dat fiind că situația militară dă de înțeles că România ar avea un interes special să iasă din război. Am înțeles totdeauna, în discuțiile mele cu Președintele, că, dacă ar avea o mai mare libertate de acțiune, nu s-ar fi dat în lături să acționeze pe neașteptate luînd exemplul de la Italia. Mi-a spus totuși, în timpul ultimelor două întrevederi, că „nu va găsi la aliați toată înțelegerea pe care și-ar fi dorit-o”.

3) Exemplul Finlandei, care pînă în prezent nu a încetat să lupte, este destinat, în mod firesc, să influențeze atitudinea română. Opinia publică română așteaptă cu neliniște să cunoască ce soartă va avea poporul finlandez.

Nu încapă nici o îndoială că, dacă Finlanda va încheia un armistițiu cu Rusia, opinia publică și mai ales opoziția din România vor exercita o mare presiune pentru ca țara să renunțe să continue o luptă inutilă și să ia exemplul atitudinii Finlandei. Preocupată, bineînțeles, de această eventualitate, Germania a trimis în ultimele 15 zile întăriri serioase pe frontul de Sud Est. Într-adevăr, este evident faptul că o înaintare rapidă a rușilor în această zonă ar putea compromite toate pozițiile germane din Balcani și ar pune în pericol alianța lor cu România și Bulgaria.

4) Opoziția din România își păstrează atitudinea de critică oarecum atentă fără să-și organizeze, măcar pe ascuns, forțele care în caz de necesitate ar putea fi de folos aliaților. Armata, cu generalii ei încărcăți de medalii germane, rămîne fidelă Marelui Antonescu al cărui prestigiu militar a rămas același, chiar dacă prestigiul său politic a scăzut în fața claselor conducătoare ale țării. Profesorul Antonescu cu finețea lui, cu iscusința lui și cu tactul lui îndreptă nepriceperea șefului său în domeniul acțiunii administrative și politice. Partidul comunist există și se spune că ar fi destul de bine organizat și că ar fi singurul în stare să-i succedă lui Antonescu. Partidul legionar s-a autodizolvat. Nu mai dă nici un semn de viață.

Probabil că nemții mai au încă în rezervă cîțiva șefi legionari, printre care Horia Sima, cu gîndul ascuns de a putea impune țării un guvern Quisling în momentul în care cei doi Antonescu se vor decide la o acțiune de ruptură.

Unii reprezentanți ai opoziției, dintre care binecunoscutul industriaș evreu Max Anshnitz, M. Racota, prințul Ghica și alții, au încercat zilele acestea să fugă din țară punînd mîna pe un bombardier german care a aterizat în Cipru după o dramatică urmărire a avioanelor de vinătoare germane.

Curtea își menține atitudinea de separare netă față de acțiunea militară și politică a Marelui Antonescu. Regele și regina Elena locuiesc în vila lor de la Sinaia și, după cite am auzit, au cerut ca orașul Sinaia să nu devină un centru german de traiaj, de depozite și de spitale. Motivul oficial al acestei cereri era de altfel de a reuși să scape Sinaia de bombardamentele aeriene anglo-americane, dar adevărul este de fapt că regele și regina mamă nu vor să-i aibă în apropiere pe nemți.

După cum puteți constata și Excelența voastră, situația României, ale cărei aspecte contradictorii vi le-am prezentat în rapoartele precedente, nu a suferit schimbări demne de semnalat. Curtea este ostilă nemților; în guvern se întînesc fidelitatea față de aliați în persoana mareșalului Antonescu — cu încercările de a i se sustrage — în persoana lui Mihai Antonescu — și cu speranța unui acord măcar parțial din partea aliaților; poporul este ostil în mare majoritate continuării războiului, dar îl suportă încă, datorită resurselor țării, unei abundențe de hrană și de pîine albă; armata este fidelă mareșalului, obosită de război, dar avînd un moral neștirbit; opoziția capătă noi adepți, dar e complet lipsită de energie și vitalitate. În general domină o stare de nesiguranță, o stare de neliniște care se accentuează pe măsură ce războiul este pierdut, dar nu se întrevăde nici o ieșire din această stare: nemții sînt detestați din tot sufletul, dar rămîn stăpîni pe situație; clasa burgheză este terorizată de ruși, deși știrile sosite la București de la Botoșani și din zona românească ocupată demonstrează clar că armata sovietică își păstrează în general atitudinea foarte corectă; în sfîrșit, este evidentă dorința fierbinte ca țara să fie ocupată simultan de ruși și anglo-saxoni.

În concluzie, cred că România nu se va hotărî să iasă din conflict decît în fața unor noi evenimente militare, pînă acum imprevizibile. Este binecunoscut aici faptul că, în cazul în care rușii ar forța linia Galați — Focșani își propun să organizeze apărarea aripii de sud a fortăreței europene pe înălțimile Carpaților.

Dacă această posibilitate s-ar verifica ne întrebăm dacă mareșalul Antonescu ar continua lupta retrăgându-se în Transilvania cu guvernul său, sau ar abandona-o în speranța unor condiții mai favorabile din partea aliaților. Și dacă el s-ar retrage, oare opoziția ar forma în cîmpia valahă un guvern dizident proaliat?

Iată întrebări la care este greu de răspuns. Președintele Antonescu mi-a spus adesea că el „nu va permite ca țara sa să fie împinsă spre dezastru”, dar mareșalul Antonescu știe că destinul lui este legat de succesul armatelor germane și putem, deci, presupune că, chiar și în această eventualitate, el va prefera să lupte mai departe alături de Hitler.

În ceea ce mă privește, pot să vă asigur, Excelența voastră, că, dat fiind că nu am primit instrucțiuni de la guvernul regal, m-am străduit pînă acum să desfășor o activitate politică care să fie cît se poate de convenabilă intereselor României și, în mod indirect, și celor ale Italiei.

În timpul ultimei audiențe pe care mi-a acordat-o, președintele Antonescu a rezumat modesta mea activitate cu următoarele cuvinte:

„Sînteți singurul care încă mă mai ajută și care mă încurajează cu saturele sale, care-mi sînt foarte folositoare și pe care nu le uit în activitatea mea”.

Vă rog să primiți, etc. etc.

semnat: R. Bova Scoppa

Excelenței Sale
Ministrului de Externe al Afacerilor Străine

16

1944 iunie. Textul memoriului înaintat mareșalului Ion Antonescu prin care avocații Baroului Ilfov cer încetarea războiului contra U.R.S.S. *

DOMNULE MAREȘAL,

Cum atunci cînd interesele unei țări sînt în joc, cei mai luminați dintre cetățenii ei au, nu numai dreptul, dar și datoria de a-și pune gîndul în slujba acestor interese și de a-și spune cuvîntul pentru apărarea lor, socotim că atare datorie incumbă cu atît mai virtuos oamenilor ei de drept, ca unii ce par mai pregătiți a despica pentru a le înțelege tot soiul de întîmplări cu urmări rele.

Desigur expunerea convingerilor referitoare la treburile publice, poate să fie stingherită în vremuri de război, spre deosebire de timpurile normale, pentru că cere păstrarea ordinii fără respectarea căreia nu se poate nădăjdi îndreptare. Dar, această stingherire nu poate însemna suprimarea dreptului și înăbușirea datoriei de a spune conducerii țării gîndurile socotite utile intereselor ei, cînd acele gînduri isvorăsc din convingeri și credințe ale căror temelii sînt patriotismul, sinceritatea și curajul.

Înțelegînd deci pentru ce anume lucruri nu pot fi expuse publicului, dar nevăzînd de ce ele nu ar fi spuse celor care s-au pus în măsură a le cîntări și hotări asupra lor, vă rugăm să ne îngăduiți a vă aduce la cunoștință credințele și convingerile noastre asupra situațiunei, din ce în ce mai tragice, către care neamul nostru pășește... dacă nu se oprește.

Domnule mareșal, soarta războaielor poate fi îndoielnică în primele faze ale desfășurării lor dar un moment vine cînd desnodămîntul lor nu mai poate fi ascuns dreptei judecăți de inereaja speranțelor și socotind că acest moment a venit, vă rugăm să ne ascultați:

Armata română și-a făcut în acest război datoria cu atita vitejie încît nu e inimă de român care să nu i se închine, cu smerită admirație și sffrșietoare durere pentru sacrificiile eroilor ei. Din nefericire însă soarta acestui război nu depinde nici de numărul, nici de strălucirea morală a sacrificiilor.

Credința noastră adîncă și convingerea noastră nestrămutată, e că Germania nu mai poate cîștiga războiul pe care l-a deslănțuit și în care ne-a înlănțuit.

Întemeiem această credință pe convingeri isvorite din fapte a căror înțelegere nu ai poate lăsa nici un loc îndoielilor pentru a înfrîpa speranțe. Prin situațiunile ce am ocupat și ocupăm în primul Barou al țării, care a devenit prin trecutul și menirea lui cea mai precisă

* Pentru împrejurările în care memoriul a fost redactat și înaintat, vezi Arh. St. București., fond Istrate Micescu, dosar 103, f 51, 55, 103—104.

DOMNUL MAREȘAL,

În clipe în care un cumplit dezastru amenință ființa Neamului nostru, noi, membrii ai Academiei Române și profesorii și Universităților din București, Iași și Cluj, martorii și exodului populației și al devastării ăstelor și orașelor românești transformate în câmpuri de bătălie, după îndelungată ezitare, am hotărât să vă adresăm apelul de față.

În actualele împrejurări, tăcerea noastră ar însemna o crimă. Avem datoria să roșim răspicat ămul nostru cinstit, în fața Conducătorului ăstului nostru cu Rusia, Mareșalului Britanie și ăstelor Unite trebuș să-i punem la îndoie sfârșit.

Activitatea și trecutul nostru sunt martore că nu facem acest demers din lașitate sau interese personale.

(Handwritten signatures and names, including: Constantin Popovici, Dan Ciobanu, Ștefan Ștefan, etc.)

cutie de rezonanță a năzuințelor și durerilor ei, ne simțim datori a vă spune că credința ce vă împărtășim e credința întregii suflări românești, amuțită de ascultare și durere.

Iată adevărul pe care trebuie să-l cunoașteți. La ce bun, în atare situațiune, să mai continuăm o luptă, al cărui desnodământ nu mai poate fi schimbat... Când continuarea ei poate pune în pericol însăși ființa statului nostru?

Din aceste temeieri, domnule mareșal, precede convingerea noastră că trebuie găsit mijlocul de a ieși din acest război cit mai devreme și cit mai e vreme. Această ieșire urmează desigur să fie făcută: față de cei lingă care armata noastră a luptat cu toată lealitatea și față de cei contra cărora ea a luptat, cu toată demnitatea... Dar cum, în această privință, Baroul, în numele căruia ne luăm curajul a vă grai, suferă, peste suferința generală și de durerea de a nu putea spune mai mult, vă spunem numai că în conștiința noastră, cu cit momentul ieșirii din luptă va veni mai curînd, cu atît mai bine va fi, căci cu atît mai ușurată va fi situațiunea României la pacea generală.

Împărtășindu-vă aceste convingeri, ecoul conștiinței tuturor, vă rugăm să credeți, că hotărîrea de a vi le comunica e rezultatul unei pe cit de îndelungate și atente priviri asupra evenimentelor, pe atît de lucide și adînci meditațiuni asupra primejdiilor ce ne mai așteaptă. Îmbil să adăugăm că aceste convingeri sint străine oricărui calcul și interes politic, fie al nostru, fie al altora, și că ele isvorăsc, în același timp, din cea mai curată și nețărmurită iubire de țară, și din cea mai adînc simțită durere pentru fiii ei, cărora nu le rămîne murind pentru apărarea hotărînelor ei, nici măcar minglierea credinței de a le mai putea salva.

Arh. St. București, fond Istrate Micescu, dosar 76, f. 7.

17

1944 (iunie). Textul memoriului prin care avocații din Baroul Ilfov cer aprobarea pentru convocarea de urgență a adunării generale a Baroului spre a interveni în sensul scoaterii țării din război.

Domnule Decan,

Subsemnații avocați definitivi din Baroul de Ilfov, avem onoarea a vă cere să convocați de îndată adunarea generală a Baroului, pentru a lua în cercetare situația creată de pe urmă războiului, ce se dă azi pe teritoriul național, barourilor din provincie, aflate în pribegie.

Măsuri de grabnică asistență au fost luate desigur în favoarea colegilor noștri refugiați, dar pe de o parte aceste măsuri sint insuficiente, iar pe de altă parte chestiunea depășește un caracter strict profesional și capătă o semnificație de orăin general românesc. Țara întreagă, neamul întreg sînt în primejdie de moarte. Nicodată de-a lungul istoriei sale, poporul nostru n-a avut de înfruntat mai grave amenințări.

Primul barou al țării s-a mîndrit totdeauna a fi nu numai un corp profesional de elită, dar și un organism de luptă națională. Nu e momentul să ne întrebăm cit de just sau greșit a fost orientată această luptă în trecutul ultimilor zece ani — dar dacă Baroul are într-adevăr conștiința că reprezintă și altceva decît o breaslă atunci e dator să-și rostască astăzi cuvîntul, în cel mai greu ceas al existenței noastre naționale.

Poate că sint încă mijloace de a ne salva țara dintr-un război, care a intrat în ultima și cea mai cumplită fază. Dacă aceste mijloace există, trebuie să le vedem, trebuie să le căutăm.

Cu cit veți da mai grabnic Baroului puțința de a se intruni, cu atît cuvîntul său va putea fi mai folositor.

Primiți, domnule decan, asigurarea deplinei noastre considerațiuni.

Arh. St. București, fond Istrate Micescu, dosar 76, f. 6.

18

1944 iulie 12, București. Raport al ministrului Italiei la București, Bova Scoppa, către ministrul afacerilor externe al Italiei Guariglia privind formarea Blocului Național Democrat și opinia lui Mihai Antonescu în această problemă.

Bucarest, le 12 Juillet 1944

Monsieur le Ministre.

On a formé dans les derniers jours à Bucarest, sous le patronage de M. Maniu, un cartel des oppositions qui comprend le parti national-paysan, le parti libéral, le parti social-démocratique et le parti communiste. De ce dernier on a exclu un des chefs les plus influents, M. Ralea, accusé d'avoir collaboré en qualité de Ministre de Cabinet avec le ci-devant Roi Carol II.

J'ai demandé au Président Antonescu quelle valeur avait ce cartel de l'opposition et quelles conséquences on pouvait en déduire.

Le Président m'a répondu que les différents partis avaient démontré jusqu'ici une faible vitalité et qu'il ne croyait pas qu'ils pussent donner un élan plus vif à leur activité une fois réunis en un seul corps. Il avait lui-même facilité le voyage du prince Știrbey et de M. Vișoiaru à l'étranger, où ils étaient allés comme représentants de l'opposition, et il leur avait seulement recommandé d'agir „en bons roumains”, „L'opposition a donc eu ses représentants et ses interprètes auprès des alliés — m'a dit le Président. Qui ne les a pas encore eus, c'est moi, qui ne réussis pas à me faire comprendre”.

Il est naturel et logique que le Président cherche de dévaluer cette fusion de forces de l'opposition. Ce fait mérite toutefois d'être signalé, parce qu'il pourrait représenter en effet le prélude d'une action plus concrète et plus décisive en faveur des alliés, ce qui a complètement fait défaut jusqu'ici.

R. Bova Scoppa

Arh. St. București, colecția Microfilme Anglia, r. 403, c. 905 (P.R.O., F.O. (Public Records Office anc. Foreign Office) 371/43987).

(Traducere:)

București, 12 iulie 1944

Domnule ministru,

În ultimele zile s-a format la București, sub conducerea domnului Maniu, un bloc al opoziției, care cuprinde partidul național-fărănesc, partidul libéral, partidul social-democrat și partidul comunist. Din ultimul partid a fost exclus unul din șefii cei mai influenți, M. Ralea, acuzat de a fi colaborat în calitate de ministru al fostului rege Carol al II-lea.

L-am întrebat pe președintele Antonescu ce valoare ar avea acest bloc al opoziției și ce consecințe ar putea rezulta. Președintele mi-a răspuns că diferitele partide au dovedit până acum o slabă vigoare și că nu crede că ar putea da un îmbold mai puternic activității lor o dată reuniți într-un singur bloc. El însuși a facilitat călătoria prințului Știrbei și a domnului Vișoiaru în străinătate, unde ei au plecat ca reprezentanți ai opoziției și singura recomandare pe care le-a făcut-o a fost să acționeze ca „buni români”. Așadar, opoziția și-a avut pe lângă aliați, reprezentanți și interpretii săi, mi-a spus președintele. Singurul care nu i-a avut sinteu, care nu am reușit să mă fac înțeles.

Este natural și logic că Președintele caută să minimalizeze această fuziune a forțelor opoziției. Acest fapt merită totuși de a fi semnalat deoarece ar putea reprezenta într-adevăr prădiumul unei acțiuni mult mai concrete și mai decise în favoarea aliaților, ceea ce a lipsit cu totul până acum.

S. R. Bova Scoppa

19

1944 iulie 17. Comunicatul postului de radio „România Liberă” în care ofițerii români sînt îndemnați să înceteze lupta împotriva U.R.S.S. arătînd totodată înfrîngerea inevitabilă a Germaniei: se citează și un ordin de capitulare al generalului Müller.

POSTUL ROMÂNIA LIBERĂ — ora 7,35

Corpul ofițeresc român cuprinde azi ofițeri cu multă știință și inteligență. De aceea, ca ofițeri activi sau de rezervă, toată ofițerimea română are datoria să judece situația în care se află astăzi țara noastră.

Războiul este pierdut pentru nemți și nimeni nu mai poate crede acum într-o victorie a nazistilor. D-voastră, poate mai bine decât alții, știți toate aceste lucruri și le puteți judeca în toate concluziile lor.

Chiar în armata germană s-au ridicat foarte mulți ofițeri care, începând să judece situația, au luat hotărârile necesare.

Ordinul de capitulare dat de generalul Müller, comandantul armatei a IV-a germane, este foarte semnificativ în această privință. Astfel, în ziua de 8 iulie a.e., în ordinul de capitulare adresat soldaților și ofițerilor săi, el spunea următoarele:

„Situația nu cunoaște scăpare. Rușii ne lasă nouă ofițerilor dreptul de a purta armele, iar soldaților decorațiile obținute.

În grupuri de câte 100—500 soldați, să se adune toți aceia care au luptat sub ordinea mele și, sub comanda ofițerilor mai în vârstă, să se predea.

Rușii ne-au cerut să punem capăt unei împotriviri inutile, fapt pentru care ordon în celarea luptei”.

Acum doi ani, mareșalul Paulusa a ordonat la Stalingrad rezistența pînă la ultimul om, dar astăzi, după victoriile neîntrerupte sovietice, însuși generalii nemți dau ordinele de capitulare.

Ordinul de mai sus dat soldaților germani nu vă spune dv., domnilor ofițeri, situația dezastruoasă spre care este împinsă fără încetare țara noastră?

Ofițeri români, sub conducerea dv. stau soldații care luptă alături de germani. Împreună cu ei, întoarceți armele împotriva nemților și trădătorilor care nu sînt altceva decât niște asasini ai țării.

Generalii germani nu mai vor să poarte răspunderea pentru sacrificiile inutile ale armatelor de sub conducerea lor.

Știm că mulți dintre ofițerii noștri arată o asemănătoare hotărîre, ei dorind din tot sufletul să se termine cu masacrarea soldaților noștri.

Continuînd războiul, expuneți țara la distrugerii imense. Dacă veți continua lupta alături de nemți fără nici un rost și fără nici o perspectivă, atît dv. cît și soldații de sub conducerea dv. vă expuneți unei morți lipsită de sens, pentru că această luptă pe care o duceți reprezintă o cauză pierdută.

Continuarea luptei alături de nemți lipsește România de prețiosul ajutor al vechilor ei aliați.

Ajutați pe soldații care se salvează, fugind din rîndurile armatei.

În aceste clipe grele pentru țară, lăsați să se salveze tot ceea ce este românesc, adică tot ce este folositor pentru salvarea patriei.

Luați sub ordinele dv. pe fugarii din armată pentru ca, împreună cu ei, să salvați România.

De asemenea, nu împiedicați pe soldații români care vor să treacă de partea rușilor.

Arh. St. București, fond Ministerul Propagandei Naționale, dosar 242/1944, f. 73—74

20

1944 iulie 18. Comunicat al postului de radio „Moscova” privind închiderea a 6000 întreprinderi din România pentru a nu mai executa comenzile armatei germane.

POSTUL MOSCOVA: ora 8 (în lb. română)

În România au fost închise 6.000 de întreprinderi. Industriașii au făcut aceasta pentru a nu fi obligați să execute comenzile armatei germane. Spre a masca faptul, radio București a declarat că au fost închise întreprinderile care nu aveau autorizație din partea Ministerului Economiei Naționale.

Arh. St. București, fond Ministerul Propagandei Naționale, dosar 242/1944, f. 82

FRĂȚI MUNCITORI ȘI TINERI MUNCITORI!

Puneți-vă în fruntea luptei de eliberare și pentru pacea poporului Român!
 În plan teritorial clasa muncitoare din România își afirmă de acum 1 Mai cerințele de viață, pe care numai **unitate și pe luptă** poate să le impună. Aceste **cerințe imediate** sunt:

- Ziua de lucru de 7 ore!
- Sporirea imediată a salariilor pe măsura scumpetii;
- Imediata demilitarizare a întreprinderilor;
- Asigurarea dreptului în liberă organizare sindicală și politică;
- Libertatea de gândire, de scris și de cuvânt;
- Eliberarea tuturor celor închși sau internați pentru convingerile lor și pentru lupta patriotică antihitleristă;
- Autonomia și reorganizarea Asigurărilor Sociale sub control muncitoresc;
- Școli gratuite, spitale gratuite, locuințe ieftine și igienice pentru toți, cul re montate.

ROMÂNII

Pacea pe care întreaga națiune o dorește trebuie câștigată prin **lupta poporului**, care trebuie să se înfăptuiască înaintea mâinii soarta sa.

Muncitorimea și tinerii strâng astăzi rândurile în **Front Unic**, la noi ca pe tot continentul. În ziua de 1 Mai, ziua ei de **luptă și de apăsare**, muncitorimea organizată, unită de la comunist până la social-democrați, cheamă întreaga **clasă muncitoare**, pe toți muncitorii organizați și neorganizați, întreg **poporul român**, toate **claselor și partizile** sociale, toate **partizile și organizațiile** indiferent de culoarea puterii, credință religioasă și apartenență socială, la **lupta hotărâtă** pentru:

Pace imediată.

Restaurarea guvernului Antonescu, formarea noului guvern național, din reprezentanții tuturor forțelor antihitleriste.

Izgonirea armatelor hitleriste din țară, sabotarea și distrugerea mașinilor de război germane!

Sprijinirea Armatei Române eliberatoare.

Alianță cu Uniunea Sovietică, Anglia și Statele Unite.

Pentru o Românie liberă, democratică și independentă!

Trăiască 1 Mai, ziua de înfrățire în semnul păcii și de unire a clasei muncitoare!

1 Mai 1944

FRONTUL UNIC MUNCITORESC

CITESTE!

**...și dă-l mai
 departe!**

Anul II 1944

24 August 1944

Nr. 11

ROMANIA LIBERĂ

Redacția: BUCUREȘTI, DRACULEA PROTESTANTĂ

23 AUGUST 1944 BASTURNAREA REGIMULUI HITLERIST DIN ROMANIA

Declarația Comitetului Central al Partidului Comunist din România

DECLARAȚIA GUVERNULUI

România Liberă înseamnă existența de sine stătătoare a țării noastre. De trei ani toată energia noastră este îndreptată spre a izbăvi țara noastră de robia germană. În această luptă împotriva rășchizărilor din afară și din interior, România a avut o mare victorie. În ziua de azi, România este liberă și independentă.

Ca rezultat al acestei victorii, țara noastră este liberă și independentă. În ziua de azi, România este liberă și independentă. În ziua de azi, România este liberă și independentă.

Comitetul Central al Partidului Comunist din România... Declarația Comitetului Central al Partidului Comunist din România...

Declarația Comitetului Central al Partidului Comunist din România... Declarația Comitetului Central al Partidului Comunist din România...

Declarația Comitetului Central al Partidului Comunist din România... Declarația Comitetului Central al Partidului Comunist din România...

Proclamația Regelui către Țară

Regina Maria... Proclamația Regelui către Țară...

Regina Maria... Proclamația Regelui către Țară...

Regina Maria... Proclamația Regelui către Țară...

Regina Maria... Proclamația Regelui către Țară...

Buletin de informații... Buletin de informații...

Buletin de informații... Buletin de informații...

Buletin de informații... Buletin de informații...

Buletin de informații... Buletin de informații...

Ultimul moment... Ultimul moment...

Ultimul moment... Ultimul moment...

Ultimul moment... Ultimul moment...

Ultimul moment... Ultimul moment...

Starea de spirit a poporului român în preajma actului istoric de la 23 August 1944

IOAN SCURTU

Succesul Revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă din August 1944 a fost determinat de o multitudine de factori, obiectivi și subiectivi, interni și externi, în rândul cărora se înscrie, la loc de frunte, starea de spirit a poporului român, voința sa de a-și crea un nou destin istoric. Evident, această stare de spirit a fost generată de contextul concret-istoric, dominat de evoluția evenimentelor militare, de politica promovată de regimul antonescian.

După circa trei ani de război aproape că nu exista familie care să nu fi pierdut pe cineva pe front, viața economică se deteriorase considerabil, sentimentul insecurității naționale și personale devenise dominant. La 26 martie 1944 trupele sovietice au ajuns pe Prut, iar a doua zi au depășit granița stabilită prin notele ultimative din iunie 1940, fapt ce deschidea perspectiva desfășurării războiului pe teritoriul României, cu toate consecințele dezastruoase ce decurgeau din acest fapt.

În ziua de 2 aprilie ziariștii sovietici și străini acreditați la Moscova au fost convocați pentru a asculta o comunicare importantă a comisarului pentru afacerile externe, Viaceslav Mihailovici Molotov, în numele guvernului U.R.S.S. Acesta a declarat că „unitățile de înaintare ale Armatei Roșii, urmărind armatele germane și trupele române aliate cu acestea, au trecut în câteva puncte râul Prut și au pătruns pe teritoriul românesc. Comandamentul Suprem al Armatei Roșii a ordonat unităților sovietice de înaintare să urmărească inamicul până la înfrângerea totală și capitulare. În același timp — afirma demnitarul — guvernul sovietic declară că nu urmărește scopuri de cucerire a nici unei părți din teritoriul românesc sau de schimbarea regimului social existent în România și că înaintarea trupelor sovietice în România este exclusiv dictată de necesitatea militară și de continua rezistență opusă de trupele dușmane”¹. El a ținut să precizeze că această declarație a fost făcută de comun acord cu guvernele S.U.A. și Marii Britanii.

După repetate încercări de continuare a ofensivei, la 6 mai 1944 trupele sovietice au trecut în apărare, frontul stabilizându-se pe aliniamentul următor: lînanul Nistrului — Nistru până la Duboșari — nord-est Chișinău — nord Cornești, nord Iași — nord Tirgu Frunos — nord Tirgu Neamț — catenele estice ale sectorului nordic al Carpaților Orientali-Kuty². Perspectiva reluării luptelor plana asupra populației României, fapt ce alimenta o stare de spirit îngrijorătoare. La rândul lor, guvernul și forțele politice burgheze s-au angajat în ample negocieri secrete vizînd încheierea armistițiului, care nu vor duce însă la nici un rezultat practic.

¹ Arh. St. București, fond Președinția Consiliului de Miniștri, dosar 52/1944, f. 108 23. August 1944. Documente, vol. II, București, Edit. Științifică și Enciclopedică, 1984, p. 192—193.

² Hans Kissel, *Die Katastrophe in Rumänien, 1944*, Darmstadt, 1964, p. 26.

Din martie-aprilie 1944, la vechile probleme și greutăți cu care se confrunta poporul român s-a ridicat una nouă, și anume exodul populației românești din Basarabia și nordul Moldovei, spre interiorul țării. Zeci de mii de oameni și-au părăsit vetrele căutându-și un adăpost în teritoriul neocupat, solicitând sprijinul autorităților și al populației civile. Ei se adăugau suteilor de mii de români veniți după 30 august 1940 din teritoriul cedat Ungariei horthyeste prin dictatul de la Viena. Efortul autorităților — în special al Comisariatului pentru refugiați — și a populației nu au putut oferi întotdeauna alinarea suferințelor și ajutorul concret atât de necesar acestor români nevoiți să ia drumul pribegiei.

Dar problema cea mai gravă a fost aceea a bombardamentelor engleze și americane. Primul bombardament avusese loc în ziua de 1 august 1943, cu 177 de avioane americane³, după care a urmat o pauză, fiind reluate la 4 aprilie 1944. Ele au continuat la 5 aprilie, 18 și 31 mai, 22, 23/24 (noaptea), 26, 26/27 (noaptea), 27/28 (noaptea), 28 iulie, 8, 9, 10, 16/17 (noaptea) august vizând, cu precădere, Capitala și Valea Prahovei (zona petrolieră). Cit de expusă era populația la aceste bombardamente, rezultă din darea de seamă întocmită de Marele Stat Major pentru zilele de 8 și 10 august. Astfel, în ziua de 8 august un număr de circa 120 de avioane de vânătoare și de bombardament au atacat în trei valuri pe trei direcții: 1) Tiraspol — Rm. Sărat — Buzău — nord Ploiești — est București — Giurgiu — cursul Dunării până în Oltenia; 2) Tiraspol — Tulcea — Galați — Buzău — Urziceni — est București — Giurgiu — cursul Dunării până în Oltenia; 3) Tiraspol — Tulcea — Galați — Lehliu — sud București — Giurgiu — cursul Dunării până în Oltenia⁴. În ziua de 10 august au atacat trei grupuri, totalizând circa 1 000 de avioane, dintre care circa 600—700 de bombardament, celelalte fiind de vânătoare; primul grup a intrat în țară la ora 8,45 și a urmat trei itinerarii: 1) Bazlaş-nord Tg. Jiu-nord Rm. Vilcea — Voinești (Muscel) — Cîmpina — Ploiești; 2) Turnu Severin — Drăgășani — Pitești — Trgoviște — Ploiești; 3) Cetate (Mehedinți) — Craiova — Slatina — Costești — Titu — Ploiești. Al doilea grup a pătruns în spațiul aerian al României la ora 10,10 urmînd traseul: Calafat — Craiova — Drăgășani — Pitești — Titu-nora-est București — Ploiești. Al treilea grup a intrat în țară la ora 10,35 și a străbătut itinerarul: Tarutino-nord. Galați — Făurei — Urziceni — Brănești-sud București — Drăgășani (Vlașca). În această zi orașul Ploiești a fost atacat între orele 9,50—11,30 de 600 de avioane în 12 valuri⁵.

Scopul acestor bombardamente era politic, urmărind să determine factorii responsabili din România să capituleze în fața Aliaților. A declarat-o chiar ministrul de externe al Marii Britanii: „Bombardamentele vor continua pînă ce Maniu sau Antonescu vor întreprinde acțiuni pozitive de punere în practică a dorinței profesate de a capitula în fața Aliaților”⁶. Consecințele or au fost însă foarte grav resimțite de poporul român, de masa cetățenilor.

Astfel, la 4 aprilie ținta principală a fost Gara de Nord din București dar aici „fuseseră formate multe trenuri, toate înfășurate cu refugiați din Basarabia, Bucovina și Moldova. Aceștia au primit lovitura direct și, ca urmare, numărul civililor morți și răniți a fost foarte mare”⁷. Un martor ocular descria astfel urmările unui bombardament asupra orașului Turnu Severin: „Severinul era pe sfert distrus, mormane de moloz și cărămidă înlocuiau casele, blocau străzile iar o serie de prieteni și cunoscuți îngropați pentru totdeauna în adăposturi (...). Străzile erau blocate cu acoperișuri de case, grămezi de cărămidă și moloz, resturi de mobile sparte, uși și cercevele de ferestre, șine de cale ferată azvirlite din gară ca niște jucării la distanțe de kilometri (...) la fabrica de bere cele 18 persoane care se refugiaseră în adăpost au fost îngroapate de vii cu toată fabrica, transformată în pulbere deasupra lor”⁸.

Potrivit datelor oficiale în urma bombardamentelor din 4 și 5 aprilie în București s-au înregistrat 2 942 morți și 2 126 răniți, 905 case distruse și 1 373 avariate, iar în Ploiești au fost 22 morți și 361 răniți, 197 de case fiind distruse sau avariate⁹. O altă statistică, privind bombardamentele asupra orașului Ploiești și a localităților din preajmă în aprilie 1944 menționează din cele 16 488 imobile existente în Ploiești au fost distruse sau avariate 5 429; în Cîmpina,

³ Eugen Preda, *Miza petrolului în vîltoarea războiului*, București, Edit. Militară, 1983, p. 121.

⁴ Arh. St. București, fond. Casa Regală, dosar 73/1944, f. 70—72.

⁵ *Ibidem*, f. 77—78.

⁶ Eugen Preda, *op. cit.*, p. 171.

⁷ 23 August 1944. *Documente*, vol. II, p. 819.

⁸ Elena M. Macavei, *Amintiri din viața sofului meu Mihail Macavei*, București, Edit. Politică, 1969, p. 163—164.

⁹ „Universul”, LXI, nr. 106 din 16 aprilie 1944.

Vălenii de Munte, Slănic și Urlați au fost ruinate 2 874 case, iar 8 659 case au fost deteriorate; numai în Ploiești au fost omorâte 420 de persoane, iar 427 au fost rănite¹⁰.

S-a creat o adevărată panică în rândul populației, viața economică a fost grav afectată, iar funcționarea mecanismului de stat a fost pusă la grea încercare. În momentul când se dadea alarma aeriană lumea fugea îngrozită spre adăposturi, iar când se anunța încetarea aiașmei oamenii ieșeau cu teama că nu-și vor mai găsi casa sau întreprinderea unde lucrau pentru a-și cîștiga pîinea zilnică. Trăind în mijlocul acestei tragedii, scriitorul Gala Galaction nota în jurnalul său: „Din ceasul bombardării, Capitala României a intrat în haos. Ușurătatea morală a societății noastre românești se dă pe față, spăimîntătoare! Bombardamentul de la 4 aprilie a fost focul de pușcă tras în stolul de vrăbii. Cîteva au căzut; stolul întreg s-a risipit în văzduh. Bucureștenii fug în toate părțile!”¹¹ Oamenii plecau în provincie, la țară, unde găseau un loc care să le ofere siguranța vieții. Guvernul a decis mutarea unor instituții și întreprinderi din București în localitățile din preajmă, sau chiar la distanțe mari (de exemplu întreprinderea optică Română a fost mutată tocmai la Deva, o parte a personalului Societății de Radiodifuziune în comuna Hălchiu de lângă Brașov etc.). Sediul guvernului însuși a fost mutat la Snagov; inițial Ion Antonescu și-a stabilit reședința în palatul principelui Nicolae, dar generalul Ion Mănolescu i-a adus la cunoștință o scrisoare a principelui care se încheie cu cuvintele: „Să se aleagă praful și pulberea de acela care va îndrăzni să calce pragul casei mele! Palatul este numai al meu, făcut prin truda și meritele mele”. În consecință, Antonescu s-a mutat în vila Weber de pe malul lacului Snagov, din satul Ciolpani. În mai 1944 principele Nicolae i-a trimis o scrisoare lui Ion Antonescu prin care-l invita să locuiască în palatul său, drept care conducătorul statului s-a mutat la Snagov¹².

Ca urmare a evacuărilor din cursul lunii aprilie, circa jumătate din populația Capitalei¹³ și peste 85 % din cea a Ploieștilui a fost mutată în zone mai ferite de bombardamentele engleze și americane¹⁴. Viața economică a acestor orașe a fost paralizată. Circulația feroviară se făcea și ea cu mare dificultate, cu „întrepreri și transbordări” cum scria un contemporan, care conchidea la 30 iunie: „Trăim de trei luni într-o atmosferă morală istovitoare”¹⁵. Într-o ședință a Consiliului de Miniștri, mareșalul Ion Antonescu aprecia „Statul a fost dezorganizat de inamic și de panică”¹⁶.

Prezența trupelor hitleriste pe teritoriul României, care în vara anului 1944 ajunseseră la 1 milion de persoane¹⁷, a creat numeroase și grave probleme poporului nostru, economice, financiare, dar și politice, morale. Pentru întreținerea militarilor germani, guvernul roatăn plătea 12 miliarde lei, dar oficialitățile hitleriste nu erau mulțumite și cereau mărirea acestei sume. Replicind insistențelor lui Clodius, mareșalul Antonescu afirma: „În războiul celălalt am avut un milion de ruși în țară, cărora nu le-am dat nici un leu soldă și nici aprovizionări. De unde sistemul acesta ca marile puteri să ducă războiul pe spatele țării lor mici?”¹⁸. Neprimind sumele cerute, ostașii germani recurgeau la devastarea unor magazine, la jefuirea populației, fapt ce crea o gravă stare de tensiune în țară.

Faptul că România fusese angajată în războiul hitlerist antisovietic a constituit cauza fundamentală a ostilității populației față de militarii germani. Un ofițer hitlerist scria că venind de pe frontul de Est, atunci când a intrat în România a avut sentimentul că a intrat „într-o țară dușmană”¹⁹. Eforturile oficialităților de a cultiva o atmosferă prietenească între germani și români n-au dat nici un rezultat. Locotenent-colonelul englez Chastelaine, aflat în România în perioada decembrie 1943 — august 1944, avea să scrie: „Personal am văzut ordinul dat ofițerilor de jandarmi de a lua parte la «celebrarea» celei de a treia aniversări a declarației de război a Germaniei din 22 iunie. Acest ordin era explicat că ofițerilor cărora le era adresat nu li s-ar fi permis să facă uz de vreă scuză pentru absența lor. Din rapoartele primite în ziua

¹⁰ Gh. I. Florescu și Const. Dobrescu, *Județul Prahova în anii 1940—1944. Noi contribuții documentare*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie «A. D. Xenopoi»”, Iași (în continuare se va cita: „Anuarul I.I.A.”), XXII, vol. 2, 1985, p. 551.

¹¹ Gala Galaction, *Jurnal*, vol. II, București, Edit. Minerva, 1977, p. 488.

¹² Larry Watts, *În serviciul mareșalului*, vol. II, München, 1985, p. 47—48.

¹³ *Din cronică unor zile istorice*, București, Edit. Academiei, 1972, p. 19.

¹⁴ Gh. I. Florescu și Const. Dobrescu, *op. cit.*, *loc. cit.*, p. 551.

¹⁵ Gala Galaction, *op. cit.*, p. 494.

¹⁶ *Din cronică unor zile istorice*, p. 19.

¹⁷ D. Sandru, A. Karețchi, I. Saizu, *Dificultăți în colaborarea româno-germană (1940—1944)*, în „Anuarul I.I.A.”, XXIII, vol. 1, 1986, p. 224.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ Luchian Deaconu, *Țărâniea română în anii 1934—1944*, Craiova, Edit. Scrisul Românesc, 1984, p. 209.

următoare, celebrarea a fost un total eșec, care nu a făcut nimănui plăcere, aproape întregul grup de români al audienței fiind prezent din ordin”²⁰. Același ofițer consemna: „La cinematografe, românele se sculau și plecau dacă un ofițer sau soldat german se așeza lângă ele. Filmele germane de război erau în mod frecvent huiduite”²¹.

Dezorganizarea vieții economice dintr-o bună parte a României, eforturile pentru întreținerea și dotarea armatei, presiunile tot mai puternice ale Berlinului vizând sporirea livrărilor de petrol și produse alimentare au afectat într-o măsură crescândă nivelul de trai al maselor.

Într-o scrisoare adresată de Walther Funk, ministrul economiei Reichului, lui Joachim von Ribbentrop, ministrul de externe al Germaniei, la 19 iunie 1944 se aprecia că atitudinea guvernanților români era „de-a dreptul batjocoritoare față de orice rațiune și orice considerare a necesității germane”²²; la rîndul său Karl Clodius, ministru cu însărcinări economice speciale pentru sud-estul Europei, scria la 12 iulie 1944 lui Ribbentrop; „Mareșalul <Antonescu> se menține cu încăpăținare pe poziția că și în război prestațiile economice dintre doi aliați trebuie compensate; în plus, el nu este dispus să includă în această compensație partea de livrări de armament german care reprezintă substitutul pentru materialul de război român pierdut în Rusia”²³. Aflat sub presiunea comandanților militari germani, care cereau măsuri energice împotriva României, Ribbentrop scria la 20 iulie 1944 mareșalului Keitel: „E de la sine înțeles că, în această privință, trebuie să am grijă ca poziția României de stat aliat în purtarea războiului să fie luată în considerație și, de asemenea, să se lînească seama de persoana mareșalului Antonescu. A trata România ca un teritoriu ocupat, așa cum tind uneori diferite foruri germane, nu este, firește, posibil”²⁴. Totuși, sub presiunea continuă și stăruitoare a Reichului, inclusiv a lui Adolf Hitler, regimul antonescian a trebuit să facă noi și noi concesii, resimțite dureros de poporul român.

În consecință, se înregistra o diminuare a bunurilor de larg consum în primul rînd a celor alimentare, devalorizarea monetei naționale, și de aici o discrepanță crescîndă între salarii și prețuri, apariția fenomenului de speculă, de vindere la „negru”, fapt ce a dus la deteriorarea gravă a nivelului de trai al maselor. Desigur, fenomenul trebuie apreciat în funcție de datele concret-istorice, de situația din România de pînă în primăvara anului 1944, cînd abundența produselor alimentare era un fenomen obișnuit, spectaculos doar pentru cei ce vizitau țara noastră, nu însă și pentru poporul român. După cum trebuie avut în vedere faptul că în august 1944, România era una dintre puținele țări din Europa în care piinea se vindea fără cartelă, ca în vremurile normale²⁵. Presa din 30 iulie publica știrea că din Spania sosise un nou transport de lămii, „care reușește, deocamdată, să acopere nevoile consumatorilor”²⁶. La începutul lunii august 1944, Comisariatul General al Prețurilor a luat următoarea decizie: „Toate restaurantele de lux, de categoria I-a și a II-a, fără nici o excepție, sînt obligate a servi meniuri fixe, după cum urmează: 1. Meniul fix nr. 1, compus din: a) o cioarbă cu carne de vacă, vițel, porc, pasăre sau cu pește; b) o mîncare cu carne de vacă, vițel, porc, pasăre sau cu pește; c) un desert (prăjitură, iaurt, brînză, fructe sau compot). 2. Meniul fix nr. 2, compus din: a) o mîncare cu carne de vacă, vițel, porc, pasăre sau cu pește; b) o friptură cu carne de vacă, vițel, porc sau pasăre la tavă cu garnitură; c) un desert (prăjitură, iaurt, brînză, fructe sau compot)”²⁷.

... Pentru o apreciere corectă a nivelului de trai al maselor menționăm prețurile la cîteva produse de larg consum: pine (600 grame) — 29 lei, chiflă (50 grame) — 3,60 lei, zahăr tos — 225 lei kg., ulei de floarea soarelui — 215 lei l., carne de vită — 180 lei kg., unt vegetal — 237 lei kg., meniu restaurant pensiune, 3 feluri — 400 lei (categoria lux), 200 lei (categ. II-a) fîină de grâu — 51 lei kg., vin de masă — 180 lei l., bere la sticlă (500 gr) — 32,50 lei, bere la halbă (500 gr.) — 45 lei, pinză americană — 900 lei m., stambă — 700 lei m., postav mantale — 4 636 lei m., postav palton bărbați — 5 675 lei m., postav palton dame — 2 880 lei m., pătură (1;90;1,40 m.) — 5 391 bucata, haine de lucru — 4 800 lei costumul, bocanci — 4 560 lei perechea, pantofi damă — 5 400 lei perechea, lemne — 39 lei 100 kg., bae publică — 124 lei (pentru

²⁰ 23 August 1944. Documente, vol. II, p. 813.

²¹ *Ibidem*.

²² *Ibidem*, p. 305.

²³ *Ibidem*, p. 361.

²⁴ *Ibidem*, p. 370.

²⁵ „Monitorul oficial”, nr. 169 din 27 iulie 1944; „Timpul”, VIII, nr. 2 612 din 18 august 1944.

²⁶ „Timpul”, VIII, nr. 2 592 din 30 iulie 1944.

²⁷ *Ibidem*, nr. 2 601 din 7 august 1944.

militari — 100 lei, pentru copii — 62 lei), ziar — 7 lei („Universul“) sau 10 lei („Timpul“) chibrituri — 7 lei cutia, săpun — 230 lei kg, pachet tutun — 55 lei²⁸.

În același timp salariile erau următoarele: muncitor miner — 18 980 lei, muncitor necalificat din industria hârtiei — 6 776 lei, telefonist principal — 7 800 lei, stenodactilograf — 12 100 (cu 2 gradații), dactilograf — 6 000 lei, om de serviciu — 3 700 lei, ziarist stagiar — 15 000 lei, ziarist definitiv — 20 000 (cu peste 10 ani vechime), prim redactor — 50 000 lei, contabil — 11 100 (cu o gradație), inginer stagiar — 11 200 lei, profesor definitiv — 22 250 lei (cu 5 gradații)²⁹. Conform reglementărilor legale, toate întreprinderile și instituțiile erau obligate să plătească, pe lângă salariu, tuturor lucrătorilor care nu au lipsit nemotivat de la serviciu, cîte 1 000 lei lunar pentru fiecare copil pînă la vîrsta de 14 ani; în cazul copiilor care urmau o școală plata se făcea pînă la 16 ani³⁰.

Regimul dictatorial practica o politică represivă, în care drepturile și libertățile cetățenești erau concepute ca la cazarmă, cu supunerea necondiționată la ordinea guvernului. Oamenii se întrebau pentru ce România trebuia să continue războiul alături de Germania, de ce nu se cerea pace (adică armistițiul cu Uniunea Sovietică și cu celelalte state ale Națiunilor Unite). Continuarea războiului, care urma să se desășoare pe teritoriul României, era apreciată — de tot mai mulți români — ca o adevărată crimă.

Organele Ministerului de Interne informau despre starea de nemulțumire existentă în diferitele straturi ale populației, a masei de cetățeni în general. Astfel, un document din mai 1944, elaborat de Inspectoratul Muncii din Timișoara menționa: „Nemulțumirile muncitorilor încep să ia caracter de proteste. Salariile muncitorilor minieri nu au fost revizuite de la 1 august 1943, cînd au primit un spor de 15 %. În acest interval de timp scumpetea a crescut simțitor. În tot cursul lunilor aprilie și mai 1944 au fost urcate oficial prețurile la pline, făină, ulei, zahăr și tutun: Această mărire din ultimul timp a nemulțumit grav muncitorimea, în același timp venind și împrumutul pentru apărarea națională 1944“. Considerînd că cererile muncitorilor „sînt întemeiate“, Inspectoratul cerea să se intervină la Comisariatul General al Prețurilor ca „de urgență, dacă este posibil în citeva zile, să vină cu o decizie de revizuire a salariilor muncitorilor minieri, acordînd un spor de minimum 25 %“³¹. Într-un document de sinteză, Ministerul de Interne era informat în iunie 1944 asupra cauzelor de nemulțumire a muncitorilor: insuficiența salariilor, întreruperea activității unor întreprinderi, reducerea programului de lucru, concedieri fără respectarea dispozițiilor legale, acordarea de ajutoare insuficiente, neglijata concediului medical și a celui de odihnă, lipsa de aprovizionare cu alimente și articole de îmbrăcăminte, rețineri din salariu³². În privința tărânilor, starea de nemulțumire era generată de insuficiența ajutoarelor pentru familiile IOVR și ale mobilizaților, rechiziționări de vite la prețuri inferioare celor de pe piață, achitarea a numai 40 % din valoarea bonurilor eliberate de către armata germană pentru diferite cumpărături, lipsa de cumpărători pentru cerealele produse de țărani³³. O notă informativă a Inspectoratului General al Jandarmeriei din 2 august 1944 privind starea de spirit a muncitorilor de la Uzinele Ferdinand (județul Caraș) constata nemulțumirea acestora deoarece „nu pot cîștiga nici atît cît să-și poată întreține familia“³⁴. O altă notă, din 3 august 1944, se referea la muncitorii de la Fabrica de hîrtie Bușteni (jud. Prahova) care erau „nemulțumiți pentru faptul că de cite ori se face cite o anchetă de către organele Ministerului Muncii acestea nu iau contact cu muncitorii, ci numai cu conducătorii întreprinderilor, ceea ce face ca în majoritatea cazurilor să se dea cîștig de cauză întreprinderilor (...). Pe data de 1 iunie crt. s-a acordat un spor de 30 % (la salariu), însă pe aceeași dată Direcția fabricii a ridicat prețurile la alimente cu peste 100 %, așa că sporul nu a adus nici o ameliorare a situației“³⁵. Un document din 9 august relatea: „Muncitorii din regiunea petroliferă Moinești-Solonți, județul Bacău, sînt nemulțumiți deoarece în urma bombardamentelor asupra rafinărilor din Ploiești s-a hotărît concedierea a 100 de muncitori de la schelele petrolifere Solonți“. Cei rămași în serviciu sînt nemulțumiți pentru că „Direcțiunea societății nu-i aprovizionează cu cele necesare traiului, aceștia fiind nevoiți să-și procure alimente la prețuri

²⁸ Din cronică unor zile istorice, p. 27—28; vezi și colecția „Monitorul oficial“ din aprilie-august 1944.

²⁹ Ibidem.

³⁰ „Monitorul oficial“, nr. 122 din 24 mai 1944.

³¹ Culegere de documente și materiale privind istoria României (6 septembrie 1940—23 August 1944). Coordonator Ioan Scurtu, București, 1978, p. 251—252.

³² Arh. St. București, fond. Ministerul de Interne, dosar 7/1944, f. 27—28.

³³ Ibidem, f. 26.

³⁴ 23 August 1944. Documente, vol. II, p. 389.

³⁵ Ibidem, p. 392.

de speculă de pe piață”³⁶. Și la Atelierele C.F.R. Palas — Constanța, preciza o notă din 14 august 1944, muncitorii erau nemulțumiți, deoarece erau „obligați să muncească 10 ore pe zi, iar în caz de alarmă timpul din adăpost li se scade din muncă (...) Alimentele ce li se distribuie de către Serviciul aprovizionare al întreprinderii sînt mai scumpe față de prețurile de pe piață”³⁷. După cum se observă, existau cauze generale, dar și speciale, specifice fiecărei întreprinderi, bine cunoscute de oficialități.

Revine Partidului Comunist Român meritul de a fi acționat pentru clarificarea politică a maselor și de a fi reliefat cauza fundamentală, de esență politică, a deteriorării situației materiale, morale și politice a maselor de oameni și muncii. Încă de la 6 septembrie 1941, Partidul Comunist Român arătase calea de urmat în documentul intitulat *Lupta poporului român pentru libertate și independență națională*: încetarea războiului contra Uniunii Sovietice; răsturnarea guvernului antonescian; lupta împotriva dictatului de la Viena; alungarea din țară a hitleriștilor; constituirea unui guvern „format din reprezentanții tuturor forțelor patriotice” etc.³⁸.

În preajma actului istoric de la 23 August 1944, Partidul Comunist Român s-a adresat în repetate rânduri, poporul român, diferitelor clase și categorii sociale și profesionale, chemîndu-l la luptă pentru salvarea patriei. Astfel, Buletinul rezumativ alcătuit de Ministerul de Justiție pe perioada 3—9 aprilie menționa că în noaptea de 31 martie/1 aprilie au fost împrăștiate manifeste comuniste în Timișoara, la Școala Politehnică, la Fabrica de tutun și la Corpul de gardă al Comandamentului Militar din gara Domnița Elena. Au fost găsite 28 de manifeste scrise la mașină și litografiate „în care populația nu numai că este îndemnată la acțiuni de răzvrătire, dar califică de crimă atitudinea pasivă de așteptare”. Au mai fost găsite 39 de lozinci scrise cu tuș roșu și 2 exemplare dintr-un manifest în care „elogiind luptele comunismului zise «de eliberare», înfierază lupta inamică”³⁹. La 27 aprilie postul de radio „România liberă” adresa un apel lucrătorilor și funcționarilor, intelectualiilor și marinariilor de a lupta pentru răsturnarea „guvernului de trădători și hitleriști”⁴⁰. O largă circulație a avut *Manifestul Frontului Unic Muncitoresc*, difuzat cu prilejul zilei de 1 Mai 1944, prin care se anunța fărîșirea unității de acțiune a clasei muncitoare și se stabileau obiectivele principale ale luptei acesteia⁴¹; au urmat manifeste ale Frontului Unic Muncitoresc de la Întreprinderea Mociornița, de la C.F.R., de la S.E.T.⁴² și alte întreprinderi din Capitală și din țară. La 9 mai publicația ilegală „România liberă” tipărea un apel către femei, din care cităm: „Vă sculați cu noaptea în cap și stați la cozi », ghiontite și badjocorite, pentru mălai, piine, petrol, pentru hrana mizeră a copiilor și bătrînilor voștri pentru că lăcustele nemțești au răpit tot avutul poporului (...) Sinteți sfîrtecate de bombe fiindcă orașul este înfănat peste tot cu obiective militare pentru mașina de război nemțească (...) Nemții au adus toate nenorocirile, războiul pustitor și bombardamentele groaznice în țară (...). Nu mai prin ieșirea imediată din războiul nemțesc și prin alungarea nemților din țară putem să ne salvăm viața sigură și să salvăm viața copiilor și familiilor noastre”⁴³. În ziua de 30 mai postul de radio „România liberă” a transmis un apel către marinari și ofițeri, îndemnîndu-i să se alăture forțelor patriotice antihitleriste⁴⁴. Inspectoratul General al Jandarmeriei informa la 3 iunie 1944 despre faptul că au fost găsite manifeste comuniste la uzinele Malaxa din București⁴⁵, un Buletin alcătuit de Ministerul Justiției pentru zilele de 4—12 iunie preciza că au fost descoperite manifeste comuniste în orașul Timișoara⁴⁶, iar cel privind perioada 19—25 iunie semnală asemenea materiale „incendiare” în Arad⁴⁷. Un număr de 5 manifeste comuniste au fost descoperite la 24 iunie în comuna Foeni, județul Timiș—Torontal, prin care „populația, armata și muncitorii sînt îndemnați să treacă la acțiuni de sabotaj în spatele frontului, distrugînd tot ce servește războiul hitlerist”⁴⁸. În emisiunea sa din 18 iulie postul de radio „România liberă” se adresa țărănilor cu următoarele cuvinte: „Nemții voiesc să vă ia recolta și să o ducă în Germania (...) Nu treierați acum. Lăsați totul pe la

³⁶ *Ibidem*, p. 402.

³⁷ *Ibidem*, p. 409—410.

³⁸ *Istoria României între anii 1918—1944. Culegere de documente*. Coordonator Ioan Scurtu, București, Edit. Didactică și Pedagogică, 1982, p. 423.

³⁹ 23 August 1944. *Documente*, vol. II, p. 199.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 234.

⁴¹ „România liberă”, II, nr. 4 din 26 mai 1944.

⁴² 23 August 1944. *Documente*, vol. II, p. 241—244.

⁴³ „România liberă”, II, nr. 4 din 26 mai 1944.

⁴⁴ 23 August 1944. *Documente*, vol. II, p. 272.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 281.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 282.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 300.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 312.

toamnă, căci pînă atunci nemții vor fi izgoniți din țară <...> Nu lăsați pe agenții agricoli să vă rechiziționeze recolta. Atacați vagoanele încărcate. Nu lăsați să plece în Germania nici un bob de grâu”⁴⁹.

O pondere importantă în activitatea Partidului Comunist Român a avut-o munca politică de la om la om, activitatea directă în ateliere, fabrici, în unitățile militare, în școli și facultăți etc.

Buletinul alcătuit de Serviciul Special de Informații în ziua de 5 aprilie 1944, și înaintat Președenției Consiliului de Miniștri menționa: „Partidul Comunist a început să ducă prin agenții săi o intensă acțiune de agitație și propagandă în rîndurile populației pe tema ieșirii României din război și a încheierii unei păci separate cu U.R.S.S. <...> Agenții comunisti fac propagandă îndemnînd populația să nu muncească la rafinările (petrolifere pentru nemți)”⁵⁰. Secțiile și posturile de jandarmi erau informate la 13 aprilie de faptul că „recent, Comitetul Central al Partidului Comunist din România a dat instrucțiuni organizațiilor regionale și locale să creeze în cadrul fiecărei formațiuni grupe de acțiune. Aceste grupe, alcătuite din elemente verificate, vor primi misiuni importante de sabotaj, acte de teroare etc.”⁵¹. Nota Serviciului Secret de Informații din 8 iulie 1944 semnală faptul că, datorită activității comunistilor, „muncitorii au căpătat curaj și încredere în dinșii. Ca urmare, la o serie întreagă de fabrici din București muncitorii se organizează folosind nemulțumirile colective”⁵². Documentul semnală: „Și în Ardeal se manifestă o activitate vie a Partidului Comunist”, mai ales la minele de aur Băița, Creditul Minier, Petroșani și Cugir”⁵³.

Desfășurată pe fondul unei stări de spirit foarte agitată, de profundă ură față de războiul hitlerist, propaganda Partidului Comunist Român a avut un rol important în mobilizarea și organizarea forțelor poporului nostru în scopul dezvoltării unei mișcări de rezistență activă și eficientă. Această mișcare a îmbrăcat multiple forme, din rîndul cărora se evidențiază sabotarea mașinii de război, împiedicarea jefuirii țării de către hitleriști.

La 3 aprilie 1944, Președenția Consiliului de Miniștri era informată de Ministerul de Interne că în urma arestărilor și perchezițiilor efectuate „în rîndurile organizației comuniste din Ploiești” s-au găsit „doi saboți care urmau să fie folosiți de membrii a două echipe de sabotaj pentru deraierea unor trenuri militare”⁵⁴. Fiind încunoștințat la 8 iunie 1944 de faptul că la un comunist din Roznov (jud. Neamț) s-au găsit dinamită și fitil, cu care acesta voia să mînceze diferite puncte de la linia ferată, mareșalul Antonescu scria: „Ce sancțiuni i s-au aplicat și ce sancțiune prevede Legea?”⁵⁵. Iar pe o altă notă, din aceeași zi, prin care era informat că organizația comunistă din București a hotărît să execute acte de sabotaj la întreprinderile Titan, Rogifer și Vulcan, dictatorul punea următoarea rezoluție: „La primul act de sabotaj, toți vor fi executați”⁵⁶.

Înfruntînd teroarea regimului, riscîndu-și viața, nu puțini muncitori s-au angajat în acțiuni de sabotare a mașinii de război hitleriste, o pondere importantă avînd-o, în cadrul acestora, împiedicarea transporturilor de petrol românesc către linia frontului sau în Germania. Inspectoratul General al Jandarmeriei semnală următoarele acte de sabotaj desfășurate în iunie-iulie 1944: La 25 iunie o cisternă a trenului petrolier care intrase în stația Racoș, pe linia Brașov-Sighișoara, a luat foc, după care incendiul s-a extins la alte 5 vagoane ale trenului, precum și la 3 vagoane aflate în stație. La 13 iulie s-a aprins un vagon cisternă pe sectorul Comarnic-Valea Largă; vagonul incendiat a putut fi desprins de garnitură, dar peste patru ore s-a produs un incendiu în stația Valea Largă, în urma căruia au fost distruse 9 vagoane cu ulei și benzină. La 24 iulie, în gara Cîlîmbia, pe linia Buzău-Făurei, a luat foc un vagon cisternă, dar trenul era gol. În aceeași zi în gara Tăbărăști, tot pe linia Buzău-Făurei, s-a semnalat un incendiu la un vagon cisternă, dar și acesta era gol. În noaptea de 24/25 iulie, între Băicoi și Clîmpina au luat foc 3 vagoane cu benzină. Inspectoratul General al Jandarmeriei preciza că, în urma anchetelor întreprinse, a ajuns la concluzia că, în toate cazurile semnalate, exploziile s-au datorat „unor mașini infernale de natură magnetică, montate pe lingă robinet în spatele plăcii de inscripțiune, puse sub cisternă”⁵⁷.

O altă formă de luptă a fost sustragerea de arme din depozitele germane și folosirea lor în luptele de partizani și în timpul insurecției. La 22 iulie 1944, postul de jandarmi Lacu

⁴⁹ *Ibidem*, p. 365—366.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 202.

⁵¹ *Ibidem*, p. 224.

⁵² *Ibidem*, p. 346—347.

⁵³ *Ibidem*, p. 347.

⁵⁴ *Ibidem*, p. 193—194.

⁵⁵ Arh. C.C. al P.C.R., fond 49, dosar 9283, f. 80.

⁵⁶ *Ibidem*.

⁵⁷ *Ibidem*, fond. 92, dosar 7685, f. 8—11.

Sărat (județul Brăila) informa că în ziua de 14 iulie s-au furat din pădurea Lacu Sărat, unde se afla un depozit de muniții germane, 16 lăzi cu cartușe⁵⁸. Fenomenul era destul de răspândit de vreme ce organele centrale de Siguranță cereau la 9 august 1944 „să se facă urgente și serioase cercetări pentru identificarea elementelor care se ocupă cu stringerea armamentului, precum și pentru descoperirea depozitelor. Elementele care adună armament și muniții, precum și depozitarii vor fi arestați și deferiți justiției, iar armamentul confiscat”⁵⁹.

Pentru cunoașterea stării de spirit a poporului român, a năzuințelor sale în acea conjunctură politică extrem de grea, de un real folos este urmărirea presei legale, a articolelor trecute „printre foarfecele cenzurii”. Astfel, ziarul „Vremea”, evocând revoluția de la 1848, sublinia meritele lui Simion Bărnuțiu, care „era perfect conștient de raportul între individ și colectivitate, între libertatea individuală și cea națională, una fără alta neputând fi concepute, întrucât ele se condiționează reciproc”. Vizînd neîndoios politica regimului dictatorial și pe conducătorul statului, articolul conchidea: „Poporul e unicul îndreptar, el e cel mai sigur reazim pentru orice conștiință frământată de zbuciumul luptei; poporul e unicul izvor de îndemnuri juste și a-i trăda aceste îndemnuri înseamnă a te trăda pe tine însuși”⁶⁰. Scriitorul Miron Radu Paraschivescu publica la 12 iunie 1944 articolul *Înțeleșurile pașoptismului*, din care cităm: „Pașoptismul nu se încheie cu anul 1848. El se recunoaște în măsura în care acest neam caută să iasă dintr-o poziție economică de semicolonie — astăzi cînd nu numai producția economică dar și arta militară este motorizată — și în sfîrșit în măsura în care cărturarilor români duc lupta patriotică pentru vechile și mereu recente idealuri: libertate, independență, unitate. Libertate politică și socială în interior: independență în conducerea poliției externe a țării; unire între toți fiii ei, dincolo de orice deosebire de rang social, avere, meserie, credință etc.”⁶¹. Popularizarea idealurilor revoluției de la 1848 și, mai mult decît alt, referirea la situația concretă a României în iunie 1944, constituie fără îndoială un act de curaj, o expresie a unei înalte conștiințe civice, patriotice a intelectualității noastre.

Debarcarea Alianților în Franța la 6 iunie 1944 și deschiderea celui de-al doilea front în Europa a constituit obiectul multor articole în presa românească. Cităm unul dintre acestea, publicat de George Ivașcu sub titlul *Faza hotărîtoare*: „În ziua de 6 iunie, cel de-al doilea război mondial a intrat în faza hotărîtoare. Armate de milioane de oameni, pregătite ani de zile, au așteptat zi de zi tot cu mai multă încordare momentul suprem al uriașei înclăștări (...) prin dezlănțuirea ofensivei în Vest, războiul se apropie de punctul culminant, punct de pe care oricine va putea vedea deslușit cum se limpezesc apele. Pentru această limpezire se bate azi nu numai Europa, ci aproape întreaga lume”. Și pentru că presa hitleristă și cea antonesciană căuta să acrediteze ideea unor grave divergențe între Uniunea Sovietică, Marea Britanie și Statele Unite, articolul sublinia: „Însuși faptul dezlănțuirii invaziei constituie suprema dovadă a consensului celor trei conduceri, hotărîte să dea acum asaltul decisiv. Realitatea aceasta este, și ea trebuie privită în față, deschis, fără a o ocoli și fără a o vedea prin ochelari înșelători”⁶². Evident, apelul era adresat conducătorului statului, sugerîndu-se scoaterea României dintr-un război pe cale de a fi pierdut de Germania.

Într-un moment cînd Franța era ocupată de hitleriști, ziarul „Ardealul” publica articolul *14 iulie, ziua Franței*, cu o evidentă tentă politică: „Națiunea română prezintă națiunii franceze, astăzi înfrîntă și înșingerată, omagiul său de admirație sinceră și nealterată. Ea îi urează din adîncul ființei sale zile mai bune și îi exprimă recunoștința pentru binefacerile fără număr ce a primit în cursul istoriei de la sora ei mai mare. Între ele darul cel mai scump și cel mai de preț a fost darul ideii de libertate”⁶³. La rîndul său, Ion Vinea publica articolul *Marseilea*, în care afirma că „deși și-a luat zborul dintr-o singură țară, a devenit cîntecul tuturor națiunilor și, cu toate că a sunat idealul unui singur popor, a exprimat năzuința omenirii întregi, atunci în 1792, și azi și în toate timpurile”⁶⁴. Alacul la adresa Germaniei hitleriste, care călca în picioare drepturile și libertățile popoarelor, era mai mult decît evident.

Fără a intra în detalii, menționăm și un alt aspect al stării de spirit a poporului român, exprimat de oamenii de știință și cultură, profesori și alți intelectuali în cadrul unor memorii adresate conducătorului statului. În aprilie 1944 mai mulți membri ai Academiei Române și profesori la Universitățile din București, Iași și Cluj scriau dictatorului Antonescu: „În actualele împrejurări, tăcerea noastră ar fi o crimă. Avem datoria să rostim răspicat gîndul

⁵⁸ 23 August 1944. Documente, vol. II, p. 372.

⁵⁹ Gh. Buzatu, *Din istoria secretă a celui de-al doilea război mondial*, București, Edit. Științifică și Enciclopedică, 1988, p. 158.

⁶⁰ Paul Ștefan, *Indemnul trecutului*, în „Vremea”, XVI, nr. 750 din 21 mai 1944.

⁶¹ „Ecoul”, II, nr. 171 din 12 iunie 1944.

⁶² „Vremea”, XVI, nr. 763 din 11 iunie 1944.

⁶³ „Ardealul”, IV, nr. 26 din 16–23 iulie 1944.

⁶⁴ „Curentul”, XVII, nr. 5929 din 18 august 1944.

nostru cinstit, în fața conducătorului statului: războiului nostru cu Rusia, Marea Britanie și Statele Unite trebuie să-i punem de îndată sfârșit (<...> Coboriți în stradă și întrebați trecătorii, mergeți în sate și orașe, ascultați glasul poporului. Pretutindeni veți vedea deznădejdea în ochi și auzi același răspuns: NU! Pentru ce să mai luptăm? Interesele vitale ale statului și poporului nostru cer imediată încetare a războiului, oricare ar fi greutățile acestui pas”⁶⁵. Deoarece memoriul a fost confiscat de autorități, la 4 august, intelectualii menționați au înaintat lui Antonescu o copie a acestuia, împreună cu o scrisoare de protest pentru actul de samavolnicie comis de forțele guvernamentale⁶⁶. La 14 august avocații baroului Prahova adresau o scrisoare lui Antonescu în care se arăta: „Cu cât momentul ieșirii din luptă va veni mai curând cu atât mai bine va fi, căci cu atât mai ușoară va fi situația României la pacea generală”⁶⁷. Ziua de 23 August 1944 l-a surprins pe Mihail Macavei, militant de frunte al Partidului Comunist Român, redactorul unei petiții adresată mareșalului, în timp ce aduna semnături de la mai mulți profesori secundari⁶⁸.

Guvernul încerca să înfrunte opinia publică prin măsuri de teroare, prin amenințări și trimiterea în fața instanțelor judiciare. Raziile deveniseră o practică obișnuită a regimului. Un martor ocular descrie o asemenea razie desfășurată cu puține zile înainte de 23 August 1944 în Cișmigiu: „La toate porțile erau postați jandarmi și polițiști. Ieșirea nu era permisă decât prin poarta din colțul străzii Zalomit cu Bulevardul Elisabeta (<...> Mulțimea adună la poartă se grăbea să scape cât mai repede de control. Mulți au început a vocifera. Poliția nu se grăbea deocamdată. Polițiștii și ofițerii controlau actele. Cățiva din cei controlați erau dați la o parte, luați sub pază și urcați în mașinile poliției”⁶⁹. Curțile Marțiale țineau aproape zilnic ședințe și pronunțau sentințe dure. Chiar în ziua de 23 august 1944, „Moartorului oficial” publica sentințe ale Curții Marțiale împotriva unor militari acuzați de „nesupunere la chemare și pentru crima de dezertare”, cele mai multe încheiate cu condamnarea la muncă silnică pe viață sau la moarte⁷⁰.

Pentru înțelegerea stării de spirit a armatei este suficient să amintim că soldații cântau chiar în fața ofițerilor: „Mareșale, mareșale / Ai trimis copii în floare / Și acum sînt făr-de-mîni / Făr-de picioare”, și că în 1944, pînă în luna iunie, Curțile Marțiale au condamnat un număr de 20 662 militari, dintre care: 212 pentru insubordonare, 331 pentru părăsire de post, 392 pentru călcare de consemn, 1 812 pentru nesupuneri la incorporare și mobilizare, 15 483 pentru dezertare de la unitățile din interior, 726 pentru dezertare de la unitățile de pe front, 1 706 pentru alte infracțiuni pedepsite pe baza Codului Justiției Militare⁷¹.

Se poate afirma că opinia publică, starea de spirit a poporului român a constituit un factor esențial în accelerarea procesului de fărîrire a sistemului de alianțe preconizat de Partidul Comunist, în care au fost efectiv cuprinse toate clasele și categoriile sociale, toate forțele politice democratice, patriotice, antihitleriste și care a constituit elementul decisiv al victoriei de la 23 August 1944.

R É S U M É

L'entrée des troupes soviétiques en Roumanie en mars 1944 et la perspective de la transformation du pays en un théâtre de guerre, les bombardements anglais et américains depuis le mois d'avril, la présence de presque un million de soldats allemands, la détérioration de la situation matérielle de la population, la politique du régime dictatorial ont dynamisé l'opinion publique.

Les documents du temps consignent l'hostilité du peuple roumain envers la guerre hitlérienne antisoviétique, envers les troupes allemandes, de certaines actions protestataires contre la politique de la dictature d'Antonescu, la manifestation d'une réelle sympathie pour les Nations Unies. L'opinion publique a influencé les facteurs politiques pour que ceux-ci forment un front commun pour faire sortir la Roumanie de la guerre hitlérienne, la conclusion de l'armistice avec les Nations Unies, le renversement du régime dictatorial et l'instauration d'un régime démocratique.

⁶⁵ 23 August 1944. Documente, vol. II, p. 237—239.

⁶⁶ Ioan Scurtu, *Memoriul intelectualilor români adresat lui Ion Antonescu în aprilie 1944*, în „Forum”, nr. 6/1984, p. 70.

⁶⁷ 23 August 1944. Documente, vol. II, p. 411.

⁶⁸ Mihail Cruceanu, *De vorbă cu trecutul*, București, Edit. Minerva, 1973, p. 241.

⁶⁹ Dumitru Corbea, *Mărturisiri*, București, Edit. Cartea Românească, 1987, p. 95.

⁷⁰ „Monitorul Oficial”, nr. 196 din 23 august 1944.

⁷¹ Constantin Olteanu, Ilie Ceaușescu, Vasile Mocanu, *Activitatea Partidului Comunist Român în armată. 1921—1944*, București, Edit. Militară, 1974, p. 195.

L'état d'esprit du peuple roumain, sa volonté d'édifier une nouvelle destinée ont constitué un facteur de la plus grande importance dans la garantie de la victoire de 23 Août 1944.

PRECIS

The arrival of the Soviet troops on Romanian territory in March 1944 and the perspective of our country becoming a combat zone, the English and American air raids which had started in April, the presence of about one million German soldiers, the deterioration of the dictatorial regime impelled the public opinion. The documents from that time prove the ostility of the Romanian people towards the anti-Soviet fascist war, towards the German troops and also speak about protest actions against the policy of the Antonescu-dictatorship and about a visible sympathy towards the United Nations. In many ways the public opinion influenced the politician facts in the direction of constituting a common front for Romania's exclusion from the Hitler war, of the armistice with the United Nations, of the abolishment of the dictatorial regime and the return to a democratic one. The frame of mind of the Romanian people, its will to build up a new destiny constituted a fact of major importance in assuring the victory from the 23 rd of August 1944.

23 August 1944 — moment decisiv în năruirea sistemului militar hitlerist în Balcani

NICOLAE CIACHIR

Desființarea Austriei ca stat suveran¹ și membru al Societății Națiunilor de către cel de-al III-lea Reich a periclitat în mod grav echilibrul european și a îngrijorat opinia publică. Înfiptuirea „Anschluss”-ului (martie 1938) reprezenta primul pas agresiv al Germaniei spre estul și sud-estul Europei². Agresiunea continuă și, în ciuda compromisului de la München (septembrie 1938)*, statul cehoslovac dispărea, cea mai mare parte fiind încorporată la același Reich (15 martie 1939), sub denumirea de Protectoratul Boemiei și Moraviei. La 28 martie 1939, fascismul pecetluia înfringerea Spaniei republicane, iar la 7 aprilie 1939, Balcanii erau amenințați și din sud-vest, Italia trecând la ocuparea Albaniei³.

România — prin poziția sa strategică favorabilă în sud-estul Europei, prin resursele sale materiale, în special petrol și cereale, prin resursele sale umane — era menită să joace un rol important în planurile hitleriștilor de cucerire a dominației mondiale și în special în planurile lor de cucerire a Peninsulei Balcanice și de atac împotriva Uniunii Sovietice⁴.

¹ Vezi pt. amănunte: Hugo Hantsch, *Geschichte Osterreichs*, II, Graz-Wien, 1968; Jacques Droz, *Histoire de l'Autriche*, Paris, 1946; Erich Zöllner, *Histoire de l'Autriche des origines à nos jours*, Paris, 1966.

² *Marea conflagrație a secolului XX* (sub red. Ion Coman), București, 1974, p. 52.

* Prin arbitrajul de la Viena și a celor două „autonomii”, Cehoslovacia pierde 41 098 km² și 4 800 000 locuitori. Ungariei îi revine un teritoriu de 12 000 km² și o populație de cca 1 milion locuitori; Poloniei îi revine zona Teșen, cu o suprafață de 269 km² (Probleme de politică externă a României — coordonator Viorica Moisuc, București, 1988, p. 195—199).

³ *Historia e Shqipërisë*, II, Tirana, 1965, p. 680.

⁴ Nicolae Ciachir, *Mărturie despre importanța insurecției armate din august 1944*, în „Ro mnoslavica”, XI (1965), p. 5.

După venirea lui Hitler la putere, Germania a început să-și întindă tentaculele, după cum am văzut, asupra întregii Europe, inclusiv asupra țării noastre. Agenți, turiști, oameni de afaceri, ziaristi, diverși specialiști germani vin în România și „adună informații foarte detaliate asupra resurselor din România”⁵ — informează un raport secret al Ministerului Apărării Naționale, din 1939. În același raport se arată că, referitor la pretențiile Ungariei horthyste asupra Transilvaniei, „într-o acțiune contra României, revendicările maghiare vor masca, față de celelalte mari puteri europene, adevăratele tendințe ale Germaniei, armata ungară, înarmată și susținută de unități germane, formind în realitate avangarda armatei Reichului”⁶. În România ei au stabilit legătura cu nemii din țară, cu mișcarea legionară și cu Partidul Național-Creștin⁷. Din informațiile primite, Germania hitleristă a alocat partidului german din România și legionarilor o subvenție de 20 000 000 de mărci (cca 800 000 000 de lei⁸). „Dacă expansiunea Germaniei — se arată în raport — are nevoie neapărat de bogățiile imense ale României, trebuie să înțeleagă toate statele că crotopirea României ar fi calea deschisă spre stăpânirea Peninsulei Balcanice și spre Asia”⁹.

Evenimentele se derulează, armata germană invadează Polonia¹⁰, la 1 septembrie 1939, și astfel începe cel de-al doilea război mondial, care include în acest carusel al morții majoritatea statelor europene, iar în afara continentului nostru, S.U.A., Japonia, dominiioanele (Canada, Australia, Noua Zeelandă, Uniunea Sud Africană) și coloniile britanice etc.¹¹.

Pe plan balcanic, după ocuparea Albaniei (aprilie 1939), Italia încearcă să invadeze Grecia (28 octombrie 1940), dar elenii resping agresorul aruncându-l la 60 km dincolo de frontieră. Numai intervenția germană salvează pe italieni; trupele lui Hitler pătrund în Atena (27 aprilie 1941), fac o debarcare aeriană în Creta (20 mai 1941) și, astfel, la 2 iunie 1941 teritoriul grec este ocupat în întregime¹².

La 6 aprilie 1941, al treilea stat balcanic, Iugoslavia, este cuprins de vlvătăile războiului. Germania hitleristă îl atacă fără declarație de război, urmată de trupele italiene, maghiare și, ulterior, de cele bulgare¹³. În ciuda rezistenței eroice, la 17 aprilie 1941, în clădirea fostei ambasade cehoslovace, Cincar-Marković și generalul R. Janković semnau în fața citorva generali germani capitularea necondiționată a armatei regale iugoslave¹⁴. În spiritul directivelor lui Hitler, teritoriul Iugoslaviei a fost împărțit între forțele agresoare, Slovenia, între Germania și Italia, creându-se și un stat-marionetă croată. În condiții extrem de grele, Partidul Comunist, sub conducerea lui Iosip Broz Tito, a declanșat o puternică mișcare de partizani (7 iulie 1941), care a măcinat zeci de divizii germane și italiene¹⁵.

Profitând de izolarea și ciuntirea României, unități germane sînt admise pe teritoriul țării noastre, iar armata română tirită în războiul antisovietic, alături de cea maghiară și finlandeză (iunie 1941). Ion Antonescu recunoștea personal că politica dusă alături de Germania hitleristă a fost străină poporului român și în acest sens el dictează directorului cabinetului militar, colonelul Radu Davidescu, nota asupra conversației avute cu Ribbentrop la 12 februarie 1942: „Am subliniat fără ezitare că la 6 septembrie, cînd am luat conducerea statului, singur și numai cu sprijinul domnului Mihai Antonescu, am declarat, fără a întreba poporul, că politica ce trebuie s-o duc este alături de Axă; că este exemplu unic în istoria popoarelor ca doi oameni îndrăzneți să declare deschis și să cheme poporul să lucreze într-o politică care era natural să pară odioasă. Decisesem să fac o politică de colaborare, pe cînd imensa masă a poporului nutrea acum, natural, sentimente contrarii și purta ură aoeiui popor”¹⁶. În aceste clipe grele pentru țară și popor, Partidul Comunist Român a fost acel

⁵ Arh. MAN, balot 105—112, dosar 255 (1939), „Expansiunea germană către estul și sud-estul Europei”, f. 37.

⁶ Ibidem, f. 38.

⁷ Ibidem, f. 36.

⁸ Ibidem, f. 36—37.

⁹ Ibidem, f. 53 (raportul din 5 ianuarie 1939).

¹⁰ Nicolae Ciachir, *Istoria modernă a Poloniei*, București, 1987, p. 200.

¹¹ H. Dahms, *La deuxième guerre mondiale*, Paris, 1961, p. 41 și urm.

¹² Pt. amănunte vezi: A. Kédros, *La Résistance grecque (1940—1944)*, Paris, 1968.

¹³ Arhiv. vojni istoriski Institut (Beograd), Kriegstagebuch. Von Serbien bis Kreta (1941), f. 2—5; vezi și Nicolae Ciachir, *Războiul național de eliberare a popoarelor Iugoslaviei (1941—1945)*, în „Anale de Istorie”, nr. 3 (1989), p. 31 și urm.

¹⁴ Jovan Marjanović, *Războiul de eliberare. Revoluția populară din Iugoslavia (1941—1945)*, Vrșec, 1958, p. 26.

¹⁵ Vlado Strugar, *Rat i revolucija (1941—1945)*, Belgrad, 1980, p. 53—55.

¹⁶ *Procesul marii trădări naționale*, București, 1946, p. 13.

care a organizat lupta maselor împotriva dictaturii militarofasciste și a scoaterii din războiul antisovietic.

Bulgaria, în ajunul războiului rămăsese în expectativă, deși formulase pretenții teritoriale față de România, Iugoslavia și Grecia. Regele Boris releva trimisului celui de-al III-lea Reich, în mai 1940, că Bulgaria își putea realiza aspirațiile naționale numai alături de Germania; de aceea a și rezistat, în ciuda tuturor ofertelor avantajoase, de a intra într-un bloc balcanic¹⁷. Se cuvine de adăugat că litigiul româno-bulgar a fost soluționat prin Acordul de la Craiova (septembrie 1940), prin care s-a transferat Bulgariei sudul Dobrogei (Cadrilaterul), teritoriul ce revenise țării noastre prin Pacea de la București (1913). La 1 martie 1941, guvernul bulgar a aderat la Pactul Tripartit¹⁸, a deschis frontierele armatelor hitleriste și a participat cu trupe de ocupație în Iugoslavia și Grecia. Bazele navale din Marea Neagră, bazele aeriene și de transport au servit hitleriștilor în războiul antisovietic, iar o parte din trupe au fost destinate, conform comandamentului hitlerist, să se opună unei ofensive turce, în caz că guvernul de la Ankara va renunța la neutralitate și se va alătura coaliției antifasciste¹⁹. Partidul marxist-leninist al clasei muncitoare din Bulgaria s-a ridicat hotărât la luptă, condamnând politica profascistă a guvernului, a organizat o mișcare de partizani, care a luat amploare după moartea suspectă a țarului Boris (28 august 1943). Criza de stat s-a agravat, datorită amplorii mișcării de partizani, a succeselor militare ale Uniunii Sovietice și a ieșirii Italiei din blocul statelor fasciste (sept. 1943)²⁰. Victoriile armatelor sovietice din regiunea Volgăi (februarie 1943), din zona Kursk (vara anului 1943), ca și atingerea graniței sovieto-române de către trupele sovietice în martie 1944, au provocat derută în cadrul comandamentelor germane. Totuși, la mijlocul anului 1944, Germania mai dispunea de 10 350 000 militari repartizați astfel: 4,4 milioane trupe de front; 2,5 milioane unități auxiliare din spatele frontului; 800 mii efectivele flotei militare; 2,1 milioane unități ce deserveau aviația militară și 550 mii unități SS, numărul acestora din urmă atinzând ulterior 910 mii²¹.

Germania hitleristă a încercat din răspuțeri să-și mențină pozițiile în România, deoarece pierderea României ar fi avut consecințe deosebit de grele pentru pozițiile Germaniei în Peninsula Balcanică. „România are pentru Germania o importanță extrem de mare — scria *Evening Standard* la 15 martie 1944. Dacă va fi ocupată România, toată Europa sud-estică se va răscula și va deveni teatru de revoltă, ușurând intervenția forțelor militare aliate”²².

Deoarece în presa străină se făceau unele comparații între poziția strategică a României și a Finlandei, ziarul *Le progrès Egyptien* face următoarea remarcă în martie 1944: „Comparația cu Finlanda nu e bună, fiindcă Finlanda nu e decît un teatru de război secundar. Din cauza petrolului mai ales, germanii se vor bate pînă la urmă în România, cu sau fără asentimentul lui Antonescu ori al succesorilor săi eventuali”²³.

Ziarul turc *Açşam* din 19 martie 1944 consemnează că din țările sud-estului Europei, României îi arată Germania cea mai mare importanță, deoarece „o prăbușire sau o retragere a României ar însemna pierderea Balcanilor pentru Germania. Față de acest pericol Germania nu va consimți niciodată la o redițiune sau o pierdere a României ocupate de ea și care în prezent reprezintă cartierul general german pentru operațiunile frontului orientat”²⁴.

Ideea luptei pentru ieșirea din război și alăturarea la coaliția antihitleristă găsea teren de dezvoltare din ce în ce mai favorabil în țara noastră. Ecoul acesta este oglindit și în ziarul suedez *Vesko-Journalen* din 22 aprilie 1944. Ziarul scrie: „O victorie aliată ar fi primită în România cu un entuziasm delirant... După cum e destul de natural, germanii n-au avut niciodată încredere în simpatiile românilor pentru Germania. Gestapoul a putut înregistra mereu semne de germano-fobie în țară”²⁵.

¹⁷ Arh. M.A.E., fond „Înțelegerea balcanică”, vol. 39, f. 432; vezi și Ion Calafeteanu, *România și blocul neutrilor* (oct.-dec. 1939), în „Revista română de studii internaționale”, nr. 2—3 (1972).

¹⁸ *Istoria na Bălgaria*, tom III, Sofia, 1964, p. 376.

¹⁹ Ion Babici, *Rezistența antifascistă a poporului bulgar*, în „Anale de Istorie”, nr. 3, 1969, p. 44—45.

²⁰ Roberto Battoglio, *Storia della Resistenza italiana*, Torino, 1953; p. 100—103.

²¹ Božidar Dikić *Berlinul scrum*, în ziarul „Politika” (Belgrad), din 28 martie 1985.

²² M.A.E., Evenimentele din România. Buletin săptămînal (23 august 1944—15 aprilie 1945), Direcția presii, a informațiilor și a relațiilor culturale, p. 13.

²³ *Ibidem*, p. 14.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ *Ibidem*, p. 3—4.

Cresterea spiritului antifascist incepe să fie simțită și de comandamentul german. Astfel, generalul-colonel hitlerist Friessner, cind și-a luat in primire postul de comandant al grupului de armată „Ucraina de Sud”, in raportul său către Hitler, menționa cu îngrijorare: „Spiritul de luptă al românilor scade din ce in ce. Intreg poporul român este obosit de acest război și va căuta cea mai favorabilă situație de a ieși din război”²⁶.

Starea de spirit a poporului român se caracteriza printr-o revoltă mereu crescindă împotriva regimului fascist. Muncitorimea, țărănimea, funcționările, mare parte din intelectualitate și mai ales soldații de pe front doreau ieșirea cit mai grabnică a României din război. Această stare de spirit cuprinsese și o parte din cadrele de ofițeri ale armatei²⁷. La sfârșitul lunii iunie 1944, Marele Stat-Major al Armatei române a făcut o anchetă la unitățile din linia întâi, cu scopul de a le verifica capacitatea de luptă. Cu această ocazie s-a constatat că ofițerii și soldații nu mai voiau să lupte împotriva coaliției antihitleriste. Comandanții de regimente raportau că nu mai contează pe unitățile lor și că circulă zvonul că la 15—20 august 1944 se va incheia armistițiul. Pentru crearea acestei stări de spirit „o mare importanță a avut activitatea desfășurată de partid in rindurile armatei, atragerea de partea forțelor antihitleriste a unor generali și ofițeri superiori însufleșiți de sentimente patriotice”²⁸.

Comandamentul german, ca să preîntîmpine o acțiune antihitleristă in România, a elaborat planul „Margareta I”, care prevedea înăbușirea imediată de către trupele germane a oricărei mișcări in România sau a oricărei încercări de a incheia o pace separată. Propunerea lui Ribbentrop din august 1944 de a trimite in București o divizie de tancuri SS care era dislocată in Serbia răsăriteană și alte măsuri prevăzute in planul „Margareta I” n-au putut însă fi puse in practică datorită ofensivei sovietice din august 1944 din sectorul Iași-Chișinău și insurecției armate care izbucnește la 23 August. În această zi memorabilă, dictatura militar-fascistă a fost răsturnată, Antonescu și ceilalți membri ai guvernului au fost arestați. Formațiunile de luptă patriotice și unitățile militare române au ocupat principalele instituții și obiective militare, au curățat Capitala și împrejurimile ei de unitățile hitleriste, au zdrobit trupele germane din Valea Prahovei, Brașov, Constanța, Turnu Severin, capturind zeci de mii de prizonieri. Revoluția de eliberare socială și națională antifascistă și antiimperialistă a scutit și armata sovietică de pierderile pe care le-ar fi suferit in luptele pentru ocuparea liniilor de rezistență Focșani, Nămolosa, Galați și a altora, pînă in Bihor, linii de rezistență prevăzute in planurile guvernului Antonescu și ale hitlerștilor.

După întoarcerea armelor de către România, arată generalul german Kurt Tippelskirch „frontul s-a amestecat și totul s-a transformat într-un haos. Peste tot unde apărarea era făcută de trupele române frontul s-a deschis și ruși au putut nestingheriți, chiar și in sectoarele de front pînă atunci neatacate. Ca niște gigante valuri maritime se rostogoleau trupele dușmanului, strivind din toate părțile forțele germane”²⁹.

Postul Atlantic in limba germană arăta, la 24 august 1944, că „prin trecerea României alături de tabăra inamică, cele 21 de divizii de infanterie germană, împreună cu 2 divizii blindate au fost încercuite, tăindu-le orice retragere; 30 de divizii românești, alături de trupele sovietice, luptă acum împotriva trupelor germane încercuite”³⁰.

Postul de radio Budapesta transmitea că „trupele germane de pe frontul român au rămas singure; unele unități române au atacat trupele germane”³¹.

Prin întoarcerea armelor de către România, Germania a pierdut poziția-cheie a rezistenței sale in sectorul sudic al teatrului de război sovieto-german, ceea ce nu putea să nu atragă după sine prăbușirea întregului sistem de apărare hitlerist in Balcani³². Postul de radio Londra făcea următorul comentariu la 24 august 1944: „Fapta României constituie un act de mare curaj și acest act va grăbi sfârșitul războiului. Situația Germaniei in Balcani

²⁶ *Principalele operații din Marele Război pentru Apărarea Patriei*, ed. rusă, p. 395; vezi și H. Friessner, Verratene Schlachten, *Die Tragodie der deutschen Wehrmacht in Rumänien und Ungarn*, Hamburg, 1953, p. 218.

²⁷ P. Constantinescu-Iași, *Eliberarea României de sub jugul fascist*, in „Studii”, 1959, nr. 4, p. 22.

²⁸ N. Ciachir și L. Loghin, *Din frăția de armă româno-sovietică*, București, Edit. M.F.A., 1959, p. 191; *Contribuția României la războiul antihitlerist*, București, Edit. M.F.A., 1958, p. 45.

²⁹ Kurt von Tippelskirch, *Geschichte des Zweiten Welt Krieg* (ed. rusă) Moscova, 1956, p. 463.

³⁰ *Ibidem*, p. 34—35.

³¹ Arh. M.A.E., Evenimentele din România, p. 35.

³² „Lumea”, 1964, nr. 19, p. 12.

se apropie de o catastrofă îngrozitoare. Armatele române și sovietice își vor crea acum drum spre Budapesta și vor face legătura cu forțele marelui Tito. Prăbușirea hitleriștilor se apropie cu pași repezi, iar zilele nemților din Balcani vor fi numărate pe degete”³³.

Edward Montgomery adăuga în plus, la postul de radio Londra, că „prin poarta Carpaziilor, deschisă de români, rușii vor putea ajunge la München și înainta spre Berlin”³⁴.

Postul de radio Moscova a transmis în ziua de 25 august o declarație prin care sublinia că „ieșirea României din Axă are o importanță covârșitoare nu numai pentru această țară, ci și pentru întreaga Peninsulă Balcanică, deoarece prin această lovitură se prăbușește întregul sistem de dominație germană din sud-estul Europei”³⁵.

Postul de radio american din Europa, referindu-se la ziua de 23 August, făcea următorul comentariu: „Ziua de astăzi este marcată prin două mari evenimente, dintre care unul s-a desfășurat la vest și altul la est. În primul rînd este vorba de eliberarea Parisului și în al doilea rînd este ieșirea României din războiul dus împotriva Națiunilor Unite. De acum înainte România este un nou aliat în tabăra Națiunilor Unite, ea manifestându-și voința de a se alătura la lupta ce se duce împotriva inamicului comun”³⁶.

„Gestul României — arăta postul de radio Londra — va impresiona guvernul bulgar, determinându-l să grăbească încheierea armistițiului”³⁷. Thomas Cadett, comentatorul postului de radio Londra, arăta că efectele ieșirii României din război sînt și politice și morale, afară de cele militare”³⁸.

Comisarul poporului pentru afacerile externe al U.R.S.S. făcea următoarea declarație la 25 august 1944: „Evenimentele din București au avut repercusiuni politice și la Sofia. Guvernul bulgar a decis să proclame neutralitatea completă a Bulgariei. El a cerut trupelor germane să părăsească Bulgaria, în caz contrar vor fi dezarmate”³⁹. Aceasta a fost o manevră a guvernului fascist bulgar ca să cîștige timp, deoarece hitleriștii continuau să se deplaseze nestingheriți prin Bulgaria, concentrându-se în puncte strategice⁴⁰. Ziarul turc *Gumhuriyet* din 30 august 1944 arată că „dacă bulgarii se limitează la vorbe, românii, mai realiști, au tras concluziile și au trecut la fapte”⁴¹.

La 26 august 1944, Comitetul Central al Partidului Comunist Bulgar a elaborat și transmis către toate organizațiile sale Directiva nr. 4, în care se arăta că în urma evenimentelor din România conjunctura internațională s-a schimbat, pozițiile Germaniei au fost subrezite: să se pregătească — prin greve, manifestații și alte acțiuni armate — să preia puterea. Ca urmare a acestui fapt, la 28 august, o grupă de luptă atacă Legația Germană din Sofia, iar la 30 august este organizată o demonstrație în fața Ministerului de Justiție. De asemenea, în chemarea C.C. al P.C.B., datată august 1944, referindu-se la evenimentele din România, se spune: „Urmați exemplul muncitorilor din Varșovia, Paris și București. Oprii lucrul și ieșiți în stradă. Faceți greve, mitinguri și demonstrații”⁴².

La 5 septembrie 1944, guvernul sovietic a declarat totuși război Bulgariei, al cărei guvern aderase încă din 1941 la Pactul Tripartit și sprijinise Germania hitleristă prin menținerea de trupe de ocupație în unele sectoare din Iugoslavia și din Grecia. În comunicatul sovietic se spune: „Dată fiind această întorsătură a lucrurilor, era de așteptat ca Bulgaria să folosească momentul favorabil și, după hotărîrea României și Finlandei, să renunțe la politica progermană, să se alătore coaliției antihitleriste”.

A doua zi, la 6 septembrie 1944, un comentator american sublinia că „hotărîrea României de a rupe cu Germania și a trece în tabăra aliată a avut o influență deosebită asupra precipitării raporturilor sovieto-bulgare și a declarației de război sovietice”⁴³.

Pătrunderea trupelor sovietice în Bulgaria, la 8 septembrie⁴⁴, și insurecția armată din 9 septembrie 1944 au înlăturat guvernul fascist și au făcut ca Bulgaria să adere la coaliția antihitleristă.

³³ M.A.E., Evenimentele din România, p. 36.

³⁴ Ibidem.

³⁵ P. Constantinescu-Iași, *Eliberarea României...*, p. 29—30.

³⁶ *Actul de la 23 August în lumina comentariilor străine*, București, 1946, p. 2.

³⁷ Arh. M.A.E., Evenimentele din România, p. 37.

³⁸ Ibidem.

³⁹ Idem, p. 45.

⁴⁰ *Istoria na Bălgaria*, Sofia, 1955, vol. II, p. 820.

⁴¹ Arh. M.A.E., Evenimentele din România, p. 52.

⁴² Maria Buzașka, *Părvata pred devetoseptemvriška demonstracija v Sofia, 4 septemvri ili 30 august 1944?*, în „Vekove”, nr. 5, 1984, p. 62—70.

⁴³ Arh. M.A.E., Evenimentele din România, p. 71.

⁴⁴ *Istoria na Bălgaria*, II, p. 869.

Tot postul de radio Londra comenta că armatele sovietice, în urma insurecției din România, au „drumul spre Bulgaria, Iugoslavia de Est și Ungaria deschis”⁴⁵.

Correspondentul diplomatic al B.B.C., Randal Neale, comenta următoarele, încă la 24 august 1944: Prin ieșirea din luptă a României, Germania pierde mult mai mult, decât petrolul românesc. Întregul edificiu nazist din Balcani începe să se năruie”⁴⁶.

La 27 august 1944, postul de radio Londra (în limba portugheză) declara următoarele: „În România și în întreaga Peninsulă Balcanică, peste 250 000 de germani sînt în retragere. Dintre aceștia, un număr considerabil de mare sînt izolați sau încercuiți. Prin ruperea relațiilor cu Germania și prin declararea războiului acestei țări, România a zdrobit zidul Balcanilor ce fusese ridicat acum 5 ani de Hitler”⁴⁷.

Nu este de prisos să dăm încă un citat. Tot la 27 august 1944, redactorul diplomatic al ziarului *Pravda* scria: „Importanța ieșirii României din Axă depășește cadrul României. Presa străină are dreptate să spună că aceasta înseamnă prăbușirea întregului sistem de apărare german din Balcani. România servea în Balcani drept poziția-cheie a imperialismului german. Ar fi greu să se subestimeze importanța acestei lovituri date întregului sistem de dominație german în Peninsula Balcanică”⁴⁸.

De asemenea, trebuie să amintim că armata română a dat lovituri grele trupelor hitleriste dislocate pe teritoriul României și numai în decurs de 8 zile (23–31 august 1944) a curățat de forțele inamice raioanele centrale și de sud, sud-est și sud-vest ale țării, zădărnîcînd acțiuni ofensive inamice dinspre Bulgaria și Iugoslavia. În luptele duse între 23 și 31 august 1944, unitățile militare și formațiunile patriotice au provocat inamicului pierderi care însumează peste 56 000 de prizonieri (printre care 14 generali, 1 224 de ofițeri, 4 088 de subofițeri) și circa 5 000 de morți.

Astfel, planul generalului von Weichs *, comandantul trupelor germane din sectorul sud-est european, de a aduce trupe asupra Bucureștiului din sectorul Niș-Belgrad a eșuat⁴⁹; de asemenea, românii au interzis trecerea de trupe germane la sud de Dunăre⁵⁰.

Haig Nicholson, corresponsentul special al Agenției Reuter la Cairo, transmitea la 27 august 1944 că „trupele de elită antiaerienă germane au fost prinse în capcană de trupele române în inelul de fier din regiunea petroliferă Ploiești”⁵¹. Postul de radio Londra informa că la Ploiești a fost capturat un ordin secret al lui Hitler prin care dispunea ca orașul Ploiești să fie apărat în orice condiții⁵².

La procesul de la Nürnberg generalul german Walter Varlimont declara, la interogatoriul care i s-a luat la 13 noiembrie 1945, că chiar și Hitler considera războiul pierdut după pierderea centrului petrolifer din România și după ruperea apărării germane în Franța⁵³.

Forțele democratice din Iugoslavia, reunite sub conducerea Partidului Comunist, luptau din iulie 1941 împotriva ocupanților fasciști, pricinuindu-le pierderi grele. În vara anului 1944, Armata națională populară de eliberare a Iugoslaviei atingea cifra de 350 000⁵⁴, însă avea nevoie acută de armament și echipament.

După ofensiva trupelor sovietice din zona Iași-Chișinău, care a dus la distrugerea trupelor fasciste „Ucraina de Sud” și după revoluția din țara noastră, trupele sovietice au avut posibilitatea să iasă la frontiera Iugoslaviei prin România și Bulgaria și să facă joncțiunea cu trupele Armatei populare de eliberare iugoslave. Revista spaniolă *Semana* din 27 august 1944 scria că „rușii se vor putea servi de teritoriul român pentru a întreprinde marșul asupra șesului Dunării, spre Belgrad. E suficient ca trupele sovietice să pătrundă în Serbia Orientală și în văile Moraviei pentru ca retragerea germană din Balcani să întîmpine mari dificultăți”⁵⁵.

⁴⁵ Arh. M.A.E., Evenimentele din România, p. 37.

⁴⁶ Ibidem, p. 38.

⁴⁷ Ibidem, p. 44.

⁴⁸ Ibidem, p. 44–45.

* Feldmareșalul Maximilian von Weichs, luat prizonier la 2 mai 1945, în interogatoriul luat la Nürnberg acuză pe români de dezastrul general de la Stalingrad (Arh. M.F.A. al Iugoslaviei, nr. arh. 44/16, Kutja 2-A, p. 13, nr. inv. 18 557).

⁴⁹ Maxime Mourin, *Le drame des états satellites (de l'Arc de 1939 à 1945)*, Paris, 1957, p. 166.

⁵⁰ Arh. M.A.E., Evenimentele din România, p. 57.

⁵¹ Ibidem, p. 43.

⁵² Ibidem, p. 55.

⁵³ *Niurenbergskii proces*, t. II, doc 1953, p. 639.

⁵⁴ Istoria Iugoslaviei, t. II, Moscova, 1963, p. 235.

⁵⁵ M.A.E., Buletin săptămînal . . . , p. 44.

Încă la 25 august, postul de radio Londra în limba germană făcea următoarele comentarii referitoare la acțiunea întreprinsă de România: „Ruperea alianței cu Germania înseamnă apoi amenințarea diviziilor germane din Grecia. Cele din Iugoslavia sînt de mult cîrncen lovite de Tito. Astfel, întreg Balcanul se va prăbuși”⁵⁶. În toamna anului 1944, hitleristii mai aveau trupe numeroase și dețineau o serie de poziții-cheie pe teritoriul Iugoslaviei. Grupul german de armate „F” dislocat în Iugoslavia avea circa 200 000 de oameni, plus 2 divizii maghiare cu un efectiv de 25 000 plus 230 000 de oameni aparținînd trupelor lui Nedici, ustașilor, cetnicilor și celorlalți trădători ai poporului iugoslav. În urma evenimentelor din România, hitleristii au început urgent să-și scoată trupele din Grecia și Albania (Grupul de armată „E”) și să le ducă în Iugoslavia, căci „altfel putea să cadă în capcană în sudul Balcanilor”⁵⁷. Istoriografia iugoslavă relevă că după evenimentele din România, în septembrie 1944, nemții au hotărît să scoată din Grecia Grupul de armată „E” și să creeze din aceste trupe un front pe linia Porțile de Fier-Skoplje-Albania, iar cu Armata a 2-a de tancuri să formeze un front de la Porțile de Fier pînă la Lugoș, care s-ar fi sprijinit în nord pe aripa dreaptă a Grupului de armată german din Ungaria. Dar acest plan n-a putut fi realizat, deși la sfîrșitul lunii septembrie 1944 se găseau în Iugoslavia peste 400 000 de soldați și ofițeri fasciști⁵⁸.

Într-un comunicat al Ministerului de Război al României se arată că „operațiunile armatei ajută lupta partizanilor iugoslavi, care sporește în intensitate, datorită apropierii trupelor sovietice de pe teritoriile române și bulgare”⁵⁹. De asemenea, merită să se facă precizarea că numeroși români au luptat în cadrul unităților de partizani și ale Armatei de eliberare națională a Iugoslaviei, iar după îscălirea armistițiului li s-a considerat „serviciul militar satisfăcut în armata română”⁶⁰.

Correspondentul Agenției TASS comunica din Istanbul, la 31 august, că „evenimentele din România au influențat asupra sporirii dezertărilor trupelor germane cantonate în Grecia și Albania”⁶¹.

Într-un comentariu al postului de radio Londra se arată că „decizia României va avea un efect direct asupra Turciei, care a rupt relațiile diplomatice cu Reichul și a privit la sporierea ostilităților României împotriva exploatării și tiraniei germane cu interes și simpatie, care durează din zilele Antantei Balcanice. Acțiunea României va da formațiunilor militare și organizațiilor politice din Grecia cel mai bun motiv de a coopera cu guvernul național al lui Papandreu și va încuraja partizanii mareșalului Tito”⁶².

Ziarul turcesc *Vatan* din 30 august 1944 scrie că „România se află acum în rîndurile prietenilor”⁶³.

Agenția Rador anunța la 3 septembrie 1944 că toate ziarele suedeze se ocupă de evenimentele din România: „Subliniem în unanimitate importanța economică a gestului României pentru întreaga strategie aliată și în special în Balcani”⁶⁴.

Un document extrem de relevant privind consecințele victoriei revoluției de eliberare socială și națională antifascistă și antiimperialistă a poporului român și ale aderării României la coaliția antihitleristă, asupra întregului edificiu nazist în Balcani îl constituie interogatoriul luat generalului hitlerist Alexander von Löhner de către autoritățile iugoslave, luat prizonier, judecat și condamnat la moarte drept criminal de război. În aprilie 1941, von Löhner a comandat Flota a 4-a aeriană germană care, în cadrul planului „Mărița”, urma să atace Grecia, iar în august 1942 a devenit comandantul Armatei a 12-a germană și cu o serie de alte unități a format la 1 ianuarie 1943 Grupul de armată „E”. În fruntea acestui grup de armate a stat von Löhner pînă la capitulare⁶⁵. Cu ocazia interogatoriilor luate, el face referiri și la desfășurarea generală a războiului. Vorbînd despre România și cel de-al doilea război mondial, el declară că după ocuparea Norvegiei, Olandei, Belgiei și Franței s-au ivit greutăți, în sensul că armata germană avea nevoie neapărat de petrol românesc ca și de produsele

⁵⁶ Ibidem, p. 39.

⁵⁷ *Istoria Iugoslaviei*, II, p. 238—239.

⁵⁸ *Istoričeski atlas osvoboditel'noi vojni narodov*, Belgrad, 1957, p. 31.

⁵⁹ Arh. M.A.E., Evenimentele din România, p. 92—93.

⁶⁰ Ibidem, p. 37.

⁶¹ Ibidem, p. 58.

⁶² Ibidem, p. 37.

⁶³ Ibidem, p. 52.

⁶⁴ Ibidem, p. 67.

⁶⁵ Arhiva Ministerului Apărării Naționale al Iugoslaviei, Arhiv Vojni Istoriski Institut, kutija 70, 1/1, p. 1 (Izjava generala Löhra: prevod).

ei alimentare și agricole⁶⁶. De la 29 august 1944 și pînă la sfîrșitul războiului, von Löhrl a deținut funcția de „O. B. Südost — Oberbefehlschaber Südost”, cea mai mare funcție a armatei germane din sectorul de sud-est al Europei. Referitor la evenimentele din august 1944, von Löhrl a declarat că Grupul de armate german „E” acționa în sud-estul Europei, în special în Grecia, Albania și Croația⁶⁷. El avea misiunea de a menține sub control litoralul și în special cele două porturi mari grecești, Atena și Salonic, ca și căile de comunicație. Colaborarea cu Bulgaria se făcea prin prezența unui general german la Sofia. În urma insurecției românești, Grupul de armată „E” și-a văzut periclitată securitatea și s-a pus acut problema evacuării acestor trupe din Grecia, urmînd ca sarcinile acestor trupe să fie preluate de Grupul de armată 21 munte ce staționa în Albania și era subordonat Grupului de armată „E”⁶⁸. În același timp trebuia creat un front defensiv — arăta von Löhrl —, ca armamentul, depozitele pline cu provizii și autoritățile civile să ajungă neîntîrziat în patrie⁶⁹. Menținerea litoralului grec — a precizat von Löhrl — era de o deosebită importanță pentru situația militară din Mediterana Răsăriteană, ca și pentru situația militară a Germaniei în general. Greutățile constau din următoarele: capacitatea insuficientă a căilor ferate, sabotajele partizanilor, lipsa de vase (numai un singur vas putea să transporte tancuri), superioritatea navală a inamicului, lipsa de experiență a trupelor pentru luptă (trebuiau să se monteze tunuri pe vagoane, care înainte erau montate pe vapoare și se foloseau împotriva aviației) etc.⁷⁰. Aceste sarcini care trebuiau executate urgent au scos în evidență lipsuri în organizarea luptei defensive și insuficiența combustibilului pentru mașini. În plus, au existat dificultăți pentru că militarii de la aviație și marină sau format în batalioane și au fost trecuți la unitățile de infanterie și artilerie⁷¹. Grupul de armată „E” avea în primul rînd sarcina să ajute unitățile de pionieri să retragă cît mai repede unitățile de pe insulele din sud-estul Mării Egee și să le concentreze în insulele Rhodos și Creta, iar apoi, cu ajutorul aviației, mai ales, să le aducă în sectorul Atena. Aceeasi misiune o avea și marina, ca oamenii de pe insule să ajungă cît mai repede pe continent⁷². Pentru retragerea din Grecia, germanii dispuneau de căile ferate spre și din Iugoslavia și de drumul Atena-Salonic-Skoplje, iar de acolo, la Belgrad, pe două căi: una prin Niș și a doua prin Kosovska-Mitrovica⁷³. Grupul de armată „E” a început retragerea de pe insulele elene și din Albania cu un efectiv de 350 000 de oameni și 10 000 mașini de diferite tipuri, dar au reușit să evacueze doar 35 000 de militari răniți și bolnavi⁷⁴.

Evenimentele din România au influențat, într-o măsură, direct și asupra desfășurării evenimentelor din Albania⁷⁵. Astfel, raportul consulului general al României la Tirana informa: „Anunțarea armistițiului dintre România, Rusia și aliați, precum și declararea de război Germaniei a fost semnalul unei întregi serii de evenimente militare și politice în Balcani, care au afectat într-o largă măsură și Albania. Imediat după aceasta, o vădită nervozitate a început să se manifeste nu numai în cercurile germane, dar și în cele politice elabazate din Tirana. Opinia publică însă și-a manifestat simpatia, căci acest armistițiu, dacă nu interesa direct, constituia totuși preludiul unor noi evenimente ce urmau să se producă în curînd și în această țară. Primul semnal de defecță a fost dat de domnul Fiqri Dime, președinte al Consiliului de Miniștri, în ziua de 28 august a.c., cînd a prezentat demisia guvernului Înaltei Regențe numai după 40 de zile de guvernare”⁷⁶.

La 12 septembrie 1944, România semna Convenția de armistițiu. Ziarul *Izvestia* din 13 septembrie, comentînd evenimentul scotea în evidență că România a devenit o bază allată în acțiunea de eliberare a sud-estului european, subliniînd că „nu poate fi contestată de nimeni contribuția României la eliberarea Balcanilor”⁷⁷. Iar *Pravda* din 15 septembrie sublinia că, întorcînd armele împotriva Germaniei, România „devine acum capul de pod pentru operațiunile militare, urmîrînd distrugerea completă a dominației hitleriste în Bal-

⁶⁶ Ibidem, p. 57.

⁶⁷ Ibidem, p. 90—92.

⁶⁸ Ibidem, p. 59.

⁶⁹ Ibidem, p. 60.

⁷⁰ Ibidem, p. 60—61.

⁷¹ Ibidem, p. 62.

⁷² Ibidem.

⁷³ Ibidem, p. 62—63.

⁷⁴ Ibidem, p. 99—100.

⁷⁵ Gelcu Maksutovici, *Mișcarea de rezistență albaneză (aprilie 1939 — noiembrie 1944)* în „Anale de Istorie”, nr. 3, 1969, p. 59.

⁷⁶ Arh. M.A.E., fond nr. 71 (Albania), vol. 12, f. 449.

⁷⁷ Arhiva M.A.E., Evenimentele din România, p. 80.

cani, eliberarea completă a popoarelor balcanice de sub jugul hitlerist și restabilirea independenței și suveranității lor”⁷⁸.

La 18 septembrie 1944, postul de radio New York făcea următorul comentariu asupra situației din sud-estul Europei: „Dezastrul german din România a pecceluit soarta Reichului din Balcani... este legitim ca poporul român să aibă în momentul de față un sentiment de satisfacție, căci România are o contribuție însemnată la grăbirea sfârșitului. Este o contribuție de care poporul român poate să se felicite”⁷⁹.

Concluzionând, 23 August 1944 s-a percutat asupra evenimentelor din sud-estul Europei astfel: după numai 13 zile (6 septembrie 1944), trupele sovietice au făcut joncțiunea la Kladovo cu Armata de eliberare iugoslavă condusă de maresalul Tito; după 16 zile (9 septembrie 1944) are loc insurecția populară care a înlăturat regimul monarho-fascist din Bulgaria; după 50 de zile (13 octombrie 1944), practic întreaga Grecie se afla în mâinile Armatei naționale de eliberare (ELAS), iar după 97 de zile (29 noiembrie 1944), partizanii albanezii erau singurii stăpâni în țară. Această schimbare radicală de situație a făcut ca Turcia, care pînă atunci cochetase cu ambele blocuri, să declare la 23 februarie 1945 război Germaniei naziste. Desigur, meritul principal revine patrioților din țările respective, românii contribuind și ei din plin la năruirea mașinii de război fasciste din Balcani.

În același timp, după eliberarea completă a teritoriului național (25 octombrie 1944), armata română a luptat alături de trupele sovietice împotriva trupelor fasciste pe teritoriile Ungariei și Cehoslovaciei, pînă la capitularea necondiționată a Germaniei hitleriste. De asemenea, o unitate română (Regimentul 2 care de luptă) a luptat și pe teritoriul Austriei⁸⁰.

Au trecut patru decenii și jumătate de la 23 August 1944, ziua memorabilă în care în România, „revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă a deschis calea înfăptuirii revoluției democratice, a revoluției socialiste și a trecerii la construcția socialismului, a asigurat condițiile necesare marilor transformări revoluționare”⁸¹.

Astfel, țara noastră, prin așezarea sa geografică, prin rolul jucat în Balcani în eoul mediu și în epoca modernă, a jucat un rol constructiv și în epoca contemporană, contribuind — alături de celelalte state din perimetrul sud-est european — la zdrobirea fascismului și construirea unei lumi mai drepte și mai bune. Astăzi, în acest perimetru sînt patru state socialiste (Albania, Bulgaria, Iugoslavia, România), iar restul de trei (Cipru, Grecia, Turcia), cu regim capitalist, colaborînd economic, politic și cultural între ele cu rezultate fructuoase și jucînd un rol tot mai pregnant pe plan european și chiar mondial.

Merită să facem o ultimă remarcă, că dacă exceptăm Turcia (situată în cea mai mare parte în Asia Mică), România se situează în privința populației pe primul loc în sud-estul Europei, depășită cu foarte puțin în privința teritoriului numai de Iugoslavia. Avînd un asemenea potențial geografic și teritorial, cu o așezare geografică care facilitează balcanicilor legăturile terestre directe cu estul și centrul Europei, cu un trecut istoric pozitiv bogat în fapte, România este sortită și pe viitor să joace un rol deosebit de activ în sud-estul Europei⁸².

R E S U M É

Se basant sur des documents édités et inédits l'auteur démontre le rôle qu'a eu la décision de la Roumanie de sortir de la coalition antisoviétique et l'influence de l'acte du 23 Août 1943 dans les événements du sud-ouest de l'Europe, la jonction des troupes soviétiques après 13 jours seulement (le 6 septembre 1944) avec l'armée de libération iougoslave; l'insurrection populaire de Bulgarie qui a écarté le régime monarchique et fasciste; en Grèce le pouvoir est passé entre les mains de l'armée nationale de libération; en Albanie le mouvement des partisans dominait la situation; la Turquie avait déclaré la guerre à l'Allemagne nazie.

⁷⁸ Ibidem, p. 86.

⁷⁹ Ibidem, p. 88.

⁸⁰ Arh. M.F.A., Jurnal de operații (registru istoric al Regimentului 2 care de luptă), dos. 670/1.

⁸¹ Nicolae Ceaușescu, Expunere la Plenara lărgită a C.C. al P.C.R. (1—2 iunie 1982), Edit. Politică, București, 1982, p. 21.

⁸² Nicolae Ciachir, *Sprîjinul acordat de România luptei pentru formarea statelor naționale din sud-estul Europei*, în „Omagiu Secretarului general al P.C.R., președintele României Socialiste, Nicolae Ceaușescu, strălucit prețuitor și ctitor de istorie”, Edit. Politică, București, 1983, p. 185.

L'article montre aussi le rôle joué par la Roumanie dans les Balkans à l'époque contemporaine à côté des autres états sud-est européens pour écraser le fascisme et pour construire un monde meilleur.

P R E C I S

On the basis of known and unknown documents the author proves the importance of Romania's decision to leave the anti-Soviet coalition and the influence of the act from the 23rd of August 1944 on the events in South-Eastern Europe: the junction of the Soviet troops after only 13 days (on the 6th of September 1944) with the Yugoslav liberation army; the popular insurrection in Bulgaria which changed the monarcho-fascist regime; in Greece the leadership was taken over by the national liberation army; in Albania the guerilla movement was dominating the situation; Turkey declared the war to Fascist Germany.

The author points out the role played by Romania in the Balkans in the contemporary epoch together with the other countries from South-eastern Europe in defeating fascism and building up a better world.

Semnificația zilei de 1 Mai

IULIAN CĂRȚÂNĂ
CONSTANTIN MOCĂNU

Poporul român sărbătorește în acest an împlinirea a 50 de ani de la marea demonstrație patriotică, antirăzboinică și antifascistă de la 1 Mai 1939 și un secol de la hotărîrea, adoptată pe plan internațional, în 1889, ca ziua de 1 Mai să fie zi a solidarității internaționale a celor ce muncesc.

„De la Congresul Internaționalei a II-a din 1889, de-a lungul deceniilor — reliefa tovarășul Nicolae Ceaușescu — ziua de 1 Mai a devenit tot mai mult un simbol al uriașei energii revoluționare a clasei muncitoare, a hotărîrii sale de a lichida exploatarea și asuprirea omului de către om, de a clădi o societate nouă, a egalității și dreptății sociale, a bunăstării și fericirii celor ce muncesc, de a asigura o lume mai dreaptă și mai bună, fără războaie, o lume a păcii și frăției”¹. Referindu-se la marea demonstrație de la 1 Mai 1939, tovarășul Nicolae Ceaușescu arăta: „Marea demonstrație de la 1 Mai 1939, desfășurată sub semnul unității, al Frontului Unic dintre comuniști și socialiști, a evidențiat cu putere hotărîrea eroice a noastre clase muncitoare de a se opune fascismului și politicii de război, de a apăra interesele naționale supreme ale țării”².

În ședința din 2 martie 1989, Comitetul Politic Executiv al C.C. al P.C.R. a acceptat măsuri privind marcarea celor 50 de ani de la demonstrația patriotică, antifascistă și antirăzboinică de la 1 Mai 1939 și a celor 100 de ani de la declararea zilei de 1 Mai ca zi a solidarității internaționale a celor ce muncesc. În baza acestor înalte aprecieri și hotărîri de partid, importante evenimente la care ne referim sînt marcate în țara noastră prin ample manifestări politico-ideologice și educative, cultural-artistice, manifestări cu prilejul cărora sînt evocate bogatele tradiții revoluționare ale poporului român, ale clasei muncitoare, lupta eroică desfășurată de partidul nostru comunist împotriva exploatării și asuprii, războiului și fascismului, pentru libertatea, independența și suveranitatea patriei, transformarea revoluționară a societății românești, înfăptuirea societății socialiste. Aniversările prilejuiesc o puternică exprimare a unității strînse a întregii națiuni în jurul partidului, al secretarului său general, tovarășul Nicolae Ceaușescu, de intensă mobilizare a forțelor creatoare ale muncitorilor, țăranilor, intelectualilor, ale tuturor oamenilor muncii, pentru aplicarea în viață a tezelor, ideilor și orientărilor cuprinse în Expunerea tovarășului Nicolae Ceaușescu din 28 noiembrie 1988, pentru realizarea obiectivelor planului cincinal, a celorlalte planuri și programe de dezvoltare economico-socială a țării, pentru îndeplinirea hotărîrilor Congresului al XIII-lea și ale Conferinței Naționale ale partidului.

✠

Apărută și afirmată, etapă de etapă, odată cu însuși procesul de instaurare a orînduirii capitaliste, clasa muncitoare a parcurs un îndelungat și complex proces de maturizare, de conștientizare, de transformare, cum preciza Karl Marx, din clasă „în sine” în clasă „pentru sine”. În istoria societății se afirma, prin urmare, o clasă socială nouă, cea mai revoluționară, căci nu era în nici un fel legată de proprietatea particulară și de apărarea de privilegii, ci în toate privințele fundamentale, era deschisă înnoirilor. Militînd tot mai conștient pentru drepturile ei vitale, ea a acționat, totodată, și pentru drepturile tuturor celor asupriți, ale tuturor categoriilor muncitoare, populare. În acest sens s-a format și dezvoltat mișcarea munci-

¹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilaterale dezvoltate*, vol. 18, Edit. politică, București, 1979, p. 238.

² Nicolae Ceaușescu, *Expunere la ședința comună a Plenarei Comitetului Central al Partidului Comunist Român, a organismelor democratice și organizațiilor de masă și obștești*, 28 noiembrie 1988. *Cuvîntare la încheierea ședinței comune*, 30 noiembrie 1988, Edit. politică, București, 1988, p. 19.

toarească definită prin ansamblul de idealuri, de forme de organizare și mijloace de acțiune pentru îndeplinirea misiunii sale istorice.

Liga comunistilor, care a activat între anii 1847—1852 a generat celebrul Manifest al Partidului Comunist, întocmit de Karl Marx și Friedrich Engels. În timpul revoluției de la 1848 clasa muncitoare, în Franța pentru prima dată, s-a confruntat însuflețit cu burghezia, în iunie, la Paris. Condițiile istorice noi au cerut fundamentarea teoriei revoluționare care să călăuzească proletariatul, lupta lui pentru o societate nouă, comunistă, și această doctrină de o profundă importanță a fost fundamentată de Karl Marx și Friedrich Engels.

Doctrina revoluționară marxistă a subliniat necesitatea organizării proletariatului în cadrul națiunii, a evenimentii lui ca o clasă națională, a pus însă în evidență cu precădere însemnătatea „unirii” proletariatului la scară internațională, a solidarizării muncitorilor din toate țările. Este concepția exprimată în 1848, de lozinca prin care se încheia textul Manifestului Partidului Comunist: Proletari din toate țările, uniți-vă!

În anii de după 1848, după înfringerea revoluției în Europa, cercurile reacționare au declanșat măsuri de represiune inclusiv asupra muncitorilor, mai ales unde ei luaseră parte la evenimente: au fost dizolvate organizații muncitorești, interzise publicații, efectuate arestări și întemnițări. Liga comunistilor, în 1852, a trebuit să-și înceteze activitatea.

A urmat o dezvoltare în largime a mișcării muncitorești în Europa, dar și, din ce în ce mai mult, în cele două Americi și în Asia. Creșterea în largime nu a însemnat încelarea creșterii în fond, adâncirea înțelegerii revoluționare a situației și perspectivei, a organizării politice, adică sub forma de partid propriu al muncitorilor. Succese s-au obținut în înființarea de organizații muncitorești pe scară națională. A fost, însă, întemeiată, pentru un timp, de Marx și Engels la Londra, la 28 septembrie 1864, Internaționala I-a, care după ce și-a epuizat rolul, înșiși creatorii ei au propus autodizolvarea. De menționat că în dezbaterile congreselor și conferințelor ei, o problemă principală care se limesea tot mai mult era lupta pentru ziua de muncă, de 8 ore, reglementarea muncii femeilor și copiilor în industrie, respectarea dreptului de organizare în sindicate, menținerea păcii, împotrivirea față de războaiele imperialiste colonialiste și alte asemenea idei, care mai târziu, vor fi în centrul proclamării zilei de 1 Mai ca moment de solidarizare internațională.

Un moment de adâncă rezonanță, de percutanță învălminte l-a constituit instaurarea, la 18 martie 1871, a Comunei din Paris, care a reprezentat prima formă de guvernare muncitorească, însă reprimată singeros după numai câteva luni de ființare. Produs al condițiilor din Franța, Comuna din Paris a primit o impresionantă solidarizare a muncitorilor, intelectualilor înaintați, a altor categorii social-profesionale din numeroase țări.

După ce organizații politice muncitorești social-democrate se creaseră în Germania, în 1863 și 1869, după Comuna din Paris și în urma autodizolvării Internaționalei asemenea organizații s-au constituit, în forme și situații diferite, în tot mai multe țări, unele intitulându-se direct *partid*: Franța, Belgia, Italia, Spania, Elveția, Serbia, Austria, Ungaria, Polonia, Bulgaria, România (în 1893), Finlanda, Australia, Argentina, Canada, Japonia, Rusia.

La sfârșitul secolului al XIX-lea se ajunseseră la întemeierea de partide în 19 țări. În cele mai multe din aceste țări, înainte de crearea partidului politic propriu muncitoresc se dezvoltase o amplă mișcare sindicală, care în 1898 cuprindea 3,5 milioane de membri; revendicările lor economice erau tot mai mult luate în calcul de obiective politice, prezente și de perspectivă. Sindicatele acționau pentru ziua de muncă de 8 ore, mărirea salariilor, adoptarea de legi care să asigure drepturi politice pentru muncitori, în general, pentru masele asuprite, indiferent sub ce formă.

Asemenea acțiuni se desfășurau în aproape fiecare țară care ajunseseră la organizare sindicală, politică, în care se propagau tot mai intens concepțiile socialiste. O acțiune de acest fel, petrecută în Statele Unite ale Americii, avea să rămână în istorie; în luna mai, prima zi, din anul 1886, într-un număr impresionant de mare — 350.000 — pentru a li se acorda 8 ore de muncă pe zi muncitorii au declarat o grevă generală; intenția aceasta se cristalizase încă cu doi ani înainte, când în octombrie 1884, la Chicago, Federația organizațiilor profesionale și a uniunilor muncitorești din Statele Unite și Canada a dispus ca organizațiile muncitorești să acționeze, până la 1 mai 1886, pentru reducerea zilei de muncă la 8 ore. Ziua de 1 mai fusese aleasă intrucit administrativ, în S.U.A. era o zi de lichidare, adică de înlocuire și de înnoire a contractelor și a altor aranjamente de muncă. În o seamă de localități mulți patroni, încă înainte de termenul stabilit, au îndeplinit această revendicare, alții însă nu, și de aceea muncitorii au considerat victoria a fi doar parțială. Pentru o victorie deplină, în ziua-limită, 1 mai 1889, au părăsit lucrul și au organizat manifestații. Pe pancarte scriseseră o unică chemare: „De azi înainte nici un lucrător nu trebuie să muncească mai mult de 8 ore”. Patronii, momentan, au cedat. Muncitorii obținuseră un mare și răsunător succes. Însă clasa dominantă, sprijinită de aparatul de stat, a trecut la ofensivă, și în acest scop în orașul Chicago — puternic centru muncitoresc —

unde o întreprindere, Mac-Carmick — rezista, în ziua de 3 mai muncitorii au fost atacați de forțe polițienesti; au căzut mulți morți și răniți. Ca răspuns, muncitorii, au organizat a doua zi o altă foarte impunătoare demonstrație. În ziare au apărut apeluri de luptă neîmpăcată. Într-unul se scria: „Războiul între clase a început. Ieri au fost împușcați lucrătorii în fața uzinei Mac-Carmick... „Dacă se împușcă muncitorii, să răspundem în așa fel incit stăpînii să-și amintească multă vreme. Ștergeți-vă plînsul, voi care suferiți. De nu aveți inimă de sclavi, revoltați-vă!”. Demonstrațiile au continuat pînă noaptea tîrziu, cînd represiunea a atins apogeul. Conducători ai muncitorilor aveau să fie arestați și, în anul următor, condamnați la moarte. Și muncitorii au tras învățăminte. Pentru a fi mai bine organizați, au constituit Federația Americană a Muncii, care a hotărît să cheme din nou, în 1890, muncitorimea, pentru 8 ore de muncă. A fost aleasă ca zi tot ziua de 1 Mai, de data aceasta nu numai pentru că era zi de schimbare a contractelor, ci în memoria martirilor căzuți.

La 14 iulie, 1889, cînd se împlinerau 100 de ani de la căderea Bastiliei, s-a întrunit congresul fondator al Internaționalei a II-a; ordinea de zi a fost bogată; domnea ideea eficacității solidarității internaționale. În această împrejurare, delegatul Federației sindicatelor franceze a propus să se adopte o moțiune referitoare la organizarea simultană, pe plan internațional, de acțiuni similare celor ale muncitorilor din S.U.A. și Franța, pentru a se impune peste tot opt ore de muncă. Moțiunea a fost votată îndată: „Congresul hotărâște să organizeze o mare demonstrație internațională, astfel ca, în aceeași zi, în toate țările și în toate orașele masele muncitorești să ceară organelor de stat reducerea prin lege a zilei de muncă la 8 ore și îndeplinirea hotărîrilor Congresului de la Paris. Întrucît Federația americană a muncii a fixat deja, la congresul ei de la St. Louis din decembrie 1888, o demonstrație asemănătoare pentru ziua de 1 Mai 1890, această zi a fost fixată ca zi a demonstrației internaționale. Muncitorii din diferite țări trebuie să-și organizeze demonstrația în conformitate cu condițiile existente în fiecare țară”.

Așa a început istoria, care are deja 100 de ani, a zilei de 1 Mai, sărbătorită încă din 1890 în multe țări, și de atunci în tot mai multe țări, pînă la o universalitate aproape deplină, așa cum este în prezent. Lozincă „Proletari din toate țările, uniți-vă” s-a adaptat și completat, în decursul timpului, și mai ales al timpului actual, incit tovarășul Nicolae Ceaușescu sublinia: „Fie ca sărbătoarea zilei de 1 Mai să marcheze un nou pas înainte în consolidarea unității celor ce muncesc de pretutindeni, în înfăptuirea vibrantului apel istoric lansat cu aproape un secol și jumătate în urmă de Marx și Engels: Proletari din toate țările uniți-vă! Astăzi, mai mult ca oricînd, acest apel trebuie completat cu chemările: Popoare din țările socialiste, uniți-vă în lupta pentru victoria socialismului și comunismului, pentru afirmarea plenară a principiilor socialismului și creșterea prestigiului său în lume! Popoare asuprite și forțe progresiste de pretutindeni uniți-vă în lupta pentru lichidarea imperialismului și colonialismului, pentru libertate națională și progres social, pentru dezvoltarea liberă și independentă a fiecărei națiuni! Muncitori, țărani intelectuali, femei, tineri, oameni progresiști, democrați, uniți-vă pentru a realiza progresul social pentru o viață mai bună și mai dreaptă! Țări socialiste, popoare din întreaga lume, acționați în cea mai strînsă unitate pentru destindere, colaborare și pace mondială”³.

Clasa muncitoare din România se poate mîndri cu faptul că a participat prin reprezentanții săi, la reuniunea internațională de la Paris, care a decis sărbătoarea tradițională zi a primăverii, ca zi a solidarității cu proletariatul și oamenii muncii de pretutindeni. La Congresul Internațional al II-a din 1889, care a adoptat moțiunea referitoare la 1 Mai, au participat cinci delegați români, între care doi vor fi marii savanți de mai tîrziu: Dimitrie Voinov și Emil Racoviță. În presa muncitorească și socialistă au fost publicate relatări despre documentele și dezbaterile de la congres. România s-a aflat între țările în care 1 Mai a fost sărbătorit chiar din primul an, 1890. Incadrîndu-se în ansamblul măsurilor de pregătire a evenimentului, gazeta „Munca” — cea mai de seamă publicație socialistă a momentului — transmitea îndemnul: „Tot muncitorul să lase lucrul, în această zi, și să sărbătorească frățete înțlia mișcare uriașă a muncitorilor din toată țara care vor cere cu acest prilej ca ziua de muncă să scadă pretutindeni la 8 ceasuri. Ceea ce fac frații noștri din toată lume să facem și noi, ca și dîștii muncim azi mai mult decît dau voie puterile onenești!”. În alt număr, gazeta socialistă, sub semnătura talentului ziarist C. Mille, prezumînd înființarea partidului care va avea loc peste trei ani și atașînd între ele aceste două evenimente: solidaritatea revoluționară de 1 Mai și activitatea practică spre întemeierea partidului, scria: „În această zi (de 1 Mai) s-a arătat tuturor că un alt partid s-a ridicat

³ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 13, Edit. politică, București, 1979, p. 248.

în țară, că o altă clasă de oameni are dreptul la viață politică și socială și, în sfârșit, Partidul Muncitorilor are temeinice baze și adinci rădăcini implantate în inima poporului”.

În țara noastră, an de an, a fost sărbătorit 1 Mai (uneori nu neapărat în ziua de lucru în care se nimeria calendaristic), cu înțelesurile pe care le-au căpătat revendicările afișate succesiv și în condițiile istorice potrivit cărora etapă de etapă au fost puse noi idei, noi obiective ceea ce a determinat și mai mult interferarea acțiunilor de 1 Mai cu multiplele și fundamentatele probleme sociale și naționale, în fața cărora, pe trepte de istorie diferite s-a aflat mișcarea muncitorească și a celorlalte categorii sociale asuprite. Tovarășul Nicolae Ceaușescu a relevat că „Privite în timp, manifestările muncitorești prilejuite an de an în țara noastră de sărbătorirea zilei de 1 Mai jalonează însăși istoria bogată și eroică a proletariatului român, drumul pe care l-a străbătut, de la începuturile organizării sale, pînă la victoria revoluției socialiste și edificarea cu succes a noii orinduirii în România”⁴. Obiectivele politice, lozincile sub semnul cărora s-a desfășurat, în decursul timpului, sărbătorirea lui 1 Mai „au relevat rolul istoric al clasei muncitoare în unirea forțelor înaintate ale societății în lupta pentru libertate, democrație, independență și suveranitate națională, pentru progresul economico-social al patriei”⁵. Ele au relevat, totodată, atitudinea ei firească de solidaritate internațională, de participare, în primul rînd prin realizările ei interne, la istoria generală, la înfăptuirea progresului istoric universal.

Făurirea partidului unic al clasei muncitoare din România în 1893, eveniment istoric de natură să-i exprime nivelul de conștientizare politică, a înrîurit afirmarea și mai consistentă a concepției și, totodată, a atitudinii practice-politice a manifestărilor de 1 Mai, sudură mai puternică între preocupările proprii, interne țării și cele internaționale, ale solidarității cu mișcările muncitorești, în general democratice de pe plan european și mondial. E ceea ce s-a răsfrînt în modalitățile de organizare și mai cu seamă de orientare ideologică a acțiunilor de 1 Mai, în care apare des ideea importanței partidului și a consolidării lui. Referindu-se la serbarea din 1892 a lui 1 Mai, ziarul „Munca” scria că ea însăși, „e dovada cea mai vie că rîndurile Partidului social-democrat se întăresc din ce în ce mai mult, că muncitorimea din întreaga țară a înțeles că scăparea ei e numai în întărirea partidului muncitor, singurul partid menit a lupta pentru dezrobirea claselor apăsate jefuite, a cărei țintă de căpetenie pentru triumful socialismului e cucerirea puterii politice”. Când partidul, după 1899 s-a aflat în situații dificile datorită celor câteva elemente nestatornice din conducere, desfășurarea manifestărilor de 1 Mai a cuprins ideea fundamentală că partidul trăiește și trebuie să trăiască, și așa cum se indica în manifestul lansat în 1899, de Comitetul Executiv al Ciubului muncitorilor din București, ziua de 1 Mai să fie sărbătorită, „cu demnitate, dînd țării întregi dovada că, pe cită vreme va exista o muncitorime conștientă, partidul muncitoresc nu poate fi distrus”. Ceea ce s-a confirmat, neîndoielnic. Reorganizat și consolidat, Partidul Social-Democrat, în împlinirea lui 1 Mai, la puțin timp după congresul de la începutul anului 1910, arăta: „Ziua de 1 Mai este un bun prilej spre a chema poporul la luptă și a-i demonstra necesitatea ca să se înroleze sub steagul mîntuitor al Partidului Social-Democrat, al cărui program bogat în reforme economice și politice este o cheazășie de izbîndă în izbînda de mîine”. Cu obiectivele lor obișnuite, devenite după trecerea timpului, tradiție, aniversările de 1 Mai au început să cuprindă și chemări mai deosebite, indicînd pregătirea pentru revoluție, pentru edificarea unei lumi noi, socialiste.

După înfăptuirea Marii Uniri din 1918, ziua de 1 Mai s-a sărbătorit în noul cadru național statal, punînd în evidență forța unității de luptă a clasei muncitoare, a partidului ei politic. Socialiștii români își exprimau convingerea, încă de la sfîrșitul anului 1918 că „toate forțele politice vor milita hotărît pentru unificarea într-un bloc socialist, într-un singur partid proletar care să ducă înainte lupta clasei muncitoare din noua Românie spre realizarea idealului ei socialist de dezrobire de sub asuprirea burghezo-capitalistă”.

Ca urmare a cerințelor impuse de noua etapă, Partidul Socialist s-a reorganizat, a cuprins în rîndurile sale și organizațiile socialiste din Transilvania, Banat, Bucovina și Basarabia care se uniseră cu țara, devenind întîiul partid politic din România constituit la nivel național. Partidul Socialist și-a cristalizat opțiunile și programul său în funcție de condițiile concret-istorice de la noi din țară. În acest sens, înainte de Congresul din mai 1921, în ziarul „Socialismul” se scria: „Teoria marxistă care ne călăuzește ne impune să cunoaștem, în rîndul dîntii împrejurările în care trăim, mediul țării noastre, solul în care trebuie să săpăm și fiecare să așezăm temelie de piatră masivă, ca nici furtunile să nu o clatine, nici șovăielile să nu o miște, nici cutremurele să nu o zdruncine”.

⁴ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 18, Edit. politică, București, 1979, p. 238.

⁵ Nicolae Ceaușescu, *op. cit.*, p. 238—239.

Accastă temelie solidă a fost pusă în mai 1921 când delegații prezenți la Congres au conștințit făurirea Partidului Comunist Român, nu prin sciziune sau pe baza grupurilor comuniste, ci prin transformarea partidului socialist existent în partid comunist.

Partidul, care urca pe o nouă treaptă, a adoptat ca obiectiv suprem trecerea puterii politice și economice în mina muncitorilor de la orașe și sate, delegații votind unanim pentru transformarea revoluționară, comunistă, a partidului și pentru afilierea lui la Internaționala a III-a. Socialiștii români au înțeles afilierea ca un act de solidaritate militantă cu mișcarea comunistă mondială și nu ca acceptare prin aceasta a vreunui drept pentru Comintern de a se amesteca în treburile partidului.

Poziția pe care se situau comuniștii români a întezit ura forțelor politice reacționare care au încercat chiar de atunci, de la crearea noului partid, să-l lovească, să intimidze pe militanții săi, arestind, sub învinuirea de „complot împotriva statului”, delegații care votaseră pentru transformarea partidului socialist în partid comunist și afilierea fără rezerve la Internaționala Comunistă.

Aceste măsuri, ca și cele care vor urma, vor crea, fără îndoială, unele greutăți partidului comunist dar el ca stejar înfipt adinc cu rădăcinile în solul național va continua să se întărească și să crească, și să lupte, legindu-și strins destinele de cele ale poporului din care își trăgea seva.

În pofida condițiilor grele ilegale, a înfringerii exercitate asupra activității sale de unele fenomene negative din mișcarea comunistă și muncitorească internațională, Partidul Comunist Român a reușit să se afirme în viața social-politică a țării ca forța cea mai înaintată, strins legată de realitățile concret-istorice ale fiecărei etape de dezvoltare a societății românești. Astfel, rolul partidului comunist de organizator și conducător al luptei revoluționare a maselor, al luptei antifasciste, pentru apărarea independenței și integrității patriei s-a manifestat în contextul general național, corespunzător intereselor fundamentale ale întregului popor și într-o evidentă legătură cu activitatea celorlalte forțe democratice, patriotice, care au contribuit la progresul României.

Cu deosebită vigoare s-a manifestat capacitatea politică și organizatorică a Partidului Comunist Român în organizarea manifestației de 1 Mai, în cursul luptelor sociale din acei ani și îndeosebi în perioada crizei economice din 1929—1933, când proletariatul român s-a afirmat pe arena istoriei ca cea mai înaintată forță a societății românești, conducătorul luptei întregului popor pentru drepturi și libertăți democratice, independență națională și progres social.

Venirea la putere a lui Hitler în Germania, în 1933, a însemnat crearea unui pericolos focar de război în inima Europei, deoarece fascismul german — cel mai monstruos avorton al politicii imperialiste — urmărea cucerirea „spațiului vital”, stabilirea hegemoniei mondiale a celui de-al treilea Reich. Pentru realizarea acestui țel criminal, nimic și nimeni n-a fost cruțat, totul a fost considerat ca posibil și justificat. Naziștii au ridicat asasinatul și arbitrarul la rangul de politică de stat, au făcut din crimă și violență rațiunea existenței lor.

Afiate în nenorocire sau amenințare, direct sau indirect de flagelul „ciumei brune” popoarele erau ferm solidare. Stejarul multiseclar al ființei naționale a fiecărui popor nu se lasă ușor desrădăcinat chiar dacă era lovit de puternice calamități.

Manifestându-și patriotismul fierbinte, înțelegind că bătălia împotriva fascismului și a Gărzii de Fier, agentură a hitlerismului în România, trebuia să devină una din principalele sale sarcini, Partidul Comunist Român s-a afirmat ca cea mai combativă forță politică a luptei antifasciste, pentru apărarea drepturilor și libertăților democratice, a independenței și integrității teritoriale a țării.

În aceste împrejurări, în marile bătălii revoluționare de clasă din deceniul al patrulea s-au relevat cu o deosebită forță alesele însușiri de revoluționar consecvent și înflăcărat patriot, profund devotat cauzei partidului și poporului român, vocația de mare conducător, ale tovarăului Nicolae Ceaușescu. Trecut prin școala luptelor revoluționare, antifasciste ale timpului, organizator de seamă al acțiunilor de luptă ale tineretului, tovarășul Nicolae Ceaușescu s-a evidențiat în fața istoriei și a intrat în conștiința poporului nostru prin poziția nelăfricată și activitatea de înalt devotament desfășurată pentru triumful ideilor socialismului și comunismului pe pământul României.

Cercurile guvernate urmărind să lovească în mișcarea muncitorească revoluționară, în primul rind în partidul comunist, a cărui capacitate organizatorică și politică să vădise puternic în cursul bătăliilor de clasă ale muncitorilor mineri, metalurgiști, textiliști, care au culminat cu luptele din ianuarie-februarie 1933, au întreprins noi măsuri represive: au trecut la interzicerea activității unor organe ale mișcării democratice, la arestarea unor militanți ai mișcării muncitorești și antifasciste, la înscenări de procese politice. Starea de asediu instituită la 30 decembrie 1933, în urma asasinării de către legionari a primului ministru I. Gh. Duca, a fost prelungită succesiv în 1934 și 1935.

Evocând începuturile activității sale în cadrul mișcării comuniste și muncitorești, tovarășul Nicolae Ceaușescu arăta: „Ca fiu de țaran, am cunoscut asuprairea moșierilor, iar apoi începând de la 11 ani, exploatarea capitalistă. Încă în 1930, în vîrstă de 12 ani, participam de-acum la viața și lupta tineretului sindical revoluționar. Erau ani de criză economică, de intensificare a exploatării burgheze, ani de fascizare rapidă a țării. În aceste împrejurări mișcarea revoluționară cunoștea un puternic avînt. Partidul Comunist, Uniunea Tineretului Comunist, alte organizații revoluționare și democratice se ridicau cu hotărîre la luptă pentru apărarea intereselor maselor de oameni ai muncii, împotriva reacțiunii și fascismului, pentru democrație și pace.

Aceste împrejurări în care am intrat în mișcarea revoluționară sindicală, iar apoi, în 1933, în Uniunea Tineretului Comunist — dată ce marchează și calitatea de membru al partidului — au pus o puternică amprentă asupra vieții și activității mele revoluționare și politice”⁶.

De la începutul activității sale revoluționare, tînărul militant comunist Nicolae Ceaușescu a cunoscut prigoana, fiind urmărit de organele represive. La 23 noiembrie 1933 a fost arestat și deferit Parchetului Tribunalului Ilfov sub învinuirea de „incitare la grevă” și răspîndire de manifeste împotriva „ordinii de stat”.

În iunie 1934, aflîndu-se la Craiova, împreună cu alți tineri muncitori, pentru a depune mărturie în apărarea conducătorilor luptelor muncitorești din ianuarie — februarie 1933 tovarășul Nicolae Ceaușescu a fost din nou arestat. Deși pus în libertate, organele represive ale județului Dolj trimiteau Prefecturii poliției din București următoarea notă: „Vă semnalăm, în vederea luării măsurilor de rigoare, pe comunistul Nicolae Ceaușescu... care, făcîndu-se vinovat de adunare de adevizuni de solidaritate a muncitorilor cu celerității condamnați, a fost deferit Parchetului Tribunalului din Craiova”.

Militanții comuniști și antifasciști care l-au cunoscut în acest timp au remarcat faptul că tovarășul Nicolae Ceaușescu își câștigase prin remarcabila sa activitate revoluționară, fațma unui tînăr absolut excepțional.

Apreciînd calitățile sale politice și organizatorice, conducerea P.C.R. i-a încredințat tovarășului Nicolae Ceaușescu, în toamna anului 1935, funcția de mare răspundere de secretar al Comitetului Regional Prahova al Uniunii Tineretului Comunist. În această calitate, tînărul revoluționar a desfășurat o intensă activitate, a înființat noi organizații U.T.C. în sate și întreprinderi, precum și filiale ale Blocului pentru apărarea libertăților democratice. Sub conducerea sa, Comitetul regional Prahova al U.T.C. a inițiat o amplă acțiune de propagandă, difuzînd peste 80 de titluri de broșuri și manifeste cu conținut revoluționar, antifascist. Prin prezența și puterea exemplului său mobilizator, tovarășul Nicolae Ceaușescu a imprimat un suflu nou în activitatea revoluționară a tinerilor muncitori, țărani, intelectuali din raza comitetului regional pe care-l conducea. Experiența pe care o dobîndise în cadrul Comitetului Național Antifascist, însușirile sale deosebite, verificate în numeroase acțiuni revoluționare de amploare desfășurate de P.C.R., și-au găsit un larg cîmp de manifestare în acțiunile pe care le-a întreprins pentru consolidarea politică și organizatorică a Regionalei U.T.C. Prahova.

Ca rezultat al intensei activități organizatorice desfășurate, al participării neobosite la intensa muncă politică și cultural-educativă a partidului comunist, tovarășul Nicolae Ceaușescu și-a cucerit un înalt prestigiu în rîndul tinerilor, d' r, în c același timp, a atras asupra sa permanenta supraveghere și urmărire din partea organelor represive. În seara zilei de 15 ianuarie 1936 a fost arestat în comuna Ulmi, județul Dimbovița, unde se afla pentru organizarea unor acțiuni politice ale organizațiilor revoluționare de tineret.

Ordonanța de trimitere în judecată arăta: „Nicolae Ceaușescu, în vîrstă de 18 ani, domiciliat în București, str. Vasile Lascăr, este membru activ, agitator și bun propagandist comunist și antifascist, cunoscut de multă vreme ca atare de autoritățile siguranței și justiției”. Deținut în închisoarea de la Brașov pînă la sfîrșitul lumii mai, a suferit, timp de aproape cinci luni, rigorile unei anchete în care metodele mergeau de la șantaj și amenințări pînă la maltratare.

Împreună cu ceilalți militanți comuniști și antifasciști arestați la începutul anului 1936 în județele Dimbovița și Prahova, militantul revoluționar Nicolae Ceaușescu a fost implicat în procesul judecat la Brașov în zilele de 27 mai — 5 iunie, 1936, proces de mare răsunset în opinia publică democratică, progresistă a vremii. Procesul a dat expresie stării de spirit antifasciste a poporului român prin numărul mare de militanți revoluționari tirși pe banca acuzării și, mai ales, ca urmare a spiritului deosebit de combativ imprimat de tovarășul Nicolae Ceaușescu.

Cele peste 150 de „capete de acuzare” cuprinse în ordonanța de dare în judecată se refereau la: organizarea în diverse localități din județele Prahova și Dimbovița a unor celule

⁶ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 15, Edit. politică, București, 1978, p. 438.

U.T.C. și filiale locale ale Blocului Democratic; organizarea de întruniri conspirative; arborări de steaguri roșii; discursuri potrivnice regimului și, mai ales, răspindirea materialului propagandistic de partid — manifeste și broșuri editate de P.C.R. și U.T.C. în cursul anilor 1934 — 1935, confiscate cu prilejul descinderilor domiciliare care avuseseră loc.

Cele mai multe din seria acestor „delicte politice” îl vizau, în primul rând, pe militantul comunist Nicolae Ceaușescu, deoarece toate acțiunile politice comuniste condamnate de autorități, în domeniul organizării Uniunii Tineretului Comunist și a Blocului Democratic, al propagării și difuzării materialelor de partid conspirative, constituiau rezultatul inițiativei și al muncii sale efective în calitatea de conducător al regionalei U.T.C.

Citarea, în apărarea tinerilor judecați în procesul de la Brașov, a aproape 200 de martori era o dovadă a amplei mișcări de solidaritate ce s-a dezvoltat în sprijinul acuzațiilor.

În centrul atenției completului de judecată s-a aflat conducătorul revoluționar Nicolae Ceaușescu, care, cu hotărâre și curaj, a respins inviniurile nedrepte formulate de autorități, a demascat abuzurile la care fuseseră supuși în timpul arestului.

În cursul anchetei, ca și în timpul procesului, a rezultat limpede intenția autorităților de a opri extinderea influenței P.C.R. în rândul maselor populare, de a împiedica pe cei mai de seamă militanți comuniști să-și desfășoare activitatea. În acest sens, este semnificativ faptul că în timpul preliminarilor procesului și apoi în primele zile ale acestuia juriștii tribunalului au căutat motive pentru a-l îndepărta pe tovarășul Nicolae Ceaușescu de la dezbateri. Așa se face că în cea de-a patra ședință a procesului, în ziua de 30 mai 1936, invocând ca pretext atitudinea de solidaritate cu unul din militanții antifasciști, tovarășul Nicolae Ceaușescu a fost judecat pe loc, condamnat la șase luni închisoare și exclus de la dezbaterile ulterioare.

Sentiința dată de completul de judecată de la Brașov a determinat un puternic val de proteste din partea opiniei publice democratice, antifasciste din România și de peste hotare.

Experiența revoluționară a tovarășului Nicolae Ceaușescu atitudinea dîră și intranzigentă în timpul procesului, principialitatea și maturitatea sa politică, greaua sentiință pronunțată în procesul de la Brașov au polarizat atenția unor publiciști, personalități ale vieții politice și culturale ale țării. Numeroase articole referitoare la dezbaterile procesului au reluat declarațiile tovarășului Nicolae Ceaușescu în fața tribunalului.

Chipul neînfricatului militant revoluționar era astfel conturat în ziarul „Arena” din 11 iunie 1936: „Flu de țaran, ieșit din popor, acest tinerel intrat în viață la o vîrstă fragedă, începe să știe ce trebuie să vrea. Și își revendică mereu ale lui vreri. Ieri la București, la Craiova, apoi la Ploiești și în Valea Prahovei, în căutarea și efectuarea de lucru își spunea tovarășilor de muncă a lui și a lor durere, a lui și a lor dorință. Și de aceea a simțit efectele hipnozei cu vina de bou. De aceea a fost dus în fața Consiliului de război din Brașov. De aceea chiar în cursul dezbaterilor și pentru motive considerate de consiliu drept ultraj, tinărul Ceaușescu este condamnat la șase luni, în afară de lunga detenție și sentiință de la sfîrșitul procesului”.

Largul ecou al procesului în opinia publică românească și-a găsit concretizarea și în numeroasele articole publicate în presa timpului. Cotidiene de mare tiraj ca „Dimineața”, „Universul”, „Curentul”, „Zorile”, în intervalul 27 mai — 7 iunie 1936 au publicat zilnic relatări despre dezbaterile procesului.

Mărturie peste vremuri a unui moment de amplă semnificație pentru istoria partidului, procesul de la Brașov s-a întipărit în conștiința maselor prin modul în care tovarășul Nicolae Ceaușescu a transformat acea înscenare contrarie adevărului și intereselor supreme ale poporului într-o condamnare fermă și curajoasă a nedreptăților sociale și abuzurilor judiciare, a pericolului fascist care constituia o gravă amenințare pentru libertatea și independența poporului român. Prin glasul tovarășului Nicolae Ceaușescu a răsunat răspicat cuvîntul partidului, glasul rațiunii și al combativității revoluționare.

Intemnițarea luptătorului comunist Nicolae Ceaușescu în închisoarea Doftana se înscrie ca un fapt semnificativ în contextul mișcării de rezistență internă a colectivului de deținuți politici revoluționari. Documentele vremii și deopotrivă tovarășii care l-au cunoscut în perioada aceea (august 1936 — decembrie 1938) reliefează activitatea intensă desfășurată în conducerea organizației de partid. În mod deosebit s-a impus contribuția comunistului Nicolae Ceaușescu la lupta colectivului de militanți comuniști și antifasciști însemnăți împotriva practicilor samavolnice folosite de administrație, pentru reintroducerea și respectarea regimului politic.

În condițiile în care agresivitatea statelor fasciste creștea, cînd pe scara războiului se urcau noi trepte, Partidul Comunist Român a avertizat asupra pericolului de moarte pe care-l reprezenta nazismul, cu politica lui revizionistă și revanșardă, a chemat la promovarea unei politici externe active de pace.

Partidul Comunist Român a luat numeroase inițiative, a întreprins diverse acțiuni prin care a condamnat agresiunea hitleristă, subliniind pericolul mare pe care îl reprezenta

Anschlussul pentru pacea Europei, pentru soarta țărilor mici din centrul și sud-estul Europei, pentru independența și suveranitatea României.

Încheierea acordului de la München, în septembrie 1938, a provocat o profundă neliniște și indignare în rindul opiniei publice din România.

În martie 1939, întreaga Cehoslovacie a fost cotoplită de trupele Wehrmachtului. După Anschluss, încă un stat constituit numai cu 20 de ani în urmă, dispărea de pe harta Europei. În lunile ce au urmat, pe teritoriul României s-au refugiat numeroși cetățeni cehoslovaci (militari, femei, copii, bătrâni), care au fost găzduiți și tratați frățeste de populația și autoritățile românești, așa cum se vor proceda și cu polonezii, după 1 septembrie 1939.

În zilele dramatice care au urmat după cotopirea Cehoslovaciei masele de țărani, negăcitori, intelectuali au răspuns cu clan patriotice mobilizării parțiale hotărâte de guvernul român. Este momentul cînd Partidul Comunist Român, dovedindu-și patriotismul său fierbinte a dat cuvînt de ordine membrilor și simpatizanților săi să se prezinte la unitățile militare și să lupte pentru întărirea forței politice și morale a armatei contra Germaniei hitleriste și a statelor revizioniste.

În acele momente de mari primejdii s-au prezentat sub arme de trei ori mai mulți rezerviști decît cei chemați prin ordine de concentrare. Au plecat din satele și orașele lor, cerînd arme zeci de mii de oameni.

După punerea sa în libertate din celulele Doftanei, tovarășul Nicolae Ceaușescu a primit noi sarcini, a desfășurat o bogată activitate în cadrul organizației revoluționare de tineret, refăcută sub directa sa conducere. Tovarășul Nicolae Ceaușescu — alături de care se afla tovarășa Elena Ceaușescu (Petrescu) — a reușit să transforme activitatea cercurilor culturale de pe lângă breslele muncitorești în acțiuni cu un puternic conținut politic și revoluționar, cu caracter patriotic și antifascist.

Starea de spirit antihitleristă și antirăzboinică a maselor populare s-a manifestat în mod plener cu prilejul marilor demonstrații antifasciste care s-au desfășurat în România cu 50 de ani în urmă, la 1 mai 1939. Marea manifestație de la București, la care au participat peste 20 000 de oameni, în organizarea căreia tovarășul Nicolae Ceaușescu și tovarășa Elena Ceaușescu (Petrescu) au avut un rol hotărîtor, a pus în evidență capacitatea organizatorică și politică a comuniștilor români, a scos în relief patriotismul lor fierbinte. La întrunirile din sălile „Tomis”, „Eintracht” și „Aro” a fost subliniată necesitatea realizării unității de luptă a tuturor forțelor democratice și patriotice, a întregului popor român pentru a face față pericolului hitlerist, pentru a bara calea fascismului și a războiului. Pe tot traseul, din Piața Romană, Calea Victoriei, prin fața Palatului Regal, Splaiul Unirii, Bd. George Cosbuc, str. 11 Iunie și pînă la Mormîntul Eroului Necunoscut din Parcul Libertății, cei peste 20 000 de participanți, în rîndul cărora se aflau militanții comuniști și antifasciști, tovarășul Nicolae Ceaușescu și tovarășa Elena Ceaușescu (Petrescu), au scandat lozinci cu un pronunțat conținut revoluționar patriotic, antifascist și antirăzboinic: „Trăiască democrația”, „Vrem România liberă și independentă”, „Vrem respectarea granițelor”, „Jos războiul”, „Jos Gardă de Fier”, „Trăiască Frontul Popular Antifascist”, „Jos agenții hitleriști”, „Jos trădătorii de țară”. La Mormîntul Eroului Necunoscut participanții au depus o coroană de flori și au intonat cîntece revoluționare, patriotice.

În după amiaza zilei de 1 mai 1939 au fost organizate în zonele de agrement din împrejurimile Capitalei numeroase acțiuni culturale, politico-educative cu caracter antifascist și antirăzboinic. Acțiunea de la Stadionul muncitoresc a beneficiat de participarea tovarășului Nicolae Ceaușescu, care s-a pronunțat pentru realizarea Frontului Popular, pentru salvarea independenței și integrității teritoriale a patriei. Organele polițienești notau următoarele în legătură cu această acțiune: „Nicolae Ceaușescu, fost condamnat la trei ani închisoare, pentru activitate comunistă, pedeapsă executată la Doftana, a strigat în timpul serbării de pe Stadionul Muncitoresc lozinci comunistă: „Trăiască Frontul Popular”.

Evenimentele de la 1 mai 1939 au pus în evidență forța clasei muncitoare de la noi din țară, capacitatea Partidului Comunist Român de a acționa împotriva fascismului și a războiului, de a realiza un larg front patriotic, antifascist, și au avut un larg ecou nu numai în țară ci și peste hotare. La Conferința internațională pentru apărarea păcii ținută la Paris între 12—14 mai 1939, s-a apreciat că manifestațiile muncitorești din ziua de 1 mai 1939 din București au fost „o expresie a voinței maselor, o dovadă că poporul român se raliază la mișcarea antifascistă și că voința sa este de a lupta, în mod real, împotriva agresiunii și a fascismului”.

Numeroase ziare și publicații din Franța, Anglia, S.U.A., U.R.S.S., Elveția au scris în coloanele lor despre evenimentele revoluționare, antifasciste din România.

Referindu-se la marile acțiuni populare din acei ani, tovarășul Nicolae Ceaușescu reamăra: „Partidul Comunist Român a condus marile bătălii de clasă, lupta împotriva

războiului și a fascismului, pentru realizarea unității clasei muncitoare, a unității tuturor forțelor democratice împotriva războiului și fascismului. Sînt binecunoscute luptele minerilor din 1929, luptele din 1933 ale petroliștilor și ceferiștilor, crearea Frontului Popular, marea demonstrație antirăzboinică și antifascistă de la 1 Mai 1939 – care au afirmat cu putere capacitatea clasei muncitoare, a partidului nostru comunist și a celorlalte forțe democratice de a determina o nouă politică în viața României”⁷.

După acțiunile organizate la București, tovarășul Nicolae Ceaușescu și tovarășa Elena Ceaușescu (Petrescu) au continuat să militeze cu ardoare pentru unitatea clasei muncitoare, pentru apărarea intereselor fundamentale ale celor ce muncesc, pentru apărarea independenței și integrității teritoriale a României. Printre acțiunile inițiale se remarcă și Serbarea Cîmpenească din 13 august 1939, organizată pe Stadionul Muncii din Parcul Veseliei, în cadrul căreia a luat cuvîntul tovarășul Nicolae Ceaușescu, iar tovarășa Elena Ceaușescu (Petrescu), conducătoarea secției de tineret din sectorul II Negru al Capitalei a fost desemnată „Regina Muncii”.

În condițiile internaționale complexe ale fazei de început a celui de-al doilea război mondial, în vara anului 1940, României, izolată pe plan internațional și părăsită de toate puterile Europei, i-au fost impuse grave amputări teritoriale, care au culminat cu Dictatul de la Viena, prin care se smulgea din trupul țării un teritoriu de 43.500 km² și o populație de peste 2.600.000 locuitori în majoritatea români, care intrau sub dominația terorii negre horthyste. Masele populare s-au ridicat la luptă, au cerut să se opună rezistență, să nu se cedeze nici o palmă din pămîntul sfînt al țării. Oștenii refuzau să se retragă pe noile granițe, iar atunci cînd au fost siliți să o facă, luat în ranța lor pămînt, jurînd să se întoarcă, să-l pună la loc. Și în aceste împrejurări dramatice și apăsătoare, comuniștii s-au aflat în primele rînduri.

La cîrma statului a fost impus, prin intervenția directă a forțelor hitleriste, un guvern de dictatură militară-fascistă. În aceste condiții, în pofida voinței, a intereselor și aspirațiilor fundamentale ale poporului nostru, România a fost tirată în războiul dezlănțuit de Germania nazistă împotriva Uniunii Sovietice. Atributele fundamentale ale statului român, independența și suveranitatea sa au fost grav lezate.

Subordonarea politică, economică și militară a României de către Reichul nazist a avut drept rezultat acapararea și exploatarea prădălnică a resurselor naturale, a bogățiilor țării, înrăutățirea situației maselor populare, au fost afectate interesele vitale ale poporului român.

Toate acestea au amplificat lupta antifascistă a poporului nostru, au generat un puternic val de nemulțumire generală împotriva regimului dictatorial militar-fascist și a hitlerismului. În conștiința maselor populare s-a cristalizat tot mai puternic necesitatea impioasă a ridicării la luptă pentru oprirea cursului nefast al evenimentelor grave în care fusese antrenată România.

Partidul Comunist Român s-a ridicat cu hotărîre la luptă împotriva politicii regimului dictatorial, a dominației Germaniei naziste, organizînd mișcarea de rezistență, antrenînd masele largi în lupta pentru sabotarea mașinii de război naziste și alungarea trupelor străine din țară, pentru alăturarea României la coaliția antihitleristă. Lupta antifascistă, antihitleristă a poporului român a căpătat caracterul unei ample mișcări de rezistență populară, națională.

Obiectivele mișcării de rezistență din România, stabilite de partidul comunist prin Platforma program din septembrie 1941, au reflectat aspirațiile fundamentale ale poporului pentru refacerea unității național-statale, restabilirea și consolidarea independenței și suveranității naționale, pentru drepturi și libertăți democratice. Ele au constituit programul de luptă al Frontului Unic Național propus de P.C.R. tuturor partidelor, grupărilor și personalităților politice nefasciste, tuturor forțelor democratice și patriotice.

Partidul comunist a acționat cu toată fermitatea pentru unirea tuturor forțelor patriotice, reușind să realizeze o largă coaliție a tuturor celor care se pronuntau, într-o formă sau alta, pentru răsturnarea dictaturii militară-fasciste, ieșirea din războiul antisovietic și alăturarea României la coaliția antihitleristă.

O puternică stare de spirit antihitleristă s-a dezvoltat în rîndurile clasei muncitoare, țărănimii, intelectualității, ale întregului popor român. Cu riscul libertății și vieții, patrioții, antifasciștii au desfășurat numeroase acțiuni împotriva războiului hitlerist.

Reflectînd nemulțumirea și revolta maselor muncitoare, în rîndurile soldaților și ale ofițerilor se accentua starea de spirit antihitleristă. Numeroși soldați refuzau să plece pe front,

⁷ Nicolae Ceaușescu, *Expunere la ședința comună a Plenarei Comitetului Central al Partidului Comunist Român, a organismelor democratice și organizațiilor de masă și obștești*, 28 noiembrie 1988. *Cuvîntare la încheierea ședinței comune*, 30 noiembrie 1988, Edit. politică, București, 1988, p. 19.

cadre de comandă din armată, generali și ofițeri patrioți își manifestau deschis împotriva față de hitleriști și de dictatura militarofascistă.

Înțelegând gravitatea situației prin care trecea țara, cei mai străluciți reprezentanți ai intelectualității române, patrioți lumași, oameni de știință, scriitori, artiști, medici, profesori universitari și secundari, publiciști, au protestat împotriva războiului și a dominației germane, s-au pronunțat pentru ruperea alianței cu Germania și orientarea țării pe calea dezvoltării libere, democratice și progresiste. În scrisori, memorii și proteste, adresate guvernului Antonescu, în pamflete și articole publicate în presa vremii, oameni de știință și cultură s-au ridicat în apărarea idealurilor umaniste, au condamnat ororile hitlerismului și ale războiului.

O contribuție însemnată în mișcarea de rezistență a avut-o realizarea în 1943 a Frontului Patriotic Antihitlerist, care, alături de Partidul Comunist Român, cuprindea: Uniunea Patrioților, Frontul Plugarilor, Partidul Socialist-Țărănist, Uniunea oamenilor muncii maghiari din România (MADOSZ), organizații locale ale Partidului Social-Democrat. Totodată, Partidul comunist a desfășurat o largă activitate pentru realizarea unității clasei muncitoare, a tuturor forțelor muncitorești, ca nucleu al frontului democratic, patriotic și antifascist. În aprilie 1944 s-a realizat unitatea de acțiune a clasei muncitoare prin încheierea Frontului unic între Partidul Comunist Român și Partidul Social-Democrat, care, așa cum releva tovarășul Nicolae Ceaușescu, „a constituit factorul esențial în lupta pentru răsturnarea dictaturii militarofasciste, pentru ieșirea României din războiul dus contra Uniunii Sovietice, alăturarea la coaliția antihitleristă și trecerea la dezvoltarea democratică și la transformarea socialistă a țării”⁶.

În manifestul publicat la 1 Mai 1944 se spunea: „În ziua de 1 Mai, ziua ei de luptă și speranță, muncitorimea organizată, unită de la comuniști pînă la social-democrați, cheamă întreaga clasă muncitoare, pe toți muncitorii organizați și neorganizați, întregul popor român, toate clasele și păturile sociale, toate partidele și organizațiile, indiferent de culoarea politică, credință religioasă și apartenență socială, la lupta hotărâtă pentru pace imediată, răsturnarea guvernului Antonescu, formarea unui guvern național din reprezentanții tuturor forțelor antihitleriste... pentru o Românie liberă, democratică și independentă”.

În dezvoltarea ei, mișcarea de rezistență antifascistă din România a cunoscut o linie ascendentă, atît ca forme de manifestare a luptei, cît și cuprinderea tuturor forțelor social-politice nefasciste și antihitleriste, de la clasa muncitoare, țărănime, intelectualitate, pînă la cercurile Palatului regal, inclusiv regele, generali și ofițeri superiori ai armatei, reprezentanți ai partidelor burgeze.

În iunie 1944 a fost creat Blocul Național Democratic, întrunind Partidul Comunist Român, Partidul Social-Democrat și principalele partide burgeze: Partidul Național-Țărănesc și Partidul Național-Liberal. Toate aceste înțelegeri, alianțe, au constituit cadrul organizatoric al consensului național care a stat la baza luptei de eliberare a poporului român de sub dominația fascistă.

În împrejurări interne și externe favorabile, partidul comunist, împreună cu celelalte forțe naționale, a trecut, la 23 August 1944, la înfăptuirea revoluției de eliberare națională și socială, antifascistă și antiimperialistă, care a dus la răsturnarea dictaturii militarofasciste, la trecerea României cu întregul său potențial economic și militar alături de coaliția antihitleristă.

Victoria revoluției de eliberare națională și socială, antifascistă și antiimperialistă, care a deschis o nouă eră în istoria României, era înfăptuirea societății fără exploatare, a societății socialiste, năzuită de clasă muncitoare, de alți oameni ai muncii, de intelectualii cu vederi înaintate, de întregul popor a determinat condiții radicale schimbate pentru semnificația zilei solidarității internaționale, pentru conținutul și lozincile ei, inclusiv pentru formele concrete de organizare și manifestare. Tovarășul Nicolae Ceaușescu releva tocmai această împrejurare nouă, cînd spunea că „oamenii muncii din România sărbătoresc 1 Mai trecînd în revistă mărețele succese obținute, la început în lupta pentru democratizarea țării, pentru transformarea revoluționară a societății, apoi în zidirea celei mai drepte și mai umane orînduirii, orînduirea socialistă, în făurirea noii civilizații materiale și spirituale pe pămîntul patriei noastre. Fiecare 1 Mai reprezintă o nouă treaptă pe care poporul nostru, liber și stăpîn pe destinele sale, o urcă pe drumul progresului, al bunăstării și fericirii”⁷.

Îndată după 23 August 1944 România a participat cu toate forțele sale militare și economice la războiul dus alături de Uniunea Sovietică și Aliați, pentru eliberarea de sub

⁶ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 18, Edit. politică, București, 1979, p. 242.

⁷ Nicolae Ceaușescu, *op. cit.*

dominația horthysto-hitleristă a părții de nord-vest a Transilvaniei, continuând apoi să-și aducă întreaga contribuție la eliberarea Ungariei, Cehoslovaciei, a unei părți a Austriei, plină la înfrângerea deplină a Germaniei hitleriste. În același timp, în interior, în fața forțelor democratice, a partidului nostru comunist, ieșit, după 20 de ani, din ilegalitate, s-au pus însemnate probleme privind refacerea economiei naționale și înfăptuirea unor reforme economico-sociale aduse la ordinea zilei cu necesitate de desfășurarea rapidă a evenimentelor. Instaurarea guvernului democratic-muncitoresc-țărănesc de la 6 martie 1945 a constituit un moment de mare importanță, s-a trecut la o seamă de prefaceri tot mai ample și mai profunde. Clasa muncitoare, în condițiile foarte grele de viață în care se afla datorită consecințelor războiului și exploatării capitaliste, nu a precupețit nici un efort pentru a-și îndeplini măreața misiune istorică, de data aceasta o misiune constructivă de vremuri noi. În primăvara anului 1945 când încă războiul nu se terminase, dar când peste puține zile Germania hitleristă avea să capituleze, în România, după atîția ani începînd din 1890, a fost sărbătorit primul 1 Mai, ca moment al unei nemaicunoscute transformări revoluționare care începeau să aibă loc în viața patriei. Un entuziasm general stăpînea masele muncitoare, de la orașe și sate. Era primul 1 Mai sărbătorit prin sporirea producției, organizarea mai bună a muncii, pentru consolidarea guvernului, a reformei agrare democratice, legiferată cu puțin timp înainte, pentru noi eforturi în vederea încheierii războiului antihitlerist. În circulația sa, Comitetul Central al Frontului Unic Muncitoresc releva: „1 Mai trebuie să fie o sărbătoare a libertății poporului muncitor, a unității clasei muncitoare, a realizărilor înfăptuite în cadrul operei de reconstrucție și democratizare a țării”. Ca lozinci, erau lansate: „Trăiască România democratică!”, „Trăiască unitatea de muncă și de luptă a muncitorimii, țărănimii și intelectualității pentru consolidarea democratică în țara noastră!” ș.a.m.d. Este acesta expresia începutului de istorie nouă, înfăptuită, an de an, pînă în prezent.

În acest timp au crescut influența și rolul Partidului Comunist Român, Partidului Social-Democrat, Frontului Plugarilor și a altor formațiuni democratice, patriotice. Imediat după 23 August, au fost reconstituite sindicatele, însă de la început pe baza unității, a Frontului Unic Muncitoresc. Abolirea monarhiei la 30 decembrie 1947 și proclamarea republicii au marcat o etapă nouă, au semnificat instaurarea deplină a puterii populare, deschiderea posibilităților de trecere nemijlocită la revoluția și construcția socialistă. În condițiile trecerii la noua etapă istorică, a revoluției și construcției socialiste, viața a impus crearea în 1948 a partidului unic al clasei muncitoare. Referindu-se la semnificația acestui eveniment tovarășul Nicolae Ceaușescu preciza: „Se poate afirma cu deplină temel, că nici nu se putea pune problema trecerii la construcția socialismului fără un partid unic, revoluționar, al clasei muncitoare, care să îndeplinească rolul de forță politică conducătoare în această uriașă activitate de transformare a întregii țări”¹⁰.

În această primă etapă, care a durat pînă în 1965, după realizarea partidului unic, constituirea Marii Adunări Naționale și adoptarea primei Constituții republicane s-a procedat la naționalizarea principalelor mijloace de producție din domeniile industriei, bancar, financiar, la cooperativizarea agriculturii, la modificări în organizarea și orientarea învățămîntului, a cercetării științifice. Esențial este că a fost lichidată exploatarea omului de către om, realizare de bază pentru asigurarea egalității social-politice și afirmarea personalității umane.

Toate aceste transformări, care prin ele însele au marcat conținutul primei faze de înfăptuire a societății socialiste s-au răsfrînt și mai puternic și la nivel superior în planul împlinirii năzuințelor clasei muncitoare, de fapt ale întregului popor muncitor, manifestate din timp îndelungat, și rezolvate treaptă de treaptă, pînă la împlinirea soluționării lor prin însăși esența societății socialiste. Anul 1965 marchează începutul unei epoci noi în istoria României. Congresul al IX-lea a investit în funcția supremă de secretar general al partidului pe tovarășul Nicolae Ceaușescu, devotat comunist și înflăcărat patriot, personalitate preeminentă a lumii contemporane. Congresul a trasat obiectivele dezvoltării economico-sociale a patriei noastre în noua etapă. A pus un accent mai mare pe crearea unei puternice industrie socialiste, în temelul celor mai noi cuceriri ale științei și tehnicii, pe acordarea unei mari importanțe agriculturii, întregului ansamblu al economiei, învățămîntului, culturii, activității politico-educative, patriotice. S-a trecut mai hotărît la lichidarea atitudinii de plăcănire față de tot ceea ce era străin și de redare partidului, poporului a încrederii în forțele lor, în capacitatea lor de gîndire și acțiune, a sentimentului de demnitate patriotică, revoluționară.

Opera complexă de realizare a orînduirii noi în România se află în prezent în etapa făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate. Potrivit orientărilor date de Congresul al XIII-lea și Conferința națională ale partidului, România avansează tot mai ferm spre înde-

¹⁰ Nicolae Ceaușescu, *op. cit.*, vol. 31, Edit. politică, București, 1989, p. 676.

plinirea obiectivului ca pînă în anul 1990 să devină țară socialistă mediu dezvoltată. În acest an, 1989, poporul român se află în fața pregătirii și desfășurării Congresului al XIV-lea al partidului, care urmează să adopte al noulea plan cincinal și orientările generale ale dezvoltării pînă în anul 2000 și, în unele domenii, și pînă în primul deceniu al secolului al XXI-lea, și în fața celei de a 45-a aniversări a victoriei revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă din August 1944.

Însușeșitoarele și mobilizatoarele programe de viitor atestă plin treapta de istorie pe care se află țara noastră în anul în care sărbătorim — în formele specifice și atât de organizate și înfăptuite cu munca productivă, fizică și intelectuală — împlinirea a cinci decenii de la cucerirea și așa de semnificativa manifestare de 1 Mai din România anului 1939, care a exprimat voința neabătută a clasei muncitoare române, a întregului nostru popor de salvagardare a intereselor fundamentale ale patriei, de promovare a democrației, păcii și progresului, și a unui secol de la proclamarea zilei de 1 Mai ca zi a solidarității internaționale.

RÉSUMÉ

A l'occasion du 50-ème anniversaire de la grande démonstration du premier mai 1939 les auteurs mettent en évidence le fait que le jour de 1 Mai 1939 est devenu de plus en plus symbole de l'action de la classe ouvrière, de sa décision de suppression de l'exploitation et de l'oppression, de construire une nouvelle société, égale et droite pour le profit de ceux qui travaillent.

On y mentionne la décision du Comité Politique Exécutif du Parti Communiste Roumain de 2 mars 1989 concernant l'anniversaire de 50 années depuis la démonstration patriotique, antifasciste et antiguerrière de 1 mai 1939 et d'une centaine d'années depuis la proclamation du Premier mai comme jour de la solidarité internationale de ceux qui travaillent.

L'article réalise un bref historique du chemin complexe parcouru par la classe ouvrière dans le processus de transformation dans une nouvelle classe sociale: la classe la plus révolutionnaire de la société roumaine.

Commençant de la moitié du XIX-ème siècle jusqu'à présent, partout au monde on fête constamment le premier mai.

Dans la période d'ascension et de développement du mouvement ouvrier en Roumanie on y montre le rôle important du Parti Communiste Roumain dans l'organisation et la direction du mouvement ouvrier, de ces actions qui ont culminé par la réalisation de l'acte du 23 août 1944 et ensuite par l'oeuvre de construction et d'édification de la société socialiste.

PRECIS

On the occasion of the 50 year anniversary since the great demonstration on the 1st of May 1939 the authors bring to our attention the fact that starting with 1889 May Day has become, ever more clearly, a symbol of the actions of the working class, of their will to abolish exploitation and to build up a new society, equal and right, in the service of those who work.

There is mentioned the decision to made by the Political Executive Committee of the Central Committee of the Roumanian Communist Party on the 2 nd March 1989 regarding the celebration of 50 years since the patriotic, antifascist and anti-war demonstration on the 1st of May 1939 and of 100 the years since the declaration of May Day as the day of international solidarity of those who work.

The material gives us a brief history of the complex way of the working class in the process of becoming a new social class, the most revolutionary of Romanian society. There is also a showed the international participation of the working class in organizing and deciding to celebrate May Day starting with the middle of the nineteenth century up to the present day. For the period of ascention and development of the movement of the working class there is pointed out the important part played by the Romanian Communist Party in organizing and leading the movement of the working class, all its actions which culminated with the historic act from the 23 rd of August 1944 and then went forth in the process of building up the socialist society.

Eminescu și Arhivele

DIMITRIE VATAMANIUC

Eminescu își face studiile la Berlin între 1872 și 1874 în vederea pregătirii doctoratului în filozofie. Poetul audiază însă și cursurile lui Karl Richard Lepsius de istoria Egiptului și cele ale lui Johann Gustav Droysen de istorie modernă. Manuscrisele eminesciene cuprind numeroase însemnări de la prelegerile acestor profesori, extrase din diferite tratate de specialitate, precum și note bibliografice privind unele lucrări de istorie care stau în atenția sa în anii studiilor universitare.

Preocupările lui Eminescu în epoca pregătirii doctoratului privind istoria par să aibă ca obiect și întocmirea unei teze secundare din această materie, cum se obișnuia la unele universități străine din acea vreme. Eminescu întreprinde, într-adevăr, cercetări în arhivele străine în 1874 în vederea realizării unui tur de orizont cu privire la fondurile documentare în care presupunea că se păstrează mărturii privind țara noastră. Eminescu îi scrie lui Ioan Alexandru Samurcaș, secretar al Agenției diplomatice din Berlin, despre călătoria sa la Königsberg, orașul lui Kant, unul din filozofii preferați ai poetului. „În Königsberg n-am stat decât cinci zile — îi scrie Eminescu lui Samurcaș, în 19 septembrie 1874 —, unde, locuind la unul din colegii mei de universitate, fiu de comerciant, și însoțit de el în cercetările mele. am putut vorbi cu directorul Arhivei despre existența documentelor regatului Poloniei și a țărilor învecinate, am cules notițe asupra aceloră, cari sint publicate deja în *Corpora documentorum*, dară o cercetare cu ochi proprii a documentelor originale nu este permisă decît după o învoire înscrisă a guvernului central. O asemenea învoire aș fi trebuit s-o solicit sau prin Agenția noastră sau prin mijlocirea Ministeriului nostru de Externe”¹.

De la Königsberg, Eminescu pleacă la Cracovia. Aici află că documentele păstrate în arhivele cracoviene începuseră să se tipărească și că editarea lor se afla la al treilea volum. Poetul are în vedere, probabil, colecția *Monumenta mediaevi historica res gestas Poloniae illustrantia*, care se tipărește la Cracovia, începînd din 1874 și a cărei editare se continuă și după această dată.

Eminescu face ultimele investigații în călătoria sa de studii la Lvov (Lemberg). În Lemberg aș fi vrut să scot — îl informează poetul pe Ioan Al. Samurcaș — fotografia bisericii Movileștilor și a portretelor dinăuntru ei (familia lui Ieremia Movilă și portretul unui armaș din Țara Românească, care cu vremea a fost ajuns mare-cancelar al Poloniei), dar lipsa de mijloace m-a oprit de a angaja un fotograf pentru o asemenea lucrare”².

Biserica Moldovenească (Wolska = Cerkiew) din Lvov este ridicată de Movilești, cum spune Eminescu în scrisoarea sa. Portretul din interiorul ei nu este al unuia armăsar din Țara Românească, ci al lui Constantin Coniact, administrator al vămlor în Rusia. Acesta ridică clopotnița, repară biserica și este înmormîntat în ea³. Inscripția de pe portret arată că a stat în „Valachia Cisalpină” și a ocupat în domnia lui Alexandru Lăpușeanu funcția de „praefectus administratione Valachiae”, text căruia Eminescu îi dă tîlmăcirea de armaș. Coniact a îndeplinit în Polonia „officio maximo cum reipublicae emolumento perfunctus esset”. Poetul interpretează textul că persoana reprezentată în portret ajunsese mare cancelar.

Investigațiile întreprinse de Eminescu în aceste arhive au ca urmare faptul că poetul își analizează cu luciditate pregătirea sa pentru cercetarea arhivistică și face reflecții asupra răspunderii celor ce se angajau să scoată la lumină documente istorice. „E altceva a face cercetări pentru sine însuși — îi arată Eminescu lui Ioan Al. Samurcaș — cari, greșite chiar fiind, nu au nici un caracter oficial, și altceva cînd, ca reprezentant (cel puțin a peu près) al unui guvern, cercetezi cu toată responsabilitatea morală documente vechi — de-a căror autenticitate și analiză arhaică atîrnă tranșarea unei chestiuni de politică militantă poate.

¹ I.E. Torouțiu, *Studii și documente literare IV. Junimea*. București, Institutul de arte grafice „Bucovina”, 1933, p. 120—121.

² *Idem*, p. 121.

³ P. P. Panaitescu, *Fundațiuni religioase românești în Galizia*. În Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice, XXII, București, 1929, p. 1—19; I.E. Torouțiu, *op. cit.*, p. 291—294.

În sfârșit pentru a încerca deschiderea ușilor arhivei pe calea cea mare a relațiilor internaționale îmi lipsește încrederea în mine, nefiind specialist în descifrarea documentelor și avînd în această privință mai multă rutină și bun simț decît înțelegerea tuturor greutăților și criteriilor, de cari chiar sciitorii însemnați sînt învinși”⁴.

Eminescu nu se desminte nici de astă dată în privința înaltei sale conștiințe în tot ce întreprinde. Poetul era decis să-și facă pregătirea necesară să poată descifra și interpreta documentele istorice din arhive. „Pe la mijlocul lui noemvrie mă întorc în Germania — în serie Eminescu lui Ioan Al. Samurcaș — pentru examene — se înțelege că celesta deorînd grația favente, nefiind caz împiedecător. Călătoria mea va avea de scop înainte de toate depunerea doctoratului. Pînă atunci mă voi pune însă în corespondență cu D-nul Hăjdău, pentru a afla de la el numele dicționarelor auxiliare (a limbii latine corupte din acel timp și a prescurtărilor uzitate pe atunci) și toate preservativele critice, pe cari cineva trebuie să le aplice la documente, pentru a afla dacă sînt autentice sau apocrife; căci în critica documentelor nu e permis a visa. Înainte de plecarea mea, Vă voi anunța pentru ca să binevoiți a mijloci eliberarea actului susmenționat cu permisiunea de a vizita arhivele secrete ale Statului prusian”⁵.

Eminescu nu pleacă în Berlin pentru depunerea doctoratului, cum spera, și intră director la Biblioteca Centrală din Iași. Momentul acesta din biografia sa este cu deosebire important în mai multe privințe. Nu știm dacă s-a adresat lui Hasdeu, cum își propunea, însă Eminescu trece la traducerea manualului lui A. Leskien, *Handbuch der Albulgarischen (Aetkircchen-slawischen) Sprache. Grammatik. Texte. Glossar*, tipărit la Weimar în 1871 și păstrat în manuscrisele sale⁶. Poetul se familiariza, prin traducerea manualului, cu vechea slavonă și cu alfabetul chirilic. Munca în Biblioteca Centrală Universitară, unde îi trec prin mînă documentele și cărțile, face ca Eminescu să devină unul din cei mai stăruitori intelectuali români în recuperarea vechiului scris românesc. Desfășoară o susținută activitate în această direcție și îmbogățește fondurile bibliotecii ieșene cu achiziții prețioase de manuscrise și carte rară. Este și epoca în care își formează biblioteca personală din manuscrise și carte rară. Multe din manuscrisele din biblioteca sa se imprumută lui M. Gaster și H. Tikin, care le utilizează în lucrările lor fără să i le restituie.

Dacă Eminescu nu continuă investigațiile personale în arhive, nu este mai puțin ade-vărat că asemenea cercetări întreprinse de alții stau permanent în atenția sa și le utilizează în proza politică. Manuscrisele poetului cuprind multe însemnări privind autori, colecții și documente istorice. Sînt de reținut nume ca Jordanes, care trăiește în secolul al VI-lea, cu lucrări ca *De Getarum sive Gothorum origines et rebus gestis* (1515) și *Isidori Chronicon Gothorum. Vandalorum, Suenorum et Wisigothorum* (1597), Antonio Bonfini (1434—1503), cu *Rerum hungaricarum decades*, Nicolaus Olahus (1493—1568), cu *Hungaria și Chronicon*. Pietro Servius (? — 1648) cu *Juveniles feriae que continent antiquitatum romanarum miscellanea* (1638), Joseph De Guignes (1721—1800) cu *Histoire générale des Huns, des Turcs, des Mongols et des autres Tartares occidentaux* (1756—1758). În manuscrisul 2257, 418 găsim și o listă, întocmită de Eminescu, pentru autorii consultați de Gheorghe Șincai, cu date biografice despre ei: „*Georgius Fabricius*, poet și istoric, născut la Chemnitz la anul 1516 (mort 1571), a fost protejat de împăratul Maximilian II și a dirijat în curs de 25 de ani colegiul din Meissen. *Origines stirpis saxoniae* 1597 Lib. Brietius [Philippus], iezuit, bibliotecar al Colegiului Iezuitilor din Paris, n[ăscut] la Abbeville 1601, m[ort] la 1668.

Parallela geographiae veteris et novae, 1649, 3 vol. 4°.

Theatrum geographicum Europae veteris 1653 in folio.

Chronicon ab orbe condita ad annum Christi 1663 et 1682, 7 vol[ume] în 12.

Philippi Labbe et Philippi Brieti concordia Chronologica, 1670, 5 vol[ume] în folio.

Dlugosz Ioan zis Longinus, istoric polon născut în Brezric la a[nu]l 1415, dintr-o familie nobilă, a fost preceptorul copiilor lui Casimir IV, a împlinit mai multe misiuni diplomatice în Prusia, Ungaria și Boemia, a fost numit la întoarcerea din călătoria la locurile sfinte arhiepiscop de Lemberg și a murit la 1480 înainte de-a fi consacrat.

⁴ I.E. Torouțiu, *op. cit.*, p. 121.

⁵ *Idem*, p. 122.

⁶ M. Eminescu, *Opere XIV. Traduceri filozofice, istorice și științifice*. Ediție critică întocmită de Perpessicus. Studiu introductiv de Al. Oprea. Ediție critică îngrijită de Petru Creția, Aurelia Creția, Dimitrie Vatamaniuc, Anca Costu-Foru. Colaboratori externi Gheorghe Mihăilă, Anita Bhoșe. Secretar tehnic Ileana Rațiu. București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1983, p. 443—507.

⁷ M. Eminescu, *Fragmentarium*. Ediție după manuscrise, cu variante, note, addenda și indici de Magdalena D. Vatamaniuc, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1981, p. 561, 581, 595, 613.

Historia Polonica, usque ad annum 1480 (Lipsca, 1711, 2 volume) în folio) Lib. XIII ad annum 1475 (Ștefan)"⁹. Pentru istoria națională, Eminescu își extrage informațiile din colecția *Documentele Hurmuzaki*, care se tipărea sub îngrijirea lui I. Slavici, din cronicari, pentru care folosește ediția lui M. Kogălniceanu, *Cronicele României sau Letopisețele Moldovei și Valahiei* (I—III, București, 1872—1874) și tratatul lui Eudoxiu Hurmuzaki, *Fragmente zur Geschichte der Rumänen*, în șase volume, din care traduce, cum am văzut, primul, ce se tipărește în 1879. În atenția lui Eminescu stau publicațiile lui B. P. Hasdeu, *Istoria critică a românilor și Arhiva istorică a României*. Poetul își extrage de aici informația istorică pentru studiul *Basarabia*. La scrisoarea lui B. P. Hasdeu în care acesta se plinge că nu-i citează publicațiile, poetul răspunde în „*Timpu!*” din 5 martie 1878, când arată că nu terminase studiul, dar că va face acest lucru la încheierea lui. Eminescu își îndeplinește promisiunea și arată, în finalul studiului, că pentru secolele XIV—XV a cercetat cele două lucrări ale lui Hasdeu „cu mult folos”. Dintre reviste, Eminescu aprecia *Columna lui Traian*, scoasă de B. P. Hasdeu, tocmai pentru faptul că dădea la lumină documente din arhive. „*Columna lui Traian*... promite a deveni o prețioasă revistă — scrie Eminescu în „*Timpu!*” din 1 aprilie 1882 — și a da o nouă impulsie științei române. Științele române, zicem, pentru că, dacă științele naturale și matematicile sînt prin chiar natura lor cosmopolite, știința istoriei, a limbii, a manifestărilor artistice ale unui popor, a vieții lui juridice, a datinilor este o știință națională. Acestea din urmă întăresc vertebrele naționalității, aceste fac pe un popor să se cunoască pe sine însuși, îl păstrează în originalitatea și tinerețea lui și-l mîntuie de platitudinea unei culturi cosmopolite”⁹. Cercetări, ca cele întreprinse de B. P. Hasdeu, arată Eminescu, nu ar prezenta o importanță atât de mare, dacă poporul român ar fi fost ferit de vicisitudinile istorice. „Ceea ce se dezgropă prin aceste documente istorice și lingvistice — scrie Eminescu — nu sînt dar numai materialuri de interes arheologic, ci e România însăși, e genul poporului românesc”¹⁰.

Eminescu li recunoaște lui B. P. Hasdeu înzestrarea și pregătirea necesară pentru cercetarea arhivelor și editarea de documente. „Fără îndoială unul din meritele d-lui B. P. Hasdeu — scrie Eminescu — este de-a fi introdus un nou metod, pozitivist oarecum, în cercetarea istoriei naționale. Înzestrat și c-o memorie imensă și c-o putere de combinație aproape egală cu această memorie, întrunind deci cele două calități ce caracterizează inteligențele geniale: memoria și judecata, cunoscînd o sumă de limbi vie și moarte, între cari pe cele slave, d-sa ne-a descoperit cel dintîi izvoarele slavonești atîngătoare de istoria noastră, cu altă mai prețioasă cu cit, fiind înconjuțați de slavi, aceștia ne cunoșteau poate mai bine decît popoarele apusene. Cronicele polone, colecțiuni de documente slavone, poezia poporană a neamurilor balcanice și a celor de la nord, multe din acestea au fost atrase în cercul cercetărilor sale și încet-încet istoria noastră se reconstruiește piatră cu piatră, manifestare uniformă a unui singur geniu național, al genului poporului românesc”¹¹.

Manuscrisele lui Eminescu cuprind numeroase cronologii și tabele sincronice privind istoria națională și universală. Dramaturgia sa este, în cea mai mare parte, tot de inspirație istorică. Cronologiile și tabelele sincronice conferă manuscriselor un caracter pronunțat de instrument de lucru.

Orientarea lui Eminescu spre publicațiile care tipăreau documente din arhive îl pune la îndemînă un material informativ pe care îl utilizează în proza sa politică. Studiul *Influența austriacă asupra românilor din Principate*, publicat în „*Convorbiri literare*” în 1876, este un excurs istoric, bogat documentat, la un secol de la anexarea Bucovinei la Imperiul Habsburgic, în 1775. Politica expansionistă habsburgică este analizată pe bază de date istorice, cum procedeză în numeroase articole, și acestea formează armătura științifică a discursului critic¹².

Dacă Eminescu urmărește cu atenție publicarea documentelor din arhive și le utilizează în scrisul său, prezintă importanță în egală măsură și mărturiile documentare ce se păstrează în arhive, în legătură cu viața și activitatea sa. Arhivele Statului din țara noastră

⁹ *Idem*, p. 616.

⁹ M. Eminescu, *Opere XIII Publicistica*. Ediție critică întemeiată de Perpessicus. Ediție critică îngrijită de Dimitrie Vatamaniuc, Petru Creția, Oxana Busuioceanu, Simona Cioculescu, Anca Costa-Foru, Aurelia Creția, Claudia Dimiu, Eugenia Oprescu, Ileana Rațiu, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1985, p. 88.

¹⁰ *Idem*, p. 89.

¹¹ *Idem*, p. 87—88.

¹² M. Eminescu, *Opere IX. Publicistica*. Ediția întemeiată de Perpessicus. Studiul introductiv de Al. Oprea. Ediție critică de Petru Creția, Dimitrie Vatamaniuc, Anca Costa Foru, Eugenia Oprescu, colaborator extern Gerhard Csejka. București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1980, p. 163—173.

cuprind un bogat fond de documente privind străburii, bunicii și părinții săi, numirile și destituirile poetului din posturi, precum și un bogat fond de documente, format cu precădere din corespondența oficială din timpul directoratului său la Biblioteca din Iași și revizoratul școlar peste județele Iași și Vaslui.

Cercetările din ultimii ani au stabilit că străbunii lui Eminescu descind din Transilvania și se stabilesc în Bucovina la jumătatea secolului al XVIII-lea. Familia se numea *Iminovici* și își părăsește vatra străbună în marele exod al populației transilvănene din 1767, când trec în Moldova și Muntenia peste 24 000 de familii, ca urmare a obligațiilor iobăgești, militare și a persecuțiilor religioase¹³. Iminovici din Transilvania își au vetrele străbune în Blaj și Vad, în Făgăraș, cu descendenți până în zilele noastre. De aici emigrează mai mulți Iminovici în America înainte de primul război mondial, din cauza asupririi maghiare¹⁴. Mai mulți Iminovici din Blaj frecventează școlile de aici la jumătatea secolului al XVIII-lea, alții se ocupă cu negoțul¹⁵ și unii practică indeletniciri cărturărești și sînt pictori de biserici și popularizatori ai cărților ieșite din tipografia blăjeană¹⁶. Iminovici din Blaj se stîng în linie bărbătească la jumătatea secolului trecut. Arhivele Statului din Alba Iulia păstrează registrele de stare civilă ale orașului Blaj ce cuprind informații inestimabile privind străbunii poetului. Tot la Arhivele Statului din Alba Iulia se află și un document care aduce lumină în călătoria lui Eminescu spre Blaj, cu Ioan Cota și Teodor Cojocaru, în 1866.

Arhivele Statului din Cluj păstrează descripțiile școlărilor din Blaj, *Calculus Scholasticorum* din 1755, 1757 și 1763 și înregistrează mai mulți școlari Iminovici, la care ne-am referit mai sus. Se dau aici informații despre familiile lor și materiile de învățămînt la jumătatea secolului al XVIII-lea¹⁷. Arhivele Statului din Cluj au recuperat și un foarte important document din timpul pregătirii serbării de la Pulna din august 1871. Eminescu face parte din comitetul de organizare al acestei serbări și adresează un apel studenților din Blaj să sprijine această acțiune a studenților români din Viena. Serbarea se ține la Putna, la mormîntul lui Ștefan cel Mare, în august 1871, și se înscrie ca o manifestație a solidarității naționale.

Iminovicii care trec în Bucovina la jumătatea secolului al XVIII-lea se stabilesc în Călinești, o comună pe șoseaua Suceava-Siret¹⁸. Aici li găsește anexarea Bucovinei la Imperiul habsburgic în 1775. Registrele de stare civilă ale acestei comune li înregistrează pe străbunii, bunicii, tatăl, unchi și verișii poetului¹⁹. Familia se stinge și aici în linie bărbătească, dar se continuă în linie femeiască și este răspîndită în numeroase comune din Bucovina și din afara ei. Registrele de stare civilă ale comunelor bucovinene se păstrează la Arhivele Statului din Suceava. Documentele sînt importante pentru că permit să urmărim aria de răspîndire a familiei, însă cuprind și informații privind starea socială și întimplările tragice din viața lor.

Gheorghe Iminovici, tatăl poetului, întemeiază ramura din Moldova a familiei Iminovicilor. Administrator de moșie la Dumbrăveni, se căsătorește cu Raluca Jurașcu și se stabilesc la Ipotești lângă Botoșani. Arhivele Statului din Botoșani și din Iași dețin un bogat fond de documente privind ramura din Moldova a familiei poetului. Arhivele Statului din Botoșani păstrează actul de naștere al lui Eminescu, documente din perioada cînd funcționează aici ca slujbaş, precum și alte materiale de interes biografic. Ocupația de administrator de moșie și apoi de proprietar al moșiei răzășești din Ipotești li implică pe tatăl poetului în mecanismul administrației din vremea sa, cu tranzații de cumpărări, vânzări și procese la toate instanțele judecătorești.

¹³ Ștefan Meș. *Emigrări românești din Transilvania în secolele XIII—XX (Cercetări de demografie istorică)*. București, Editura Științifică, 1971, p. 130; Ediția a II-a revăzută și adăugită. București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1977, p. 100; Ion I. Nistor. *Bejenarii ardeleni în Bucovina*. În *Codrul Cosminului*, II—III, 1927, p. 445—533.

¹⁴ D. Vatamaniuc. *Blajul vatra străbunilor lui Eminescu*. În *Manuscriptum*, VII, nr. 1, ianuarie—martie 1976, p. 127—138.

¹⁵ A. Răduțiu, *Negustori și meșteșugari din Blaj în Urbaniul din 1772*. În *Revista Arhivelor*, an IX, nr. 1, [ianuarie—iunie], 1966, p. 297.

¹⁶ Ștefan Buzilă, *Protopopii și vicarii Năsăudului*, în *Arhiva Someșană*, nr. 27, 1940, p. 353.

¹⁷ Z. Păclișanu. *Documente privitoare la istoria școalelor din Blaj*. În „*Revista Arhivelor*” 1928—1929, nr. 5, 1930, p. 404, 408, 422. Se publică și în volum, București, Tipografia Curții regale F. Göbl Fii, 1930, p. 2, 6, 20.

¹⁸ Vasile Gherasim, *Mihai Eminescu*. Studii și articole. Ediție alcătuită, prefață și bibliografie de George Muntean, Iași, Edit. Junimea, 1977, p. 105—141.

¹⁹ *Idem*, p. 119—123.

Arhivele Statului din Iași păstrează un bogat fond documentar privind implicarea tatălui poetului în mecanismul administrației din acea vreme. Documentele au nu numai o valoare informativă ci și una psihologică. Mama poetului trece averea în seama soțului ei și se mișcă în umbra gospodăriei, între copiii foarte numeroși.

Documentele îl arată în schimb pe tatăl poetului întreprinzător, cunoscător al mai multor limbi; știa să rezolve, însă și să creeze, cele mai complicate situații în demersurile sale cu administrația. Figură balzaciană, întemeietorul ramurii din Moldova a familiei lui Eminescu stă încă în umbră datorită cultului poetului pentru mama sa.

Arhivele Statului din Iași păstrează un fond documentar bogat, legat și de persoana și activitatea lui Eminescu, îndeosebi de cea de la Biblioteca Centrală din Iași și din timpul revizoratului școlar peste județele Iași și Vaslui. Din pașapoartele eliberate lui Gheorghe Eminovici pentru plecarea copiilor săi la studii la Cernăuți luăm cunoștință de portretul ce i se face poetului la vârsta copilăriei²⁰. Arhiva revizoratului școlar cuprinde documente prețioase privind mișcarea corpului didactic în cele două județe, precum și rezoluții ale poetului puse pe diferite documente. De o importanță aparte este și dosarul întocmit de instanțele judecătorești pentru preținse sustrageri de cărți și obiecte de la Biblioteca Centrală din Iași.

Arhivele Statului din Vaslui păstrează și ele un document cu semnătura lui Eminescu. Este un text tipărit, privind recomandarea de manuale care urmau să fie introduse în școlile primare. Documentul a fost trimis școlilor din raza revizoratului său și a fost recuperat și de alte instituții.

Fondul documentar cel mai bogat privitor la Eminescu se păstrează la Arhivele Statului din București și filialele sale. Perioade întregi din viața poetului sînt cunoscute, sub raport documentar, numai pe baza materialelor păstrate în fondurile acestei instituții. Avem în vedere anii cînd poetul face parte din trupele teatrale ale marilor actori Iorgu Caragiale și Mihail Pascaly. Se păstrează astfel actele oficiale privind angajarea poetului în aceste trupe, precum și o serie de suplici pe care le întocmește Eminescu către diferite instituții în numele celor doi actori pe care, în mare parte, le și semnează cu numele lor. Poetul întocmește asemenea suplici și în numele unor actori. Explicația stă în faptul că poetul avea un scris frumos încă de la această dată, care va evolua în anii studiilor universitare spre cunoscuta caligrafie eminesciană. Documente importante se păstrează în această instituție și din epoca directoratului lui Eminescu la Biblioteca Centrală din Iași în 1874—1875. Ele ni-l relevă pe Eminescu în demersurile sale stăruitoare pe lângă Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice privind recuperarea de manuscrise și tipărituri din vechiul scris românesc. Proceșul ce i se întentează lui Eminescu pentru preținse sustrageri de cărți și obiecte de la Biblioteca Centrală din Iași se judecă și la Înalta Curte de Conturi și documentele cuprinse într-un dosar special sînt importante în egală măsură pentru cunoașterea avaturilor prin care trece Eminescu în această incalificabilă inscenare, cît și pentru instituția care, prin practicile ei birocratice, îl supune pe poet la o adevărată tortură morală. Un dosar special reunește corespondența poetului și alte documente precum și un raport către domnitorul țării, în care se protestează împotriva trimiterii în judecată de către guvernul liberal a miniștrilor din guvernarea conservatoare dinaintea de 1876. Documentul, foarte extins, este întocmit de Eminescu și numai semnat de Lascar Catargiu, trimis în judecată împreună cu miniștrii din cabinetul său.

Fondul cel mai mare de documente în păstrarea acestei instituții îl reprezintă numirile în funcții ale lui Eminescu, ca și destituirea din ele, precum și rapoartele sale din epoca revizoratului școlar. Decretele de numiri și destituiri sînt însoțite de actele pregătitoare, în uzanțele de atunci, în administrația noastră de stat.

Eminescu întocmește în epoca revizoratului școlar peste 500 de documente, din care cea mai mare parte nu au intrat în fondurile instituțiilor noastre. Arhivele Statului din București păstrează din aceste documente aproximativ 100 de rapoarte, cel mai mare număr de documente semnate de poet aparținînd unui singur domeniu de activitate. Luăm cunoștință de aici de situația învățămîntului primar din acea vreme sub cele mai variate aspecte. Eminescu este preocupat de amplasarea școlilor în sate, dotarea lor materială, pregătirea cadrelor didactice, îmbogățirea literaturii didactice, introducerea metodelor moderne în predare. Susținător al învățămîntului primar, poetul este în conflict permanent cu organele administrative începînd de la primari și notari pînă la prefecți și miniștri. Poetul deschide anchete pe propria răspundere împotriva învățătorilor și primarilor culpabili, prezidează comisiile

²⁰ *Documente*. Ediție, note, glosar de Gh. Ungureanu, D. Ivănescu, Virginia Isac. Coordonator Gh. Ungureanu. *Studii și documente*, București, Edit. Minerva, 1973, p. 421—434.

pentru ocuparea posturilor la diferite școli, întocmește dări de seamă despre mersul învățământului și tabele statistice. Activitatea aceasta, aparent străină de indeletnicirile literare, îl arată pe Eminescu intelectualul cu înaltă conștiință, cum îl cunoaștem din tot ce întreprinde în scurtă sa trecere pămînteană.

Documentele din fondurile arhivelor menționate mai sus se constituie în texte fundamentale care intră în ediția națională a operei eminesciene. Un volum întreg, *Opere XVI. Corespondență. Documentar* reunește corespondența poetului cu Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice și cu alte instituții²¹. Se tipăresc aici toate documentele privind numirile și destituirile din posturi precum și cele două dosare cu acțiunea în judecată pentru preținse sustrageri de cărți și obiecte de la Biblioteca Centrală din Iași. Documentele reproduse din fondurile acestor instituții reprezintă mărturii de prim ordin în explicarea unor aspecte din creația literară. Documentele din epoca revizoratului școlar se constituie într-un *corpus* care arată că experiența poetului din acești ani, cînd intră în legături nemijlocite cu viața satului, stă la baza prozei politice, cu nimic mai prejos de creația sa literară.

R É S U M É

Eminescu est présenté sous plusieurs aspects; chercheur dans les archives lorsqu'il préparait son doctorat, quand il était préoccupé par l'histoire nationale, son intérêt permanent pour les collections et les publications de documents, leur emploi dans son oeuvre, les fonds documentaires qui se trouvent dans les archives concernant la vie et son activité et le matériel archivistique de ces fonds, entré dans l'Édition Nationale de l'oeuvre du poète. L'étude offre pour la première fois une image d'ensemble de ces aspects et achève la personnalité de notre poète national.

P R E C I S

Eminescu is presented from varied points of view: as a researcher in the archive when was preparing his doctor's degree, when he was occupied with studying the national history; having a permanent interest for documents-collections and publications — of which he made use in his writings. The documents from the State Archive in our country on his life and activity are presented, and also the material from these funds that has entered the national edition of Eminescu's works. For the first time this study offers up a general view of all these aspects and completes the image of our national poet.

Simboluri ale cinstirii dedicate lui Mihai Eminescu. Mărturii documentare

VIRGILIU Z. TEODORESCU

Centenarul morții lui Mihai Eminescu implică, printre altele, cunoașterea mărturiilor cinstirii prin care generațiile au exprimat deosebita receptivitate la versul eminescian. Această cinstire a fost concretizată prin variate forme ce au cunoscut, în funcție de evoluția generală a societății, o permanentă creștere în intensitate. Flacăra recunoștinței, începînd din momentul dispariției sale și pînă în prezent a cuprins lîneri și vîrstnici, femei și bărbați în

²¹ M. Eminescu, *Opere XVI. Corespondență. Documentar*. Ediție critică întemeiată de Perpessicius. București, Edit. Acad. R.S. România, 1988.

ample acțiuni care au contribuit la definirea locului pe care întreaga creație a lui Mihai Eminescu o are în Panteonul culturii românești.

În decursul deceniilor, preocuparea de omagiere a poetului a antrenat pe plan național și local o multitudine de factori și personalități. Documentele de arhivă permit evidențierea unor inițiative, preocupări, realizări și acțiuni în acest sens. În cercetarea noastră n-au fost cuprinse toate formele inițiate și îndeplinite de înaintași, ci numai acelea care s-au constituit într-un simbol perpetuu al cinstitiei prin realizarea lor în materiale durabile ca piatra sau metalul monumentelor de for public.

Variate ca gen și proporții, toate aceste opere încorporează o mare trăire emoțională a înfăptuitorilor lor, ca mesaje pentru viitorime.

În anul 1889 la București societatea revistei „Generația viitoare” își înscrie¹ ca obiectiv major, încă de la înființare, inițierea și realizarea unui bust al lui Mihai Eminescu, care să fie oferit Ateneului Român pentru a fi așezat la loc de cinste în marele edificiu cultural. Lucrarea a fost încredințată² sculptorului Filip Marinescu (Marin). Cheltuielile s-au acoperit din încasările realizate prin vânzarea unei broșuri cuprinzând studiul critic asupra operelor lui Mihai Eminescu, realizat de Corneliu Botez³, precum și din încasările de la o reprezentație teatrală-literară. Între conducerea societății „Generația viitoare” și societatea „Ateneul Român” s-a purtat o semnificativă corespondență⁴.

Anul 1890 consemnează inițiativa tineretului universitar din București și Iași de a realiza și amplasa la Botoșani un bust Mihai Eminescu. Comitetul de inițiativă a încredințat lucrarea lui Ion Georgescu. În luna august sculptorul informa⁵ comitetul că lucrarea a fost realizată în ipsos iar soclul din marmură, solicitând avizul pentru a-l expedia la Paris în vederea turnării în bronz. Comisiunea din București și Iași pentru ridicarea monumentului Mihai Eminescu au lansat⁶ invitația către toți oamenii de literă să participe la Botoșani la festivitățile prilejuite de solemnitatea dezvelirii monumentului Mihai Eminescu. Acțiunea a fost integrată în programul Congresului Universitarilor care își desfășura lucrările în zilele de 6–9 septembrie 1890 în capitală. Inițial, pentru ziua de 8 septembrie s-a rezervat⁷ timpul pentru deplasarea la Botoșani în scopul de a participa la festivitățile inaugurării

¹ Filiala Arhivelor Statului Municipiul București, Fond „Ateneul Român”, dosar 1/1889, f. 21.

² „Universul Literar” an. XLIV, nr. 47, 18 noiembrie 1928, p. 759, „Filip Marin” necrolog semnat de Costin Petrescu evidențind raporturile sculptorului cu Mihai Eminescu, o prietenie care l-a obligat, ulterior, să revină prin lucrări dedicate acestuia. Precizează că Filip Marin este cel care a luat masca lui Eminescu la Ospiciul Pantelimon. La Muzeul de Istorie și Artă al municipiului București, sînt păstrate următoarele lucrări realizate în decursul anilor de Filip Marin, dedicate acestee teme: „Eminescu”, bronz, 0,50 × 0,45 m; „Eminescu cu muza”, ipsos patinat, 0,66 × 0,70 m; „Eminescu cu muza”, schiță, pămînt, 0,13 × 0,10 m; „Eminescu”, proiect înmînă, bronz, 0,45 × 0,35 m; „Eminescu mort”, ipsos patinat, 0,45 × 0,35 m.

³ Corneliu Botez, 1870–1928, jurist și animator cultural, și-a consacrat o parte din timp acțiunilor de cinstire a lui Mihai Eminescu; „Caietele Mihai Eminescu”, vol. IV, Edit. Eminescu, București, 1977, p. 303.

⁴ Filiala Arhivelor Statului Municipiul București, fond „Ateneul Român”, dosar 1/1889 f. 22.

⁵ Ibidem, dosar 4/1890, f. 5; scrisoarea din 5 august 1890, prin care Ion Georgescu informa comitetul asupra stadiului lucrării, solicitînd livrarea celei de a treia rate de 1500 lei.

⁶ Ibidem, f. 2; acceptarea participării la această manifestare urma să fie adresată comitetului Asociațiunii Studenților Universitari din București, la hotelul Brofft.

⁷ Organizații au restructurat programul, festivitățile de la Botoșani desfășurîndu-se în zilele de 10–11 septembrie 1890. Arh. St. Iași, Biblioteca, inv. 11 279. „Eminescu comemorativ — album artistic literar”, Iași, tipografia Dacia; precizează momentul dezvelirii la 11 septembrie 1890, foto (în continuare se va cita: „Album”...); Filiala Arhivelor Statului Municipiul București fond „Ateneul Român”, dosar 7/1909–1910, f. 11; inițiativa ca la 20 de ani de la moarte să editeze un volum cuprinzînd texte și peste 100 de clișee aparținea librărilor editori Iliescu și Grossu, din Iași. Volumul urma să fie editat în tiraj stabilit prin precomenzi. Societatea Ateneului Român a comandat pentru bibliotecă cinci exemplare.

din piața școlii „Marchiam”. Peste ani, edili orașului au hotărât mutarea monumentului în grădina Vărnăv, azi cunoscută ca grădina „Mihai Eminescu”, din centrul orașului⁸.

La București, pe monumentul funerar al lui Mihai Eminescu a fost plasată⁹ efigia în bronz semnată: I. Georgescu, avînd menționat și turnătorul: „E. Martin, fundeur”.

Din anul 1891 datează și medalionul Mihai Eminescu din ipsos patinat, încadrat într-o placă de lemn care a făcut parte din colecția lui Mihai Tican Rumano, care l-a donat Muzeului din Clmpulung¹⁰.

Unele documente precizează că sculptorul Ion Georgescu a fost chemat să ia masca defunctului Mihai Eminescu și ca atare a fost călăuzit în mod nemijlocit la realizarea unor medalioane și busturi¹¹. Un exemplar al acestei măști a intrat în colecția Bibliotecii Academiei Române.

La începutul secolului al XX-lea o altă inițiativă s-a materializat¹² în preocuparea lui Leon Ghica-Dumbrăveni care, dorind să marcheze nașterea lui Mihai Eminescu în localitatea Dumbrăveni a comandat sculptorului Oscar Spathe un bust turnat în bronz. Festivitățile s-au desfășurat la 14 iulie 1902.

La Iași, în anul 1908 au fost expuse¹³ de Celeste Fabio trei medalioane realizate în tehnica reliefului înalt, redînd busturile lui Vasile Alecsandri, Ion Creangă și Mihai Eminescu.

La împlinirea a 20 de ani de la moartea lui Mihai Eminescu au existat o serie de inițiative, finalizate în anii următori. La Galați, în iunie 1909, comitetul de organizare al comemorării Mihai Eminescu a hotărât¹⁴ să realizeze o medalie comemorativă de Ø 40 mm care să cuprindă pe avers: efigia lui Mihai Eminescu cu o cunună de laur, iar pe revers: o ramură de laur și harpă, însoțite de textul strofei din poezia „La Steaua”. Se preconiza de către inițiatori ca prinosul din fondurile provenite din subscripțiile pentru baterea medalilor

⁸ Filiala Arhivelor Statului Municipiului București, fond „Ateneul Român”, dosar 4/1890, f. 4, 15; Constantin Exarcu a fost cel care a ținut evidența sumelor strînse pentru realizarea monumentului. Apreciînd că lucrarea corespundea comenzii, s-a hotărît achitarea sumei datorate sculpturii, precum și a cheltuielilor accesorii. Inițiatorii aveau depuși la Casa de Depuneri 3300 lei. Se menționează ca zi a „depușii” bustului la Botoșani data de 11 septembrie 1890, marcîndu-se astfel momentul predării către oficialitățile locale; Știri contemporane despre artele plastice în România între anii 1890—1909, în „Analecta”, III, București, 1946, p. 95—96 în continuare se va cita „Știri...”; Oprescu George, Sculptura statuare românească, București, 1954, p. 64, 66 (în continuare se va cita: Oprescu G., „Sculptura...”); Deac Mircea, Sculptura monumentală românească, sensuri și semnificații sociale”, în „Revista Muzeelor” seria „Monumente istorice și de artă”, nr. 1/1981, p. 3; „Județele Patriei — Botoșani”, monografie, București, 1980, p. 243; „Botoșani” 83”, p. 58, menționează ca an al amplasării anul 1891: „Muzeul de Artă al Republicii Populare Române”, catalog al Galeriei Naționale, editat de Ministerul Culturii, E.S.P.L.A., f.a.p.26; Brumaru D. *Eminescu — iconografie*, în „Manuscriptum”, an VIII, nr. 1(26), 1977 vezi și an XVIII, nr. 2 (67), 1987, p. 38; Macarie, Victor, *Eminescu în piatră și bronz*, în „Cronica”, Iași an XVII, nr. 3 (833) 15 ianuarie 1982, p. 1—2.

⁹ Bezviconi George, *Necropola capitalei*, București, 1972, p. 25; Oprescu George, *Sculptura...*, p. 63.

¹⁰ Expus în sălile expoziției permanente a Muzeului din Clmpulung.

¹¹ Filiala Arhivelor Statului Municipiului București, fond „Ateneul Român”, dosar 1/189192, f. 42: ciorna adresei din 13 aprilie 1891 prin care Ateneul Român oferea Primăriei Municipiului București pentru a fi amplasate într-un spațiu public, două busturi: evocîndu-i pe Scarlat Rosetti și pe Mihai Eminescu. Nu sînt menționați autorii acestor busturi. Peste ani, arhitectul Grigore Ionescu, în ghidul *București*, București, 1938, p. 49, 50 menționa prezența în grădina Ateneului Român, aleea din dreapta, a bustului Mihai Eminescu, realizat de Ion Georgescu.

¹² „Știri...” p. 130; „Album...” fotografie redînd solemnitatea dezvelirii bustului”, „Universul”, an. XX, nr. 193, 17 iulie 1902, p. 1, 2.

¹³ „Știri...” p. 147.

¹⁴ Filiala Arhivelor Statului Municipiului București, fond „Ateneul Român” dosar 7/1909—1910, f. 14—15; la 16 iunie 1909 a fost adoptată hotărîrea de a bate o medalie comemorativă. Lucrarea a fost încredințată firmei fraților Saraga din Iași. A fost o medalie cu toartă, de largă circulație și de bună calitate, atît ca modelaj, cit și ca batere în metalele folosite. Au fost realizate medalii din bronz aurit sau argintat la prețul de un leu, medalii de bronz cu o folie de aur fin, argint antic sau bronz oxidat la prețul de 2,50 lei, medalii de argint la prețul de 20 lei și cele din aur la prețul de 200 lei: Massoff, I., *Strădania a cinci generații — monografia familiei Saraga*, București, 1941, p. 65, comitetul medaliei format din Corneliu Bolez, prof. Gr. Forțu, G. Hamangiu, Gr. Trancu Iași; vezi nota 3.

să fie vărsat pentru completarea fondului monumentului Mihai Eminescu. Semnificativă este varietatea de posibilități oferite celor care doreau să achiziționeze asemenea medalii, fiind preconizate exemplare cu valoare de la un leu la 200 lei. Și în acest caz inițiator a fost pasionatul om de cultură Corneliu Botez care a reușit să antreneze¹⁵ o serie de intelectuali în acțiunea de strângere a fondurilor necesare. Ajutat de factorii locali, s-a bucurat și de un prețios sprijin oferit cu generozitate de o serie de asociații, societăți, instituții. Astfel, Societatea Scriitorilor Români a organizat¹⁶ o șezătoare literară în luna octombrie 1909, beneficiul încasărilor vărsându-se pentru completarea fondului monumentului Mihai Eminescu. Comitetul din Galați a încredințat realizarea¹⁷ monumentului sculptorului Frederic (Fritz) Storck. În luna septembrie 1911 lucrarea era gata și ca atare comitetul preconiza inaugurarea în contextul altor manifestări dedicate lui Mihai Eminescu ce se desfășurau în țară, respectiv în continuarea serbărilor jubiliare de la Iași. Monumentul a fost dezvelit la 9 octombrie 1911 în ambianța prilejuită de amplele acțiuni culturale ce au reunit numeroasă simțire românească la Galați.

Menționăm că pe plan expozițional anul 1911 a oferit lui Filip Marin prilejul de a expune¹⁸ în cadrul Salonului Oficial lucrarea „Ultimul...” dedicată lui Mihai Eminescu. În anul 1912 bucureștenii, după ce cunoscuseră din reproduceri lucrarea lui Frederic Storck, inaugurată la Galați, au avut prilejul să aprecieze replica expusă¹⁹ în cadrul Salonului Oficial. Bustul lui Mihai Eminescu a fost apreciat atât de vizitatori cit și de critica de specialitate.

Pentru a nu ne îndepărta de atmosfera acestor ani este demnă de reținut și inițiativa²⁰ lui Archip Roșca, profesor la gimnaziul din Suceava, care prin intermediul periodicului „Patria” informa cititorii că a realizat un bust Mihai Eminescu inspirat de fizionomia acestuia la 1883. Era o lucrare miniaturală, fiind oferită spre achiziționare familiilor, societăților și școlilor românești.

În anul 1915 lipsa lui Filip Marin de la Salonul Oficial era justificată²¹ prin faptul că era absorbit de lucru la trilogia lui Eminescu. Și tot în acești ani sculptorul Eraclie Hagiescu a realizat²² un bust redându-l pe Mihai Eminescu la vârsta de 35 de ani, lucrarea fiind integrată ulterior în colecția Muzeului de artă din Craiova.

Anul 1915 este cel care consemnează și o inițiativă care ar fi dus la ridicarea în București a unui monument Mihai Eminescu. Astfel, la 31 ianuarie în incinta Ateneului Român

¹⁵ Din comitetul de organizare făceau parte 13 persoane, printre care și Eugen Botez (Jean Bart).

¹⁶ „Calendar Minerva 1911”, p. 59, 27 octombrie 1909.

¹⁷ Arh. St. Galați, fond Primăria Galați, dosar 6/1909, materiale referitoare la ridicarea monumentului; inițial la 21 octombrie 1909 comanda făcută lui Oskar Späthe pentru suma de 10 000 lei pentru un bust de două ori mărimea naturală, turnat în bronz, soclul urmînd a fi gata la 1 septembrie 1910. La 23 octombrie 1909, comitetul informa Primăria despre această acțiune. La 13 noiembrie 1909, Oskar Späthe anunța comitetul despre realizarea și a unui alt proiect pentru monumentul Eminescu. La 24 ianuarie 1910 comitetul a hotărît aprobarea proiectului lui Frederic Storck pentru suma de 12 500 lei. La 4 noiembrie 1909 Primăria a decis ca monumentul să fie înălțat în parcul municipal (dosar 4/1909, f. 158) „Adevărul și Dimineața, Almanach pe anul 1912”, București, 1911, p. 159, foto și text; „Cafetele Mihai Eminescu”, vol. IV... p. 306, scrisoarea lui Corneliu Botez, președintele comitetului pentru ridicarea monumentului Eminescu; „Cele trei Crișuri”, an. III, 1—15 ianuarie 1922, p. 159, imagine fragmentară a monumentului.

¹⁸ Arh. St. București, fond „Paul Molda”, catalogul Salonului Oficial 1911, poziția 342.

¹⁹ Ibidem, fond „Muzeul Saint Georges”, mapa 3, catalogul Salonului Oficial 1912, p. 55, poziția 334.

²⁰ Irimescu Gavril, *Bustul lui Eminescu, realizat la începutul secolului*, în „Scnteia”, nr. 14 170, 11 martie 1988.

²¹ Arh. St. București, fond „Muzeul Saint Georges” dosar /1915 cuprinzînd cronica referitoare la Salonul Oficial motivînd lipsa lui Filip Marin de la această ediție.

²² Rezeanu Paul, *Artele plastice în Oltenia 1821—1944*, Craiova, 1980, p. 101 bustul reprodus p. 102, mențiunea expunerii acestei lucrări în 1910; Rezeanu Paul, *Sculptori olteni pînă cunoscuți*, în „Revista Muzeelor și Monumentelor”, nr. 9—10, 1979, p. 85.

a fost organizat ²³ un festival ale cărui încasări au fost preconizate pentru fondul monumentului Mihai Eminescu. După primul război mondial preocuparea pentru monumentul Mihai Eminescu a fost reluată ²⁴, declanșând numeroase inițiative, luări de poziție, chiar și stringeri de fonduri dar fără o finalizare, datorită diificultăților financiare. Printre inițiatori ²⁵ s-a înscris și „Cercul revistei Gindirea” care a reunit în comitetul de organizare o serie de personalități ale culturii românești. Acesta, la 14 ianuarie 1925, sub președinția generalului Traian Moșoiu, ministrul Lucrărilor Publice a luat în discuție problema preconizind formele prin care să strângă fondurile necesare. La 17 ianuarie guvernul a avizat favorabil această inițiativă. Menționăm participarea scriitorului: Mihail Sadoveanu, Cezar Petrescu, Adrian Maniu, Lucian Blaga, Ionel Teodoreanu la activitatea comitetului de inițiativă, inclusiv prin subscrierea cu semnificative sume de bani la lista de fonduri pentru monument.

Parlamentul României a dovedit receptivitate ²⁶ față de cei care susțineau cu ardore ideea înălțării unor monumente revelatoare pentru cinstirea lui Eminescu.

Prin subscripție publică a fost realizat bustul Mihai Eminescu pentru a fi amplasat la loc de cinste în centrul localității Sînnicolaul Mare ²⁷. Sculptorul Ioan C. Dimitriu-Bărlad a materializat astfel pentru vestul țării o valoroasă lucrare turnată în bronz. Serbările organizate la 11 noiembrie 1925 au reunit simțirea românească din întreaga Românie. Ilustre personalități ale culturii au onorat cu prezența și cuvintele rostite această solemnitate.

²³ „Albina”, an. XVIII, nr. 19, 8 februarie 1915.

²⁴ Arh. St. București fond Ministerul Artelor, dosar 790/1922.

²⁵ Arh. St. Ploiești, Biblioteca, inv. 5 718, „Gindirea” an. IV nr. 8, 1 februarie 1925, p. 255–256, inclusiv lista cu contribuțiile comitetului; Arh. St. Constanța, fond Primăria municipiului Constanța, dosar 55/1925, f. 6, 7, 9; Arh. St. Succava, fond Prefectura județului Siret, dosar 22/1925, f. 15, 16; la 18 martie 1925 lansarea listei de subscripție pentru monumentul Mihai Eminescu, preconizat pentru a fi ridicat la București. Rezoluția prefectului: Se oferă 1 000 lei; f. 8 suma de 900 pe lista 144; Arh. St. Tirgu Mureș, Biblioteca I 1952; Tudor Vianu, Oscar Han, Edit. Ramuri, Craiova, planșa 10, reproducă lucrarea „Sărutul” grup pentru preconizatul monument Eminescu, realizat în anul 1925 de Oscar Han (în continuare se va cita „T. Vianu...”) Han Oscar, Dălii și pensule, București, 1970, p. 509/ Arh. St. București fond Ministerul Cultelor și Artelor, Direcția Generală a Artelor, dosar 113, 1925, f. 35: festivalul Mihai Eminescu organizat la Ateneul Român la 10 aprilie 1925; f. 36 Afișul – program cu participarea lui Mihail Sadoveanu, Tony Bulandra, Gheorghe Folescu, Iulian Andreescu de la Opera Română; f. 60; la 6 iunie 1925 comitetul pentru ridicarea în capitală a monumentului a inițiat, între 14 și 29 iunie mari serbări destinate comemorării marelui poet al neamului și stringerii de fonduri. Festivitățile se inaugurară cu un spectacol consacrat operelor lui Mihai Eminescu organizat la Teatrul Național în seara zilei de 14 iunie, cu concursul celor mai distinși reprezentanți ai artei lirice; dosar 136/1926; f. 40–41; ca urmare a intervenției comitetului monumentului Mihai Eminescu, ministrul Al. Lapedatu la 2 martie 1926 aproba de la buget suma de 50 000 lei; dosar 138/1926, f. 277; la 9 iulie 1926 comitetul revenea arătând că a inițiat organizarea unor manifestări la Arenele Romane, solicitind reținerea de invitații, contravaloarea lor fiind contribuție la fondul pentru monument. Rezoluția consemna că se cumpără de către minister bilete de 6 000 lei.

²⁶ Arh. St. București, inv. 697, fond Fundația culturală regală, Direcția culturii populare, dosar 39/1925, liste pentru stringerea de fonduri pentru monumentul Mihai Eminescu; f. 2 din răspunsul școlii primare de fete din Vaslui, care procedase la organizarea acțiunii de stringere a fondurilor „pentru ca generațiile ce se ridică să învețe a prețui trecutul și a cunoaște glasul național”, f. 5 răspunsul școlii din Vișoara, județul Olt, la indemnul profesorului universitar Ion Simionescu, lansat în revista „Ramuri”, nr. 3/1925 cu titlul „Fondul Eminescu”.

²⁷ Teodorescu Z. Virgiliu, *Informații referitoare la activitatea sculptorului Ioan C. Dimitriu-Bărlad*, în „Revista Muzeelor și Monumentelor”, seria „Monumente istorice și de artă”, 1/1987, p. 54; Arh. St. București, fond Ministerul Cultelor și Artelor, Direcția Generală a Artelor, dosar 113/1925, f. 63, demersuri la 17 iunie 1925 pentru obținerea de subvenții de la buget pentru completarea fondurilor strinse prin colecție publică; dosar 93/1927, f. 6; Ionescu Teodor, *Eminescu în Banat*, la Sînnicolaul Mare, Priam, 1928, 174 p.

Anul 1926 a înregistrat ca realizare creația lui Oscar Han menită a fi amplasată în incinta mănăstirii Putna. Inițiativa aparținea²⁰, în acest caz, Cercului studențesc „Arboroasa” din Cernăuți. Monumentul era menit să amintească rolul lui Mihai Eminescu la 1871 cu prilejul participării tineretului universitar din toate teritoriile locuite de români pentru cinstirea lui Ștefan cel Mare. Lucrarea a fost plasată în apropierea turnului de la intrare, în incinta mănăstirii, unde s-au desfășurat lucrările Comitetului Central al studențimii române. Bustul turnat în bronz este semnat și datat stînga jos „O. Han, 1926”, iar în dreapta jos are mențiunea „Asociația Arta Română, Turnătorie”, București 1926.

În anul 1926 a fost dezvelit un bust Eminescu și în stațiunea Băile Herculane, lucrare semnată stînga jos și datată „O. Han 1926”. Amplasat în zona centrală se bucură de o frumoasă ambianță oferită de zona verde din apropierea râului Cerna²⁰.

Anul 1927 a impus atenției membrilor Parlamentului României situația casei de la Ipotești în urma acțiunii de înlăturare a vechilor vestigii și ridicare a unei noi case zicînd după alte planuri. A fost momentul cînd glasuri ale unor personalități au propus realizarea unui loc evocator al lui Mihai Eminescu²¹.

Un vechi deziderat al locuitorilor Iașului de a avea un monument dedicat lui Mihai Eminescu s-a realizat în cel de al treilea deceniu al acestui secol prin activitatea Comitetului de inițiativă, care prin variate forme de acțiune a reușit să strîngă fondurile necesare, cu participarea locuitorilor întregii țări, dovedind, la timpul respectiv, o preocupare de interes național. Concursurile lansate, exigențele juriilor, confruntările pe plan artistic, și nu numai pe acest plan, participarea opiniei publice, prin calitatea ce-i conferea contribuția bănească au dus la realizarea unei opere care să corespundă mesajului semnificativ dedicat poetului național. Consecvent și receptiv, sculptorul Ioan Schmidt Faur²¹, prin cîștigarea premiului I, a avut posibilitatea demonstrării calităților artistice, de înțelegere a actului de cultură încredințat și, totodată, de exprimare a gradului de profesionalism acumulat de personalul didactic și elevii Școlii superioare de arte și meserii din București care și-au asumat responsabilitatea turnării în bronz a unei lucrări de asemenea proporții. Recepția lucrării, preocuparea pentru asigurarea unui bun amplasament au constituit alte probleme care au antrenat nu numai comitetul de inițiativă ci și pe edili orașului. Amplasat inițial în fața localului Universității și reamplasat ulterior în aceeași zonă, după cel de al doilea război mondial a fost mutat în apropierea Bibliotecii Centrale Universitare.

Pentru Oscar Han, după cele două realizări inaugurate în 1926, anii care au urmat s-au dovedit o permanentă revenire la tema Mihai Eminescu. Astfel, în anul 1929 pentru Cluj a

²⁰ Arh. St. Suceava, fond 683, fond personal „prof. Nicodim Ițcuș” dosar 130, Societatea Academică „România Jună” din Viena și monumentul lui Mihai Eminescu de la Putna; Arh. St. Botoșani, fond Prefectura județului Botoșani, dosar 11/1926, f. 9, cercul studențesc „Arboroasa din Cernăuți” la 1 iulie 1926 anunța organizarea unei mari serbări sub președinția lui Iacob C. Negruzzi. Solicita subscrierea pentru strîngerea de fonduri. Anunța că dezvelirea va avea loc la 8 august 1926; Arh. St. București, fond Ministerul Culețelor și Artelor, Direcția Generală a Artelor, dosar 136/1926, f. 96; la 17 septembrie 1926, Cercul studențesc Arboroasa din Cernăuți aducea la cunoștința ministerului că în urma serbărilor din luna august 1926, organizate la mănăstirea Putna cu prilejul dezvelirii bustului Mihai Eminescu, a făcut o serie de cheltuieli pentru care sumele strîse anterior s-au dovedit a fi insuficiente. Se solicita un ajutor material. Prin rezoluția ministrului li se acorda suma de 20 000 lei, „Arta în Bucovina”, vol. I, Suceava, 1984, p. 283; Arh. St. Vaslui, Biblioteca inv. 53; Petre Vieru, *Unirea — Dulce Bucovină veselă grădina, note și impresii din excursia Asociației învâțătorilor vasluieni*, septembrie 1936, Vaslui, tipogr. Alex. Onceanu, 1937, /p 29; *Almanah Convorbiri literare 1979*, Iași, p. 65 reproducere din „Convorbiri literare”, nr. 5 1939 articolul „Eminescu — creator de generații” și bustul de la Putna.

²¹ Mihalache Marin, *Oscar Han*, Edit. Meridiane, București, 1985.

³⁰ Arh. St. București fond Președinția Consiliului de Miniștri dosar 21/1027, f. 5—7, fond Parlament, dosar 2296/1929, la 19 octombrie 1927 comunicarea deputatului Eugen Nicolae, prezentată în cadrul ședinței din 18 octombrie a Adunării Deputaților, referitoare la situația casei copilăriei lui Mihai Eminescu, impunea măsurile care să permită transformarea acesteia într-o casă muzeu (dosar 2084/1924).

³¹ Teodorescu Z. Virgiliu, *Informații referitoare la activitatea sculptorului Ioan Schmidt Faur*, în „Revista muzeelor și monumentelor, seria „Monumente istorice și de artă”, nr. 1/1989; Arh. St. București, fond Ministerul Culețelor și Artelor, Direcția Generală a Artelor, dosarele: 113/1925, f. 99, 138/1926, f. 386, 135/1928, f. 64, 64v, 95; „Societatea de mîine”, Cluj, V, nr. 20, 1 decembrie 1928, p. 354 referința la ecoul apelului lansat de cotidianul „Dimineața”.

realizat³² un monument Mihai Eminescu. În anul 1931 tot el supunea³³ atenției publicului vizitator, în cadrul expoziției de artă română modernă, găzduită în luna octombrie de Pavilionul Grădinilor din București, lucrarea: „Eminescu” turnată în bronz. Fra o piesă din patrimoniul Pinacoteei Statului.

Dezideratul scriitorilor de a înălța³⁴ la București un monumental Eminescu, Oscar Han îi răspunde prin realizarea unei machete complexe la care soclul, purtând statuia Eminescu, este încadrat de trei Elegii. Și la Salonul Oficial din anul 1933 este prezent³⁵ cu o piesă turnată în bronz evocându-l pe Mihai Eminescu.

În anul 1933 la Oravița, vechi centru cultural românesc, a avut loc solemnitatea dezvelirii³⁶ unui bust Mihai Eminescu realizat de Romul Ladea. Cu un bust monumental, turnat în bronz, dedicat lui Mihai Eminescu îi este consemnată³⁷ participarea lui Oscar Han și la Salonul Oficial din 1934. Încununarea acestor preocupări pentru Oscar Han s-a concretizat prin dezvelirea³⁸ la Constanța, la 15 august 1934, la țărmul Mării Negre a unui monument reprezentativ, participanții cinstind omul și creația eminesciană ca inestimabil tezaur spiritual al tuturor românilor. În acest sens este concludentă cuvântarea lui Ion Bianu.

Preocupările edililor Iașului de a înzestra parcul Copou cu o serie de lucrări de artă le-a oferit un răspuns concret sculptorul Ion Mateescu prin realizarea³⁹ bustului Mihai Eminescu. Lucrarea turnată în bronz este semnată dreapta jcs „I. Mateescu”, având menționat și locul de turnare „Turnătoria V. V. Rășcanu, Buc. „Pe soclu sunt înscrise informațiile „1 iunie 1934, prof. sculptor I. Mateescu”.

Orașul Oradea a fost înzestrat cu un bust Mihai Eminescu prin donația lui Oscar Han. Festivitățile dezvelirii au avut loc la 11 iunie 1934 în parcul Eminescu⁴.

³² Arh. St. Slatina, inv67, fond Prefectura județului Romanai, dosar 12/1925, listă de subscripție lansată de societatea „Tinerimea Română” din Viena pentru ridicarea unui monument al lui Mihai Eminescu la Cluj; Arh. St. Buzău, Biblioteca I 163, Victor Lazăr, Clujul, Edit. Cultura Națională, București, 1923, p. 63–64. S-au strins bani pentru un monument M. Eminescu: Perpesicius, *Eminescu în Cluj*, în „Cuvîntul” 14 iulie 1929; T. Vianu... p. 26, monumentul Eminescu pentru plața din Cluj redându-l în picloare, cu costum de epocă cu o pelerină. Are marcată o gravitate în atitudine. Lucrarea este intitulată „Luceafărul”, studiu pentru monument, și este datată 1930; reproducă la planșa 23; planșa 22 reproduce monumentul realizat în 1929 pentru Cluj.

³³ Arh. St. București, fond Muzeul „Saint Georges”, dosar 2/1931, f. 25–26, p. 47–49 ale catalogului la poziția 327.

³⁴ Permanenta preocupare a lui Oscar Han pentru viitorul monument Eminescu s-a concretizat și prin realizarea celor două „Elegii menite a fi componente ale monumentului; T. Vianu... planșa 16 reproducere a „Elegiei” realizată în anul 1927, iar la planșa 17, reproducă „Elegia” realizată în 1929; „Adevărul”, an 45, nr. 14778, 6 martie 1932, p. 2, macheta monumentului Mihai Eminescu.

³⁵ Catalogul Salonului Oficial, din lunile aprilie–iunie 1933 consemnă la poziția 277 prezența în expoziție a lucrării „Eminescu”, turnată în bronz.

³⁶ Catalogul Salonului Oficial organizat în lunile aprilie–mai 1934 înregistra la poziția 314 lucrarea Mihai Eminescu; Arh. St. București, fond Muzeul „Saint Georges”, dosar 60/1933, f. 8–12; Salonul Oficial 1934, articol semnat de N. I. Lazăr – Nyl în care evidența calității bustului monumental „Eminescu” realizat de Oscar Han, „Națiunea” 30 mai 1934.

³⁷ Lăptoiu Negoită, *Romul Ladea*, Edit. Meridiane, București, 1985, p. 50, 104.

³⁸ „Albina”, an. XXXVII, nr. 33, 24 august 1934, p. 8–9 un monument pentru Eminescu la Constanța dezvelit în ziua de 15 august realizarea lui Oscar Han. Fotografia reproducă redă pe autor în ambianța monumentului; Arh. St. Constanța fond Primăria municipiului Constanța, dosar 75/1930, f. 13: comitetul local „Pro Eminescu” președinte I. N. Roman (1886–1931), gazetar, jurist și poet, primar al Medgidiei și al Constanței; membrii: M. Sadoveanu, N. Iorga, O. Goga, L. Rebreanu, T. Vianu, P. Zăfiropol, Brătescu --Voinști, I. Pillat, S. Mehedinți, I. Moraru, D. Botez. Tudor Vianu a contribuit la alegerea variantei preconizate de O. Han; „Dacia” Constanța, nr. 30, 12 august 1934, p. 1, articolul lui Nicolae Lupu: „Plastica” revistă generală de artă, an I, nr. 2–3, august–septembrie 1934, București, p. 23 subliniază caracterul național al manifestărilor organizate cu prilejul inaugurării: Rădulescu, Adrian, Lascăr, Stoica, Hașotii Puiu, *Constanța*, ghid de oraș, Edit. Sport – Turism, București, 1985, p. 82–83 istoricul problemei, evidențiind pe inițiatori: profesora Zoe Verbiceanu și avocatul poet I. N. Roman, ce au determinat în 1931 constituirea comitetului „Pro Eminescu”.

³⁹ „Pictura și sculptura”, nr. 2, mai 1935, p. 13–15; „Iașul artistic”, text și imagini; Arh. St. Iași, Biblioteca, inv. 11 670, Ungureanu Gheorghe, *Iașul – Note istorice*, p. 39.

⁴ „Plastica”, revistă generală de artă, nr. 1, nr. 2–3, august+septembrie 1934, București, p. 24; Mihalache Marin, *Oscar Han*, Edit. Meridiane, București, 1985, p. 49.

O situație deosebită o înregistrăm în privința preconizatului monument de la Cluj. Presa anului 1935 includea în coloanele sale reacții ⁴¹ referitoare la proiectele supuse atenției publice. Monumentul urma să fie amplasat în ambianța centrului Universitar.

Locuitoarii orașului Tirgu Mureș au marcat ⁴² trecerea lui Mihai Eminescu în anii adolescenței prin urbea lor prin montarea la 13 septembrie 1936 a unei mari plăci de marmură pe fațada restaurantului „La Calul Alb” din strada Călărași nr. 14. Cu acel prilej au fost audiate semnificativele cuvinte ale lui Ion Butnariu, redactorul revistei locale „Progres și Cultură”. În vîltoarea anului 1940, prin aplicarea odiosului Dictat de la Viena, multe vestigii ale trăirii și simțirii românești pe aceste plaiuri au fost înlăturate sau distruse. Pentru a nu suferi un asemenea tratament celășteanul Bucur Vasile a procedat cu discreție la demontarea șuruburilor care fixau placa la perete și a evacuat-o la un locuitor din comuna Rîciu. După 1945, din inițiativa Cercului literar „Mureș”, placa a fost readusă la Tirgu Mureș și montată în plasamentul inițial. În ziua de 16 iunie 1946 s-au desfășurat ample manifestări, constituindu-se o adevărată sărbătoare a liricii românești.

La Sibiu inițiativa profesoarei Ecaterina Săndulescu de a ridica ⁴³ în parcul „Sub Arini” un monument Eminescu i-au răspuns atît opinia publică prin sumele colectate cît și realizarea sculptorului Radu Moga. Festivitățile au avut loc în ambianța autumnală a lunii octombrie 1938. Printre participanți s-au aflat și scriitorii Ion Minulescu și Cezar Petrescu. În același an a fost dezvelit ⁴⁴ la Giurgiu, la intrarea în parcul de pe faleză, bustul realizat de Cornel Medrea. Raportul dintre proporția soclului, bustul turnat în bronz și ambianța vegetală conferă o atmosferă propice manifestărilor lirice.

Pinacoteca Statului avea achiziționată în anul 1938 o lucrare turnată în bronz dedicată lui Mihai Eminescu. Era o realizare ⁴⁵ a sculptorului Oscar Han.

O interesantă inițiativă, în contextul semicentenarului morții poetului a aparținut Primăriei municipiului București, care prin Comitetul pentru organizarea „Lunii Bucureștilor” anunța la 28 aprilie 1939 intenția de a organiza ⁴⁶ o expoziție cu motive plastice inspirate de viața și opera lui Mihai Eminescu. Pentru aceasta se făcea apel la artiștii plastici să participe cu lucrări.

La Sighișoara, la 1 decembrie 1939, a fost dezvelit ⁴⁷ bustul Mihai Eminescu, realizat de sculptorul Ion Vlasiu, la solicitarea „Astrei”. Sfîrșitul de an 1939 înregistra și prezența ⁴⁸, în incinta Colegiului Sf. Sava din București, a unui bust Mihai Eminescu, realizat în ipsos de Ioan C. Dimitriu-Bîrlad. Ca un corolar al acestor multiple preocupări și parțiale realizări, consemnarea ⁴⁹ Alexandrinei Pogonat: „Mihai Eminescu văzut de... sculptori” înregistra situația momentului, dezideratele și perspectivele problemelor.

*

Trecerea în revistă a simbolurilor cinstirii lui Mihai Eminescu relevă acum, la momentului centenarului, modul cum generațiile anterioare au fost preocupate de acestea permanent. Nu

⁴¹ „Universul”, an. LII, nr. 338, 8 decembrie 1935, p. 4, reacție față de calitatea lucrării preconizată a fi amplasată în fața Universității din Cluj.

⁴² „Steaua Roșie” an. XI, nr. 12 (9 562), 15 ianuarie 1939, p. 3 Arh. St. Tirgu Mureș, inv. 935, fond Primăria Tirgu Mureș — Consiliu, Indexul alfabetic pe anul 1936: 859, 1053, 5992, 7134, 8332, 16010, 16784, 7203, 17697; Arh. St. Tirgu Mureș, Biblioteca I 750; Ghid pentru vizitatorii municipiului Tirgu Mureș, cu un scurt istoric, 1936, ediție oficială, programul solemnităților din „Luna Tirgu-Mureșului” 15 august — 15 septembrie 1936: 13 septembrie solemnitatea dezvelirii plăcii comemorative Mihai Eminescu, vezi și p. 19, 20.

⁴³ Avram Alexandru, Crișan Vasile, Sibiu, ghid de oraș, Edit. Sport — Turism, București, 1983, p. 103; lucrarea semnată dreapta jos: „Moga”.

⁴⁴ Mihalache Marin, Cornel Medrea, Edit. Meridiane, București 1986, p. 63, 103

⁴⁵ Ionescu Grigore, București, București, 1938, p. 62; Ateneul Român, Pinacoteca Statului, sala II.

⁴⁶ Arh. St. București, inv. 819, fond Departamentul Artelor, dosar 66/1939, f. 8, 9.

⁴⁷ Giurgiu Emil, Sighișoara, Edit. Sport — Turism, București, 1982, p. 53.

⁴⁸ „Revista Colegiului Național Sf. Sava”, 5 decembrie 1939, număr de dedicat lui Mihai Eminescu. Pe copertă este reproduș bustul Mihai Eminescu realizat de Ioan C. Dimitriu Bîrlad. Lucrarea era în curs de achiziționare pentru colecția școlii; Arh. St. București, inv. 819, fond Departamentul Artelor, dosar 77/1940, f. 107, colegiul solicita Ministerului Cultelor și Artelor la 23 noiembrie 1940 aprobarea pentru achiziționarea bustului Mihai Eminescu, piesă turnată în ipsos, evaluată la suma de 3 000 lei.

⁴⁹ „Însemnări ieșene”, an. IV, vol. XII, nr. 10, 1 noiembrie 1939, p. 104—108, Cronica plastică.

meroase necunoscute izvorlre din numeroase motive, dar care prin intransigența unor entuziaști au fost depășite, făcând ca în for public să fie realizate semnificative monumente evocatoare.

Realizări și deziderate au devenit moștenire pentru noile generații, stimulind pe parcursul anilor noi acțiuni finalizate prin amplasarea în for public a unor valoroase contribuții ale artiștilor plastici români. O sumară trecere în revistă exprimă lapidar, cantitativ și valoric, modul cum în ultimele decenii localitățile țării au înălțat la loc de cinste monumente dedicate poetului național. Realizările sculptorilor Ștefan Gomboșiu și Oscar Han (Timișoara), Richard P. Hette (Botoșani), Gh. D. Anghel (Botoșani, Craiova, Costești-Vilcea, București), Spiridon Georgescu, Radu Moga, I. Julea (București, Constanța), Mircea Bogdan (Oradea), Mihai Onofrei (București), Lia Doina (Sebeș), Constantin Baraschi (Ponirila), Florea Vladimir (Huși), Iszak Martin (Tirgu Mureș), Doina Elaș ș.a. constituie exprimarea majoră a preocupării tuturor factorilor de cultură la cinstirea lui Mihai Eminescu. Acestor noi inițiative li se alătură preocuparea ca vechea moștenire să se bucure de permanentă grijă pentru conservarea și punerea în valoare ca real patrimoniu național. În acest context este semnificativă ampla acțiune din programul de sărbătorire a anului Eminescu, prin care numeroase monumente sînt repuse în valoare în directă relație cu mutațiile urbanistice. Edificatoare în acest sens este acțiunea edililor din Iași de a realiza o nouă sistematizare a zonei din fața Bibliotecii Centrale Universitare, care va permite reamplasarea monumentului Mihai Eminescu în centrul unui rondou cu largă deschidere în zonă.

Acte ale cinstirii poetului neamului, acum la un veac de la moarte, se poate aprecia că au trecut, prezent și viitor.

RESUME

L'article réunit des informations des archives qui se rattachent à celles des publications de l'époque, relevant la préoccupation pour la considération de la mémoire de Mihai Eminescu. Cette préoccupation s'est concrétisée dans une série de monuments significatifs placés dans de diverses localités du pays surtout dans celles où Eminescu avait vécu et déroulé l'activité.

Les monuments dédiés à Mihai Eminescu — héritage du Patrimoine Culturel National — offrent aux nouvelles générations — par la connaissance de leur genèse — la possibilité de perpétuer ces symboles de la considération de Mihai Eminescu dans l'avenir.

PRECIS

Gathering information from the archive which he adds to that from the publication of Mihai Eminescu's time, the author reveals the interest for the poet's memory. Initiated by his contemporaries the honouring of his personality has continued by the new generations and found its expression in a series of significant monuments built all over the country, especially where Eminescu lived and worked.

The monuments dedicated to Mihai Eminescu — a heritage belonging to the National Cultural Patrimony — offer the coming generations the possibility to continue the tradition of these honouring symbols.

TEORIE ȘI PRACTICĂ ARHIVISTICĂ

Controlul factorilor de degradare a documentelor și măsurile de igienă a arhivelor în depozit

OPREA FLOREA

Natura materială a arhivelor este diversă, fiind preponderent organică. Astfel, majoritatea suporturilor grafice este reprezentată de hirtie și pergament alături de care pot fi întâlnite și alte materiale cum ar fi cele textile, scoarța de arbori, unele metale, diferite materiale minerale etc.

De asemenea, pigmentii de scriere, în general de natură minerală (cerneluri fero-galice, carbon, pulberi minerale de diferite culori) au fost utilizate pentru scriere alături de numeroase extracte vegetale, în soluții în care au intrat întotdeauna și componente organice cu rol de liant (gumă arabică, clei de cireș, miere, albuș de ou, secreții de melc etc.).

În egală măsură se poate vorbi de natura organică a materialelor utilizate la legarea sau montajul unor volume (cleiuri diferite, ață de coasere, materialele din care se fac scoarțele etc.).

Toate aceste materiale sînt degradabile în timp iar ritmul de distrugere, lentă sau violentă, depinde de natura și intensitatea factorilor externi de degradare, de dominanța și de durata acțiunii acestora precum și de unele cauze interne, specifice materialelor din care sînt alcătuite documentele.

I. FORME DE DEGRADARE A DOCUMENTELOR

O scurtă trecere în revistă a factorilor care condiționează și asigură permanența și durabilitatea documentelor apare necesară atât pentru fundamentarea științifică a activității de control cit și pentru orientarea și eficiența acesteia.

1. *Stabilirea componentelor suportului grafic și a pigmentilor* constituie un aspect de cea mai mare importanță pentru păstrarea îndelungată a documentelor istorice. Sub acest aspect, se consideră că o hirtie fabricată din componente de mare stabilitate în timp poate fi caracterizată prin permanență și durabilitate.

Permanența hirtiei exprimă gradul de stabilitate chimică de natură să permită numai o foarte slabă deteriorare ca urmare a trecerii timpului. Cu alte cuvinte, permanența exprimă durata de viață și rezistența hirtiei la îmbătrînire în condiții lipsite de adversitatea unor factori externi de deteriorare.

Prin durabilitate se înțelege nivelul de rezistență fizică și suplețea necesară hirtiei pentru a-o face utilizabilă pe perioade mari de timp.

Literatura de specialitate înregistrează între factorii care asigură stabilitatea hirtiei natura și lungimea fibrei în special, cantitatea și natura substanțelor de înclieiere, pH-ul, gradul de alb, precum și unele proprietăți inițiale de ordin mecanic cum ar fi grosimea și dimensiunile colii de scriere.

O curiozitate o constituie faptul că hirtilele cele mai vechi se caracterizează atât prin permanență cit și prin durabilitate fiind făcute din fibre de bumbac și în vreme ce hirtilele din secolul nostru sînt mai slabe datorită fibrelor scurte și înclieierii în mediu acid folosită în industrie.

Durabilitatea cernelurilor și pigmentilor este condiționată de pH-ul soluției inițiale, de stabilitatea chimică a pigmentilor și de tipul liantului. În funcție de aceste elemente pot apare fenomene de estompare a culorii, de coroziune a suportului sau chiar de detașare de suport a stratului cromatic fie sub formă de pulberi, fie sub formă de cruste, reproducînd la nivelul liniei de scriere (benzii de scriere) fenomenul de crackling, cunoscut la degradarea picturilor.

2. *Microclimatul depozitului* definit în special prin parametrii de temperatură și umiditate relativă precum și de luminositate, are un rol esențial în păstrarea documentelor de toate cate-

goriile. Literatura de specialitate¹ a subliniat rolul microclimatului, evidențiind efectele directe și indirecte asupra hîrtiei și celorlalte componente materiale ale documentelor. De pildă, umiditatea relativă mai mare de 68 % provoacă hidratarea hîrtiei și pergamentului în care accelerează procesele de îmbătrînire naturală și pe care se declanșează focare de degradare microbiană. De multe ori depășirea umidității relative se realizează prin efecte locale de excepție față de microclimatul general al depozitului.

Umiditatea relativă a aerului în casete și containere închise a fost studiată de Mueller² care a constatat o dinamică diurnă deosebită a valorilor acestui parametru în raport cu valorile sale în depozite. Această dinamică este dependentă de evoluția temperaturii și de higroscopicitatea materialelor închise în container.

În egală măsură, temperatururile excesive conduc la răscoacerea documentelor iar luanozitatea abundentă accelerează procesul de îngălbenire și de oxidare a celulozei precum și decolorarea pigmentilor.

Majoritatea specialiștilor admit că un microclimat caracterizat prin temperaturi de 14—24°C, umidități relative de 40—65 % și luminozitate de 50 lx/mp constituie un mediu favorabil păstrării îndelungate a documentelor.

3. Nivelul de poluare atmosferică cu diferite noxe chimice sau pulberi industriale cum ar fi praf, funingine, aerosoli și gaze toxice sau corosive joacă un rol important în procesele de degradare a documentelor. S-a subliniat, astfel, rolul negativ al oxizilor de azot, al bioxidului de sulf, al clorului, al ozonului și al concentrații mari sau chiar al aerosolilor salini.

Nivelul ridicat al unor pulberi inerte aduse în general de curenții de aer contribuie la acumularea în depozite a prafului de arhivă, un fel de mixtum compositum alerșo infecțios care insalubrează materialele și afectează sănătatea lucrătorilor.

4. Agenții biologici care acționează distructiv asupra documentelor sînt reprezentați în special de bacterii, actinomicete, ciuperci microscopice (de mucegai), insecte și rozătoare.

Condițiile de instalare a unor focare biologice în arhive nu sînt aceleași pentru toate categoriile de agenți biologici, fiecare necesitînd condiții ecologice specifice.

Astfel, microorganismele și ciupercile de mucegai se instalează pe toate categoriile de materiale în condiții de umiditate relativă ridicată care favorizează creșterea conținutului de apă al materialelor (hîrtie, pergament, textile, adezivi etc.) la nivele care au făcut din aceste materii un suport nutritiv pe care aceste specii germinează și produc colonii specifice. La o analiză de laborator se poate identifica în amestecul de microorganisme care se dezvoltă în asemenea condiții atât specii adaptate suportului nutritiv prin producerea unor enzime corespunzătoare hidrolizării acestuia cit și specii de contaminare care trăiesc într-o relație de comensalism cu primele de pe urma cărora folosesc produse intermediare de degradare a suportului.

Insectele se instalează în depozite indiferent de nivelul parametrilor de microclimat, principala condiție fiind prezența unei forme de hrană specifice.

Rozătoarele, asociate în general mediului domestic și depozitelor de materiale, produc importante pagube și în depozitele de documente prin instalarea de cuiburi sau prin roaderea materialelor pentru hrană sau în căutarea acesteia.

5. *Factorii de calamitate*, în special inundațiile, incendiile și cutremurele au distrus cantități mari de arhivă. Sînt cunoscute efectele inundațiilor de la Florența din anul 1966 sau imensele pagube provocate de incendiul din 12 iulie 1973 la Military Personal Records Center din St. Louis (SUA).

Propria noastră experiență a înregistrat efectele potențial devastatoare ale inundațiilor care au avut loc în România în anii 1970 și 1975 precum și ale cutremurului de pămînt din 4 martie 1977 cîno au fost necesare măsuri energice de recuperare a numeroase documente de arhivă afectate de dezastru.

Fără îndoială că evenimentele de această natură nu au fost nici primele și nu vor fi nici ultimele iar în privința incendiilor și inundațiilor cauzele puteau fi evitate, după cum pot fi evitate și erorile comise în operațiunile de recuperare.

6. *Compatibilitatea dotărilor*, începînd cu specificul clădirii destinate păstrării arhivelor și terminînd cu rafturile, instalațiile și celelalte mijloace de organizare și asigurare a depozitelor, au fost analizate pe larg de M. Duchein³.

¹ Plenderleith H. J. and P. Philippot, *Climatology and conservation in museums*, în „Museum”, XIII, nr. 4, 1960, p. 243—289,

² Muller M. F., *Modern Packaging*, 22 (11): 163—167, 1948.

³ M. Duchein, *Les batiments et equipments d'Archives*, Paris, 1966, 312 p.

De asemenea, mijloacele și imprimările de protecție pot juca un rol important pentru apariția și creșterea vecinătății nepotrivate între documentele istorice destinate păstrării permanente și hirtzii sau cartoane de calitate inferioară, nerevizitate în timp, care ar conduce la migrarea unor impurități rezultate din degradarea acestora. De aceea, există preocupări pentru dotarea arhivelor cu cutii de carton special sau cămăși de protecție din hirtzii neacide.

7. *Sistemul de folosire a arhivelor* poate genera procese de degradare a documentelor. Deși utilizarea documentelor istorice de către societate, fie în scop de cercetare istorică, fie în cadrul unor programe educaționale, constituie un drept și o necesitate ale generației deținătoare, formele în care acestea sînt folosite pot să fie uneori necorespunzătoare. Gesturi mărunte de îndoire a colțului unei file, de foietare prin umezirea degetelor, de deschidere forțată a rădăcinii dōsărelor, de introducere în dosare a unor „semne de carte” murdare sau degradabile, de purtare sub braț a unor cantități de dosare cu file răvășite sau de legare a acestora cu ață care sîșie hirtzii, stivuirea, fie și provizorie, a arhivelor sînt fapte care pot avea efect distructiv potențial pentru viața și sănătatea documentelor. Practicate vreme îndelungată acestea provoacă distrugerea documentelor.

Transporturile de documente organizate superficial se pot, de asemenea, solda cu efecte neașteptate pentru starea de păstrare a arhivelor.

8. *Intervențiile necalificate de protecție, recuperare și restaurare a documentelor* constituie o altă categorie de cauze generatoare de degradări sau distrugerii de documente.

Asemenea situații au existat în cadrul operațiunilor de salvare a unor bunuri inundate sau incendiate.

În egală măsură unele intervenții de reparare a documentelor au făcut mai mult rău decît bine. În acest sens se amintește, în special, utilizarea fără discernămint, în urmă cu cîteva decenii, a benzilor adezive sau a cleiului de fălnă, ultimul reprezentînd cea mai bună sursă de hrană pentru insecte și rozătoare iar, în condiții de umiditate, pe materialele reparate cu asemenea metode s-au dezvoltat numeroase specii microbiene.

II. SFERA CONTROLULUI PRIVIND CONDIȚIILE DE PĂSTRARE.

Cunoașterea formelor și căilor de degradare a documentelor de arhivă este rezultatul cercetării și al valorificării practicilor de protecție, recuperare și restaurare a arhivelor care au înregistrat în ultimele decenii progrese notabile prin contribuția a numeroși specialiști și prin publicarea de către aceștia a rezultatelor obținute existînd în prezent o bogată bibliografie de orientare a în domeniu⁴.

Analizînd problema conservării arhivelor se arată necesitatea organizării unui control sistematic și măsuri preventive de urmărire a condițiilor care favorizează instalarea factorilor cauzali ai diferitelor forme de degradare cunoscute precum și măsuri de protecție și recuperare în cazul apariției unor focare. Referitor la această necesitate Reed arată că „mulți restauratori nu reușesc să înțeleagă faptul că o inspecție atentă la intervale regulate este necesară pentru asigurarea condițiilor favorabile de depozitare a manuscriselor. În caz contrar munca de restaurare va trebui să fie repetată”.

În accepțiunea noastră sfera controlului trebuie să cuprindă cinci domenii organizate concentric în jurul documentului individual care este în ultimă instanță obiectul care trebuie protejat. Cum documentele individuale sînt atît de numeroase, măsuri concrete și specifice de protecție pentru fiecare în parte sînt imposibile.

Activitatea de control trebuie să identifice prezența, conjunctura și dinamica factorilor de mediu adversi și să fundamenteze organizarea de măsuri cu caracter general care să asigure protecția tuturor documentelor aflate în depozitele arhivelor. Iată de ce apreciem că direcțiile activității de control trebuie să fie următoarele:

1. *Mediul extern.* Atît la alegerea locului de amplasare a unui nou depozit de arhivă cît și ulterior, trebuie să se țină seama de următoarele elemente:

a) *Starea climatică locală* definită de evoluția factorilor de climă și în special de temperatură, umiditatea relativă a aerului și de direcția vinturilor dominante pe o perioadă semnificativă de timp, în general 5—10 ani. Se va avea în atenția existenței unor factori care pot avea un rol important în menținerea ridicată a umidității relative cum ar fi prezența unor întinderi de apă sau direcția vinturilor dominante, care, la rîndul lor pot întreține aportul de aerosoli, pulberi și noxe aflate la distanță de clădirea arhivelor.

⁴ * * * *Bibliographie internationale fondamentale d'archivistique*, în „Archivum”, 25, 1978, p. 128—153.

Urmărirea stării climatice locale se impune și pentru asigurarea aerisirilor dirijate în funcție de raportul dintre calitatea aerului exterior și cel din interior. Acest raport trebuie supravegheat sub aspectul umidității absolute în sensul că valorile pe care acestea le are în atmosfera exterioară să fie în general mai mici decât cele din interior. De pildă, un aport de aer exterior caracterizat prin temperatura de 12°C și umiditatea de 57 % conține cca. 6,3 grame apă/mc. Acest aer adus în depozit și încălzit la 18°C se va caracteriza printr-o umiditate relativă de 38 %. Dimpotrivă, un aer exterior caracterizat prin temperatura de 27°C și umiditatea relativă de 48 % va conține cca 12,7 grame apă/mc. Introdus în depozit și stabilizat la 18°C acest aer va fi caracterizat printr-o umiditate relativă de 82 %. În general aerul cald are o umiditate absolută mult mai mare decât aerul rece. Din aceste motive unii specialiști susțin că în vecinătatea clădirii de arhivă să fie montată o mică stație de observație și măsurare zilnică a temperaturii și umidității relative pe baza cărora să se poată calcula umiditatea absolută.

În egală măsură trebuie supravegheată prin măsurători periodice, cantitatea de poluanți atmosferici și aerul exterior în raport cu aceea din interior. În acest sens o mare importanță o are direcția vânturilor dominante și direcția lor zilnică în raport cu sursele de poluare, precum și momentul efectuării aerisirii și orientarea ferestrelor sau a prizelor de aer față de direcția vântului.

b. *Vecinătățile imediate producătoare de noxe sau riscuri pentru arhive trebuie avute în atenție și evitate.* Este vorba, în primul rând de sursele potențiale de pulberi inerte sau corosive de aerosoli și gaze toxice care influențează negativ gradul de rezistență și durabilitate al documentelor. În această categorie intră sursele de praf, fungine, aerosoli și gaze chimice pe bază de clor, sulf, azot sau alte materiale corosive.

De asemenea, trebuie analizate condițiile locale de amplasare a clădirii de arhivă în vederea evitării zonelor inundabile, indiferent dacă acestea ar fi determinate de revărsări periodice de riuri, deversări sau acumulări pluviale sau de dinamic a apelor freatice.

O atenție specială va fi acordată vecinătății cu depozitele de combustibil sau cu alte surse posibile de incendii sau explozive precum și acelor în care se instalează cu ușurință focare biologice (insecte, rozătoare), care ar putea să se extindă în arhive. În acest ultim caz, acțiunile de combatere trebuie organizate pe baza unui plan comun atît în arhive cît și în depozitele vecine.

Depozitele de benzi magnetice vor fi ferite de vecinătatea unor materiale sau instalații care pot afecta înregistrările, în special depozitele de materiale feroase, cîmpurile electromagnetice create de rețelele de înaltă tensiune etc.

Filmele nedevoplate trebuie protejate în special de efectul unor cîmpuri de raze X sau gama precum și de efectul razelor infraroșii.

2. *Clădirea de arhivă și instalațiile acesteia* constituie al doilea obiectiv important care trebuie să stea în atenția conservatorului și custodelui de depozit. Din acest punct de vedere interesează starea generală a clădirii, rezistența acesteia, în special în zonele seismice, funcționarea corectă a instalațiilor și echipamentelor, rezistența părților componente la foc sau la degradări biologice, modul în care clădirea este prevăzută cu echipamente și instalații de stingere de drenaj, de protecție la efectele luminii, calitatea și modul de organizare a rafturilor în depozite etc.

Avînd în vedere criteriile multiple de apreciere a stării clădirii de arhivă și a instalațiilor acesteia este necesar să se verifice periodic de către specialiști autorizați pentru fiecare aspect în parte, și să se organizeze revizii și reparații.

3. *Ambientul intern* trebuie controlat zilnic pe nivele și depozite, orînzîndu-se măsuri de corectare a eventualelor situații care contravin regulilor de păstrare și conservare a documentelor. Vor fi avute în vedere următoarele:

Starea microclimatică a fiecărui depozit definită de parametrii de temperatură și umiditate relativă stabiliți pe bază de citire sau înregistrare. Pe baza datelor obținute se va proceda la calcularea umidității absolute care va fi comparată cu valoarea similară a aerului exterior înainte oricărei declizii de aerisire naturală a depozitelor. În același timp, datele obținute vor fi utilizate la evaluarea condițiilor de păstrare a documentelor iar în cazul în care în depozite există echipamente de climatizare, citirile sau înregistrările vor servi la controlul funcționării corecte a instalațiilor.

Creșterea accidentală a parametrilor de umiditate localivă în depozite poate fi provocată de apariția unor surse de apă neobișnuite cum ar fi infiltrațiile determinate de avarierea unor instalații de apă, prezența unor fronturi de igrasie la baza clădirii, pătrunderea apei de ploaie prin acoperișuri și plafoane, utilizarea excesivă de către personalul de serviciu a apei la executarea curățeniei în depozite sau aerisirea depozitului în condiții neprielnice în care umiditatea absolută a aerului exterior este semnificativ mai mare decât aceea din interior. În unele situații

poate fi luată în considerare și defectarea aparatelor de măsură în care caz vor fi verificate și reparate.

Illuminatul interior va fi măsurat periodic cu ajutorul unui luxmetru, stabilindu-se măsur de protecție corespunzătoare prin dimensionarea lămpilor, montarea de perdele sau sistemele parasolare la ferestre etc.

Gradul de poluare a atmosferei depozitelor va fi determinat periodic prin analize calitative și cantitative de pulberi aerosoli și gaze chimice. Aceste analize se vor face cel puțin o dată pe an de către laboratoarele specializate. În situația când se constată valori anormale ale unor poluanți se va proceda la identificarea sursei și se va analiza calea de pătrundere în depozit, organizând măsurile necesare de protecție cum ar fi prevenirea aerisirii pe direcția și în momentul de acțiune a vântului, din direcția sursei, asigurarea închiderii corecte a ușilor și ferestrelor, eventual etanșarea unora dintre acestea, montarea de filtre pe traseul prizelor de aer etc.

Prezența factorilor biologici de degradare a arhivelor (microorganisme, insecte, rozătoarele) va fi observată permanent. În acest scop, custodele sau conservatorul de arhivă trebuie să analizeze prin sondaje săptămânale starea documentelor. În cazul identificării unor focare de degradare biologică va stabili limitele focarului și va lua măsuri de combatere cu mijloace adecvate de dezinfecție, dezinsecție sau deratizare.

De regulă, unele din aceste tratamente se aplică preventiv, la perioade determinate de timp, de obicei trimestrial pentru dezinsecții și deratizări. Indiferent de data executării tratamentelor preventive, la identificarea unor focare de degradare biologică se aplică un tratament curativ stabilit de specialiști.

O atenție specială va fi acordată controlării fondurilor recent aduse în arhive și care ar putea să conțină germeni de degradare biologică. Pentru asemenea situații este recomandată utilizarea unei încăperi de carantină în care documentele recent achiziționate să fie ținute până la încheierea verificării și, eventual, a tratamentelor ce trebuie aplicate.

Starea generală de curățenie a depozitelor și modul în care se asigură aceasta. Se au în vedere frecvența și eficiența activității de întreținere a curățeniei precum și materialele utilizate. Astfel, utilizarea excesivă a apei conduce la creșterea umidității relative în vreme ce folosirea solvenților organici crează riscuri de incendiu. Nu va fi neglijată alegerea corectă a detergenților sau tipul aspiratorului folosit.

4. *Starea fondurilor și colecțiilor* va fi supravegheată și analizată periodic prin observație generală și prin sondaje sau măsurători. Vor fi controlate, astfel, umiditatea hîrtiei, efectul luminii asupra masei de documente, cantitatea de praf depus pe documente, eventuala prezență a unor degradări biologice, organizarea și modul de depozitare a arhivei în rafturi sau alte sisteme de depozitare, dacă arhiva este organizată în cutii de protecție și alte aspecte ale activității de protecție a fondurilor și colecțiilor.

O atenție specială va fi acordată modului în care fondurile și colecțiile sînt afectate de factori sau situații care contravin normelor de păstrare a documentelor precum și faptului dacă cele mai importante fonduri și colecții sînt depozitate în cele mai bune spații existente. În situații deosebite se poate recomanda defaectarea unor spații sau mutarea unor fonduri de documente.

5. *Starea documentelor individuale* este analizată în depozite prin sondaje și se bazează în general pe observarea acestora. Documentele de importanță deosebită trebuie observate periodic.

În cazul constatării unor simptome probabile sau evidente de degradare, documentele afectate vor fi trimise la sectorul de analize al laboratorului de restaurare al instituției care va stabili starea reală de păstrare a acestora și va recomanda măsurile și tratamentele necesare, inclusiv restaurarea acelor care prezintă degradări.

III. EVIDENȚA ACTIVITĂȚII DE CONTROL

Activitatea de control și igienă a arhivelor în depozite va fi organizată pe baza unui grafic de control în care se vor preciza data controlului, ce se controlează și cine execută controlul.

Observațiile, măsurătorile și datele controlului se consemnează în dosarul depozitului în care se înscriu constatările deosebite și măsurile organizate cu precizarea datei și a persoanei care a stabilit aceste măsuri precum și a echipei care le-a executat.

Dosarul depozitului poate cuprinde și alte date privind starea fondului sau colecției pentru fiecare din aceste categorii în parte, precum și părțile de fond sau colecție care necesită tratamente sau operațiuni de restaurare, legătorie, confecționarea de mijloace individuale de protecție etc.

IV. PERSONALUL ÎNSĂRCINAT CU ACTIVITATEA DE CONTROL

Activitatea de control și organizarea măsurilor de igienă revine arhivarilor și arhiviștilor care țin gestiunea depozitelor.

Periodic, depozitele trebuie controlate de specialiști în probleme de conservare precum și de echipe de specialitate chemate să execute analize și măsurători speciale.

Responsabilul de arhivă și specialistul în conservare al instituției se vor îngriji de executarea măsurilor stabilite ca urmare a controlului.

Noi considerații privind noțiunea de "Colecție arhivistică"

MARIN R. MOCANU
TUDOR MATEESCU

Am considerat necesară reluarea, mai mult sub aspect demonstrativ și exemplificativ, a unor considerații referitoare la *colecția arhivistică*, ale cărei criterii, conținut, formă și noțiune au fost determinate, prin analiză sintetică, în articolul precedent dedicat acestei teme¹. Întreprinderea de față izvorăște aproape exclusiv din considerații *practice* de constituire, în prezent și în viitor, a colecției arhivistice, nemaiputând (tot din considerații practice!) reveni cu pretenții reformatoare asupra celor constituite în trecutul mai mult sau mai puțin îndepărtat.

Concret, pornim de la faptul că, dacă sfera colecției arhivistice, hiperbolată într-un timp nu prea îndepărtat, ajunsese să înghită fragmente și chiar fonduri arhivistice întregi, amenințând să devină o noțiune „autarhică” în practica arhivistică, de la un timp, odată cu reglementările în vigoare trecându-se în extrema cealaltă, s-a ajuns ca orice urmă a unui fond amintind doar existența unei întreprinderi, instituții, asociații ș.a. să fie investită cu titlul de *fond arhivistic* și să i se facă întreaga „toaletă” de evidență arhivistică. Astfel, s-a ajuns la creșterea considerabilă (excesivă) a numărului de fonduri arhivistice și la dispariția sucombată a unor colecții arhivistice. Una dintre acestea, de pildă, este (a fost!) „Colecția de posturi și sectoare de jandarmi”, fiecare post (și sector) devenind fond de sine stătător.

Efectuând o investigație de rigoare, avizată, asupra acestor documente în cadrul Filialei Arhivelor Statului județului Brăila, s-a constatat că dosarele respective au fost solicitate, prin circulară, de către Legiunea de jandarmi, acestea (între 1 și cel mult 5 din fiecare post sau sector), constituindu-se de la început (din mers) într-o *colecție*, desfacerea ei fiind arbitrară. Or, avem motivații să credem că astfel s-a procedat de către toate legiunile respective sau că, în cel mai „rău” caz, puținătatea dosarelor în discuție, aflate laolaltă, trebuia să ne determine să procedăm la constituirea lor în colecție. Fiind ordonată pe ani, și, în cadrul lor, pe posturi și sectoare, acestea nu-și pierd nicicum identitatea, cum s-ar putea crede la prima vedere și cum s-a crezut acolo unde s-a procedat la desființarea ei.

Dar în depozitele noastre există, preluate de-a lungul anilor ori găsite pur și simplu în diverse locuri, unele documente școlare (cataloge, corespondență, foi matricole), aparținând unor școli desființate. Deși unele dintre acestea reprezintă doar un *eșantion* al unor fonduri care au existat cândva în integritatea lor, sînt constituite la ora actuală în fonduri aparte, de sine stătătoare.

În alte cazuri, de la unele fonduri școlare nu s-au păstrat decît unele cataloge, pentru care se poate constitui o colecție („*Colecție cataloge școlare*”), atîta vreme cît genul documentelor funcționează ca un *criteriu* de constituire a colecției arhivistice.

În cadrul acțiunii de constituire a colecției arhivistice este necesar să facem precizarea, delimitarea între ceea ce înțelegem prin *eșantion* și *fragment* de fond arhivistic. Eșantionul, în cazul nostru, reprezintă o urmă (lizibilă), în proporție (să admitem) de pînă la 5—10% dintr-un (fost) fond, pe cînd fragmentul poate merge, cantitativ, pînă la peste 50% din integritatea unui fond, constituind (el, fragmentul) un complex de documente, un grupaj suficient sieși pentru a-l putea categorisi în fond de sine stătător². Este demn de notat și faptul că în arhivistica poloneză, de exemplu, fragmentele de fonduri au fost desemnate, cu o expresie inspirată, „fonduri vestigiale”, din care este indicat să se constituie colecții³.

Există însă și reversul medaliei, prin crearea, mai ales la unitățile mari ale Arhivelor Statului, a unor colecții *mamut*, cum este cazul colecției „Achiziții noi” de la Direcția Arhivelor

¹ Marin R. Mocanu, *Colecția arhivistică*, în „Revista Arhivelor”, LXIII, vol. XLVIII, nr. 1, 1986, p. 37—40.

² Florea Boeraș, *Considerații cu privire la noțiunea de fond arhivistic*, în „Revista Arhivelor”, LI, vol. XXXVI, nr. 1—2, (1974), p. 273.

³ Czesław Biernat, *Problemy archiwistiki wspeczlesnej* (Problemele arhivisticii contemporane), Warszawa, 1977, p. 176.

Centrale. Este vorba de o alcătuire începulă încă din secolul trecut, în care se găsesc documente care și-ar fi putut găsi locul în alte colecții sau chiar în unele fonduri. Cercetătorul se descurcă foarte greu în evidențele acestei colecții, de aceea, întocmirea unui indice cronologic, în genul celor inițiate de regretatul istoric și arhivist Aurelian Sacerdoțeanu, ar fi cit se poate de bine venită. Din păcate, această lucrare, începută în urmă cu câțiva ani, nu a putut fi până în prezent finalizată, iar colecția crește continuu prin adăugarea de noi documente dintre cele care se achiziționează an de an.

În unele evidențe apar diferite denumiri de colecții, precum: „Documente privind mișcarea muncitorească”, „Fotocopii și xerografii” ș.a. În ultimul caz, nefiind vorba de documente originale, constituite tematic într-o colecție, indiferent de proveniență, nu era indicat să se *oficializeze*, ca o colecție arhivistică, niște copii (xerografii și fotocopii) de pe documente originale deținute, efectuate în expoziții și alte forme de valorificare și de popularizare a tezaurului documentar.

Dacă aceste copii erau făcute de pe documente originale păstrate în altă parte, la alt deținător și suplinate, ca material arhivistic, documentul propriu-zis (originalul), atunci acestea se puteau constitui într-o colecție arhivistică, precum microfilmele, fotocopile și xerografiile de pe documentele aflate în arhivele și bibliotecile altor țări. Așadar, în situațiile date, respectivelor copii li se poate ține o evidență numerică, dar nu de *entitate*, respectiv de colecție arhivistică.

Trebuie amintit și cazul colecțiilor formate artificial, ulterior constituirii fondurilor, prin desprinderea din acestea a unor documente, pe baza unor criterii mai mult sau mai puțin justificate. O situație tipică în acest sens se găsește la Filiala Arhivelor Statului județului Brașov, unde, în trecut, din arhiva Magistratului s-au constituit mai multe colecții: „Privilegiul”, „Fronius”, „Schnell” sau „Stenner”⁴, ultima avînd două serii⁵. Este evident faptul că ele trebuie menținute în evidențe și în depozite în forma în care ne-au parvenit.

Este cu totul altceva cînd desprinderea documentelor s-a făcut datorită formatului deosebit, care nu permitea păstrarea acestora alături de celelalte unități arhivistice dintr-un fond sau o colecție deja constituită. De aceea, apare ca deplin justificată crearea colecțiilor „Peceți” (documente cu sigilii atîrnate), „Suluri”, „Planuri și hărți” sau „Matrice sigilare”⁶, toate păstrîndu-se în mijloace de protecție aparte.

În cazul în care s-au preluat (sau se preiau) de la parohii numai unele documente (cu probleme de învătămint, de exemplu), acestea se constituie în „Colecția documente parohiale”, neintegrîndu-se în nici un caz „Colecției registre de stare civilă parohiale”, constituită anterior numai din acest gen de documente.

Se poate ca la stabilirea denumirii unei colecții să concureze mai multe criterii deodată, ca, de exemplu, în cazul „Colecției Muzeului Odorhei”, în care, deși sînt în majoritate documente de breaslă, a fost necesar (la cererea instituției respective) să se ia în considerație numai *proveniența* acestora.

O altă zonă a practicii arhivistice ce suscită considerații asupra problemei în discuție o găsim în punctul de *delimitare*, de demarcație între *fondul personal și colecție* (personală). Aici, situațiile întîlnite în evidențele noastre sînt, de regulă, de două feluri: una, cînd fondul personal este categorisit drept colecție, și alta, cînd colecția (personală) este categorisită fond personal. În prima situație, dat fiind uneori numărul relativ mare de documente (manuscrite literare, științifice, de artă, scrisori) aparținînd altor persoane (chiar personalități), există tentația de a se constitui o colecție aparte din acestea, eludîndu-se faptul că toate acestea s-au grupat (au ajuns) aici în virtutea activității (atribuțiilor) diverse a unei persoane, documentele respective, grupate separat, făcînd parte integrantă din fondul personal. Aceste documente, eterogene, mai puțin sau deloc eterogene, se pot constitui în colecție numai în cazul cînd cele ce privesc viața și activitatea persoanei respective sînt în număr mic (și relativ mic), activitatea de *colecționare* a acestora preponderînd în cadrul grupării (totalității) documentelor existente.

În cea de a doua situație, invocîndu-se de regulă, popularitatea și importanța unei personalități, se ia drept bază în categorisirea fondului personal (cele) citeva documente privind activitatea și viața personalității respective, cu toate că majoritatea documentelor sînt fie docu-

⁴ Tiberiu Coliban, *Colecțiile de documente întocmite în trecut în arhivele brașovene*, în „Cumidava”, IV, Brașov, 1970, p. 545—556.

⁵ Pentru prima dintre acestea, seria documentelor slavo-române, a fost întocmit și publicat, sub egida Direcției Generale a Arhivelor Statului, inventarul arhivistic *Relațiile Țării Românești și Moldovei cu Brașovul, 1369—1803*, București, 1986, 252 p.

⁶ Colecții de matrice sigilare se constituie și în cadrul muzeelor, unii considerîndu-le chiar obiecte muzeale. Pentru raportul arhive-bibliotecă-muzeu vezi deosebi Elio Lodolin, *Archivistica. Principi e problemi*, ed. II, Milano, 1985, capitolul „Archivi, biblioteche, musei. Affinità e differenze”, p. 215—227.

mente cu alt conținut sau create (mult) ulterior celor ce țin direct de personalitatea în cauză. De pildă, nu este indicat să creăm un fond personal Panait Istrati, cînd majoritatea documentelor sînt creații ulterioare, ale altor persoane sau instituții culturale, cu referire la viața și activitatea scriitorului. În acest caz, nu poate fi vorba decît de o colecție de documente (referitoare la) Panait Istrati.

De asemenea, dacă totalitatea sau majoritatea documentelor dintr-o colecție personală se referă la o anume personalitate, colecția respectivă va purta numele acelei personalități, nu pe cel al colecționarului, din simplul și clar motivul că, astfel, documentele în discuție se personifică mai elocvent în folosul cercetării științifice.

Este, de asemenea, nimerit ca, în cazul cînd documentele unei colecții provin sau se referă la o anumită zonă geografică sau eveniment istoric, să poarte denumirea acestora (ex. „Colecția documente vrinčene”, „Colecția documente privind anul revoluționar 1848” ș.a.).

Dacă într-o colecție se găsește și documente personale ale colecționarului respectiv (acte de stare civilă, de studii, corespondență, lucrări personale) — în proporție redusă, fie că nu reflectă complexitatea vieții și activității, fie că persoana (colecționarul respectiv) nu este o personalitate autentică — acestea se păstrează, grupate separat în acea colecție.

Considerațiile expuse aici, în completarea celor structurate în articolul precedent, au drept scop evitarea unor practici (cu elemente de eroare) utilizate în trecut și (chiar) pînă în prezent și promovarea, de la caz la caz, a criteriilor și principiilor raționale în constituirea colecției arhivistice, a acestei *entități*, care, alături de cea a fondului arhivistic, pilonează o îndelungată practică a arhivisticii românești.

Trăgînd concluziile de rigoare, am putea puncta următoarele:

„Colecția arhivistică”, ca grupare de documente fragmentară, se poate constitui din *șanțioane* ale unor fonduri care au existat cîndva, fără ca denumirea lor (a instituțiilor creatoare) să se piardă; nu se constituie „colecție arhivistică”, ca *entitate*, din fragmente ce reprezintă (ca formă și conținut) existența unui fond de sine stătător; gruparea și depozitarea unor fragmente sau fonduri întregi (restrinse ca volum) după criteriul tematic, profilul teritorial se face *doar* în cadrul sistematizării acestora pe depozite, fără a-și pierde identitatea ca entitate arhivistică.

La baza alcătuirii unei „colecții arhivistice” stau criteriile: tematic, cronologic, teritorial, formă de păstrare și (pre)constituire, conținut, limbă, suport (peliculă, disc, foto ș.a.), dar și cel al *calității* (numelui) colecționarului; așa cum se pot crea super-colecții, suprasolicîtîndu-se unul sau altul din criteriile de constituire, tot astfel se pot crea minicolecții, speculîndu-se criteriile respective; în ambele cazuri neputînd fi vorba decît de pseudo-colecții arhivistice.

O dată intrate în circuitul științific sau în instrumentele arhivistice de informare (publicate sau nu), colecțiile constituite în timp în mod nearhivistic, în virtutea unor împrejurări sau preconcepții, rămîn statu quo; pentru cele ce se vor constitui de-acum înainte trebuie să se aibă în vedere principiile și criteriile fundamentate rațional și pe o amplă analiză efectuată în ultimul timp în acest sens în cadrul Sistemului de evidență și informatic al Arhivelor Statului.

Rolul nomenclatorului dosarelor și al indicatorului termenelor de păstrare în procesul de creare a fondurilor arhivistice la unitățile socialiste — aspecte desprinse din utilizarea lor

ELEONORA MITRESCU

În conformitate cu legislația arhivistică în vigoare, principalele instrumente de lucru utilizate în procesul de constituire a fondurilor arhivistice sînt Nomenclatorul dosarelor și Indicatorul termenelor de păstrare, atît condițiile, cit și principiile de elaborare și folosire.

a acestora fiind precizate în articolul 9 al Decretului 472/1971, privind Fondul Arhivistic Național al R. S. România și în Normele Tehnice de lucru pentru organizațiile socialiste, emise în anul 1973, art. 10—18.

Valențele celor două tipuri de instrumente decurg din faptul că, aplicarea lor corectă este de natură să asigure calitatea complexului de operațiuni arhivistice ulterioare elaborării lor, complex care privește constituirea unităților arhivistice, inventarierea, selecționarea sau folosirea documentelor.

Nomenclatorul dosarelor permite constituirea corectă a unităților arhivistice, obligativitatea elaborării lui revenind fiecărei instituții. Nomenclatorul este un tabel sistematic, în care sînt desfășurate, în conformitate cu structura organigramei unității socialiste, categoriile de dosare, concepute pe probleme, și termene de păstrare¹. Acest instrument asigură cunoașterea și respectarea statutului, a gradului de importanță al fiecărui act, oferind, concomitent, o imagine asupra categoriilor de documente deținute de instituția creatoare și asupra specificului acesteia.

Procesul complex de elaborare a Nomenclatorului dosarelor necesită o atență coordonare și, în aceeași măsură, implicarea conducerii unității socialiste, care, prin natura atribuțiilor sale, beneficiază de o vedere de ansamblu asupra activității, cunoaște detaliat problematica specifică respectivului domeniu. Instrumentul de lucru supus analizei se realizează, practic, pe baza propunerilor avansate de compartimente, centralizarea ulterioară a acestora permițînd nu numai cuprinderea tuturor documentelor proprii, ci și evitarea erorilor determinate de încadrările prin asimilare sau analogie. După verificarea sa, în proiect, de către Arhivele Statului, nomenclatorul dosarelor este aprobat de conducătorul unității socialiste, și difuzat, ulterior, la servicii, spre aplicare, însoțit de o notă explicativă privind modul de utilizare. Nomenclatorul dosarelor se modifică sau se completează numai în condițiile în care survin schimbări în activitatea sau în schema de organizare a instituției.

Indicatorul termenelor de păstrare asigură stabilirea unitară a termenelor de păstrare, în corelare directă cu valoarea practică sau științifică a actelor la care face mențiune și se întocmește la nivelul instituțiilor centrale, atît pentru documentele rezultate din activitatea proprie acestora, cît și pentru documentele unităților subordonate. Realizarea instrumentului în cauză impune, în mod necesar, studierea legislației, a regulamentelor și instrucțiunilor specifice ramurii, cunoașterea sistemului de organizare și funcționare a instituției coordonatoare și a documentelor rezultate din activitatea sa, consultarea tuturor creatorilor de documente aflați în subordine.

În ceea ce privește funcționalitatea indicatorului, aceasta este asigurată de exactitatea cu care sînt definite categoriile de documente, de rigurozitatea clasificării actelor în grupe și categorii, pe baza criteriilor de conținut, precum și de cuprinderea tuturor categoriilor de acte proprii omeniei respective și activitate.

Indicatoarele se actualizează periodic, în raport direct cu modificările survenite în specificul și schema de organizare a ramurii.

Experiența acumulată de Filiala Arhivelor Statului — Municipiul București demonstrează faptul că, utilizarea, în activitatea practică, a celor două instrumente de lucru a determinat apariția unor erori sau situații neclare, care impun o intervenție corelatoare din partea Arhivelor Statului.

Astfel, există categorii de acte cu valoare practică (liste și ștate de plată a drepturilor bănești, fișe de evidență remunerăției muncii, dosare personale etc.) sau documentară (situații statistice, documente de sinteză etc.), cărora li se atribuie un anumit grad de importanță la nivel național, dar care nu beneficiază de termene de păstrare unitare în cadrul tuturor ramurilor, așa cum se întîmplă, de pildă, cu documentele de evidență financiar — contabilă. Un singur exemplu în acest sens: listele și ștatele de plată a drepturilor bănești apar în unele indicatoare ca avînd termen de păstrare permanent, în altele, mai noi, se prevede reținerea lor timp de 90, sau chiar 50 de ani, în timp ce Indicatorul Ministerului Transporturilor și Telecomunicațiilor, din anul 1974, stipulează termenul de 20 de ani, prevăzînd, în schimb, pentru fișele de evidență a remunerăției muncii termenul „permanent”.

În această perspectivă, considerăm că intervenția de specialitate a Arhivelor Statului asupra termenelor de păstrare atribuite unor categorii de documente cu importanță general-valabilă ar putea să confere mai multă rigurozitate procesului, extrem de complex, de elaborare a principalelor instrumente arhivistice de lucru. Un exemplu în acest sens l-ar putea constitui verificarea, de către arhiviștii Filialei Arhivelor Statului — Municipiul București

¹ Voica Coman, *Metodologia de elaborare a Nomenclatorului dosarelor*, în „Revista Arhivelor”, nr. 4/1984, p. 415.

a unor proiecte de nomenclatoare întocmite de instituții, activitate care a permis depistarea și corectarea unor erori în stabilirea anumitor termene de păstrare, prevenind, totodată, selecționarea prematură a categoriilor de acte aflate în situația respectivă; este cazul ștatelor de plată de la Ministerul Transporturilor și Telecomunicațiilor, deja menționate, care au fost cuprinse în nomenclatoarele supuse analizei Filialei Arhivelor Statului — Municipiul București la termenul de 90 de ani, al planurilor de muncă anuale de la Ministerul Construcțiilor Industriale, cărora li s-a atribuit în nomenclatoare termenul de păstrare permanent, spre deosebire de prevederile indicatorului forului tutelar, care stabilește intervalul de 15 ani etc.

În altă ordine de idei, cu toate că legislația și normele arhivistice nu stipulează asemenea instrumente intermediere, multe instituții și-au elaborat Nomenclatoare-indicatoare, aspectul în cauză privind mai ales unitățile ale căror documente, datorită particularităților activității, nu se regăsesc în totalitate în indicatoarele de profil; exemple în acest sens sînt oferite de Administrația Domeniului Public, Întreprinderea „Ascensorul”, Întreprinderea de Transport București, Centrăla editorială ș.a. Deși art. 14 din Normele tehnice precizează că „organizațiile centrale care au în subordinea lor unități cu profil diferit de cel al lor, întocmesc pentru acestea indicatoare de termene de păstrare separate”, prevederea menționată nu se respectă în practică, optindu-se pentru elaborarea Nomenclatoarelor-indicatoare, care urmăresc cumplarea funcțiilor celor două instrumente de lucru și, în acest mod, li se substituie. O tendință identică se înregistrează și în cazul unităților care, prin natura activității lor, creează aceleași genuri de acte (C.E.C., Banca Națională), deși art. 15 din Normele tehnice menționează: „Organizațiile centrale care nu au unități în subordine, iar cînd au, acestea creează aceleași documente ca și organizația centrală, nu vor întocmi indicator de termene de păstrare, ci direct nomenclatorul dosarelor, care, în aceste cazuri, se confirmă de Direcția Generală a Arhivelor Statului”.

Apreciem că soluțiile actuale oferite de legislație și de normele de lucru, pentru situații asemănătoare celor menționate corespund cerințelor și, ca atare, utilizarea unui instrument de lucru hibrid, respectiv a Indicatorului — nomenclator, sau, altelei, a Nomenclatorului — indicator este nejustificată, determinînd confuzii și chiar erori în activitatea arhivistică. Situațiile amintite sînt generate, desigur, nu numai de dorința asigurării condițiilor, a cadrului legal de desfășurare a activității de arhivă la unitățile din subordine — beneficiare directe ale acestei modalități de lucru, ci și de intenția simplificării operațiunii respective, a înlăturării verigilor intermediare și, în ultimă instanță, a realizării unei anumite uniformități de procedură.

Venind în întîmpinarea cerințelor relevate de activitatea practică, Filiala Arhivelor Statului — Municipiul București a pledat pentru, și a inițiat chiar o acțiune de elaborare, de către centralele industriale, a unor nomenclatoare pentru unitățile din subordine, în colaborare directă cu factorii competenți din cadrul acestora, rezultate notabile obținînd, în sensul menționat, Centrăla Industriei Pielăriei, Confecțiilor și Încălțămîntei.

Un alt aspect privește necesitatea ca indicatoarele și nomenclatoarele să cuprindă, în mod consecvent, și genurile de documente aflate sub incidența B.D.S., împreună cu termenele de păstrare corespunzătoare lor, categorii adeseori omise, deși caracterul de secret care le este atribuit privește conținutul de date și informații, mai puțin genul actului. Corect au procedat, din acest punct de vedere, Întreprinderea Mecanică de Material Rulant „Grivița Roșie”, Întreprinderea de Comerț Exterior „Navlomar”, Întreprinderea de Comerț Exterior „Mecanoexportimport”, Direcția de telecomunicații a Municipiului București, care și-au elaborat nomenclatoare complete, depozitărul diverselor categorii de acte fiind desemnat ulterior, în funcție de conținutul de informații al documentelor create.

Pe de altă parte, o serie de indicatoare, precum cele elaborate de Ministerul Transporturilor și Telecomunicațiilor — 1974, Ministerul Construcțiilor Industriale — 1974, Ministerul Turismului — 1975, nu mai corespund activității desfășurate de instituțiile în cauză, datorită modificărilor survenite la nivelul profilului sau al structurii de organizare, modificări ce au determinat apariția unor genuri de acte noi, a căror asimilare cu cele existente anterior devine extrem de dificilă sau, pe alocuri, imposibilă. Întrucît parcurgerea întregii filiere destinată completării sau actualizării indicatoarelor solicită mai mult timp, considerăm ca posibilă includerea documentelor mai sus-menționate, împreună cu termenele de păstrare aferente lor, în Nomenclatorul dosarelor, cu mențiunea C.S. Un exemplu elocvent în această privință, îl constituie documentele rezultate din activitatea COM și BECOM, care au fost incluse, cu termen de păstrare permanent, în toate nomenclatoarele instituțiilor din ramurile menționate. Absența unor categorii de acte din cadrul indicatoarelor este determinată și de faptul că la elaborarea acestora, instituțiile centrale nu solicită propuneri din partea tuturor unităților subordonate, nu le consultă îndeaproape nomenclatoarele și, în final, nu întreprind o analiză profundă asupra tuturor aspectelor constatate. Consecințele negative ale acestui mod

de acțiune afectează, cu deosebire, operațiunea de selecționare, favorizând apariția greselilor în stabilirea termenelor de păstrare pentru unele genuri de acte și determinând asistări forțate sau incorecte. Cu o asemenea situație s-a confruntat, spre exemplu, întreprinderea de Comerț Exterior „Navlomar” care, trecând din subordinea Ministerului Comerțului Exterior și Cooperării Economice Internaționale în subordinea Ministerului Transporturilor și Telecomunicațiilor, nu a putut apela, decît în mică măsură, la indicatorul termenelor de păstrare elaborat de acesta din urmă, date fiind categoriile de acte specifice pe care le crează. Ca urmare a acestui fapt, întreprinderea și-a întocmit un nomenclator propriu, incluzînd toate documentele rezultate din activitatea sa și propunînd termene de păstrare concrete pentru categoriile neincluse în indicator, iar proiectul acestuia a fost supus analizei Filialei Arhivelor Statului — Municipiul București, fiind, ulterior, aprobat de adunarea generală a oamenilor muncii.

Evitarea situațiilor de acest gen impune, ca metodă necesară de lucru pentru organele centrale, consultarea prealabilă a nomenclatoarelor elaborate de instituțiile din componența ramurii respective, fapt care permite și asigurarea concordanței depline dintre instrumentele de lucru în discuție.

Nu ne-am propus, desigur, ca prin punctele de vedere prezentate în rîndurile de față, să răspundem în totalitate problematicii pe care o implică utilizarea celor două instrumente de lucru; considerăm, însă, că, dată fiind importanța care le revine, intervenția Arhivelor Statului în elaborarea și folosirea lor se înscrie ca o coordonată majoră a muncii de îndrumare și control.

BIBLIOGRAFIE

¹ Cohn Emilia, *Nomenclatorul de dosare și Indicatorul de termene de păstrare — instrumente de bază în activitatea arhivistică*, în „Revista Arhivelor”, nr. 1/1979.

² Coman Voica, *Metodologia de elaborare a Nomenclatorului dosarelor*, în „Revista Arhivelor” nr. 4/1984.

³ Necșa Teodor, *Precizări privind întocmirea și folosirea Nomenclatorului și Indicatorului în arhivele curente*, în „Revista Arhivelor”, nr. 1/1975.

⁴ Necșa Teodor, *Evidența documentelor create și deținute de organizațiile socialiste și de celelalte organizații*, în „Revista Arhivelor”, nr. 4/1979.

Constituirea și delimitarea fondurilor create de instituțiile judecătorești

MARIN STANCIU

Fondarea documentelor continuă să rămînă o problemă de actualitate care necesită o soluționare unitară pentru a realiza o evidență care să răspundă nevoilor actuale și de perspectivă în munca arhivistică.

Din analiza situației fondurilor și colecțiilor păstrate în depozitele Arhivelor Statului rezultă că fondarea documentelor s-a efectuat în mod corespunzător, că slujitorii generației trecute și lucrătorii de astăzi din sistemul Arhivelor Statului au acordat atenția cuvenită acestei operațiuni. De aceea, socotim că situația existentă nu necesită schimbări ci numai unele îmbunătățiri, acolo unde principiile care stau la baza fondării nu s-au aplicat în mod ferm. O revenire asupra evidenței fondurilor ar presupune un volum mare de muncă și de timp. În plus, aceasta ar produce confuzii în rîndul cercetătorilor, avînd în vedere că majoritatea fondurilor și colecțiilor create în epocile feudală și modernă au intrat în circuitul științific.

Fondarea dobîndește un plus de importanță acum și în viitor pentru că, așa cum arătam mai sus, astăzi sistemul instituțional se află într-o continuă perfecționare, reprezintă

un mecanism dinamic, capabil să răspundă prefacerilor înnoitoare impuse de etapa pe care o străbatem. Volumul mare de documente create în ultimii 40 de ani, preluate în depozitele Arhivelor Statului sau aflate la organizațiile socialiste pregătite pentru același scop, ne obligă la o cunoaștere temeinică a lor, la alcătuirea unei evidențe unitare clare, bazate pe principii și metode moderne, în vederea informării operative a cercetării științifice și rezolvării problemelor de ordin practic. O dovadă a interesului manifestat în acest sens o constituie opiniile exprimate de arhiviști¹. Rezultatele însă nu sînt definitive, activitatea de fondare înregistrînd diferențe de la o filială la alta.

În cele ce urmează înfățișăm opiniile noastre în ceea ce privește fondarea arhivelor create de instanțele judecătorești care privesc, în principal, principiul istorismului bazat pe metoda dialectică de cercetare potrivit căreia evenimentele și fenomenele trebuie studiate în procesul apariției și dezvoltării lor, în legătura lor indisolubilă cu condițiile concrete care le-au generat. În practica arhivistică acest principiu presupune cunoașterea temeinică a evoluției și succesiunii orînduirilor social-economice și a instituțiilor care au funcționat, a legislației care le-a reglementat existența și activitatea.

În ceea ce privește sistemul instituțional din epoca modernă se cunoaște că Al. I. Cuza în scurta sa domnie, a creat prin legile sancționate o serie de instituții menite să servească interesele statului român modern, sistem adaptat la condițiile istorice existente, care a evoluat în raport cu profundele, ample și permanentele prefaceri și înnoiri românești.

Pornind în analiza noastră de aceste elemente, considerăm că judecătoria satească creată în prima jumătate a secolului al XIX-lea este în mod incontestabil continuată de judecătoria comunală înființată la 1864. Ambele instituții trebuiau să judece pricinile civile și penale mărunte cu care se confrunta lumea satelor, cu posibilitatea ca partea nemulțumită de hotărîrea dată să facă apel la tribunalul de județ pînă la 1864 iar după această dată la judecătoria de ocol. Deosebirile existente, formale și neesențiale, nu au influențat activitatea în sine a instanței. Ele priveau îndeosebi compunerea completului de judecată. La instanța de împăciuire președintele era preotul satului ajutat de trei jurați, iar la judecătoria comunală primarul, asistat de doi asesori aleși de obștea satului.

Judecătoria de ocol sau tribunalul de ocol cum s-a numit în Dobrogea în primii ani de administrație românească, al cărei an de început este tot 1864, avea jurisdicție asupra localităților din ocolul sau plasa respectivă. Obiectul activității era, ca și la celelalte instanțe judecarea în primă instanță, de fond, a cauzelor civile și penale care potrivit legii intrau în competența ei și apelurile venite de la judecătoria comunală. Completul de judecată era format dintr-un judecător care prezida ședințele, un supleant, un substitut cu rol de judecător de instrucție și un grefier. Judecătorul era asistat de doi asesori aleși din cei mai de seamă notabili ai urbei de reședință. Pricinile nerezolvate erau apelate la instanța imediat superioară, tribunalul județean.

După opinia noastră, pe baza studiului efectuat, fără a intra în probleme de detaliu, evoluția acestei instanțe a fost următoarea: judecătoria de ocol, judecătoria mixtă de ocol cu competența de a hotărî asupra proceselor puse pe rol din orașul de reședință și din comunele ocolului sau plasei respective. În continuare ea își va schimba denumirea în judecătorie mixtă populară. Prin legea de reorganizare a justiției din 1952 unele din aceste instanțe și-au încetat activitatea și deci fondul de arhivă se consideră închis. Spre exemplu fondurile create de judecătoriile mixte din Cornavodă, Mangalia, Sulina și Ostrov care nu au mai funcționat după anii 1952 și 1968. Altele, cum ar fi judecătoriile mixte din Hirșova, Medgidia, Măcin, Constanța, Tulcea și Adamclisi — ultima menținîndu-și sediul la reședința de raion Băneasa — credem că și-au continuat activitatea sub noua denumire de tribunal popular raional, instanță al cărei obiect și jurisdicție teritorială au rămas în linii mari aceleași. În anul 1968, prin revenirea la organizarea administrativă pe județe, unele tribunale raionale și-au încetat activitatea și deci fondurile de documente trebuie considerate închise, cu ani extremi 1864—1968 și cu denumirile succesive de la judecătorie de ocol la tribunal raional. În unele cazuri însă activitatea tribunalelor raionale a fost continuată de actualele judecătoria locale. Exemplu, cele din Tulcea, Constanța, Medgidia — cu rol de primă instanță și de apel la tribunalele județene și cu autoritate judecătorească nu numai asupra localității de reședință cum s-ar putea crede din titulatură (judecătoria locală) ci și asupra unui teritoriu mai

¹ Andrei Caciora, *Fondarea documentelor create de către organele teritoriale ale administrației de stat*, în „Revista Arhivelor” 2/1987, p. 195—196; Eleonora Mitrescu, *Perfecționarea evidenței fondurilor și colecțiilor arhivistice — necesitate și posibilități de realizare*, în *Revista Arhivelor*, 2/1987, p. 192—194; Nicolae Chipurici, *Probleme de delimitare a documentelor contemporane pe fonduri arhivistice*, în „Revista Arhivelor” 2/1986, p. 212—220; *Modalități de perfecționare a evidenței fondurilor și colecțiilor*, în „Revista Arhivelor” 4/1985, p. 431—445.

Intins, fixat prin lege. Pentru acestea din urmă fondul de arhivă, începând din 1864 rămâne deschis.

Judecătoria urbană a apărut ca instanță tot la 1864 dar a început să funcționeze atunci când necesitățile practice au impus-o (înmulțirea proceselor la judecătoriile de ocol, fără posibilitate de a fi soluționate operativ). În unele orașe mai mari — București, Iași, Galați, Craiova ș.a. — au existat una sau mai multe asemenea judecătoria, jurisdicțiile teritoriale fiindu-le bine delimitate. Judecătoria de ocol urban sau urbană cum s-a numit în cea mai mare parte a perioadei de funcționare a fost desființată în anul 1952. Activitatea acesteia a fost preluată de tribunalul raional, continuator — așa cum arătam mai sus — al judecătoriei locale.

Tribunalul de județ își are anul de început la 1831 în Muntenia și Oltenia și la 1832 în Moldova și și-a continuat activitatea fără întrerupere pînă în 1952. Anul de început al acestor fonduri de arhivă rămîne, deci, 1831 sau 1832 iar cel de încheiere data desființării județului. Pentru tribunalele din județele înglobate în 1952, la regiuni, opinăm, avînd în vedere natura activității tribunalelor reînființate la 1968, să fie considerate un singur fond deschis (exemplu Tribunalul județean Ialomița, 1931—1952, 1968,— pînă azi). Perioada pentru care lipsesc documentele (1952—1968) să fie explicată în istoricul care însoțește inventarul arhivistic. Judecînd în acest fel credem că ar fi corect, avînd în vedere continuitatea sistemului nostru instituțional, ca tribunalele regionale din fostele capitale de regiune să fie considerate continuatoarele ale tribunalelor de pînă la 1952 și a acestora de județ reînființate în 1968.

Astfel, Curtea de apel, a cărei activitate a fost preluată de tribunalul regional și începează activitatea în 1952; parchetul tribunalului, cu excepția Parchetului Curții de apel care a creat o arhivă proprie, independentă de cea a Curții de apel, nu ca instituție de sine stătătoare cu toate că Decretul nr. 2 din 22 aprilie 1968 îi delimitează mai clar atribuțiile. El a funcționat în cadrul tribunalului județean și a vegheat la respectarea și aplicarea corectă a legii de către instanțe și la urmărirea liniștei și ordinii publice, ajutat de ofițeri de poliție judiciară. Începînd din 1952 se poate vorbi de o instituție cu o activitate bine conturată (conducere și registratură proprii) a cărei denumire va fi de PROCURATURĂ, organizată după modelul instanțelor judecătorești: regională și raională. Avînd în vedere obiectul activității și mai puțin competența teritorială, care după opinia noastră nu este determinantă în delimitarea fondului de arhivă, credem că procuratura regională este continuată astăzi de procuratura de județ, iar cea de raion a fost desființată în 1968. Acolo unde, după această dată, au continuat să funcționeze procuraturi locale (exemplu la Medgidia, Constanța și Tulcea — toate foste raioane) opinăm că pot fi considerate continuatoarele ale procuraturilor de raion. La Tulcea unde din 1968 exista și procuratură de județ fondul de arhivă să înceapă cu această dată.

O situație similară se înfățește și la Notariat. Instituția a luat ființă în 1950. Pînă la această dată activitatea de notariat — autentificări și transcrieri de acte — se desfășura în cadrul tribunalului de județ și la judecătoriile teritoriale.

Divanul judecătorec de apel (al Tării de Sus și de Jos pentru Moldova cu reședința la Iași și Galați) și la Craiova și București pentru Muntenia poate fi considerat ca instanța care a dat naștere mai tîrziu curților de apel iar Divanul domnesc s-a numit ulterior înalta Curte de Casație și Justiție, continuat astăzi de Tribunalul suprem.

Întrucît problema fondării documentelor judecătorești nu poate fi definitivă prin aceste cîteva opinii exprimate se impune, în continuare, un studiu aprofundat cu stabilirea de măsuri și adaptarea unei metodologii unitare în această problemă de importanță deosebită pentru activitatea arhivistică, prezentă și viitoare, care să conducă la corecturile necesare și la adoptarea unui sistem de evidență eficient și clar, care să răspundă cerințelor actuale ale muncii.

	<u>pag.</u>		<u>pag</u>
ÉDITORIAL		EDITORIAL	
V. MOISE — Les Archives de l'État dans les 45 années depuis la victoire de l'insurrection armée du mois d'août 1944	113	V. MOISE — The State Archive in the 45 years since the] victory of the armed insurrection in August 1944	113
LE 45 ÈME ANNIVERSAIRE DE LA RÉVOLUTION DE LIBÉRATION SOCIALE ET NATIONALE, ANTIFASCISTE ET ANTIIMPERIALISTE		THE 45TH ANNIVERSARY OF THE ANTI-FASCIST AND ANTIIMPERIALIST REVOLUTION OF SOCIAL AND NATIONAL LIBERATION	
GH. IONIȚĂ — Le Parti Communiste Roumain — la force nationale la plus active dans la lutte pour la réalisation d'une large coalition qui a organisé et accompli la révolution de libération sociale et nationale, antifasciste et antiimperialiste de 23 Août 1944	122	GH. IONIȚĂ — The Roumanian Communist Party — the most active national force in the fight for constituting a broad coalition that has organized and accomplished the revolution of social and antiimperialist liberation on the 23 rd of August 1944	122
EL. GHEORGHE — L'acte historique de 23 Août 1944, corollaire du mouvement national de résistance, conduit par le Parti Communiste Roumain	139	EL. GHEORGHE — The historic act from the 23rd of August 1944 an apogee of the national resistance movement led by the Romanian Communist Party	139
I. SCURTU — L'état d'esprit du peuple roumain à l'approche de l'acte du 23 Août 1944	176	I. SCURTU — The frame of mind of the Romanian people before the act from the 23rd August 1944	176
N. CIACHIR — Le 23 Août 1944 — moment décisif dans l'effondrement du système militaire hitlérien dans les Balkans	185	N. CIACHIR — The 23 rd of August 1944 — a decisive moment in the defeat of the Hitler military system in the Balkans	185
ÉTUDES ET COMMUNICATIONS		STUDIES AND PAPERS	
I. CĂRȚĂNĂ, C. MOCANU — La signification du 1-er Mai	195	I. CĂRȚĂNĂ, C. MOCANU — The meaning of the 1 of May	195
D. VATAMANIUC — Eminescu et les Archives	207	D. VATAMANIUC — Eminescu and the Archive	207
V. Z. TEODORESCU — Symboles de la considération dédiés à Mihai Eminescu. Preuves documentaires	212	V. Z. TEODORESCU — Symbols celebrating Eminescu's memory. Documents	212
THÉORIE ET PRATIQUE ARCHIVISTIQUE		ARCHIVAL THEORY AND PRATICE	
F. OPREA — Contrôle des facteurs de dégradation des documents et les mesures d'hygiène des archives dans les dépôts	221	OPREA FL. — The control of the degradation factors of the documents and the hygiene measures in the storehouses	221
OPINIIONS		VIEWS	
M. R. MOCANU, T. MATEESCU — Nouvelles considérations concernant la notion de „collection archivistique”	227	M. R. MOCANU, T. MATEESCU — New considerations on the notion „archive collection”	227
E. MITRESCU — Le rôle du nomenclateur des dossiers et de l'indicateur des termes de conservation dans le processus de création des fonds archivistiques des unités socialistes. Aspects de leur utilisation	229	EL. MITRESCU — The role of the catalogue of the dossiers and of the indicator of the keeping periods in the process of creating the archive funds in socialist institutions. Aspects derived from their utilization	229
M. STANCIU — Formation et délimitation des fonds créés par les institutions judiciaires	232	M. STANCIU — The organizations and delimitation of the funds of the judicial institutions	232

EDITORIAL

VASILE MOISE — Das Staatsarchiv in den 45 Jahren seit dem Sieg des bewaffneten Aufstandes im August 1944 113

ДIE 45 JAHRFEIER DES ANTI-FASCHISTISCHEN UND ANTI-IMPERIALISTISCHEN REVOLUTION ZUR SOZIAL- UND NATIONAL-EN BEFREIUNG

GH. IONIȚĂ — Die R.K.P. — die aktivste nationale Kraft im Kampf für die Schaffung einer ausgedehnten Koalition, die antifaschistische und ant imperialistische Revolution zur sozialen und nationalen Befreiung vom 23 August 1944 organisiert und verwirklicht hat 122

ELENA GHEORGHE — Der historische Akt vom 23 August 1944, — der Höhepunkt der nationalen Widerstandsbewegung geführt von der Rumänischen Kommunistischen Partei 139

I. SCURTU — Die Stimmung des rumänischen Volkes vor dem Ereignis vom 23 August 1944 176

N. CIACHIR — Der 23 August 1944 — entscheidender Augenblick für den Sturz des militärischen Hitler-Systems im Balkan 185

STUDIE UND MITTEILUNG

I. CĂRȚĂNĂ C.MOCANU — Die Bedeutung des 1 Mai 195

D. VATAMANIUC — Eminescu und das Archiv 207

V. Z. TEODORESCU — Symbole der Ehrung von Mihai Eminescu. Urkundliche Zeugnisse 212

ARCHIVTHEORIE UND PRAXIS

OPREA FLOREA — Die Kontrolle der Degradierungsfaktoren der Dokumente und Hygienemaßnahmen für den Archivbestand aus den Lehrerhäusern 221

MEINUNGEN

MARIN R. MOCANU, TUDOR MATEESCU — Neue Betrachtungen zum Begriff „Archivsammlung“ 227

EL. MITRESCU — Die Rolle des Dossierkatalogs und des Anzeigers der Aufbewahrungstermine in der Sammlung der Archivfonds in den sozialen Einheiten. Aspekte, die aus ihrer Benutzung hervorgehen 229

MARIN STANCIU — Die Organisation und Aufteilung der Fonds in richterlichen Institutionen 232

ПЕРЕДОВАЯ СТАТЬЯ

В. МОИСЕ — Государственные Архивы за 45 лет, прошедших от победы вооруженного сопротивления, осуществленного в августе 1944 года 113

45-ая ГОДОВЩИНА ANTI-FASCHISTSKOJ I ANTI-IMPERIALISTICHESKOJ REVOLJUCIIJ ZA SOCIJALNJSE I NACIONALNOE OSVBOJEDENIE

ГЕОРГЕ ИОНИЦА — РКП — самая активная национальная сила в борьбе за создание широкой коалиции, организовавшей и осуществившей антифашистскую и антиимпериалистическую революцию за социальное и национальное освобождение 23 Августа 1944 года 122

ЕЛЕНА ГЕОРГЕ — Историческое событие 23 Августа 1944 года — увенчание руководимого Румынской коммунистической партией национального движения сопротивления 139

ИОАН СКУРТУ — Умоастроения румынского народа накануне акта от 23 Августа 1944 года 176

НИКОЛАЕ ЧАКИР — 23 Августа 1944 года — решающий момент в разгроме военной гитлеровской системы на Балканах 185

ИССЛЕДОВАНИЯ И СООБЩЕНИЯ

ИЮЛИАН КЫРЦЫНЭ, К. МОКАНУ — Значение дня 1 Май 195

ДУМИТРУ ВАТАМАНОУ — Эминеску и Архивы 207

ВИРДЖИЛИУ З. ТЕОДОРЕСКУ — Символы чествования памяти Михая Эминеску. Документальные свидетельства (1889—1939 гг.) 212

АРХИВИСТСКАЯ ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

ОПРЕА ФЛОРЕА — Контроль факторов, вызывающих деградирование документов, и меры по гигиене архивов в складах 221

МНЕНИЯ

МАРИН Р. МОКАНУ, ТУДОР МАТЕЕСКУ — Новые соображения о понятии „архивистская коллекция“ 227

ЭЛЕОНОРА МИТРЕСКУ — Роль номенклатуры досье и указателя сроков хранения в процессе создания архивных фондов в социалистических учреждениях. Аспекты, выявленные при их использовании 229

МАРИН СТАНЧУ — Создание и ограничение фондов в судебных учреждениях 232

Abonați-vă la

REVISTA ARHIVELOR

Abonamentele se fac la oficiile și agențiile P.T.R. din toată țara și la filialele județene ale Arhivelor Statului.

Prețul abonamentului este 25 lei pe număr și 100 lei pe un an.

Revista poate fi cumpărată de la sediile Direcției Generale și ale filialelor județene ale Arhivelor Statului, precum și de la librării.

Revista Arhivelor publică studii și comunicări de teorie și practică arhivistică, de paleografie, diplomatică, sigilografie, heraldică, miniaturistică, izvoare, instituții și alte științe speciale ale istoriei, studii și articole de istorie bazate pe documente noi de arhivă, prezentări de fonduri și colecții arhivistice, recenzii și prezentări de reviste și cărți de specialitate, cronici, note și informații bibliografice.

Autorii sînt rugați să trimită materialele în două exemplare dactilografiate la două rînduri, cu trimiterile infrapaginale numerotate în continuare și cu un scurt rezumat. Documentele trimise spre publicare trebuie să fie însoțite de reproduceri (fotocopii, xerox etc.)

Responsabilitatea asupra conținutului materialelor revine în exclusivitate autorilor. Articolele nepublicate nu se restituie.

ABONNEMENTS ROMPRESFILATELIA

sectorul export-import presă
P. O. Box 12-201, telex 10376
presfir București, Calea Griviței,
nr. 64-66, telefon 17.60.10

R. M. ISSN 0034-7043

Articles appearing in this journal are
abstracted and indexed in HISTORICAL
ABSTRACT and AMERICA HISTORY
AND LIFE

C. 1251 — I. P. „INFORMAȚIA”
str. Brezoianu nr. 23-25, București
Republica Socialistă România

DIN CUPRINS

Lei 25

A 45-A ANIVERSARE A REVOLUȚIEI DE ELIBERARE SOCIALĂ ȘI NAȚIONALĂ, ANTIFASCISTĂ ȘI ANTIIMPERIALISTĂ

GH. IONIȚĂ – P.C.R. forța națională cea mai activă în lupta pentru realizarea unei largi coaliții care a organizat și infăptuit revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă de la 23 August 1944

EL. GHEORGHE – Actul istoric de la 23 August 1944 – corolar al mișcării naționale de rezistență condusă de Partidul Comunist Român

I. SCURTU – Starea de spirit a poporului român în preajma actului de la 23 August 1944

N. CIACHIR – 23 August 1944 – moment decisiv în năruirea sistemului militar hitlerist în Balcani

REVISTA

ARHIVELOR